Latvijas
ARHĪVI

2025/I/II

Latvijas Nacionālais arhīvs
Latvijas Arhīvistu biedrība

Galvenā redaktore
ANITA ČERPINSKA

Atbildīgā redaktore
INETA LIPŠA

Redakcijas padomes priekšsēdētāja
MĀRA SPRŪDŽA

Redakcijas padome

ANDRIS CAUNE, ALEKSANDRS IVANOVS, ĒRIKS JĒKABSONS, AIJA KALNCIEMA, JACEKS KROHMALS (POLIJA), ERVĪNS OBERLENDERS, VALDA PĒTERSONE, MACEJS SEKERSKIS (ASV), INGŪNA SLAIDIŅA, GVIDO STRAUBE, KĀRLIS ZVIRGZDIŅŠ

Izdevums tapis ar Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstu

Latvijas Nacionālā arhīva izdevums
Dibināts 1993. gadā
Reģistrācijas apliecība Nr. 1087

Zinātniskā sekretāre **Anete Korbi**
Literārā redaktore **Ilze Antēna**
Angļu teksta redaktore **Laine Kristberga**
Maketētājs **Oskars Jūrmalnieks**
Māksliniece **Baiba Šomase**
Vāka dizains **Anete Korbi**

Vāka noformējumam izmantots Marikas Vanagas foto.
Par rakstos atspoguļotajiem faktiem un viedokļiem, kā arī par publicētajām fotogrāfijām u. c. ilustratīvajiem materiāliem atbild rakstu autori.

ISSN 1407-2270

© Latvijas Nacionālais arhīvs, 2025
© Latvijas Arhīvistu biedrība, 2025

SATURS

ARHĪVI

Guntis Vāveris — Rīgas pilsētas policijas iestāžu apvienotais 1376. fonds Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā: dokumentu veidi un izpētes iespējas 5

Madara Didrihsone — Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva digitālā transformācija 31

VĒSTURE

Edvards Seliška — Lielo satricinājumu priekšvakarā: inflantiešu šļahta Lietuvas pilsoņu kara laikā un Lielā Ziemeļu kara sākumā 1696.–1702. gadā 50

Edgars Ceske — Viņu augstu vērtēja Frīdrihs Šillers, viņš cerēja valdīt pār nelielu hercogisti, bet dzīvi beidza prāta aptumsumā. Joahims Frīdrihs Šulcs un viņa vēstules no Varšavas, 1791.–1792. gads 67

Margarita Barzdeviča — Putni un mājputni rīdzinieku ikdienā 17.–18. gadsimtā 132

Baiba Tetere — Fotogrāfija kā komunikācijas instruments 19. gadsimta nacionālajās kustībās: latviešu nacionālās atmodas gadījuma analīze 148

Jānis Šiliņš — Statistika Latvijas Sociālistiskajā Padomju Republikā un 1919. gada tautas skaitīšana 163

Ēriks Jēkabsons — Militārās diplomātijas izpausmes Latvijas un Polijas attiecībās 20. gadsimta 20. gadu beigās: Polijas delegācijas Latvijā 191

Gints Zelmenis — Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisāra Ivana Serova ziņojumi par sabiedrības reakciju uz Baltijas valstu okupāciju 1940. gada vasarā: laikmeta liecība ar mūsdienu aktualitāti 207

ARHĪVU DZĪVE

Anete Korbi — Latvijas Nacionālā arhīva sērijas "Vēstures avoti" 13. sējuma prezentācijas un dokumentārā mantojuma popularizēšana 230

Anita Čerpinska — Desmitās "ICARUS Horvātijas dienas" 233

Boruts Batageļs — Kopējā Eiropas vēsture caur arhīvu mantojumu: Image 4 Democracy (izdevums un izstāde) (angļu valodā) 240

Edita Eskora, Līsi Pabstela — No glabāšanas līdz stāstījumam: izglītojošais darbs Igaunijas Nacionālajā arhīvā (angļu valodā) 245

JAUNĀKĀ LITERATŪRA 251

HRONIKA

2024. gada 1. jūlijs–31. decembris 259

2025. gada 1. janvāris–30. jūnijs 267

LATVIJAS ARHĪVI (ARCHIVES OF LATVIA). 2025. N 1/2
CONTENTS

ARCHIVES • *Guntis Vāveris.* The Unified Fund No. 1376 of Riga City Police Institutions at the Latvian State Historical Archives of the National Archives of Latvia: Document Types and Research Opportunities • *Madara Didrihsone.* Digital Transformation of the Latvian State Archives of Audiovisual Documents of the National Archives of Latvia • **HISTORY** • *Edvards Seliška.* On the Eve of Great Upheavals: The Inflantian Nobility during the Lithuanian Civil War and the Beginning of the Great Northern War (1696–1702) • *Edgars Ceske.* He Hoped to Rule over a Small Duchy but Ended His Life in a Mental Fog. Joachim Friedrich Schulz and His Letters from Warsaw (1791–1792) • *Margarita Barzdeviča.* Birds and Poultry in the Everyday Life of Riga Residents in the 17th–18th Centuries • *Baiba Tetere* Photography as a Medium for Communicating National Ideology in the 19th Century • *Jānis Šiliņš.* Statistics in the Latvian Socialist Soviet Republic and the 1919 Census • *Ēriks Jēkabsons.* Manifestations of Military Diplomacy in Latvian-Polish Relations at the End of the 1920s: Polish Delegations in Latvia • *Gints Zelmenis.* Reports of the NKVD Commissar of Ukrainian SSR Ivan Serov on Public Reactions to the Occupation of the Baltic States in the Summer of 1940: Testimonies of an Era With Contemporary Relevance • **ARCHIVES TODAY** • *Anete Korbi.* Presentation of Volume 13 of the Latvian National Archives series 'Historical Sources' and the promotion of its documentary heritage • *Anita Čerpinska.* The 10th "ICARUS Croatia Days" • *Borut Batagelj.* A Common European Story Through Archival Heritage: Image 4 Democracy (publication and exhibition) (in English) • *Edith Eskor, Liisi Pabstel.* From Storage to Storytelling: Educational Work at the National Archives of Estonia (in English) • **LATEST LITERATURE** • **CHRONICLE**

ARHĪVI

GUNTIS VĀVERIS

RĪGAS PILSĒTAS POLICIJAS IESTĀŽU APVIENOTAIS 1376. FONDS LATVIJAS NACIONĀLĀ ARHĪVA LATVIJAS VALSTS VĒSTURES ARHĪVĀ: DOKUMENTU VEIDI UN IZPĒTES IESPĒJAS

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva apvienotā – 1376. fonda "Rīgas pilsētas policijas iestādes" apjoms ir milzīgs – nedaudz vairāk kā 20 tūkstoši glabājamo vienību, kuru informācijas un izpētes iespēju potenciāls nav pilnvērtīgi apzināts un izvērtēts. Daļēji to noteicis esošais arhīva fonda uzziņu sistēmas stāvoklis – padomju okupācijas laikā šie vērtīgie dokumenti turēti specfondos un sabiedrībai nebija pieejami, bet pēdējos teju 40 gados, kad dokumenti ir bijuši brīvi pieejami pētniekiem, to apguvi traucējusi grūti pārskatāmā fonda uzziņu sistēma. Ķeroties pie nepieciešamo uzlabojumu ieviešanas fonda uzziņu sistēmā, šis raksts ir tapis ar domu raksturot fonda dokumentāro mantojumu, lai atklātu galvenās fondā esošās dokumentu grupas. Fonds aptver dažādus dokumentu veidus, kas ne vien vēsta par kārtības policijas darbību starpkaru Latvijas Republikā, bet sniedz vērtīgu informāciju par starpkaru posma sabiedrību Rīgā, tās ikdienu un uzvedību.
Atslēgvārdi: policijas iestādes, arhīva apvienotie fondi, dokumentārais mantojums, Rīga, starpkaru posma Latvijas Republika

Ievads

Gandrīz 6300 Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva (turpmāk LVVA) fondu vidū pastāv arī īpašs fondu veids – apvienotie fondi (turpmāk AF). AF ir arhīva ietvaros izveidots fondēšanas princips, kas paredz dažādu radniecīgu iestāžu vai organizāciju dokumentu apvienošanu vienā kopējā fondā, tādējādi padarot pašu arhīvu nevis par dokumentu radītāju (piemēram, iestādes vai organizācijas), bet par fondradi. AF sastāv no fonda sistematizācijas vienībām jeb apakšfondiem, kas ir tajā iekļautās iestādes vai organizācijas, veidojot lielapjoma arhīva fonda apakšgrupas, kuru sastāvā ir savstarpēji saistīti arhīva dokumenti. Apakšfondus iespējams veidot dažādi – balstoties uz institūcijas

organizatorisko struktūru, arhīva dokumentu ģeogrāfiskajām, hronoloģiskajām, funkcionālajām vai citām kopīgām pazīmēm.[1] Kā piemērus var minēt 1799. fondu "Latvijas sporta un tūrisma biedrības", 1797. fondu "Latvijas patērētāju biedrības", 1969. fondu "Latvijas studentu biedrības", 2144. fondu "Latvijas pasta, telegrāfa un telefona kantori un to nodaļas" un daudzus citus. LVVA pašlaik ir vairāk nekā 120 apvienoto fondu. Tādi ir veidoti valsts un pašvaldību iestādēm, kā arī privātām organizācijām.

Pirms pāris gadiem darbā pie LVVA esošo AF uzziņu sistēmas pilnveidošanas saņēmu uzdevumu pievērsties konkrētas iestādes – policijas – fondiem, kas hronoloģiski aptver posmu no aptuveni no 1918. līdz 1945. gadam. Veicot uzticētos darba pienākumus, man bija iespēja primāri tuvāk iepazīties ar šī fonda uzziņu sistēmas galvenajiem elementiem – uzskaites sarakstiem (turpmāk US). Pētot to saturu, sastādīšanas principus un īpatnības, kā arī mēģinot saprast fondu sastāvā esošās dokumentu grupas, viens no uzdevumiem bija izveidot policijas AF sistematizācijas shēmu. Pārskatot US apjomīgos sējumus, gluži dabiska šķita vēlme noskaidrot to, kas tad slēpjas zem fondā esošo glabājamo vienību nosaukumiem, kā arī savos atklājumos dalīties ar tiem, kam šī informācija būtu nozīmīga. Fondu apjoms un milzu dokumentārā mantojuma apmēri, kā arī vēsturnieka azarts šo darbu padarītu par izpēti mūža garumā, tādēļ, gatavojot šo rakstu, ātri tapa skaidrs, ka uzmanība jāaprobežo ar kādas konkrētas policijas iestādes fonda uzziņu sistēmas elementiem un dokumentārā mantojuma piemēriem.

Raksta mērķis ir iepazīstināt ar policijas iestāžu 1376. apvienotā fonda dokumentārā mantojuma sastāvu, ieskicējot dokumentu grupas un norādes uz potenciālo tēmu izpētes iespējām. Šī publikācija nepretendē uz analītisku policijas AF dokumentārā mantojuma sastāva skrupulozu izpēti, bet, cerams, kalpos par vērtīgu virziena rādītāju, ideju un domu ģeneratoru, kā arī pamudinājumu novērtēt policijas iestāžu dokumentu kā vēstures izpētes avotu izmantošanas saturisko potenciālu. Šis raksts būtu uztverams kā profesora nelaiķa Aleksandra Gavriļina (1953–2019) piemiņai veltītajā konferencē "Vēstures avotu un kultūras mantojuma daudzveidība" nolasītā referāta un konferences tēžu krājumā[2] publicētā kopsavilkuma plašāks izvērsums vai vismaz tā mēģinājums. Raksta struktūra veidota, sniedzot īsu ieskatu fonda izveides vēsturē, kā arī vispārēju policijas iestāžu dokumentārā mantojuma raksturojumu, kurā analizētas starpkaru posma lielākās policijas iestādes – Rīgas prefektūras – fondā un tā apakšfondos esošās dokumentu grupas. Raksta beigu daļā īsumā ieskicēts, kā

---

[1] Ministru kabineta noteikumi Nr. 282. Dokumentu un arhīvu pārvaldības noteikumi. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/351808-dokumentu-un-arhivu-parvaldibas-noteikumi [skatīts 03.07.2025.].
[2] Mintaurs, Mārtiņš (sast.) (2024). *Vēstures avotu un kultūras mantojuma daudzveidība. Profesora Aleksandra Gavriļina piemiņas konference*. Rīga: Latvijas Universitāte, 13., 14. lpp.

policijas iestāžu dokumenti palīdzējuši konkrētas vietas – Rīgas pilsētas daļas Vecmīlgrāvja – sociālās vēstures izpētē.[3]

Policijas AF iestāžu dokumenti LVVA pieder pie tiem dokumentiem, kuru saturiskais potenciāls pētniecībā nav pilnībā apzināts. Ne vien kā iestāde, kas sargā sabiedrības drošību, bet arī kā sabiedrisko kārtību pārraugoša un sabiedrības uzvedību regulējoša valsts institūcija policija radīja dokumentus, kuru saturs sniedz dažādu informāciju par konkrētā laikmeta sabiedrību.

Kopumā policijas dokumenti dalāmi divās lielās pamatgrupās – dokumenti par policijas iestāžu darbību (policijas darba organizēšana, policijas personāls u. c.) un dokumenti, ko radījušas policijas iestādes, pildot uzticētos pienākumus, un kas sniedz ieskatu Latvijas Republikas starpkaru posma sabiedrības ikdienas dzīves vēsturē. Šajā kontekstā esošie dokumentu veidi glabā visdažādāko informāciju par sabiedrības ikdienas dzīves sastāvdaļām, parādībām un uzvedības izpausmēm, kas daudzās jomās vēl gaida pētniekus u. c. mūsu starpkaru sabiedrības vēstures interesentus. Uzreiz jāuzsver, ka, izmantojot policijas iestāžu radītos dokumentus sabiedrības vēstures izpētē, jāņem vērā tas, ka dokumentus policija radīja noteiktam mērķim, noteiktos apstākļos un policejisku procedūru ietvaros. Policijas iestāžu dokumenti pieskaitāmi lietvedības dokumentiem, kuru detalizēta izpēte būtu jāveic tikai kompleksā ar citiem lietvedības dokumentiem, jo tie nekad neeksistē atsevišķi, tā vienmēr ir dokumentu sistēma.[4]

Policija starpkaru Latvijas Republikā

Policijas veidi. Pirms tālāk pievērsties policijas apvienoto iestāžu fondiem, būtu nepieciešams pavisam īsi raksturot policijas darbības veidus un policijas darba pienākumus starpkaru Latvijā. Latvijas Republikā no 1919. līdz 1940. gadam policijas iestādes veica valsts iekšējās sabiedriskās drošības nodrošināšanas funkcijas, gādājot par sabiedriskās kārtības un miera uzturēšanu, kā arī apkaroja noziedzību un izmeklēja dažādu kategoriju noziegumus. Latvijā darbojās centrālās, pilsētu un apriņķu policijas iestādes. Centrālās iestādes vadītājs bija iekšlietu ministrs, kam padota visa policija. Pilsētu policijas iestāžu vadītājs bija pilsētas prefekts, apriņķos policijas darba vadītājs bija apriņķa priekšnieks.

---

[3] Vecmīlgrāvi par interesantu izpētes objektu padara tā savdabīgā vēsture – laika posmā no 1900. līdz 1914. gadam fabrikants un kultūras mecenāts Augusts Dombrovskis centās šo pie Rīgas administratīvajām robežām esošo apdzīvoto vietu veidot kā no alkoholisko dzērienu lietošanas brīvu vidi ar izglītotu, alkohola lietošanā atturīgu kopienu. Pēc Pirmā pasaules un Latvijas Neatkarības kariem, Rīgas administratīvajām robežām paplašinoties, Vecmīlgrāvis iekļāvās pilsētas teritorijā. Policijas dokumenti sniedz interesantas ziņas gan par to, kā jaunā teritorija iekļāvās pilsētas robežās, gan kā veidojās vietējās kopienas sabiedriskā dzīve, tās iezīmes un paradumi, tostarp ļaujot vērtēt, vai pirmskara jaunās kopienas izveides centieniem bija panākumi.

[4] Gavriļins, Aleksandrs (2017). *Vēstures avotu pētniecība: lekciju kurss.* Rīga: Latvijas Universitāte, 69. lpp.

Policijas darbību organizēja Iekšlietu ministrijas Administratīvais departaments. Latvijā pastāvēja vairāki policijas veidi: kārtības policija, kriminālpolicija, politpārvalde jeb politiskā policija un dzelzceļu policija. Administratīvā departamenta pakļautībā līdz 1937. gadam, kad izveidoja Sabiedrisko lietu ministriju, bija arī aizsargu organizācija, kas daļēji, it īpaši Latvijas Neatkarības kara laikā, pildīja policijas palīgspēku funkcijas. Departamenta pārziņā līdz 1935. gada 30. martam bija arī robežapsardzība. Rakstā izvēlētā AF dokumenti lielākoties aptver kārtības policijas darbību – policijas iestādi, kuras tiešais uzdevums bija apkarot noziedzību un gādāt par sabiedriskās drošības un kārtības uzturēšanu.

Rīgas prefektūra. Iestādei pakļautās teritorijas bija Rīgas pilsēta, Rīgas Jūrmala, Sloka, Ķemeri un Bolderājas–Daugavgrīvas teritorija vēl pirms tam, kad to 1924. gadā iekļāva pilsētas administratīvajās robežās. Prefektūras darbu Rīgā organizēja 13 iecirkņos, kuru robežas vairākkārt tika koriģētas, konkrēti – 1930. un 1937. gadā.[5] Atsevišķi iecirkņi sīkāk iedalījās rajonos (līdz 1930. g. nodaļās). Latvijas Republikā 20. gados Rīgas prefektūru veidoja Sekretariāts, Saimniecības nodaļa, Administratīvās nodaļa, Administratīvo sodu nodaļa, Pasu nodaļa, Ārzemnieku nodaļa, Atļauju nodaļa un Adrešu galds. Vēlākajos gados prefektūras struktūra piedzīvoja izmaiņas. 30. gados prefektūras darbs bija organizēts četrās nodaļās, un tās bija Administratīvā nodaļa, Pasu nodaļa, Ārējā nodaļa un Saimniecības nodaļa. Pie prefektūras pastāvēja Apsardzības rota un Jātnieku nodaļa.

Policijas vēstures izpēte. Policijas vēsturei par Latvijas Republikas starpkaru posmu historiogrāfijā rodamas atsevišķas pētnieku publikācijas dažādā zinātniskā kvalitātē, veltītas dažādiem jautājumiem. Žurnāliste Anna Žīgure mēģinājusi sniegt vispārīgu Latvijas policijas vēstures apkopojumu vairākos sējumos,[6] vēsturnieki Valters Ščerbinskis un Gatis Ošs pētījuši policijas iestāžu darbību Latvijas Neatkarības kara laikā konkrētās administratīvās vienībās, attiecīgi Ludzas apriņķī[7] un Liepājas pilsētā,[8] Alvils Zauers pētījis policijas iestāžu izveides sākotni un darbību Latvijas Neatkarības kara laikā,[9] kā arī policijas ekipējuma, konkrēti – formas tērpu attīstību vēsturi Latvijā starpkaru posmā.[10] A. Zauers

---

[5] Valdības rīkojumi un pavēles. Rīkojums par Rīgas prefektūras iecirkņu robežu noteikšanu. *Valdības Vēstnesis*, 09.04.1937., 1. lpp.

[6] Žīgure, Anna (1997–1998). *Latvijas policijas vēsture*. 1.–3. sēj. Rīga: Fakts.

[7] Ščerbinskis, Valters (2001). Ludzas apriņķa policijas izveidošanās 1919.–1922. g. *Acta Latgalica*, 11, 91.–97. lpp.

[8] Ošs, Gatis (2012). Liepājas policijas prefektūras izveide un darbība 1919. gada jūnijā–1920. gada augustā. *Latvijas Arhīvi,* 3/4, 121.–143. lpp.

[9] Zauers, Alvils (2020). Latvijas Republikas policijas sākotne (1918. gada novembris–1919. gada septembris). No: *Valsts policija vakar, šodien, rīt.* Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 146.–164. lpp.

[10] Zauers, Alvils (2020). Policijas formas Latvijas Republikā (1918–1940). No: *Valsts policija vakar, šodien, rīt.* Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 165.–177. lpp.

arī pētījis kriminālistikas ekspertīzes vēsturi Latvijā.[11] Policijas vēsturei veltītas minētā autora ceļojošās izstādes, kuru pamatā ir bijusi ilgstoša dokumentu izpēte LVVA.[12] Koncentrēts policijas vēstures pārskats par starpkaru posmu Latvijas Republikā publicēts vēsturnieku kolektīvajās monogrāfijās "20. gadsimta Latvijas vēsture, II: neatkarīgā valsts, 1918–1940"[13] un "15. maija Latvija".[14] Pētījumu par politiskās policijas jeb politiskās pārvaldes vēsturi sagatavojuši Aiga Bērziņa un šī raksta autors.[15] Par policijas vēsturi tapuši arī bijušās Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes vēstures studiju studentu noslēguma darbi, piemēram, par Politpārvaldes Rīgas rajona vēsturi 30. gadu otrajā pusē,[16] Rīgas Jūrmalas policiju starpkaru posmā[17] un policijas darbību Tukumā Latvijas Neatkarības kara laikā.[18] Jāsecina, ka ir samērā maz pētījumu, kas specifiski veltīti policijas vēsturei. Iemesli tam ir dažādi, bet primāri to ir noteicis ārkārtīgi bēdīgais izpētei atvēlētais finansējums ne vien vēstures, bet humanitāro zinātņu jomā kopumā, kas ietekmē esošo pētnieku darba iespējas, pētnieku iesaistes līmeni, kā arī jaunu pētnieku trūkums.

Policijas iestāžu fondi: vispārējs ieskats

LVVA dokumentārais mantojums ietver apjomīgas policijas iestāžu fondu dokumentu kolekcijas, kas skar arī senākus laika posmus, piemēram, Rīgas un Rīgas apriņķa policijas iestādes – 51. fonds "Rīgas pilsētas Policijas pārvalde",[19] 54. fonds "Rīgas apriņķa Policijas pārvalde",[20] kā arī Kurzemes (Kurlandes) guberņas un Vidzemes (Līvlandes) guberņas latviešu apdzīvoto apriņķu policijas

---

[11] Zauers, Alvils (2001). *Kriminālistiskā ekspertīze Latvijā laikmeta griežos*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija.

[12] Piemēram, A. Zauera sagatavota izstāde par policijas vēsturi "Latvijas Republikas policija: 1918.–1940. gads". Pieejams: https://www.liepajniekiem.lv/tv-kurzeme/sizeti/iepazistina-ar-valsts-policijas-vesturi/ [skatīts 21.07.2025.].

[13] Bērziņš, Valdis (atb. red.) (2003). *20. gadsimta Latvijas vēsture, II: neatkarīgā valsts, 1918–1940*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 498.–508. lpp.

[14] Jēkabsons, Ēriks, Butulis, Ilgvars (2017). Iekšējās drošības politika un spēka struktūras. No: *15. maija Latvija*. Rīga: Latvijas Mediji, 235.–241. lpp.

[15] Bērziņa, Aiga, Vāveris, Guntis (2020). *Drošības dienests starpkaru Latvijā, 1918–1940: vēsture*. Rīga: Valsts drošības dienests.

[16] Puša, Guna (2013). *Politiskās pārvaldes darbība Latvijā, 1934–1939: Rīgas apriņķa piemērs*. Maģistra darbs. Zin. vad. *Dr. hist.* prof. Ilgvars Butulis. Rīga: Latvijas Universitāte.

[17] Vanags, Juris (2013). *Rīgas Jūrmalas policijas iecirknis, 1918–1940: struktūra, darbības specifika*. Bakalaura darbs. Zin. vad. *Dr. hist.* asoc. prof. Ēriks Jēkabsons. Rīga: Latvijas Universitāte.

[18] Feldberga, Ieva (2015). *Tukuma pilsētas pašvaldības galvenie darbības virzieni 1918.–1920. g.: izglītība un sabiedriskās kārtības uzturēšana*. Bakalaura darbs. Zin. vad. *Dr. hist*. asoc. prof. Ēriks Jēkabsons. Rīga: Latvijas Universitāte.

[19] Fondā esošo glabājamo vienību (turpmāk atsaucēs GV) skaits: 20 818, fonda datējums: 1799.–1918. gads.

[20] Fondā 3386 GV, fonda datējums: 1880.–1917. gads.

iestāžu fondus,[21] kuru apskate būtu atsevišķas publikācijas vērta. Policijas iestāžu dokumenti, kas radīti Latvijas Republikas starpkaru posmā, bez AF atrodas arī atsevišķos fondos, kas apkopo konkrētu tā laika policijas iestāžu veidu dokumentus – 1375. fonds "Dzelzceļu policijas pārvalde",[22] 2230. fonds "Kuldīgas apriņķa policija",[23] 2623. fonds "Kriminālās policijas pārvalde",[24] 2996. fonds "Rīgas pilsētas prefektūras pasu kolekcija",[25] 3235. fonds "Politiskās policijas pārvalde",[26] 3725. fonds "Iekšlietu ministrijas Kārtības policijas departaments"[27] un 5604. fonds "Policijas darbinieku personas lietu kolekcija".[28] Daļa no tiem ir organizēta arhīva veidotās apjomīgās kolekcijās (2996. un 5604. fonds), daļa ir vienas iestādes fondi (piemēram, 3235. fonds). Tie detalizēti būtu jāraksturo atsevišķās publikācijās, tādēļ šajā rakstā tiem neesmu pievērsis padziļinātu uzmanību.

Tāpat LVVA ir fondi par dažādām organizācijām un iestādēm, kuru dalībnieki bija policijas darbinieki. Arhīvā šīs organizācijas savulaik fondētas kā policijas darbinieku biedrības – 2113. fonds "Jelgavas policijas darbinieku biedrība", 2546. fonds "Jēkabpils apriņķa 2. iecirkņa policijas darbinieku biedrība un Jēkabpils apriņķa policijas darbinieku biedrība", 3676. fonds "Rīgas policijas darbinieku krājaizdevu sabiedrība", 3704. fonds "Rīgas Jūrmalas policijas darbinieku biedrība", 4013. fonds "Rīgas pilsētas policijas darbinieku biedrība", 4253. fonds "Rīgas policijas darbinieku sporta klubs". Runājot par policijas dokumentāro mantojumu LVVA, noteikti jāmin arī 6051. fonds "Prefekta Grīnvalda policijas skola" un 6053. fonds "Mēnešraksta "Policija" redakcija".

Policijas dokumentu kā vēstures avotu publikācijas. Policijas dokumentu veidu un tajā ietilpstošās tematikas dažādība par 20. gs. visaptverošas avotu

---

[21] 455. fonds (Jelgavas–Bauskas apriņķa Policijas pārvalde), fondā 2756 GV, fonda datējums: 1888.–1917. gads; 459. fonds (Kuldīgas Policijas pārvalde), fondā 8 GV, fonda datējums: 1894.–1919. gads; 64. fonds (Cēsu apriņķa Policijas pārvalde), fondā 106 GV, fonda datējums: 1882.–1917. gads; 470. fonds (Talsu apriņķa Policijas pārvalde), fondā 41 GV, fonda datējums: 1888.–1919. gads; 5202. fonds (Grobiņas–Aizupes apriņķa Policijas pārvalde), fondā 7 GV, fonda datējums: 1890.–1917. gads; 471. fonds (Tukuma apriņķa Policijas pārvalde), fondā 10 GV, fonda datējums: 1889.–1915. gads; 5201. fonds (Ventspils apriņķa Policijas pārvalde), fondā 58 GV, fonda datējums: 1888.–1917. gads; 698. fonds (Jaunjelgavas apriņķa Policijas pārvalde), fondā 5 GV, fonda datējums: 1881.–1906. gads; 68. fonds (Valmieras apriņķa Policijas pārvalde), fondā 68 GV, fonda datējums: 1888.–1917. gads; 72. fonds (Valkas apriņķa Policijas pārvalde), 24 GV, fonda datējums: 1890.–1917. gads.

[22] Fondā 4074 GV, fonda datējums: 1919.–1940. gads. Sk. arī 2006. fondu (Dzelzceļu policijas darbinieku savstarpējās palīdzības biedrība), 19 GV, datējums: 1929.–1940. gads.

[23] Fondā 84 GV, fonda datējums: 1919.–1945. gads.

[24] Fondā 189 GV, fonda datējums: 1920.–1942. gads.

[25] Fondā 532 839 GV, fonda datējums: 1919.–1940. gads.

[26] Fondā 24 930 GV, fonda dataējums: 1917.–1940. gads.

[27] Fondā 3937 GV, fonda datējums: 1918.–1940. gads.

[28] Fondā 12 727 GV, fonda datējums: 1919.–1940. gads.

publikācijas padara sarežģītas. 20. gs. radīto policijas dokumentu publikācijas visērtāk veidojamas kā izlases kādas konkrētas tēmas vai problēmjautājuma ietvaros. Pirms 20 gadiem – 2005. gadā vēsturniece Vita Zelče un komunikācijas pētniece Vineta Sprugaine sagatavoja vērtīgu avotu publikāciju sējumu par prostitūcijas vēsturi,[29] tiesa, autorēm izvēloties ne sevišķi veiksmīgu nosaukumu. Nosaukumā iekļautais fonda numurs arhīva fondu nepārzinātājā rada maldīgu priekšstatu par to, ka fonds veltīts tikai un vienīgi šim policijas darbības veidam, kaut gan prostitūcijas uzraudzība bija tikai viens no daudzajiem policijas darba pienākumiem starpkaru Latvijā. Neskatoties uz šo iebildi, šīs publikācijas kvalitāte un nozīme ir neapšaubāmi augstvērtīga. Šis darbs ir vienīgā policijas iestāžu 20. gs. dokumentus (kaut arī vienas tēmas kontekstā) aptveroša avotu publikācija. Pagaidām specifiskas avotu publikācijas, kas plašākā kontekstā aptver policijas iestāžu dokumentus, ir sagatavotas par laiku, kas attiecas uz 16.–18. gs., konkrēti – par Kurzemes un Zemgales hercogistes pilsētu policiju, ko 2021. gadā sagatavoja LVVA vadošā pētniece vēsturniece Valda Kvaskova.[30] Atsevišķi apriņķu policijas iestāžu dokumenti publicēti arī dokumentu krājuma "Cīņa par brīvību: Latvijas Neatkarības karš (1918–1920) Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos" 4. sējumā[31] un dokumentu krājumā "Apvērsums: 1934. gada 15. maija notikumi avotos un pētījumos".[32]

Policijas AF izveide. Pirmie Rīgas prefektūras dokumenti arhīvā nodoti jau 1931. gadā, kam sekoja daudzu saiņu nodošana turpmākajos gados līdz 1940. gada vasarai. Pēc prefektūras slēgšanas padomju okupācijas pirmajā gadā apjomīgais dokumentārais mantojums par tās darbību daļēji nonāca gan Latvijas PSR Centrālajā valsts arhīvā, gan arī Rīgas pilsētas arhīvā (piemēram, Latvijas Republikas pilsoņu pases[33]). Pirmā zinātniski tehniskā apdare arhīvā veikta 1951. gadā, turklāt, kā norādīts fonda izziņā, pēc saīsinātā cikla, sastādot summāros uzskaites sarakstus, dokumentus dalot pēc to veidiem grupās ar vienu nosaukumu, sīkāk neatklājot to saturu.[34] Cik noprotams, policijas iestāžu

---

[29] Zelče, Vita, Sprungaine, Vineta (2005). *Marginālās jeb 1376. fonds.* Rīga: Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija [Vēstures avoti, IV].

[30] Kvaskovska, Valda (zin. red.) (2021). *Kurzemes un Zemgales hercogistes pilsētu policijas nolikumi 16.–18. gadsimtā.* Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs [Vēstures avoti, XII].

[31] Sk.: Jēkabsons, Ēriks (sast.) (2023). *Cīņa par brīvību: Latvijas Neatkarības karš (1918–1920) Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos*. 4. sēj. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 335., 336. lpp. [Vēstures avoti, X].

[32] Sk.: Ščerbinskis, Valters, Jēkabsons, Ēriks (2012). *Apvērsums: 1934. gada 15. maija notikumi avotos un pētījumos*. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 175., 176., 303., 304., 317., 319.–322., 350., 352., 353. lpp. [Vēstures avoti, VII].

[33] 2996. fondā esošajās pasēs (viena pase – viena GV) uz vecajiem lietu konvertiem (ja tie ir saglabāti) redzams vecais Rīgas pilsētas arhīva fonda numurs.

[34] Izziņa Nr. 1 1985. gada 31. jūlijā par arhīva apvienotā fonda Nr. 1376 "Rīgas pilsētas policijas iestādes", 2. kategorija, trūkstošo lietu meklēšanu. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva (turpmāk LNA_LVVA), 1376. fonda lietas 4. sējums, 4. lp.

dokumentiem iepriekš nebija veikta uzskaite, bija skaidrs, cik vienību atrodas fondā, bet par tematisko saturu bija tikai aptuvens (dokumentos nenosaukts) priekšstats. Arhīva fonda lietā par konkrētā arhīva fonda pārvaldību lasāms, ka laikā no 40. gadu beigām līdz 60. gadu vidum arhīva darbinieki aprakstīja, kārtoja un izvērtēja dokumentus (tostarp arī izlemjot, kuras konkrētas dokumentu grupas ir arī turpmāk jāsaglabā[35]). Policijas iestāžu apvienošana vienā fondā notika 1967. gadā, bet jaunajā apvienotajā fondā 15 fondi ar 18 178 GV, dalīti divos US, iekļauti 1972. gadā.[36] Līdz 1988. gada 30. novembrim, kad fonds tika atslepenots,[37] fonda dokumentārais sastāvs bija izaudzis līdz 20 131 GV un sadalīts piecos uzskaites sarakstos. Pašlaik – 2025. gadā saskaņā ar Valsts vienotās arhīvu informācijas sistēmas (VVAIS) datiem fondā ir 20 105 GV piecos uzskaites sarakstos.

Līdz 60. gadu vidum katrs no pašlaik 1376. fondā esošajiem apakšfondiem bija atsevišķs arhīva fonds. Pirmajā brīdi tas varētu šķist savādi, jo gan Rīgā esošie policijas iecirkņi, gan arī nodaļas bija Rīgas prefektūras (vienas iestādes) struktūrvienības noteiktu policijas uzdevumu (piemēram, Pasu nodaļa) un konkrēta pilsētas teritoriālā iedalījuma kontekstā. Loģiskāk šķistu, ja Centrālā valsts arhīva speciālisti 50. gadu sākumā būtu uzreiz izveidojuši vienu fondu un attiecīgās struktūrvienības tajā iekļautos kā sērijas. Tomēr fonda lietā, skatot arhīva fonda lietas 2. sējumu, kur ir informācija par prefektūras iecirkņu dokumentu aprakstīšanu, redzams, ka 30. gados iecirkņi atsevišķi sūtīja dokumentus Valsts arhīvam. Piemēram, Rīgas prefektūras 9. iecirkņa priekšnieks 1934. gada 28. aprīlī nosūtīja arhīvam glabāšanā iecirkņa aktis par 1919.–1926. gadu.[38] Tādējādi var spriest, ka iecirkņi darbojās kā patstāvīgas vienības un to radītie dokumenti aptver noteiktas tēmas, noteiktu teritoriju, un pagātnes kolēģu izvēle 50. gados iecirkņus veidot par atsevišķiem fondiem šķiet saprotama, bet AF izveide 60. gadu beigās–70. gadu sākumā vērtējama kā loģisks turpinājums iesāktajam fondēšanas darbam. Vienlaikus jāuzsver, ka pirmajās pēckara desmitgadēs arhīvs saskārās ne vien ar darbības stingru reglamentēšanu padomju drošības orgānu

[35] Atlases saraksts Rīgas pilsētas policijas iestāžu dokumentiem, kam nav zinātniskas, vēsturiskas un praktiskas nozīmes un kurus paredzēts iznīcināt saskaņā ar Centrālā valsts vēstures arhīva direktora pavēli 1964. gadā. Saraksts sastādīts 1968. gada 18. janvārī. LNA_LVVA, 1376. fonda lietas 3. sējums, 2.–31. lp.

[36] Izziņa pie apvienotā fonda Nr. 1376 1972. gada 17. aprīlī. LNA_LVVA, 1376. fonda lietas 3. sējums, 1. lp.

[37] Izziņa 1988. gada 30. novembrī par 1376. fonda atslepenošanu. LNA_LVVA, 1376. fonda lietas 4. sējums, 19. lp.

[38] Rīgas prefektūras 9. iecirkņa priekšnieka raksts 1934. gada 28. aprīlī Valsts arhīvam. LNA_LVVA, 1376. fonda lietas 2. sējums, 82. lp.

ietekmē,[39] bet arī ar kvalificētu speciālistu trūkumu, kas kavēja arhīva fondu kvalitatīvas uzziņu sistēmas profesionālu izstrādi.

Arī citu starpkaru posma Latvijas Republikā pastāvējušo kārtības policijas iestāžu dokumentārais mantojums – gan Liepājas un Daugavpils prefektūru, gan apriņķos esošo policiju fondi – veidoti kā apvienotie fondi.

1. tabula

LVVA policijas apvienotā fonda pārskata tabula*

AF nosaukums	Apakšfondu skaits	GV skaits	Datējums
Rīgas prefektūras policijas iestādes (1376. fonds)	26	20105	1910–1944
Rīgas apriņķa policijas iestādes (1391. fonds)	8	4830	1918–1944
Rēzeknes apriņķa policijas iestādes (1371. fonds)	8	5711	1919–1944
Bauskas apriņķa policijas iestādes (1396. fonds)	5	857	1918–1944
Jelgavas apriņķa policijas iestādes (1408. fonds)	19	7561	1919–1944
Ludzas apriņķa policijas iestādes (1412. fonds)	10	3860	1916–1944
Valmieras apriņķa policijas iestādes (1423. fonds)	7	2620	1919–1944
Liepājas–Aizputes apriņķa policijas iestādes (1718. fonds)	16	2679	1919–1940
Ventspils apriņķa policijas iestādes (1726. fonds)	5	601	1918–1945
Abrenes apriņķa policijas iestādes (1784. fonds)	6	3686	1919–1944

[39] Latvijas PSR Centrālais valsts arhīvs bija tieši pakļauts Latvijas PSR Iekšlietu ministrijai, un tā vadība bija iekšlietu dienesta virsnieku paziņā. Šajos apstākļos arhīva ikdiena bija reglamentēta, stingri nosakot ikviena darbinieka pienākumus un tiesības. Arhīvā pastāvēja caurlaižu un īpašu atļauju sistēma. Liela daļa arhīva fondu atradās īpašā slepenības režīmā, kas nozīmēja to, ka to glabāšana norisinājās tikai un vienīgi padomju iestādēm pilnīgi uzticamu un pārbaudītu arhīvistu pārziņā. Sk: Pētersone, Valda (sast.) (1999). *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 23., 26. lpp.

Ilūkstes apriņķa policijas iestādes (2041. fonds)	7	9090	1919–1944
Cēsu apriņķa policijas iestādes (2042. fonds)	5	1216	1919–1944
Jēkabpils apriņķa policijas iestādes (3705. fonds)	9	8743	1919–1944
Liepājas prefektūras policijas iestādes (5050. fonds)	7	5435	1918–1945
Tukuma–Talsu apriņķa policijas iestādes (5114. fonds)	15	10230	1918–1945
Valkas apriņķa policijas iestādes (5193. fonds)	7	2892	1919–1944
Madonas apriņķa policijas iestādes (5718. fonds)	4	2616	1919–1944
Daugavpils prefektūras policijas iestādes (1398. fonds)	7	1741	1920–1944
Daugavpils apriņķa policijas iestādes (5721. fonds)	7	6463	1919–1944

* Sast. pēc Valsts vienotās arhīvu informācijas sistēmas (VVAIS) attiecīgajiem fondiem, kas norādīti tabulā.

Informācijas meklēšanas instrumenti. Savulaik – 50.–80. gados arhīva speciālisti paveica milzu darbu, lai šim apjomīgajam policijas iestāžu dokumentārajam mantojumam, kas bija ieslēgts specfondos,[40] izveidotu kaut jebkādu pirmo uzziņu sistēmas aparātu. Apjoma ziņā lielākais ir 2. US, kas aptver 18 178 glabājamās vienības. Tas ir informatīvi bagāts, bet lietošanas ziņā neērts, jo veidots, kopā saliekot visus iepriekš likvidētos fondu uzskaites sarakstus vienā sējumā. Vēlāko gadu (1978., 1981. un 1988. g.) fonda papildinājumi ir ierakstīti US beigās, tādējādi padarot US lietošanu apgrūtinošu. Daļēji 2. US ir veidots kā summārais, kas atsedz tikai dokumentu saturu, un tādēļ īsti nevar kalpot kā palīgs pētniekiem. Šī US uzlabošana (kaut vai tiekot skaidrībā par to, uz kāda principa balstās summārā uzskaite) būtu prioritāte 1376. fonda uzziņu sistēmas elementu tālākai uzlabošanai nākotnē, primāri ar to saprotot daudz skaidrāku priekšstatu par to, kāds ir lietu tematiskais saturs. Piemēram, ja summārā uzskaites sarakstā kādā vietā ir norādīts, ka konkrētā intervālā ir biedrību lietas, tad uzziņu sistēmas

[40] Par specfondiem sk.: Bernāne, Vija (1999). Latvijas Valsts vēstures arhīva bijušie specfondi. *Latvijas Arhīvi,* 3, 30.–40. lpp.

uzlabotajā versijā būtu jābūt atklātam tam, kādi ir šo biedrību nosaukumi, konkrētie to glabājamo vienību numuri un dokumentu veidi.

Pēc AF izveides vēlākajos gados klāt nākušie papildinājumi meklējami 1376. fonda 3., 4. un 5. US, bet fonda 1. US apkopoti atsevišķi dokumenti par Rīgas prefektūras darbību nacistiskās Vācijas okupācijas laikā.

Kopumā US veidoti, balstoties uz Rīgas prefektūras struktūrvienībām, kā arī papildinot kādu konkrētu struktūrvienību. Piemēram, 3. US dokumenti attiecas uz Rīgas prefektūras Ārējo nodaļu, bet 5. US veido personu dokumenti (atvaļināto un rezervē ieskaitīto karavīru, zemessargu alfabētiskās reģistrācijas, karaklausības apliecības u. c.), kas kārtoti pēc piederības konkrētiem policijas iecirkņiem atkarībā no tā, kāda veida dokumenti papildinājuši apvienoto fondu.

AF esošie US galvenokārt ir sastādīti rokrakstā, vien atsevišķiem papildinājumi ir uzrakstīti mašīnrakstā. Rokrakstā tapušie uzskaites saraksti joprojām ir vienīgais apjomīgais arhīva uzziņu sistēmas elements. Rokraksta formāts pagaidām apgrūtina dažādu teksta atpazīšanas un pārneses programmu izmantošanu. Tāpat izaicinājumus var radīt rokrakstu izlasāmības pakāpe, dažādi svītrojumi un labojumi, piemēram, izslēgto lietu ierakstu esamība sarakstos, nereti nav arī uzreiz skaidra lietu numerācija, jo vecās sistēmas numerācija nav nepārprotami nosvītrota, tādēļ talkā bieži vien jāņem US noslēgumu lapas un pēc tur norādītā kopējā GV skaita jāizseko atbilstošais lietas numurs.

Fonda 2. US ir izdalītas struktūrvienības, bet vēlāko laiku papildinājumi ir iekļauti US beigās, nevis pie attiecīgā tematiskā vai strukturālā dalījuma. Ne katrs arhīva lasītavas apmeklētājs iedomājas meklēt informācijas turpinājumu US beigās un maldīgi uzskata, ka jau ir ieguvis visu pieejamo informāciju. Iespējams, saprotot šīs neērtības, nākamie papildinājumi fondā iekļauti kā jauni uzskaites saraksti. Dažkārt US veidoti pēc tematiskā principa, proti, dokumentu grupām, sākot ar policijas darbības organizēšanu (apkārtraksti, rīkojumi u. tml.), personālu (piemēram, atestācijas u. tml.), noteiktām policijas funkcijām (kārtības uzturēšana, personu uzraudzība, pasu un dažādu apliecinošo dokumentu izsniegšana, ārzemnieku kontrole, sabiedrisko organizāciju rīkoto pasākumu norise u. tml.) un grāmatvedību (piemēram, darbinieku algu saraksti u. tml.).

Fondā esošais dokumentārais mantojums saglabājies plašā apjomā – vairāk nekā 20 tūkstoši glabājamo vienību, kas ļauj pētīt Rīgas sabiedrības vēsturi dažādu tēmu kontekstā. Tomēr Rīgas prefektūras dokumenti par starpkaru posmu nav saglabājušies pilnībā – daļa dokumentu laika gaitā zudusi, līdz arhīvam nemaz nenonākot, bet daļa savulaik, jau arhīvā esot, zinātniskās apstrādes un izvērtēšanas laikā izslēgta no fondiem un visdrīzāk nodota makulatūrā.[41]

[41] Piemēram, Rīgas prefektūras 5. iecirkņa dokumentārā mantojuma atlases sarakstā kā tālāk neglabājami 1951. gadā bija noteikti šādi dokumentu veidi: ienākošo un izejošo rakstu alfabēti (par sīkiem kriminālpārkāpumiem un satiksmes noteikumu pārkāpumiem), pasta iznēsājamās

1376. fondā esošās informācijas sakārtošana un pārnese uz VVAIS ir nākamais posms, lai kvalitatīvi uzlabotu uzziņu sistēmu un lai lasītājam būtu pieejams fonda saturs ar katras lietas nosaukumu. Domājot par fondam atbilstošākas sistematizācijas shēmas izstrādi, tā jāveido tāda, kas der specifiski ne tikai 1376. fondam, bet arī citām policijas AF iestādēm. Vislielākais potenciāls tādas shēmas izveidei ir to veidot, balstoties uz starpkaru posma Latvijas Republikas policijas darbības pienākumiem (proti, tematisko principu). Šāda shēma vienlaikus ļautu gan pārskatāmāk kārtot dokumentus pēc to veidiem, gan arī, jau paskatoties uz shēmu, gūt uzreiz skaidrāku priekšstatu par policijas darbības pienākumiem, uzdevumiem un virzieniem. Turklāt jebkurš papildinājums AF būtu daudz ērtāk un pārskatāmāk integrējams tamlīdzīgā shēmā.

Policijas pienākumi. Visdetalizētāk par policijas darba pienākumiem var uzzināt 1931. gadā izdotajā policijas skolas priekšnieka Aleksandra Ceriņa (1880–1941) sagatavotajā brošūrā "Policijas tiesības un pienākumi". Pēc darbības veida policijas dienests sīkāk dalījās pārvaldes (iestādes administrācija, iekšējās saimniecības organizēšana, kā arī policijas darbībā ietilpstošie tiesiskie jautājumi, piemēram, dzīvesvietas pieraksts, izraksts u. c.) un ārējā dienestā (policejiskie uzdevumi, ko veica kārtības policija, kriminālpolicija un politiskā policija). Kā policijas atsevišķie pienākumi norādīti:[42]

1. Policijas pienākumi sabiedriskās drošības uzturēšanā

1.1. Nemieri
1.2. Izņēmuma stāvoklis
1.3. Ieroču atļaujas
1.4. Par ieroču turēšanas un nēsāšanas noliegumu
1.5. Pases
1.6. Ubagi un klaidoņi
1.7. Policijas uzraudzība
1.8. Sapulces
1.9. Biedrības, savienības un politiskās organizācijas
1.10. Prese
1.11. Atklātie izziņojumi (afišu, gaismas reklāmas, plakātu, uzsaukumu u. c. atbilstoša uzraudzība)

---

grāmatas, uzraugu dienas dežūru pieņemšanas un nodošanas grāmatas, posteņu kontroles grāmatiņas, kancelejas un saimniecības piederumu izsniegšanas grāmatas, izdoti trūkuma apliecību un soda naudu kvītu pasakņi, kā arī pasakņi lēmumiem par iereibušu personu aizturēšanu, tiesas paziņojumu un pavēļu noraksti, velosipēdu braukšanas apliecību noraksti, sarakste par sanitārajiem jautājumiem, slimnīcās ievietoto un izrakstīto personu sarakstu noraksti, slimības zīmju pasakņi – kopā 1102 GV. Sk.: Atlases saraksts Nr. 8 Rīgas prefektūras 5. policijas iecirkņa fonda tālāk neglabājamiem dokumentiem, 1951. gada 12. marts. LNA_LVVA, 1376. fonda lietas 2. sējums, 52. lp.

[42] Ceriņš, Aleksandrs (1931). *Policijas tiesības un pienākumi*. Rīga: Policijas skola, 3.–6. lpp.

1.12. Ugunsgrēka apkarošana
1.13. Ugunsgrēka cēloņu izmeklēšana
2. Policijas pienākumi sabiedriskās kārtības uzturēšanā
2.1. Tautas veselības aizsardzība
2.1.1. Sanitārpolicejiskie pienākumi
2.1.2. Pirmās palīdzības sniegšana
2.1.3. Lipīgas un sabiedrību apdraudošas slimības
2.1.4. Aizsargu baku potēšana
2.1.5. Neatļauta ārstēšana, pūšļošana
2.1.6. Tirdzniecība ar indīgām vielām
2.2. Policijas veterinārie pienākumi
2.2.1. Uzraudzības iestādes un to uzdevumi
2.2.2. Lopu sērgu apkarošana
2.3. Būvniecības uzraudzība
2.4. Meža likumu uzraudzība
2.5. Medību uzraudzība
2.6. Zvejniecība
2.7. Iekšējo ūdeņu uzraudzība
2.8. Satiksmes uzraudzība
2.8.1. Vispārīgie noteikumi
2.8.2. Ormaņi
2.8.3. Zirgu pases
2.8.4. Satiksme ar divriteņiem
2.8.5. Satiksmes un transporta līdzekļi ar mehānisko dzinējspēku
2.8.6. Gaisa satiksme
2.8.7. Radio satiksme
2.9. Tirdzniecības un rūpniecības uzraudzība
2.9.1. Mēri un svari
2.9.2. Izrīkojumi un izrādes
2.9.3. Poligrāfiskās iestādes
2.9.4. Tirdzniecība ar poligrāfiskiem ražojumiem, par bibliotēkām un lasītavām
2.9.5. Sprāgstošas vielas un spridzināšanas materiāli
2.9.6. Alkoholisko dzērienu ražošana, tirgošanās ar tiem un žūpības apkarošana
2.10. Dažādi pienākumi
2.10.1. Valsts himna un karogs
2.10.2. Noteikumi par aizsardzības darbiem pret plūdiem
2.10.3. Policijas līdzdarbība dzīvokļu īres lietās
2.10.4. Atrastās mantas
2.10.5. Atradeņi

3. Policijas pienākumi sabiedriskās tikumības uzraudzībā
3.1. Pārkāpumi pret tikumību
3.2. Ziedojumu vākšana
3.3. Izlozes
3.4. Derības
3.5. Azartspēles
4. Policijas pienākumi valsts ienākumu aizsardzībā
4.1. Akcīzes likumu un noteikumu uzraudzīšana
4.2. Kontrabandas apkarošana

Kā redzams, plašā darbības sfēra aptvēra daudzas sabiedrības dzīves jomas, kuru uzraudzība, regulēšana vai pat kontrole nozīmēja dažāda veida dokumentu radīšanu policijas iecirkņos, ietverot vērtīgu un saturiski bagātu informāciju par Latvijas sabiedrību starpkaru posmā. Protams, jāpatur prātā, ka jebkura instrukcija fiksē noteiktu vēlamo darbību kopumu un realitātē var niansēs atšķirties. Arī 1931. gada instrukcija kā sistematizācijas shēmas pamats nav *ultima ratio,* bet tā ļauj kontekstualizēt to informāciju, kas atrodas 1376. fonda uzskaites sarakstos.

Rīgas pilsētas policijas iestādes jeb 1376. fonds

Rīgas pilsētas policijas iestāžu fonda dokumentāro mantojumu veido Rīgas prefektūras darbības dokumenti. Kopā 1376. fondā ir 26 apakšfondi, ko veido gan konkrētu prefektūras struktūrvienību (īpašas nodaļas un biroji), gan arī Rīgas administratīvajās robežās esošo iecirkņu apakšfondi. Katra iecirkņa dokumenti kopā veido pilsētas policijas darbības dokumentāro mantojumu, bet vienlaikus arī sniedz ieskatu konkrētu pilsētas daļu vēsturē. Apakšfondi par prefektūras nodaļu darbību sniedz ieskatu noteiktu policijas funkciju izpildē, kas bija svarīgas Rīgas pilsētai.

2. tabula

LVVA policijas apvienotā fonda apakšfondu pārskata tabula*

Apakšfondu nosaukumi	GV skaits	Datējums
Rīgas prefektūras 1. nodaļa	300	1919–1928
Rīgas prefektūras 2. nodaļa	392	1919–1929
Rīgas prefektūras 3. nodaļa	173	1919–1930
Rīgas prefektūras 6. nodaļa	147	1919–1929
Rīgas prefektūras Administratīvā nodaļa	770	1919–1940
Rīgas prefektūras Ārējā nodaļa	4397	1919–1940

Rīgas prefektūras Sanitārais birojs	1276	1919–1940
Rīgas prefektūras Saimniecības nodaļa	439	1919–1940
Rīgas prefektūras Pasu nodaļa	5737	1919–1940
Rīgas prefektūras Adrešu birojs	325	1919–1940
Rīgas prefektūras Apsardzības rota	284	1919–1940
Rīgas prefektūras 1. iecirkņa priekšnieks	354	1919–1934
Rīgas prefektūras 2. iecirkņa priekšnieks	296	1919–1940
Rīgas prefektūras 3. iecirkņa priekšnieks	1041	1919–1940
Rīgas prefektūras 4. iecirkņa priekšnieks	391	1919–1940
Rīgas prefektūras 5. iecirkņa priekšnieks	201	1919–1940
Rīgas prefektūras 6. iecirkņa priekšnieks	157	1919–1930
Rīgas prefektūras 7. iecirkņa priekšnieks	513	1919–1940
Rīgas prefektūras 8. iecirkņa priekšnieks	433	1919–1940
Rīgas prefektūras 9. iecirkņa priekšnieks	122	1919–1940
Rīgas prefektūras 10. iecirkņa priekšnieks	445	1919–1940
Rīgas prefektūras 11. iecirkņa priekšnieks	384	1919–1940
Rīgas prefektūras 12. iecirkņa priekšnieks	296	1919–1940
Rīgas prefektūras 13. iecirkņa priekšnieks	310	1919–1940
Rīgas prefektūras Ostas iecirknis	216	1919–1930
Rīgas apriņķa latviešu policijas priekšnieks	658	1941–1944

* Sast. pēc Valsts vienotās arhīvu informācijas sistēmas (VVAIS) attiecīgajiem fondiem, kas norādīti tabulā.

Apakšfondu dokumentārajā mantojumā pagaidām var izdalīt četras tematiskās grupas – "Darba organizēšana", "Personāls un policijas palīgi", "Policijas darbība" un "Grāmatvedība un finanses", kas balstītas policijas pienākumos saskaņā ar 1931. gada instrukciju. Katras grupas kontekstā minēti raksturīgākie dokumentu veidi, to hronoloģiskais pārklājums (cik vien to iespējams noteikt), un esmu centies norādīt, kādi dokumentu veidi ir visbiežāk pārstāvēti.

Policijas darba organizēšana. Šī grupa aptver dokumentus, kas sniedz ieskatu iecirkņu darbības administratīvajos pamatos. Visbiežāk sastopamie dokumentu veidi šajā kategorijā ir apkārtraksti, instrukcijas, prefektu un iekšlietu iestāžu rīkojumi, statistikas ziņojumi, dienas pavēles, kā arī telefonogrammas (ienākošās un izejošās). Šie dokumenti dokumentē policijas iekšējās kārtības, darba plūsmas, pienākumu sadales, kā arī uzraudzības mehānismus. Hronoloģiski dokumenti aptver laiku no 1919. līdz 1940. gadam. Visbiežāk sastopami šādi saturiski bagāti

dokumentu veidi: Iekšlietu ministrijas un Rīgas prefektūras apkārtraksti un instrukcijas (1919.–1940. g.), iecirkņu priekšnieku dienas ziņojumi un pavēles (1920.–1939. g.), revīzijas akti par iecirkņu darbību (1921.–1936. g.), statistikas dati par policijas darbību. Šie materiāli ļauj ne vien pētīt policijas kā iestādes vēsturi, bet arī var kalpot kā vērtīgi avoti par konkrētām norisēm sabiedrībā, kas komplektā ar citu iestāžu un organizāciju dokumentiem var veidot skaidrākus priekšstatus par starpkaru posma Latvijas sabiedrību.

Personāls un policijas palīgi. Šajā tematiskajā grupā ietilpst dokumenti, kas saistīti ar policijas darbinieku uzskaiti, pārvaldību, amatu rotāciju, kvalifikācijas pārbaudi u. c. Materiāli sniedz ieskatu policijas personāla un policijas palīgu (atsevišķos laika posmos – aizsargu) darba organizēšanu. Policijas iestāžu AF ir policijas darbinieku un iecirkņa policistu saraksti (alfabētiskie, pa struktūrvienībām vai tematiskie; 1919.–1940. g.). Tāpat AF atrodas darbinieku reģistrācijas grāmatas un atestācijas lapas, kā arī sarakstes dokumenti ar policijas vadību un citām iestādēm par pārcelšanu, atlaišanu, apbalvošanu vai sodīšanu (1919.–1934. g.). Policijas personāla darba organizatorisko norisi atklāj dežurējošo policistu norīkojumu žurnāli un posteņu pārbaudes ziņojumi, kas ataino personāla sadali ikdienas dežūrās (1919.–1933. g.), protokoli par darbinieku apspriedēm, dokumenti par dežūru organizēšanu, dienestam nepieciešamo prasmju (piemēram, šaušanas) pārbaudi. Plašākais dokumentārais mantojums par personālu AF aptver laika posmu no 1919. līdz 1933. gadam, taču vairākos iecirkņos dokumenti saglabājušies līdz 1940. gadam, īpaši par darbinieku skaitlisko sastāvu. Šajā grupā esošie dokumenti pētniecībā būtu izmantojami kopā ar 5604. fondu "Policijas darbinieku personas lietu kolekcija".

Policijas darbība. Policijas darbības dokumenti ir visvairāk pārstāvētā un daudzveidīgākā grupa Rīgas pilsētas policijas iestāžu apvienotajā fondā. Tie aptver plašu funkciju loku, vēstot par policijas pienākumiem un līdzdalību sabiedriskās drošības un kārtības uzturēšanas pasākumos.

Sabiedrības drošība. Šis tematiskais loks aptver daudzus jautājumus, kuru risināšana ietilpa policijas ikdienas pienākumos. AF ir iecirkņu priekšnieku un policijas uzraugu ziņojumi par notikumiem dežūru laikā, sapulču uzraudzību, dažādu tirdzniecības uzņēmumu kontroli u. c. (1919.–1939. g.). Tāpat AF ietilpst arestēto personu reģistrācijas grāmatas, apcietināto personu saraksti, lēmumi par arestiem (1919.–1940. g.), sarakstes dokumenti ar tiesu iestādēm, protokoli par nelaimes gadījumiem, civillietām un kriminālnoziegumiem (1919.–1939. g.), kā arī meklēšanā izsludināto personu reģistrācijas grāmatas, alfabētiskie reģistri un ziņojumi (1919.–1939. g.).

Plaša dokumentu veidu grupa aptver dokumentus, kas skar sabiedrības uzraudzību – pasu izdošanas grāmatas, sarakstes dokumenti par apliecībām, pasēm, vīzām, tostarp ārzemniekiem (1919.–1940. g.), reģistrācijas grāmatas par ārzemniekiem, uzturēšanās atļaujas, darba atļauju personas lietas (1920.–

1940. g.), tāpat arī Nansena pasu[43] īpašnieku lietas, bezpavalstnieku saraksti, policijas atsauksmes izbraukšanai uz ārzemēm. Starp šīs grupas dokumentiem ir arī lūgumi izsniegt mazturības, ģimenes sastāva, dzīvesvietas un īpašuma apliecības, kā arī šo apliecību attaisnojošie dokumenti (1919.–1940. g.). Ļoti daudz dažādu personu dokumenti meklējami apakšfondā "Rīgas prefektūras pasu nodaļa", kas noteiktos tematiskos ietvaros izpētē ļauj konstruēt sociālos portretus, veidot pārskatus par cilvēku mobilitāti, ierašanos Rīgā u. c. plūsmu, kā arī būtu potenciāls informācijas avots personu biogrāfisko datu noskaidrošanai (piemēram, izmantojot iecirkņu pasu grāmatas). Policijas AF dokumentos atrodas ziņojumi par personu dokumentu nozaudēšanu, ieroču atļaujas, to izsniegšanas, pagarināšanas, anulēšanas dokumenti, reģistrācijas grāmatas (1919.–1940. g.).

Vērtīgs dokumentārais mantojums atrodas apakšfondā "Rīgas prefektūras Ārējā nodaļa" – materiāli par dažādām biedrībām (1919.–1940. g.), kinematogrāfu lietas (1932.–1940. g.), ziņojumi par biedrībām, kinoteātriem, biedrību valdes sastāvu u. c. (1928.–1940. g.), koru, orķestru, teātru, ansambļu, labdarības organizāciju reģistra alfabēti (1938. g.), sarīkojumu, sapulču, konferenču, gājienu, bufešu atļauju lietas (1930.–1935., 1940. g.), sarakste par sarīkojumiem, kultūras pasākumiem, kino izrādēm u. c. Manuprāt, tieši biedrību materiāli sniedz milzu izpētes potenciālu, kas komplektā ar 3724. fondā "Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departaments" esošajiem biedrību materiāliem var veidot daudz pilnīgāku konkrēto biedrību un vienlaikus arī visas sabiedrības publiskās darbības vēstures ainu. Šie dokumenti liecina ne tikai par policijai piešķirtajiem sabiedriskās dzīves kontroles instrumentiem, bet arī sniedz liecības par sabiedriskajām aktualitātēm, kas attiecīgajā laikā bijušas svarīgas. Policijas dokumentos esošā informācija par biedrībām ļauj noskaidrot to darbības raksturu, attiecības ar varas iestādēm, iesaistītās personas. Šis materiāls potenciāli ļautu kartēt biedrību izplatību Rīgā (citu policijas iestāžu AF kontekstā – arī apriņķos, pilsētās un starpkaru Latvijas Republikā kopumā). Prefektūras Ārējās nodaļas dokumenti paver plašas izpētes perspektīvas Rīgas autosatiksmes un autoīpašnieku vēstures izpētei.

Sabiedriskā kārtība. Šīs grupas dokumenti galvenokārt saistīti ar civilo lietu administrēšanu, dzīvokļu un īpašumu jautājumiem, ēku lietojumu, nodokļu piedziņu u. c., un tie ir sarakstes dokumenti par dzīvokļu inspekciju, īrnieku sūdzībām, īres un apķīlāšanas jautājumiem. Tāpat ir dažādi uzskaites dokumenti par sabiedrisko iestāžu, piemēram, restorānu un kafejnīcu, uzraudzību, kā arī materiāli par rūpnīcu un uzņēmumu reģistrāciju, amatnieku uzskaiti u. c. Starp

[43] Nansena Starptautiskā bēgļu biroja izsniegts sertifikāts, kas ļāva personām bez nevienas valsts pilsonības vai pavalstniecības ieceļot un šķērsot citas valsts robežas. Bēgļu birojs nosaukts tā vadītāja norvēģu polārpētnieka un sabiedriskā darbinieka Nobela miera prēmijas laureāta Fritjofa Nansena (*Nansen*; 1861–1930) vārdā.

policijas dokumentiem ir arī dažādi darbības plāni rīcībai ārkārtas situācijām, piemēram, plūdiem vai pasīvās gaisa aizsardzības organizēšanai (it īpaši 30. gadu otrajā pusē).

No vairākiem iecirkņiem nāk dokumenti saistībā ar valsts aizsardzības potenciālu – reģistrācijas grāmatas par atvaļinātiem virsniekiem, rezervistiem, zemessargiem, kā arī dažādi ar mobilizācijas īstenošanu saistīti dokumenti. Tie varētu būt svarīgi materiāli ne vien militārās un paramiltārās vēstures izpētes kontekstā, bet arī kā informācijas bāze personu un to datu noskaidrošanai, kā arī sociālā portreta veidošanā.

Sabiedrības tikumības uzraudzība. Interesanta dokumentu grupa, kas sniedz ieskatu pilsētas sociālajā vēsturē, ir prefektūras Sanitārā biroja dokumentārais mantojums, kur bez ziņām par biroja darba organizēšanu ir vērtīga informācija, kas aptver policijas pienākumus, kā tolaik apzīmēja, sabiedriskās tikumības uzraudzībā. Šie dokumenti ir par prostitūcijā nodarbinātām personām – personu lietas, uzskaites dokumenti, reģistri, ārstu kontroles apmeklējumu, slimnīcās uzņemto personu dokumenti u. c.

Grāmatvedība un finanses. Policijas iestāžu grāmatvedības dokumenti sniedz vērtīgu ieskatu ne tikai iestāžu budžeta pārvaldē, bet arī personāla struktūrā, atalgojuma sistēmā un materiālajās vajadzībās. Tie ir mazāk apjomīgi nekā iepriekšējās kategorijas, taču ļoti konsekventi dokumentēti gandrīz visos iecirkņos. Galvenie dokumentu veidi ir policijas darbinieku algu saraksti, kases grāmatas, sarakste par piemaksām (piemēram, dokumentēti darbinieku lūgumi piemaksām par dzīvokļu, apkures, ģimenes stāvokli), dažādu naturāliju (piemēram, malkas) izsniegšanas sarakti.

Praktisks piemērs: policijas iestāžu dokumentu nozīme starpkaru Rīgas pilsētas apkaimes Vecmīlgrāvja vēstures izpētē

Policijas iestāžu dokumenti ir nozīmīgi avoti manas doktora disertācijas izpētes tēmai, konkrēti – pretalkohola jeb atturībnieku kopienas vēsturei 20. gs. 20. gados. Vecmīlgrāvī izveidotās bezalkohola biedrības "Ziemeļblāzma" (turpmāk tekstā BBZ) sabiedriskā darbība, kā arī tās lietošanā esošais biedrības nams un parks kļuva par galveno sabiedriskās un kultūras dzīves centru. Tradicionāli pirmais fonds, kur parasti pētnieki meklē ziņas par sabiedrisko organizāciju (biedrību) darbību, ir 3724. fonds, tomēr šajā apjomīgajā fondā konkrēti par BBZ darbību ziņas (pārskati, statūti, sarakste par atsevišķiem jautājumiem) ir vien fragmentāras un pārsvarā par 30. gadiem (ar uzsvaru uz desmitgades otro pusi). Tādēļ sevišķi vērtīgi tēmas izpētē pagaidām bijuši 1376. fonda 2. US esošie Rīgas prefektūras 5. iecirkņa dokumenti, konkrēti – sarakstes dokumenti ar dažādām organizācijām un dienas notikumu grāmatas, kuru piemēri izmantoti turpmākajā raksta daļā.

Šie dokumenti pieder pie tiem lietvedības dokumentiem, kas atspoguļo darbības rezultātus.[44] Dienas notikumi grāmatās ir pierakstīti, kārtībniekam fiksējot jeb uzskaitot tos notikumus, kas prasījuši policijas reakciju, tādējādi skaidrs, ka šāda veida dokumentos nekad nebūs fiksēti visi notikumi vai pat konkrētā notikuma padziļināts apraksts, kas būtu meklējami jau cita veida lietvedības dokumentos – atskaišu dokumentos.

Sarakstes dokumenti par dažādu pasākumu norisi un to saskaņošanu atklāj plašu ainu par Vecmīlgrāvja starpkaru perioda sociālo vēsturi. Kopš 1924. gada Vecmīlgrāvis oficiāli kļuva par Rīgas administratīvās teritorijas daļu,[45] kas nozīmēja to, ka pievienošanās pilsētai 20. gadu otrajā pusē uzlika zināmus pilsētas kārtības un labiekārtošanas standartus. Policijas dokumenti sniedz ieskatu tajā, kā norisinājās iekļaušanās pilsētā. Vietējie iedzīvotāji aktīvi sprieda par ielu tīkla un adrešu, kā arī zemes piederības sakārtošanas jautājumiem,[46] pulcējās, lai risinātu sociālās apgādes un higiēnas jautājumus (piemēram, publiskās pirts izbūve[47]), satiksmes organizēšanu pa ūdensceļiem.[48] Nopietns diskusiju temats saistījās ar jaunizbūvējamās dzelzceļa līnijas Rīga–Rūjiena atzaru.[49] Šie pasākumi notika, to norisi saskaņojot ar policiju, tādējādi gan minētie piemēri, gan citi izlasāmi policijas sarakstes dokumentos ar sabiedriskajām organizācijām jeb biedrībām, kas tos rīkoja. Dokumenti ļauj gūt visaptverošu priekšstatu par sabiedriski kulturālām un sabiedriski politiskām norisēm Vecmīlgrāvī, atklājot tās norises lokālajā līmenī, apdzīvotai vietai pārtopot par daļu no lielpilsētas.

Policijas iestādes dokumenti ļauj detalizēti izsekot BBZ darbībai 20. gadu otrajā pusē. Sarakstes dokumentos (paziņojumi policijai, pasākumu saskaņošana, to programmas u. tml.) starp biedrību un 5. policijas iecirkni ir informācija par biedrības rīkotajiem pasākumiem,[50] par dažādu pasākumu norisi biedrības namā, kā arī ziņas par citām organizācijām, kas darbojušās iecirkņa teritorijā. Sarakstes dokumenti atklāj dažādu vietējo biedrību (vai lielāku biedrību

---

[44] Gavriļins, A. *Vēstures avotu pētniecība. Lekciju kurss,* 68., 69. lpp.

[45] Vecmīlgrāvja iekļaušana (atskaitot Rīnužu ciemu) Rīgas administratīvajās robežās noslēdzās 1924. gada 20. februārī līdz ar izsludināto Likumu par Rīgas pilsētas administratīvajām robežām.

[46] Rīgas nomaļu savienības Mīlgrāvja nodaļas raksts Rīgas pilsētas policijas prefektūrai, 1927. gada 23. marts. LNA_LVVA, F1376_2_15445, 65. lp.

[47] Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Rīgas organizācijas 10. rajona komitejas priekšsēdētāja Augusta Puriņa raksts Rīgas pilsētas prefektūrai, 1927. gada 12. septembris. LNA_LVVA, F1376_2_15445, 334. lp.

[48] Turpat.

[49] Skrejlapa par tautas sapulci Vecmīlgrāvī, biedrības "Ziemeļblāzma" telpās, 1928. gada 20. maijs. LNA_LVVA, F1376_2_15446, 262. lp.

[50] Piemēram, Bezalkohola biedrības "Ziemeļblāzma" priekšnieces Martas Rinkas paziņojums Rīgas prefektam par biedrības rīkotās Veselības dienas pasākumiem, 1926. gada 16. oktobris. LNA_LVVA, F1376_2_15444, 6. lp.; Biedrības priekšnieces M. Rinkas paziņojums par teātra izrādes

nodaļu) darbību, kas vēsturiski ir palikušas BBZ ēnā vai arī ir pilnībā aizmirstas. Dokumentos ieraugāma Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības darbība (piemēram, rīkojot dārza atvēršanas svētkus pie Lodera piestātnes[51]), Latvijas Transporta strādnieku arodbiedrības Mīlgrāvja nodaļas darbība (piemēram, rīkojot teātra izrādi un tam sekojošu deju vakaru[52]), Daugavgrīvas evaņģēliski luteriskās Baltās baznīcas draudzes Dāmu komitejas darbība (piemēram, rīkojot loteriju ienākumu vākšanai baznīcā nepieciešamajiem remontdarbiem[53]). Jāpiebilst, ka sarakstes dokumentos redzams, ka nereti šīs u. c. organizācijas, kas savas darbības idejiskajos principos oponēja BBZ, kā, piemēram, Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Rīgas organizācijas 10. rajona biedri, savus pasākumus varēja sarīkot BBZ telpās,[54] tādējādi apliecinot to, ka lielais biedrības nams ne vien sniedza iespējas, bet arī prasīja līdzekļus tā uzturēšanai, kur telpu izīrēšana pasākumu norisei bija būtisks ienākumu avots, it sevišķi pēc BBZ idejiskā tēva un mecenāta Augusta Dombrovska (1845–1927) nāves. Policijas sarakstes dokumenti sniedz apstiprinājumu apgalvojumam presē par BBZ namu kā kopīgu vietējās sabiedrības sanāksmju vietu, kas kalpo kā "mīlgrāviešu sirdslieta, [..] un ap to pulcējas vecs un jauns – bez ticību, tautību un partiju izšķirības".[55]

20. gs. sākumā fabrikants, sabiedriskais darbinieks un kultūras mecenāts Augusts Dombrovskis tiecās Vecmīlgrāvī izveidot atturībnieku kopienu – atbalstot fabrikas strādnieku ciemata izveidi (Kalnciems), kultūras un izglītības iestāžu celtniecību un uzturēšanu (bērnudārzs, biedrības nams un parks, radošā pansija kultūras darbiniekiem, skolas ēka, pārtikas apgādes iestāde).[57] Par to, kā šīs

---

"Meitene ar lielu temperamentu" sarīkošanu 1926. gada 26. decembrī. LNA_LVVA, F1376_2_15444, 91. lp.; Biedrības priekšnieces M. Rinkas paziņojums Rīgas prefektam par studentu referātu vakara sarīkošanu biedrības telpās 1927. gada 7. maijā. Turpat, 132. lp.; M. Rinkas paziņojums par Bezalkohola biedrības "Ziemeļblāzma" rīkoto Bērnu svētku norises programmu 1927. gada 9. jūnijā. Turpat, 170. lp. Šie ir vien daži piemēri no sarakstes dokumentiem, kas atklāj Bezalkohola biedrības "Ziemeļblāzma" darbību 20. gados.

[51] Mīlgrāvja brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības paziņojums Rīgas prefektam, 1927. gada 28. jūnijs. LNA_LVVA, F1376_2_15445, 198. lp.

[52] Latvijas Transportstrādnieku arodnieciskās biedrības Mīlgrāvja nodaļas priekšsēdētāja raksts Rīgas prefektam par plānoto biedrības nodaļas sarīkojumu Bezalkohola biedrības "Ziemeļblāzma" telpās, 1927. gada 21. augusts. LNA_LVVA, F1376_2_15445, 272. lp.

[53] Daugavgrīvas evaņģēliski luteriskās Baltās baznīcas draudzes Dāmu komitejas lūguma raksts Rīgas prefektam, 1927. gada 20. jūlijs. LNA_LVVA, F1376_2_15445, 257. lp.

[54] Piemēram, Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Rīgas organizācijas 10. rajona komitejas priekšsēdētāja Augusta Puriņa raksts Rīgas pilsētas prefektūrai, 1927. gada 12. septembris. LNA_LVVA, F1376_2_15445, 334. lp.

[55] No kā mīlgrāviešiem bail. Bērnu svētki Ziemeļblāzmas ēnainajā dārzā. *Latvijas Kareivis.* 08.07.1930., 2. lpp.

[56] Vāveris, Guntis (2017). Augusta Dombrovska sociālā darbība kā atturībnieku pilsētas izveides mēģinājums Vecmīlgrāvī (1899–1914). No: *Vēsture: avoti un cilvēki. 26. starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 419.–429. lpp.

kopienas pēcteči dzīvojuši 20. gados, vērtīgas ziņas sniedz policijas kārtībnieku dežūru laikā notikumu grāmatā fiksētie notikumu apraksti, kuros paveras ikdienas un sadzīves notikumu ainas, kas liek domāt, ka pirmskara ideālisms veidot atturībnieku kopienu Pirmā pasaules un Latvijas Neatkarības karu iespaidā daļēji palicis pagātnē. Ziņas dokumentos liecina par vēl gluži svaigu kara laika ietekmi: tirgošanās laika neievērošana, tirgošanās ar neapzīmogotu gaļu,[57] netīrība un vecu produktu glabāšana tirdzniecības vietās[58] – maizes ceptuvēs, piena bodēs, skārņos, petrolejas tirdzniecība bez atļaujas, kā arī pārkāpumi, lietojot svarus un mērus.[59]

Policijas kārtībnieki konstatējuši arī pārkāpumus mājas grāmatu vešanā, konkrēti – fiksējot personu dzīvi bez pieraksta, tostarp 1925. gadā šādu protokolu izpelnījās arī pats A. Dombrovskis,[60] kurš kopš 1922. gada patstāvīgi dzīvoja paša celtās bērnudārza jeb Zaļās skolas dzīvokļos.

Parādās arī ziņas par mājdzīvniekiem un mājlopiem – suņu klejošana savvaļā bez uzpurņa,[61] tāpat zirgu mocīšana (pārāk liela vezuma vilkšana[62]), noklīdušu zirgu pieklīšana[63] un arī ziņas par policijas sastādītiem protokoliem par vietējo

---

[57] Notikuma apraksts Nr. 242, 1925. gada 9. aprīlī – protokols Rihardam Maggi (Rīnuži, Kapsētas iela 18) par tirgošanos ar neapzīmogotu gaļu skārnī. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 14. lp. o. p.

[58] Notikuma apraksts Nr. 673, 1925. gada 31. jūlijā – protokols Mārtiņam Albertam (Rīnuži, Alberta māja) kā atbildīgajai personai par Mīlgrāvja patērētāju biedrības maizes ceptuvē pielaistajiem sanitārajiem pārkāpumiem (Kalnciema 2. līnija 4). LNA_LVVA, F1376_2_15344, 100. lp. o. p.; Notikuma apraksts Nr. 666, 1925. gada 29. jūlijā – protokols Emmai Bagāts (Rīnuži, Baznīcas iela 1) par netīrību maizes ceptuvē. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 99. lp. o. p.; Notikuma apraksts Nr. 680, 1925. gada 4. augustā – protokols Matildei Legzdiņai (Vecmīlgrāvja 1. līnija 13) par pārkāpumiem piena tirdzniecības noteikumos. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 102. lp. o. p.; Notikuma apraksts Nr. 809, 1925. gada 17. septembrī – protokols Marijai Zivtiņai par tirgošanos ar petroleju bez atļaujas. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 131. lp. o. p.

[59] Notikuma apraksts Nr. 901, 1925. gada 15. oktobrī – protokols Emmai Andersonei (Kalnciema 2. līnija 11) par tirgošanos ar neapzīmogotiem svariem. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 152. lp. o. p.

[60] Notikuma apraksts Nr. 550, 1925. gada 4. jūlijā – protokols Augustam Dombrovskim par dzīvošanu Kalnciemā Zaļās skolas telpās bez pieraksta kopš 1922. gada. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 76. lp. o. p.

[61] Notikuma apraksts Nr. 186, 1925. gada 14. martā – protokols Jāzepam Januškevičam (Kalnciema 4. stiga 17) par suņa izlaišanu bez uzpurņa. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 1. lp. o. p.; Notikuma apraksts Nr. 592, 1925. gada 13. jūlijā – protokols Eduardam Balodim (Kalnciema 3. līnija 24) par suņa izlaišanu uz ielas bez uzpurņa. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 85. lp. u. c.; Oskara Bertrama (Vecmīlgrāvja 3. līnija 108) ziņojums kārtībniekam par Jāni Biti (Vecmīlgrāvja 4. līnija), kas no savas mājas izlaidis suni bez uzpurņa. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 149. lp.

[62] Notikuma apraksts Nr. 1063, 1925. gada 21. decembrī – protokols ormanim Kārlim Kalniņam (Vecmīlgrāvja 3. līnija) par zirga mocīšanu, velkot tam pārāk lielu vezumu. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 193. lp.

[63] Notikuma apraksts Nr. 315, 1926. gada 20. aprīlī – ziņojums pa tālruni no Puņģīšu māju saimnieka Ārsta par pieklīdušu ķēvi. LNA_LVVA, F1376_2_15345, 36 lp. o. p.

iedzīvotāju mājlopu patvaļīgu ganīšanu Daugavgrīvas artilērijai piederošās pļavās.[64]

Notikumu grāmatās sniegtas ziņas arī par dažādiem noziegumiem:

1) zādzības – siena,[65] kokmateriālu,[66] naudas un personīgo mantu[67] u. c., kā arī konflikti par īrētā īpašuma, galvenokārt zvejas rīku un inventāra, izmantošanu;[67]

2) sabiedriskās kārtības traucēšana – kautiņi BBZ rīkoto kultūras pasākumu norises laikā,[69] dažādas sūdzības no civilpersonām par vardarbību,[70] kā arī civilpersonu pretošanās arestam un policijas kārtībnieku apvainošana;[71]

3) likumu pārkāpšana, it sevišķi interesanti piemēri ir par nelegālu alkohola tirdzniecību un degvīna lietošana publiskās vietās,[72] tostarp arī minēti gadījumi BBZ rīkotajos pasākumos, kad tajos pasākuma apmeklētāji slepus lietojuši alkoholiskos dzērienus;

---

[64] Notikuma apraksti Nr. 345, Nr. 346, Nr. 347, Nr. 349 1925. gada 12. maijā – protokoli Jurim Mežakam (Rīnuži), Kiršteinam (Rīnuži, Kapsētas iela), Kārlim Osītim (Rīnuži, Ošu māja) un Miķelim Rausim (Rīnuži, Kapsētas iela) par patvarīgu lopu ganīšanu Daugavgrīvas artilērijai piederošajās pļavās. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 36. lp., 36. lp. o. p., 37. lp.

[65] Notikuma apraksts Nr. 636, 1925. gada 19. jūlijā – protokols par Bernhardam Pārupietim nozagto sienu viņam piederošajā pļavā. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 92. lp. o. p.

[66] Notikuma apraksts Nr. 252, 1925. gada 14. aprīlī – protokols par 10 priežu stabu zādzību no Marijas Kalniņas (Vecmīlgrāvja 4. līnija 163) pagalma 30 latu vērtībā. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 17. lp.

[67] Notikuma apraksts Nr. 262, 1925. gada 17. aprīlī – protokols par Alfrēdam Krēsliņam (Vecmīlgrāvja 3. līnija 59) nozagtiem diviem sudraba portsigāriem. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 19. lp.

[68] Notikuma apraksts Nr. 523, 1925. gada 27. jūnijā – protokols par Ansim Konrādam nozagtiem zvejas rīkiem un aizdomās turamā uzrādīšanu. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 70. lp. o. p.

[69] Notikuma apraksts Nr. 717, 1925. gada 16. augustā – protokols par vairāk nekā 10 personu trokšņošanu, kaušanos, kārtības traucēšanu Bezalkohola biedrības "Ziemeļblāzma" sarīkojumā 16. augustā. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 111. lp. o. p.; Notikuma apraksts Nr. 781, 1925. gada 7. septembrī – protokoli Alfrēdam Līdakam, Teodoram Freimanim, Kārlim Kūmam, Rūdolfam Gobiņam par degvīna lietošanu Bezalkohola biedrības "Ziemeļblāzma" bufetē sarīkojuma laikā 1925. gada 6. septembrī. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 125. lp.

[70] Notikuma apraksts Nr. 578, 1925. gada 11. jūlijā – protokols Eduardam Rezgalim (Vecmīlgrāvis, Emmas iela 173) par uzbrukumu Jānim Amatniekam (Vecmīlgrāvis, Krasta iela 17). LNA_LVVA, F1376_2_15344, 82. lp.; Notikuma apraksts Nr. 919, 1925. gada 25. oktobrī – Pētera Dimdiņa ziņojums kārtībniekam par Miķeļa Bites uzbrukumu Dimdiņa dzīvoklī. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 158. lp.

[71] Notikuma apraksts Nr. 662, 1925. gada 28. jūlijā – protokoli pret Rūdolfu Gobiņu (Kalnciema 3. līnija 21), Eiženu Ozoliņu (Vecmīlgrāvja 1. līnija 25), Jēkabu Kronbergu (Jaunciems, J. Mīlmaņa kokzaģētavā) par sabiedriskās kārtības traucēšanu, nepiedienīgu uzvedību un pretošanos arestam. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 98. lp. o. p.; Notikuma apraksts Nr. 958, 1925. gada 16. novembrī – protokols Kārlim Vasiļevskim par sabiedriskās kārtības traucēšanu un izaicinošu izturēšanos pret policiju. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 169. lp. o. p.

[72] Notikuma apraksts Nr. 755, 1925. gada 31. augustā – protokols Pēterim Riekstiņam (Kalnciema 3. līnija 39) par parādīšanos atklātā vietā piedzērušā stāvoklī. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 120. lp.

4) dažādu noteikumu pārkāpumi, piemēram, būvnoteikumu neievērošana, ceļot ēkas un palīgēkas bez apstiprināta plāna un atļaujas, traumu gūšana šādas būvniecības laikā.[73] Pa retam policijas kārtībnieki konstatējuši arī ugunsgrēkus,[74] ieroču turēšanu, seksa strādnieču neierašanos uz ārsta kontroli noteiktajā kārtībā.[75]

Minētie piemēri aptver vien notikumus, kas fiksēti apmēram 100 gadus senā pagātnē – laika posmā no 1924. līdz 1926. gadam, ļaujot neilgā laika griezumā gūt plašu priekšstatu par dzīvi Rīgas nomalē pirmajos gados pēc Pirmā pasaules kara un Latvijas Neatkarības kara. Plašākā kontekstā šie ziņojumi sniedz ieskatu ne tikai minētās kopienas ikdienā, bet atklāj arī iezīmes, kas vērojamas sabiedrībā kopumā, tai mēģinot adaptēties miera apstākļos pēc ilgstošas karadarbības un tās smagajām sekām. Minētajos piemēros atklājas dažādas sadzīves un ikdienas ainas, kas ļauj tuvāk iepazīt un izvērtēt esošo sociālo vidi. Savulaik presē par vecmīlgrāviešiem sniegtais raksturojums, ka "viņu uzvešanās daudzkārt bijusi pārāk skaļa, kas rakstīts melns uz balta daudzos policijas protokolos,"[76] rod apstiprinājumu, arī ieskatoties pašas policijas dokumentos. Tomēr policijas dokumentu sniegtās ziņas nevar kalpot par vienīgo avotu šīs pilsētas daļas vēstures izpētē, bet ir būtisks papildinājums informācijai citos fondos un dažādos avotos kopumā.

Secinājumi

LVVA esošais policijas iestāžu AF dokumentārais mantojums sniedz plašu potenciālu dažādu vēstures jautājumu izpētei. Policijas iestāžu radītie dokumenti būtu uzlūkojami ne tikai kā nepašaubāmi vērtīgs avots par pašas iestādes darbību, bet arī kā informācijas bāze, kas glabā plašas liecības par dažādām norisēm, parādībām un uzvedības izpausmēm sabiedrībā. Šo avotu izpēte un iekļaušana zinātniskā apritē (un ne tikai, domājot par plašāku sabiedrības intereses veicināšanu par pagātnes norisēm) krietni vien bagātinātu izpratni par pagātnes sabiedrību Rīgā starpkaru posmā 20.–30. gados. Informācijas potenciāls šiem avotiem ir augsts. Izmantojot atbilstošas izpētes metodes un paturot prātā

---

[73] Notikuma apraksts Nr. 410, 1925. gada 2. jūnijā – protokols Robertam Kiršfeldam (Vecmīlgrāvja 5. līnija 213) par dzīvojamās ēkas būvniecības laikā notikušu smagu nelaimes gadījumu strādniekam Mārtiņam Leimanim (Vecmīlgrāvja 5. līnija 202) dēļ Kiršfelda nolaidības. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 50. lp.

[74] Notikuma apraksts Nr. 667, 1925. gada 29. jūlijā – ziņojums par ugunsgrēka izcelšanos Kalnciema 2. līnijā 13, Indriķim Slejam piederošā divstāvu namā. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 99. lp. o. p.

[75] Notikuma apraksts Nr. 576, 1925. gada 10. jūlijā – protokols Margaretai P. par neierašanos uz ārsta kontroli. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 81. lp. o. p.; Notikuma apraksts Nr. 705 – protokols Jūlijai A. par neierašanos uz ārsta kontroli. LNA_LVVA, F1376_2_15344, 108. lp. o. p.

[76] No kā mīlgrāviešiem bail. Bērnu svētki Ziemeļblāzmas ēnainajā dārzā. *Latvijas Kareivis.* 08.07.1930., 2. lp.

avotu kritikas pamatnoteikumus, tie var būt pamats vai būtiska daļa jauniem pētījumiem, iedvesmas avots kultūras jaunradei. Policijas dokumenti vispirms jau atspoguļo pašas policijas kā iestādes darbību, izaicinājumus, iesaisti un līdzdalību sabiedriskās kārtības nodrošināšanā. Dažādie lietvedības un statistikas dokumenti ļauj pētīt katra Rīgā esošā policijas iecirkņu vēsturi. Plašais materiālu klāsts par policijas darbiniekiem ir potenciāls policijas darbinieku sociālā portreta izpētei, atklājot policistus ar visiem to rīcībā esošajiem instrumentiem dienesta pienākumu izpildē, bet vienlaikus arī policistus kā daļu no sabiedrības.

Biedrību u. c. sabiedrisko organizāciju pētniecībā policijas iestāžu dokumenti var atklāt ne tikai jaunas epizodes biedrību vēsturē, bet arī kalpot kā avots, kas ļautu analizēt policijas kā sabiedrību uzraugošas iestādes uzraudzības vai pat kontroles pakāpi. Dažādi sarakstes materiāli starp sabiedriskajām organizācijām un policijas iestādēm var būt vērtīgs avots sabiedriskās dzīves un sabiedrības iesaistes publiskajā telpā vēstures izpētei, ļaujot analizēt to, cik regulāra bija publiskā darbība, vai tā saskārās ar policejiskas kontroles mehānismiem un kāda bija reakcija uz to, it īpaši parlamentārās demokrātijas posmā līdz 1934. gadam. Dokumenti varētu kalpot kā avots starpkaru posma sabiedrības Rīgā mobilitātes izpētē, mēģinot analizēt migrācijas tendences, kā arī allaž sabiedrībā (un mūsdienās it sevišķi) jūtīgo tēmu par ārzemnieku klātesamību pilsētas telpā. Ģenealoģijas pētnieki varētu izmantot daudzos dokumentus, kuros ir ziņas par civilpersonām.

Policijas dokumentārais mantojums ir vērtīgs avots, bet tāds, kas jāizmanto un jāpēta kompleksā ar citām avotu grupām, paturot prātā to, ka policija dokumentus radīja noteiktu pienākumu un tai uzticēto procedūru ietvaros.

Jāsecina, ka policijas dokumentārā mantojuma potenciāls nav ne tuvu līdz galam apzināts nedz starp pētniekiem (varbūt vien ar atsevišķiem izņēmumiem), nedz arī starp arhīva darbiniekiem. Daļēji to nosaka esošās nepilnības fonda uzziņu sistēmas elementos, kas pagaidām pilnvērtīgi neatklāj potenciāli interesantās dokumentu grupas un līdz ar to arī izpētes tēmas vai arī arhīva darbinieka ikdienas pienākumu kontekstā – vērtīgus informācijas avotus aprakstīšanas, klientu apkalpošanas u. c. saistītu pienākumu kontekstā.

GUNTIS VĀVERIS

THE UNIFIED FUND NO. 1376 OF RIGA CITY POLICE INSTITUTIONS AT THE LATVIAN STATE HISTORICAL ARCHIVES OF THE NATIONAL ARCHIVES OF LATVIA: DOCUMENT TYPES AND RESEARCH OPPORTUNITIES

The aim of the article is to present the structure of the documentary heritage of the unified Fund No. 1376 (Riga City Police Institutions), outlining the main document groups and pointing to potential research topics.

The scope of the Unified Fund No. 1376 is enormous – slightly more than 20,000 archival units – and its informational and research potential has not yet been fully explored or evaluated. The fund consists of 26 sub-funds (abbreviated SF), which include both specific departments and offices of the Prefecture, as well as precincts within the administrative boundaries of Riga. Each precinct's documentation collectively forms the documentary heritage of the city's police work, while simultaneously providing insight into the history of specific parts of the city.

The police, as an institution responsible not only for public safety but also for maintaining order and regulating social behavior, produced documents that provide diverse information about the society of the time in Riga – its daily life and conduct. The fund can be divided into four thematic groups: *Organization of Work, Personnel and Police Assistants, Police Activities, and Accounting and Finance.*

Organization of Work. This group contains rich materials such as circulars and instructions from the Ministry of the Interior and Riga Prefecture (1919–1940), daily reports and orders from precinct heads (1920–1939), audit reports on precinct activities (1921–1936), and police activity statistics.

Personnel and Police Assistants. Documents in this group relate to the administration and management of police employees – records of personnel, appointments, transfers, and qualification assessments.

Police Activities. The most extensive and diverse category in the Riga City Police Institutions' fund, these documents cover a wide range of functions concerning police duties and involvement in maintaining public safety and order. The sub-funds include reports from precinct heads and inspectors about events during duty shifts, surveillance of meetings, inspections of various businesses, etc. (1919–1939). They also contain arrest registers, lists of detained persons, arrest decisions (1919–1940), correspondence with judicial authorities, and protocols on accidents, civil cases, and criminal offenses (1919–1939). Additionally, there are registers and alphabetical indexes of wanted persons (1919–1939).

A large group of documents concerns public supervision – passport issuance books, correspondence regarding certificates, passports, and visas (including for foreigners) (1919–1940), registration books for foreigners, residence permits, personal files for work permits (1920–1940), as well as files of Nansen passport holders, lists of stateless persons, and police references for travel abroad. This group also includes applications for certificates of poverty, family composition, residence, and property, along with supporting documents (1919–1940).

The *Riga Prefecture Passport Department* sub-fund contains numerous personal documents that, within specific research frameworks, can be used to construct social profiles, analyze patterns of human mobility and migration to Riga, and serve as potential sources for biographical research (e. g., using passport registers).

Another significant sub-fund, the *External Department of the Riga Prefecture*, contains materials on associations (1919–1940), cinema affairs (1932–1940), reports on associations, cinemas, governing boards (1928–1940), and registers of choirs, orchestras, theatres, ensembles, and charity organizations (1938). It also includes permits for events, meetings, conferences, parades, and buffets (1930–1935, 1940), and correspondence regarding cultural events and film screenings.

Documents concerning the police's role in maintaining public order are mostly linked to civil administration – housing and property issues, building usage, and tax collection. These include correspondence about apartment inspections, tenant complaints, rental and foreclosure matters. The fund also holds records on the supervision of public establishments (restaurants, cafés), registration materials for factories and businesses, and records of craftsmen. Several precincts contain documents related to national defense potential – registration books of retired officers, reservists, members of the National Guard (Aizsargi), and other mobilization materials.

The *Sanitary Bureau of the Prefecture* also preserves valuable documentation – besides information on the organization of the bureau's work, it includes materials on the supervision of what was then called *public morality*. These files concern persons engaged in prostitution – personal files, registers, medical inspection reports, and hospital admission records.

Accounting and Finance. Documents in this group provide insight not only into institutional budget management but also into personnel structure, payment systems, and material needs.

Keywords: police institutions, unified archival funds, documentary heritage, Riga, interwar Republic of Latvia

Iesniegts 2025. gada 21. jūlijā

ARHĪVI

MADARA DIDRIHSONE

LATVIJAS NACIONĀLĀ ARHĪVA LATVIJAS VALSTS KINOFOTOFONODOKUMENTU ARHĪVA DIGITĀLĀ TRANSFORMĀCIJA

Raksta mērķis ir izsekot digitālās transformācijas procesam Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā, sākot no pirmo datoru iegādes 20. gs. 90. gados līdz mūsdienām, kad bez digitālajām tehnoloģijām nav iedomājama gandrīz neviena arhīva darba joma – gan uzskaite un klientu apkalpošana, gan saglabāšana. Raksts ir strukturēts dekādēs – katrā dekādē ir aplūkoti nozīmīgākie soļi, ko arhīvs veic, ieviešot un pielietojot digitālās tehnoloģijas, kā arī tiek sniegta papildu informācija par tehnoloģiju attīstību, kas pārmaiņas arhīvā ļauj skatīt kā daļu no globālā digitālās transformācijas procesa.
Atslēgvārdi: Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, digitālā transformācija, digitalizācija

Tehnoloģijas un to attīstība ir bijusi būtiska cilvēku dzīves daļa kopš laikiem, kad savos priekštečos sākam atpazīt sevi. Tās ietekmē mūsu apdzīvotās telpas faktūras, ierastās darbības un pat to, kā konceptualizējam sevi un pasauli. Jo sarežģītāks, blīvāks un plašāks kļūst tehnoloģiju tīkls, kas caurauž ikdienu, jo vairāk pārmaiņas "sociāltehniskajā ainavā"[1] līdzinās stihijai, kam atliek vien pielāgoties. Tomēr pielāgoties nenozīmē pasīvi ļauties. Veiksmīga pielāgošanās visbiežāk ir aktīva, radoša, pieredzē un izpratnē balstīta rīcība. Tādēļ, kamēr nesenākā – digitālā – tehnoloģiju revolūcija turpina uzņemt ātrumu, gatavojot jaunas, neizbēgamas pārmaiņas mums visiem, piedāvāju atskatīties uz tās sākumu ar Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva (turpmāk LVKFFDA) transformācijas piemēru.

[1] Bakhuis, Jerico, Kamp, Linda Manon, Barbour, Natalia, Chappin, Émile Jean Louis (2024). Frameworks for multi-system innovation analysis from a sociotechnical perspective: A systematic literature review. *Technological Forecasting & Social Change*, p. 201. Pieejams: https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123266 [skatīts 28.08.2025.].

Kaut arī pirmie datori militārām vajadzībām tika radīti 20. gs. 40. gados un attīstītajās valstīs personālie datori bija plaši pieejami jau 80. gados, šajā rakstā vairāku iemeslu dēļ par sākumu pieņemšu 90. gadus. Pirmkārt, šajā laikā publiski pieejams kļūst internets – tehnoloģija ar vislielāko sociālo vilkmi, kas ātri noved pie visaptverošām pārmaiņām. Otrkārt, tas ir laiks, kad Latvija atgūst neatkarību un mērķtiecīgi tuvinās Rietumiem – tostarp tehnoloģiju jomā. Treškārt, pirms 1990. gada digitālās tehnoloģijas Latvijas teritorijā esošajos arhīvos – arī LVKFFDA – praktiski netika lietotas.

Lai transformācijas procesu atspoguļotu pārskatāmāk, periodu no 1990. gada līdz mūsdienām iedalīšu dekādēs. Ņemot vērā moderno tehnoloģisko pārmaiņu kontekstjutīgo dabu, katru dekādi vispirms raksturošu ar dažiem orientieriem globālajā sociāltehniskajā ainavā, un it sevišķi sākumposmā, kad digitalizācijas pasākumi LVKFFDA ir pieticīgi, pieskaršos norisēm Latvijas arhīvos kopumā un citās institūcijās.

1990

1989. gadā Eiropas Kodolpētījumu organizācijā (CERN) *strādājošais Tims Bērnerss-Lī* (Berners-Lee) *noformulē Vispasaules tīmekļa* (World Wide Web) *ideju, un, pateicoties atvērtajai licencei (kopš 1993. g.), jau 1994. gadā tas sasniedz 10 miljonus lietotāju.*[2]

Latvijā pirmo pieslēgumu tīmeklim (caur Tallinu) 1992. gadā izveido Latvijas Universitātes (LU) Matemātikas un informātikas institūts. Kopš 1994. gada internetu var ierīkot katrs, kam ir vēlēšanās un līdzekļi.

1990. gadā jaudīgāko tirgū pieejamo datoru procesora ātrums ir 33 MHz, operatīvā atmiņa – 2–4 MB. 1999. gadā vidusmēra datoram ir 300–400 MHz procesors un 32–64 MB RAM.

1991. gadā Somijā tiek palaists pirmais 2G mobilo sakaru tīkls, kas saziņai starp mobilo sakaru torņiem un mobilajiem tālruņiem izmanto digitālu signālu, nevis analogu pārraidi un dara iespējamu datu pārraidi.

Latvijai 90. gados ne tikai ir jāpanāk Rietumi digitālo tehnoloģiju lietojuma jomā, bet arī jāpārveido visa valsts pārvaldes sistēma atbilstoši izvēlētajai pārvaldes formai un ekonomiskajam modelim. No vienas puses, tas, iespējams, mazina tehnoloģiju revolūcijas kā atsevišķa fenomena iespaidu – jo strauji mainās viss. No otras puses, reti kur jauno tehnoloģiju apgūšanu ir iespējams izvirzīt par prioritāti, jo steidzami jārisina fundamentālāki jautājumi, bet steiga liek tverties pie ierastām metodēm. Arī ekonomiskā situācija, sevišķi 90. gadu pirmajā pusē, kavē resursprasīgo digitālo tehnoloģiju ieviešanu.

[2] A short history of the Web, CERN, home.cern. Pieejams: https://home.cern/science/computing/birth-web/short-history-web [skatīts 28.08.2025.].

Neskatoties uz šķēršļiem, jomas zinātāju izpratne par digitālo tehnoloģiju nozīmi un nākotni ir pietiekami skaidra. Piemēram, jau 1991. gadā LU profesors Jānis Bārzdiņš pauž viedokli, ka topošajām valsts vadības struktūrām drošai un operatīvai informācijas apstrādei būs nepieciešamas kompjuterizētas sistēmas, kuru izstrāde ir neatliekams jautājums, kas tiek risināts pārāk lēni.[3] Tas, cik sekmīgi šāda veida atziņas (kas tā laika periodikā nav retums) pārtop praktiskā rīcībā, ir atkarīgs no tā, cik lielā mērā tās izprot un par tām "deg" dažādās jomās strādājošie indivīdi un kādas ir viņu spējas pārliecināt sabiedrību, valdību un sponsorus. Tā varbūt ir nemainīga pasaules kārtība, taču 90. gadus raksturo sabiedrības izpratnes, spēju un iespēju plaša amplitūda, kā rezultātā strauji noslāņojas arī institūcijas.

Veiksmīgs piemērs, manuprāt, ir Latvijas Nacionālā bibliotēka. Jau 1991. gadā bibliotēkas direktoram Andrim Vilkam ir skaidra vīzija par bibliotēkas darbību jauno tehnoloģiju laikmetā, sākot ar vienotas elektroniskās datubāzes izstrādi, kas iegulst kopējā "valsts informatizācijas politikā," paverot ceļu uz "pasaules kopējo katlu," un kas "radikāli pārveidos bibliotēku darba stilu".[4] Elektroniskais katalogs tiek izveidots jau 1993. gadā, un mūsdienās Latvijas Nacionālā bibliotēka darbojas kā viens no galvenajiem Latvijas kultūras mantojuma digitalizācijas procesa spēlētājiem.

Arhīvi sistemātisku digitālo tehnoloģiju ieviešanu sāk plānot dažus gadus vēlāk. 1995. gadā Valsts arhīvu ģenerāldirekcija un arhīvu vadītāji izveido "kompjuterizācijas komisiju" un vienojas par nepieciešamību izstrādāt "vienotu Latvijas arhīvu kompjuterizācijas koncepciju". Līdz pirmajai sanāksmei prasītos priekšlikumus ir iesniedzis tikai viens arhīvs. Zemo atsaucību vismaz daļēji var skaidrot ar faktu, ka daudzos arhīvos 1995. gadā dators darbā vēl netiek izmantots. Noprotams, ka vērā ņemamas iestrādes ir tikai Latvijas Valsts vēstures arhīvam un Latvijas Valsts arhīvam, kas kopš 1994. gada veido trīs datubāzes – "Fondi", "Avoti" un "Lietas".[5] Interesanti, ka arī pašas kompjuterizācijas komisijas protokoli sākotnēji ir rakstīti mašīnrakstā.[6] Ar kompjuterizāciju šajā periodā tiek saprasta informācijas par glabājamiem dokumentiem (informācija par fondiem, dokumentu metadati) un to pārvaldi pārnešana uz datoriem ar nolūku padarīt informācijas iegūšanu, apmaiņu un apstrādi ātrāku. Atsevišķiem arhīviem kompjuterizācija kļūst neatliekama, jo tiem tiek nodoti pirmie mašīnlasāmie (jeb elektroniskie) dokumenti uz magnētiskiem nesējiem.[7] Arhīvu ģenerāldirekcijas

[3] Bārzdiņš, Jānis. Datorzinātnes stāvoklis Latvijā. *Laiks*, 01.06.1991., 5. lpp.

[4] Vilks, Andris. Latvijas Nacionālā bibliotēka. *Literatūra un Māksla*, 09.08.1991., 10. lpp.

[5] Cerūzis, Raimonds (1999). Latvijas arhīvi ceļā uz informācijas sabiedrību: Arhīvu aprakstīšanas standarts Latvijā. *Latvijas Arhīvi*, 2, 59. lpp.

[6] Valsts arhīvu kompjuterizācijas komisijas protokoli un materiāli par tiem, 1995–1997. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk LNA_LVA), F2440_1_391.

[7] Turpat, 65. lp.

mērķis ir izveidot vienotu informācijas sistēmu visiem arhīviem, paredzot saderīgu programmatūru, vienotu terminoloģiju, vienotu datu strukturēšanas shēmu, vienotus dokumentu aprakstīšanas standartus, vienotus noteikumus darbam ar informācijas sistēmu un mašīnlasāmo (elektronisko) dokumentu saglabāšanas koncepcijas izstrādi. Lai to panāktu, ir nepieciešami, pirmkārt, finansiāli ieguldījumi aparatūrā un programmatūrā, otrkārt, vienošanās starp arhīviem, kas atšķiras ne tikai ar kompjuterizācijas pieredzes līmeni, bet arī ar glabājamo dokumentu veidiem un tiem atbilstoši izstrādātām praksēm, treškārt, darbinieku apmācība. Šī ambiciozā mērķa sasniegšana arhīviem prasa vairāk nekā 10 gadus, kuru laikā tehnoloģijas nestāv uz vietas un gan uzdevuma kompleksitātes, gan procedurālo un finansiālo ierobežojumu dēļ pastāvīgi rada iespaidu, ka pietiekami mūsdienīgs un visiem lietotājiem ērts risinājums vienmēr paliks līdz galam neaizsniedzams sapnis.

LVKFFDA ir starp arhīviem, kam līdz 1995. gadam kompjuterizācijas jomā pieredzes nav. Jāpiezīmē, ka līdz 1995. gadam, kad arhīvs tiek pārcelts uz ēku Šmerļa ielā 5, kinodokumenti glabājas Jūrmalā Bulduru baznīcas ēkā, bet foto un skaņas dokumenti – Vecrīgā, Šķūņu ielā. Kopumā LVKFFDA atzīst kompjuterizāciju par atbalstāmu un laikmetam atbilstošu, taču, iepazīstoties ar Latvijas Valsts vēstures arhīva, Latvijas Valsts arhīva, kā arī ārvalstu arhīvu pieredzi, atzīmē vairākus sev būtiskus jautājumus. Pirmkārt, lai arī centralizēts un unificēts risinājums ir lietderīgs, tajā nedrīkst ignorēt foto, skaņas, "un jo sevišķi kino," dokumentu īpatnības. Otrkārt, plašāk pieejamai vajadzētu būt tikai ļoti vispārīgai informācijai par fondiem, bet izvērstākai informācijai ir jāpaliek arhīvu iekšējos tīklos. Treškārt, ir nepieciešams saprast elektroniskā kataloga mērķauditoriju, jo apmeklētājiem piemērots risinājums atšķirsies no tā, kas derēs arhīvu darbiniekiem, – un par apmeklētājiem kompjuterizācijas procesā būtu jādomā.[8] Šie jautājumi digitalizācijas projektos aktualitāti nezaudē, vienīgi, attīstoties tehnoloģijām, mainās pieejamības prasības, arvien vairāk izgaismojot stratēģijas "palikt iekšējos tīklos" trūkumus – tos redzēsim nākamajās dekādēs.

No praktiskā viedokļa LVKFFDA pārstāvji koncepcijas izstrādes ietvaros atzīmē, ka kompjuterizācijas procesa uzsākšanai tam ir nepieciešami pieci datori: pa vienam Kino, Foto un Fono daļai un divi administrācijas vajadzībām. 1996. gadā – divus gadus pēc pēdējās iegādātās rakstāmmašīnas – LVKFFDA nopērk pirmo personālo datoru. Tas ir "*Pentium* 166 G / 1.2 M / 32 RAM" ar "HP UVGA lielo monitoru," kas arhīvam izmaksā 250 Ls.[9] Tā laika tirgus kontekstā šis nav jaudīgākais un dārgākais modelis, bet izmaksā apmēram par trešdaļu vai ceturtdaļu vairāk nekā vidējā neto mēnešalga publiskajā sektorā.

---

[8] Turpat, 10., 11. lp.

[9] LVKFFDA Grāmatvedības daļa, Inventāra kartītes pamatlīdzekļu (zemes īpašuma, ēku, mašīnu un iekārtu saimniecības inventāra un transporta līdzekļu) uzskaitei, 1998–2001, 81. lp.

Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Fotolaboratorijas vadītājs Aleksandrs Umanovskis. 1998. gads. *Guntara Grigaļa foto*

Inventarizācijas lietās un citos dokumentos kā 1996. gadā iegādāts parādās tikai šis viens dators, taču 1996. gada pārskatā tiek aprakstīts fonostudijas materiāltehniskās bāzes uzlabošanas projekts, kura īstenošanas rezultātā kopš 1996. gada vasaras "arhīvam ir moderna kompjuterizēta tehnika fonodokumentu apstrādei – sākot no noklausīšanās līdz pat restaurācijai. Arhīvs tagad ir spējīgs pats veikt kvalitatīvu fonodokumentu kopēšanu, nodrošinot interesentus ar labiem fonoierakstiem". Gada beigās arhīvs izveido Fotolaboratoriju, kuras tehniskās iespējas ļauj veikt fotodokumentu apstrādi un restaurāciju, ieskaitot pasūtījumu izpildi, un plānot strauju darba tempa pieaugumu. Tā kā abi projekti tiek īstenoti pietiekami "ekonomiski", 1996. gada noslēgumā arhīvs "spēj iegādāties pirmo personālo datoru (blakus pa vienam jau esošajam Fotolaboratorijā un fonostudijā)," kas ļauj uzlabot darba apstākļus arhīva lietvedībā.[10] 1997. gadā arhīvs iegādājas vēl vairākus datorus, monitorus un printerus, un turpmākajos gados datortehnikas un programmatūras periodiski papildinājumi un uzlabojumi kļūst par regulāru parādību.

No aprīkojuma viedokļa var uzskatīt, ka kopš 1997. gada LVKFFDA ir gatavs sākt digitālās transformācijas ceļojumu. 1998. gadā kā atsevišķs, bet ne prioritārs

[10] LVKFFDA 1996. gada pārskats, 22. lp.

darba virziens parādās "zinātniskās uzskaites sistēmas izveide," 1999. gadā tam atvēlētie darbinieku laika resursi tiek palielināti, un tūkstošgades mijā arhīvam jau ir izstrādātas atsevišķas *Microsoft Access* datubāzes foto, skaņas un audiovizuālajiem dokumentiem, kā arī sākta informācijas ievade. Pirmā – testa režīmā un ņemot vērā Nīderlandes pieredzi – tiek izveidota datubāze fotodokumentiem, jo to apraksta sistēma ir ievērojami vienkāršāka nekā kinodokumentiem un to intensīvi izmanto apmeklētāji.[11] Pēc datubāzu izveides arhīvā rodas jauns, pastāvīgs darba virziens – dokumentu digitalizēšana, kas nozīmē manuālā kataloga datu ievadi elektroniskajā datubāzē (nevis glabājamo dokumentu digitālo kopiju veidošanu). Mainās jaunpieņemto dokumentu kataloģizācija: skaņas un foto dokumentiem tā notiek vispirms elektroniski, pēc tam gatavo kartīti izdrukājot un pievienojot manuālajai datubāzei. Kinodokumentiem, iespējams, metadatu kompleksitātes dēļ vēl ilgi turpinās atsevišķa, tīri manuāla kataloģizācija. Laika gaitā datubāzu sistēma kļūst sarežģītāka – veidojas atsevišķi katalogi apjomīgākiem fotodokumentu fondiem, tiek izveidots katalogs plakātiem, katalogs elektroniskajiem dokumentiem un dažādi audiovizuālo dokumentu katalogi: filmkatalogs (saturiskie dati), videodokumentu katalogs, kinodokumentu tehnisko datu katalogs un audiovizuālo dokumentu nodrošinājuma / izmantošanas fonda katalogs.[12]

Rezumējot – līdz 2000. gadam digitālā transformācija arhīvos ir galvenokārt esošās informācijas sistēmas, ar to saistīto darbplūsmu, kā arī administratīvo procesu pielāgošana darbam ar datoru, un LVKFFDA pirmie nopietnie soļi tiek sperti tikai pašās dekādes beigās.

Var jautāt – kādi faktori izraisīja kavēšanos un kādas bija tās sekas? Tā kā valsts atjaunošanas procesa ietvaros īstenotās reformas lika arhīviem nepieredzētā intensitātē veikt to pamatfunkcijas, novirzīt būtisku darbinieku resursu daļu digitālo tehnoloģiju apguvei un pielāgošanai arhīvu darbplūsmām šajā laikā objektīvi nebija iespējams. LVKFFDA gan neatradās notikumu epicentrā, tomēr reformām pakļauto institūciju dokumentu pieņemšana skāra arī to, piemēram, 1998. gadā no privatizācijai nodotās Rīgas Kinostudijas arhīvs saņem 103 547 glabājamās vienības. Savukārt dekādes pirmajā pusē prioritāte bija telpu jautājums un dokumentu pārvešana. Jāņem vērā arī arhīva dokumentu daudzveidība, kas atspoguļojas analogajās uzskaites un apraksta sistēmās, apgrūtinot to konvertēšanu līdzvērtīgi informatīvās digitālās sistēmās, kuru efektivitāte daudz lielākā mērā slēpjas standartizācijā un unifikācijā.

---

[11] LVKFFDA 1990. gada plāns, 2. lp.

[12] ERAF projekta "Vienotās valsts arhīvu informācijas sistēmas izstrādes un ieviešanas 2. kārta" (projekta Nr. 3DP/3.2.2.1.1/08/IPIA/IUMEPLS/016), Vadlīnijas dokumentu digitalizācijai valsts arhīvos, 2010, 17., 18. lp.

Straujas attīstības apstākļos jebkura kavēšanās var radīt arvien grūtāk pārvaramu plaisu nākotnē, tomēr dažkārt nogaidīt līdz brīdim, kad infrastruktūru ir attīstījuši citi, pieejamība ir samazinājusi izmaksas, ir uzkrātas viegli lietojamas zināšanas un nostabilizējušies standarti, var izrādīties labākā stratēģija – sevišķi ierobežotu resursu gadījumā. Piemēram, ja 90. gadu sākumā arhīvi būtu veikuši apjomīgus datortehnikas iepirkumus, dekādes beigās tā jau vismaz 10 reizes atpaliktu no aktuālajām datoru jaudām. Līdz ar to tūkstošgades mijā par salīdzinoši vēlās datortehnoloģiju ieviešanas viennozīmīgi negatīvām sekām runāt ir pāragri.

2000

2000. gadā tiek izlaists viens no visu laiku pārdotākajiem mobilo tālruņu modeļiem – Nokia *3310, bet jau 2007. gadā publikai tiek demonstrēts pirmais* iPhone.

2002. gadā Reval Hotel Latvija *tiek atklāts pirmais* wifi *piekļuves punkts.*

Interneta lietotāju skaits Latvijā pieaug no apmēram 6 % 2000. gadā līdz apmēram 70 % 2010. gadā, 50 % robežu sasniedzot jau 2006. gadā.[13]

Turpina pieaugt datoru jaudas: vidējā segmentā no 500 MHz–1 GHz viena kodola procesoriem un ap 128 MB RAM dekādes sākumā līdz 2–3 GHz vairāku kodolu procesoriem ar 4 GB RAM dekādes beigās. Pieaugums ir mazāks nekā iepriekš, kā rezultātā datori ir funkcionāli ilgākā laika posmā. Ievērojami pieaug kompakto ierīču veiktspēja un pieejamība – klēpjdators kļūst par ikdienas lietotāja standartu.

2004. gada pavasarī tiek izveidots Facebook, *Latvijā – Draugiem.lv, kā arī Latvija oficiāli kļūst par Eiropas Savienības un NATO dalībvalsti. Sākas tīklošanās ēra.*

Izmaiņas politiskajā, ekonomiskajā un tehnoloģiskajā jomā neizbēgami skar arī arhīvus. Pirmkārt, 21. gs. pirmo desmitgadi raksturo biežāka un mērķtiecīgāka starptautiskā sadarbība, kas ļauj gūt gan zināšanas, gan finansiālu atbalstu – pēc 2004. gada daudzi projekti digitalizācijas jomā tiek īstenoti, pateicoties Eiropas Savienības finansējumam. Otrkārt, šajā dekādē neatliekams kļūst elektronisko dokumentu saglabāšanas jautājums (2006. g. Latvijā tiek ieviests elektroniskais paraksts) un turpinās cīņa par Vienotās arhīvu informācijas sistēmas (VVAIS) izveidi. Treškārt, lai arī dekādes sākumā joprojām aktuāla ir likvidēto un privatizēto institūciju dokumentu pieņemšana, iedzīvotāju attiecības ar arhīviem kļūst personiskākas. To spilgti iezīmē dzimtas koku pētniecība, kuras popularitātei pieaugot un iedvesmojoties no Igaunijas projekta "*Saaga*", 2006. gadā

[13] Individuals using the Internet, International Telecommunication Union (ITU), itu.int. Pieejams: https://datahub.itu.int/data/?e=LVA&c=701&i=11624&v=chart [skatīts 28.08.2025.].

tiek izstrādāts projekts "Raduraksti", kas paredz baznīcu grāmatu un citu ģenealoģiskajiem pētījumiem noderīgu dokumentu digitalizēšanu un virtuālās lasītavas izveidi. Šis piemērs parāda dekādei raksturīgāko iezīmi – institūcijas, tostarp arhīvi, ar sabiedrību sāk komunicēt, izmantojot internetu: 2000. gada martā tiek prezentēta Valsts arhīvu sistēmas mājaslapa un 2004. gada decembrī tīmeklī kļūst pieejams Latvijas Nacionālā arhīva fonda centrālais reģistrs.

LVKFFDA Valsts arhīvu sistēmas vietnē ir sava tīmekļa lapa, kas satur informāciju par tā vēsturi, pakalpojumiem, kontaktinformāciju un aktualitātēm, taču arhīva katalogi tīmeklī nav pieejami. Te jāņem vērā, ka audiovizuālo dokumentu jēga un sūtība ir tapt pieredzētiem – to eksistences fakts, atrašanās vieta vai pat saturiskās informācijas pārstāsts par tiem pasaka maz. Līdz ar to tradicionālais institūciju tīmekļa aktivitāšu formāts nevar nodrošināt tāda veida virtuālo klātbūtni, kādu prasa audiovizuālo dokumentu raksturs. Šī problēma tiks risināta tikai nākamās dekādes otrajā pusē, taču tas nebūtu iespējams bez darbiem, kas tiek veikti šajā dekādē.

Tā kā digitālo tehnoloģiju lietošana strauji kļūst par "biroja darbu" standartu, LVKFFDA turpina 90. gadu beigās iesākto datoru, monitoru un (nepieklājīgi daudzu) printeru iegādi, finansiālo iespēju robežās sekojot Mūra likumam (*Moore's Law*).[14] Tiem pievienojas arī dažāda veida elektronisko datu nesēji. Lielu atbalstu sniedz Eiropas Reģionālās attīstības fonds (ERAF), ar kura atbalstu projekta "Vienota valsts arhīvu informācijas sistēma" ietvaros arhīvs 2006. gadā iegūst 27 datorus un jaunu, elektroniskajiem nesējiem piemērotu dokumentu glabātavu, kas ir pirmā šāda veida glabātava arhīvu sistēmā.[15] 2004. gadā arhīvā pirmo reizi tiek izveidots lokālais datortīkls. Tā kā tā izveides izmaksas lielā mērā jāsedz arhīvam pašam, šajā gadā LVKFFDA pirmo reizi paliek parādā par "Rīgas siltuma" sniegtajiem pakalpojumiem. Neskatoties uz to, ka "datortīkla administrēšana prasa papildu darba laiku un finanšu līdzekļus,"[16] tas izrādās ieguldījums ar labu atdevi, jo, kad tā iespējas tiek apgūtas, "šāda veida dokumentu aprite ievērojami paātrina darba procesu un samazina nelietderīgā laika budžetu, ļaujot pilnvērtīgāk izmantot darba laiku darba plāna izpildei".[17]

Pamazām atklājas arī digitālās vides ēnas puses. Piemēram, 2009. gadā arhīvs pirmo reizi saskaras ar nopietnām datorvīrusu sekām, kuru novēršana prasa lielus darbinieku laika resursus. Šī pieredze liek arhīvam nopietni

[14] Novērojums, ka tranzistoru skaits datoru mikroshēmās dubultojas aptuveni reizi divos gados.

[15] Glabātavas izveide LVKFFDA bija nepieciešama primāri dokumentu digitālo kopiju glabāšanai, taču par elektronisko dokumentu glabātavas un reizē ar to izveidotās Elektronisko dokumentu nodaļas atbildību kļūst visa veida elektroniskie dokumenti, no kuriem vairākums saturiski ir tāli no kino, foto un skaņas dokumentiem, pat ja pēc "tehnoloģiskuma" var šķist tiem radniecīgi. Atšķirīgās problemātikas dēļ LVKFFDA Elektronisko dokumentu nodaļas attīstību šeit neaplūkošu.

[16] LVKFFDA 2004. gada pārskats, 3., 27. lp.

[17] LVKFFDA 2005. gada pārskats, 19., 20. lp.

pievērsties digitālās drošības jautājumiem, kā arī čakli veidot datubāzu drošības kopijas. Par problēmu pakāpeniski kļūst datu uzkrāšanās, kas liek disciplinētāk attiekties pret nevajadzīgo datu dzēšanu, lai gan tā neatrisina strauji pieaugošā glabājamo datu apjoma problēmu. Digitālo datu saglabāšana prasa apsvērt jauna veida stratēģijas un apzināt dažādo elektronisko nesēju vājās un stiprās puses, piemēram, CD diski ir lēti un ar mazāku risku zaudēt lielus datu apjomus vienlaikus, taču tie ir lēni, neizturīgi un nav piemēroti ilgstošai glabāšanai, ārējie cietie diski (HDD) turpretī ir ātri, ērti un izturīgāki, lai arī ne daudz ilglaicīgāki, taču prasa lielākus ieguldījumus un pastāv risks vienlaikus zaudēt lielus datu apjomus,[18] magnētisko lenšu formāti ir salīdzinoši ilgdzīvojoši, taču prasa lielus sākotnējos ieguldījumus un datiem nevar ērti piekļūt, serveri ir ērti lietošanā, taču prasa lielus ieguldījumus un pastāv risks vienlaikus zaudēt ļoti lielus datu apjomus.[19] Arhīvs sākotnēji izvēlas glabāšanu optiskajos un magnetooptiskajos diskos un HDD, bet atsevišķiem dokumentu veidiem magnētiskos nesējus – audiodatiem sākumā DAT (*Digital Audio Tape*), bet videodatiem DVCAM kasetes. Ar laiku notiek pāreja uz serveriem un serveru sistēmām.

Šīs dekādes laikā elektroniskā uzziņu sistēma (*Access* datubāzes) kļūst par pilnvērtīgu darba procesa daļu. 2010. gadā LVKFFDA fotodokumentu elektroniskajā katalogā ir apmēram 128 000 ierakstu (25 % no kopējā apraksta kartīšu skaita), audiovizuālo dokumentu (kino un video) elektroniskajā katalogā ir apmēram 21 000 ierakstu (72 % no kopējā arhīvā uzkrāto un aprakstīto audiovizuālo dokumentu uzskaites vienību apjoma), skaņas dokumentu elektroniskajā katalogā ir apmēram 77 000 ierakstu (62 % no kopējā aprakstīto skaņas dokumentu uzskaites vienību skaita).[20] Daļa arhīva katalogu 2009.–2010. gadā tiek migrēta uz 2008. gadā pabeigto VVAIS, taču tā funkcionalitāte nespēj aizstāt *Access* datubāzu sistēmu, tādēļ uz LVKFFDA ierastajām darbplūsmām neatstāj būtisku iespaidu.

Interesanti, ka līdz 2006. gadam (ieskaitot) arhīva atskaitēs ar elektronisko uzziņu sistēmu veidošanu saistītie darbi tiek izdalīti atsevišķi un atšķirībā no pārējiem darbu veidiem netiek iekļauti ciparu numerācijā, bet tiem tiek piešķirts numurs "e". Tas liek domāt, ka iesākumā arhīvs digitālos procesus uztver kā kaut ko atšķirīgu, "svešu". 2007. gadā izcēlums pazūd, un tas ir pirmais gads, kurā arhīvs atskaitās par visu dokumentu veidu digitalizāciju, ar to saprotot digitālo kopiju veidošanu, nevis uzziņu sistēmas digitalizāciju, lai gan faktiski skaņas un foto dokumentu digitālo kopiju sistemātiska veidošana tiek uzsākta ievērojami agrāk.

[18] Mokejevs, Dmitrijs (2006). Digitālo attēlu piemērotība arhīvu darbam un to saglabāšana. *Latvijas Arhīvi*, 2, 155., 156. lpp.

[19] Grīgs, Reinis (2008). Elektronisko datu un dokumentu saglabāšana – milzīgā formātu daudzveidība. *Latvijas Arhīvi*, 3, 168. lpp.

[20] Vadlīnijas dokumentu digitalizācijai valsts arhīvos, 2010, 17., 18. lp.

Skaņas dokumentus LVKFFDA plānveidā digitalizē kopš 1998. gada,[21] un 2000. gadā ekspluatācijā tiek nodota audiostudijas daļa, "kas nodrošina iespēju izgatavot kopijas ciparu formātā praktiski no jebkura "vecā" formāta, arī no 35 mm magnētiskās fonogrammas".[22] Līdz 2010. gadam arhīvs ir digitalizējis 6287 glabājamās vienības. Kopijas tiek ierakstītas WAV (*Windows Audio Wave*) formātā, divu kanālu (stereo) režīmā ar diskretizācijas frekvenci 44,1 KHz un 16 bitu izšķirtspēju. Tā kā audiostudijas aprīkojums būtiski nemainās, arhīvā veidoto audiodokumentu digitālo kopiju tehniskie parametri saglabājas nemainīgi līdz 2024. gadam.

2000. gadā foto digitālās apstrādes uzlabošanai LVKFFDA tiek iegādāts "digitālais fotoaparāts, kvalitatīvs foto printeris un skeneris krāsaino negatīvu skenēšanai, ar kura palīdzību iespējama A4 formāta melnbaltu un krāsainu fotogrāfiju izgatavošana ar labu fotogrāfisku kvalitāti un saglabāt krāsu attēlu ciparu formātā".[23] Turpmākajos gados arhīvs regulāri iegādājas arī *Epson* plakanvirsmas skenerus. Apstrādei tiek izmantotas programmas *Adobe Photoshop* un *Silverfast*.[24] Digitālās kopijas fotodokumentiem arhīvs veido vismaz kopš 1998. gada,[25] bet plānveida digitalizāciju veic kopš 2003. gada, un līdz 2010. gadam ir digitalizēti 27 597 fotodokumenti. Ierobežotie darbspēka resursi un attiecībā pret tiem nesamērīgais fotodokumentu apjoms masu digitalizācijas projektiem liek piesaistīt ārpakalpojuma sniedzējus – no 2007. līdz 2009. gadam ar firmas SIA "Art Repro" palīdzību tiek izgatavotas J. Legzdiņa fonda 57 204 fotodokumentu digitālās kopijas. Tā kā dokumentu digitalizētāji ir bijuši vairāki, digitalizācijas aprīkojums gadu gaitā ir mainījies un pašu analogo fotodokumentu parametru amplitūda ir ievērojama, izveidoto digitālo kopiju formāti ir dažādi. Trūkst arī vienotu dokumentu digitalizācijas vadlīniju, pirmās – VVAIS izstrādes 2. kārtas ietvaros – parādās 2010. gadā. Tā laika dokumentos gan tiek runāts par attēla kvalitāti kā būtisku, galvenokārt klientu vajadzībām, taču tā netiek raksturota tehniskajā terminoloģijā – arhīvs gluži vienkārši tā iespēju robežās tiecas digitālajām kopijām nodrošināt "augstu attēla kvalitāti".

21. gs. pirmās dekādes sākumā LVKFFDA meklē risinājumu arī ērtākai un kvalitatīvākai audiovizuālo dokumentu kopiju veidošanai. Klienti šajā laikā kopijas kinodokumentiem var iegūt, pārfilmējot tos no ekrāna arhīva telpās. Arhīva rīcībā šim nolūkam ir videokameras, bet drīkst izmantot arī savu

[21] Turpat, 9., 10. lp.

[22] Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva 40 gadi. Hronika un foto arhīvs (2004). *Latvijas Arhīvi*, 1, 100. lpp.

[23] Turpat.

[24] Norādes uz vecākajām versijām digitālo kopiju metadatos ir *Adobe Photoshop Elements* 2.0 un *Silverfast 5*. Abas programmas izlaistas 2002. gadā.

[25] Datējums magnetooptisko disku kopijām.

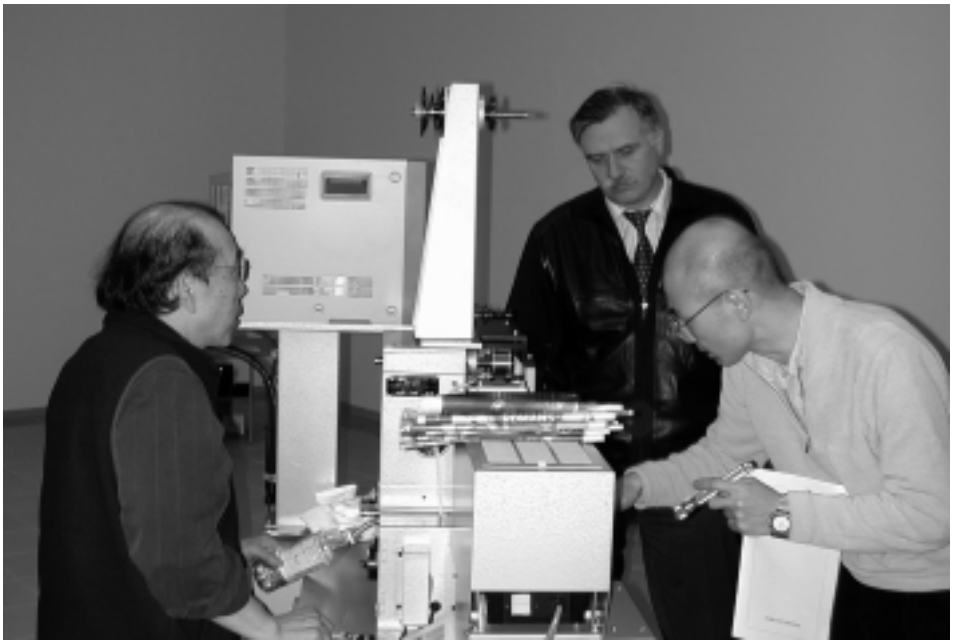

Japānas speciālisti uzstāda *Telecine* aparatūru. Ap 2005. gadu. *Nezināma autora foto*

videotehniku. Videostudijas aprīkojums periodiski tiek uzlabots, taču ir skaidrs, ka šāds kopēšanas veids pat tolaik nav pietiekami profesionāls iestādei, kas glabā lielāko valsts kinodokumentu krājumu. Diemžēl arhīva pastāvīgi neapmierinošā finansiālā situācija dara neiespējamu problēmas risināšanu pašu spēkiem, tādēļ tiek meklēts atbalsts ārpus arhīva un – ārpus Latvijas. Tas tiek atrasts Japānas Starptautiskās sadarbības sistēmā (*Japan International Cooperation System*; JICS).

JICS ir organizācija, kas sakarā ar Japānas izaugsmi 80. gados un stratēģiju – padarīt pasauli labāku, palīdzot attīstīties tiem, kam klājas visgrūtāk, un tādējādi veidot pozitīvu valsts tēlu – piedāvā neatmaksājamus grantus attīstības valstīm dažādās jomās.[26] Pirmā Japānas speciālistu vizīte, lai izvērtētu iespējas piešķirt LVKFFDA kultūras grantu videostudijas modernizācijai, notiek 2002. gadā. Tā ir sekmīga, un 2003. gadā valdības līmenī tiek parakstīts līgums par *Telecine* sistēmas kinodokumentu kopēšanai DVCAM formātā piešķiršanu arhīvam. *Telecine* sistēmas pamatā ir aparatūras konfigurācija, kas ļauj projicēt kinoattēlu videokamerā ar salīdzinoši minimālu pastarpinājumu. *Mitsubishi Corporation* aparatūru piegādā 2004. gadā, 2005. gadā tā tiek samontēta, notiek darbinieku

[26] About JICS, Japan International Cooperation System, jics.or.jp. Pieejams: https://www.jics.or.jp/jics_html-e/profile/about.html [skatīts 28.08.2025.].

apmācība un arhīvā tiek izveidots *Telecine* sektors, kas 2006. gadā pārtop par *Telecine* nodaļu. *Telecine* sistēmas vērtība tolaik ir 24,5 miljoni jēnu (aptuveni 123 000 Ls).

Kinodokumentu plānveida digitalizācija sākas tikai 2006. gadā, un ar *Telecine* aparatūru turpmāk gadā vidēji tiek pārkopēts ap 1200 glabājamo vienību. Digitālās kopijas arhīvā tiek saglabātas DVCAM kasetēs. Digitālo kopiju tehniskie parametri ir: izšķirtspēja – 720 x 576 punkti, krāsu sistēma – PAL, kadru skaits sekundē – 25, datu pārraides ātrums – 25 Mbit/s. Apstrāde tiek veikta ar datorprogrammatūru *Adobe Premiere Pro* un *Adobe Encore* DVD.

Atsevišķs un vērienīgs kinodokumentu digitalizācijas projekts arhīvā tiek īstenots 2009.–2010. gadā, kad tiek digitalizētas teju visas arhīvā glabātās 35 mm magnētiskās fonogrammas (4658 glabājamās vienības). To motivē divi iemesli. Pirmkārt, 2008. gadā uzsāktā iniciatīva "Latvijas filmu zelta fonda atjaunošana, filmu digitalizācija un pieejamības nodrošināšana", ko īsteno Nacionālais kino centrs un kuras ietvaros paredzēts digitāli restaurēt Latvijas filmu "zelta fondu" un padarīt to pieejamu bibliotēku tīklā portālā filmas.lv. No LVKFFDA dokumentiem tiek plānots izmantot magnētiskās fonogrammas un sākuma titrus. Otrkārt, tiek konstatēts, ka magnētiskajām fonogrammām ir sācies "etiķskābes sindroms", kas nozīmē dokumentu neatgriezenisku bojāeju, un šādās situācijās vienīgais risinājums ir informācijas pārkopēšana uz citu nesēju. Sadarbībā ar Rīgas Kinostudiju tiek izveidota sistēma, kas ļauj pārnest informāciju no magnētisko lenšu magnetofona LOMO uz TASCAM DV-RA 1000 HD ierīci. Faili tiek saglabāti 24 bitu 96 KHz stereo formātā un vairākās kopijās – CD un HDD.

2008. gadā arhīvs mēģina īstenot vēl iespaidīgāku sapni – izveidot "Baltijas digitalizācijas centru". Tas taptu sadarbībā ar Igaunijas Vēstures arhīvu un piedāvātu augstas kvalitātes digitalizācijas pakalpojumus ne tikai arhīviem, bet arī muzejiem, bibliotēkām utt. Iecere paredz, ka Latvijas atbildība būtu tehniskā puse, tostarp digitalizācijas laboratorija atrastos LVKFFDA telpās, bet Igaunijas ieguldījums būtu IT risinājumi un apmācības. Papildu finansējums tiktu piesaistīts no ERAF Eiropas pārrobežu sadarbības programmas Latvija–Igaunija ietvaros. Projekts negūst atbalstu, un LVKFFDA ir spiests turpināt dokumentu digitalizācijā paļauties uz esošo aprīkojumu.

Rezumējot – šajā dekādē LVKFFDA pilnībā apgūst nozīmīgākos digitālo tehnoloģiju pielietojuma virzienus arhīva darbā, kā arī vērā ņemamā apjomā pārnes informāciju no analogajiem nesējiem uz digitālo vidi. Tas ir lēns, lielā mērā manuāls darbs, bez kura tālāki digitālās transformācijas procesi nav iespējami – vismaz ne iestādē, kuras darbība orientēta ap lielu daudzumu analogu datu. Arhīvam var pārmest zināmu veiklības trūkumu, pielāgojoties digitālajai pasaulei, bet jāņem vērā, ka finansiāli tas lielākoties atrodas uz izdzīvošanas robežas. Dekādes vidū situācija nedaudz uzlabojas, piemēram, 2007. gadā arhīva darbinieku algas attiecībā pret iepriekšējo periodu pieaug gandrīz divas reizes,

sasniedzot apmēram 90 % no vidējā sabiedriskā sektora atalgojuma līmeņa, taču tas ir īslaicīgi un nepietiekami efektīvai digitālo tehnoloģiju ieviešanai, kas prasa ne tikai aparatūras iegādi, bet arī kvalificētu darbinieku resursus.

2010

2010. gadā Latvijā notiek pāreja no analogās uz virszemes ciparu TV apraidi.

Turpina pieaugt tehnoloģiju jauda, sevišķi kompaktajās ierīcēs. Būtiska iegūtās jaudas daļa tiek novirzīta, lai digitālo ierīču lietotāja pieredzi detalizācijā un dinamikā pietuvinātu mijiedarbībai ar analogo realitāti – saturs kļūst arvien interaktīvāks un audiovizuālāks.

Viedtālruņu lietotāju īpatsvars pasaulē un Latvijā pieaug no apmēram 20 % 2010. gadā līdz apmēram 70 % 2020. gadā. Uzlabojas ne tikai viedtālruņu veiktspēja un ekrāna dzidrums, bet arī kameru jauda: no 720 punktu video izšķirtspējas dārgākajiem modeļiem 2010. gadā līdz 4K izšķirtspējai pat vidējā segmentā 2020. gadā.

2014. gadā ASV lielās kinostudijas pārtrauc ražot filmas uz 35 mm kinolentes. 2016. gada jūlijā kino "Citadele" (tagad Forum Cinemas*) tiek demontēts pēdējais 35 mm kinoprojektors.*

Latvijas arhīvos dekāde iesākas ar 2008.–2009. gada krīzei sekojošo finansējuma samazinājumu un nozares reorganizāciju 2011. gadā, kā rezultātā arhīvi tiek apvienoti vienā institūcijā – dzimst Latvijas Nacionālais arhīvs. LVKFFDA tas pirmajos gados būtiskas praktiskas izmaiņas nenes. Skaņas un fotodokumentu digitalizācija rit ierastajā kārtībā – lai arī aprīkojums ik pa laikam tiek atjaunots un uzlabots (piemēram, dekādes sākumā audio studija VVAIS 2. kārtas ietvaros iegūst skaņuplašu digitalizācijas sistēmu),[27] kopumā šiem dokumentiem digitalizācijas kvalitātes prasību un arhīva iespēju ziņā ir sasniegts salīdzinoši pieņemams plato. Situācija audiovizuālo dokumentu digitalizācijas jomā ir daudz sliktāka – 720 x 576 punktu izšķirtspēja, ko nodrošina *Telecine*, strauji noveco, un tehniski novecojusi ir arī pati aparatūra. Tās remonta laikā nodrošinājuma fonds kinodokumentiem netiek veidots, un klientu kopijām atkal tiek izmantota videostudija.[28] 2014. gadā notiek mēģinājums aizvietot *Telecine* iekārtā esošo kameru ar jaunu HD videokameru, taču process nav līdz galam veiksmīgs – sistēmas dators netiek apgādāts ar nepieciešamo programmatūru un arhīvam ir tikai viens kvalificēts darbinieks kino un video dokumentu digitalizācijai, ar ko ir par maz, lai izpildītu gan klientu pieprasījumus, gan veidotu nodrošinājuma fondu.[29] Turklāt *Telecine* aparatūra ļauj digitalizēt tikai 35 mm

[27] LVKFFDA 2012. gada atskaite, 16. lp.
[28] Turpat, 16. lp.
[29] LVKFFDA 2014. gada atskaite, 12. lp.

pozitīvus, kas reti ir kvalitatīvākās dokumenta kopijas, bet 8 un 16 mm lentēm vienīgais digitālo kopiju ieguves veids joprojām ir pārfilmēšana no ekrāna. Problēmas nav iespējams pilnībā atrisināt līdz pat dekādes beigām.

Jautājums, kas šajā laikā tiek risināts, ir arhīva glabātās informācijas (ne)pieejamība tīmeklī, ko par arhīva trūkumu apmeklētāji aptaujās atzīst jau kopš 21. gs. pirmās dekādes sākuma. Līdz ar arhīva vadības maiņu mainās uzsvari tā politikā – tostarp paplašinot arhīva mērķauditoriju. Lai sasniegtu ne tikai arhīva tradicionālo apmeklētāju – pētnieku, bet arī plašāku sabiedrību, tiek izstrādāts projekts, kura mērķis ir izveidot interneta vietni, kurā būtu iespējams meklēt un apskatīt informāciju par arhīvā uzkrātajiem audiovizuālajiem dokumentiem, atlasīt tos pēc dažādiem meklēšanas kritērijiem, kā arī noskatīties tos dokumentus, kam nav pieejamības ierobežojumu. Vietnei tiek piešķirts domēna vārds "redzidzirdilatviju", un tā kļūst publiski pieejama no 2016. gada 1. jūlija. Vispirms vietnē ir pieejama informācija tikai par arhīva audiovizuālajiem dokumentiem, sākot no apmeklētāju vidū pieprasītajām Latvijas kinohronikām. Vēlāk tiek pievienotas sadaļas fotodokumentiem un skaņas dokumentiem (2018. g.), bet 2020. gadā vietni papildina sadaļa "Tematiskās kolekcijas", kurā arhīvs sistemātiski īsteno kultūras mantojuma kuratora funkciju.

Skaņas digitalizācijas aparatūra. 2013. gads. *Marikas Vanagas foto*

Pirmajā darbības pusgadā vietnē tiek publicēta informācija par 5000 audiovizuālajiem dokumentiem un to apmeklē aptuveni 4000 apmeklētāju. Nākamajos pāris gados apmeklētības līmenis svārstās un pārsvarā nesasniedz arhīva prognozes, taču kopš 2020. gada apmeklējums ir stabili audzis, sasniedzot vairāk nekā 76 000 apmeklētāju 2024. gadā. Var pieņemt, ka apmeklētāju skaitu ir ietekmējusi pandēmija 2020. gadā, taču arī vietnes dizaina maiņa un popularizācijas pasākumi ir vērā ņemams faktors.

Nozīmīgs tehniskā risinājuma aspekts ir tajā iestrādātās satura pārvaldības divas puses: viena publikai pieejamā un otra autorizētiem lietotājiem jeb arhīva darbiniekiem paredzētā. Datubāzei attīstoties, otrā pilnībā kļūst par LVKFFDA informācijas sistēmu un aizstāj *Access* datubāzu kompleksu. Arhīva darba datubāzes ciešā sasaiste ar tās publisko pusi, manuprāt, ir lielisks demokrātiskas sabiedrības un tās kolektīvās atmiņas veidošanas piemērs – jo sevišķi tad, kad vēlāk vietnē tiek izveidota atgriezeniskās saites iespēja un lietotāji var dokumentus komentēt, mijiedarbībā ar arhīva darbiniekiem papildinot un koriģējot informāciju par tiem.

Jāpiezīmē, ka attiecībā uz mazāk mērķtiecīgo auditorijas daļu risinājumam ir arī zināmi trūkumi. Kā arhīva datubāzei tai ir noteikta struktūra un stingra ierakstu uzskaites sistēma, kas atspoguļojas arī publiskajā pusē. Arhīvista darba vide ir parocīga zinātniski motivētam lietotājam, kas meklē konkrētus informācijas avotus, bet informācijas *flâneur*[30], pieradušam pie populāro tīmekļa vietņu sniegtās iespējas klīst no saites uz saiti teju neierobežotā un arvien tik vilinošā (pateicoties algoritmiem, kas informāciju aktīvi piedāvā, balstoties uz meklētāja aktivitāti) virtuālā visumā, datubāzes vide var šķist "neviesmīlīga". Informācijas "proaktivitāti" arhīvs vietnē veicina ar minētajām tematiskajām kolekcijām, bet ārpus vietnes – ar aktivitātēm sociālajās platformās (*Facebook, Twitter, Instagram, YouTube*), kurās Latvijas Nacionālais arhīvs[31] ir klātesošs kopš dekādes sākuma, kā arī ar dalību izstādēs, filmu nodrošināšanu demonstrētājiem utt. Lai arī šāda veida "roku darbs" nes īpašu vērtību, informācijas telpā, kur saturs intensīvāk medī patērētāju, nekā patērētājs saturu, tam kļūst arvien grūtāk konkurēt ar automatizētajiem rīkiem un algoritmiem.

Kad tiek atklāta vietne redzidzirdilatviju.lv, aktuālāka par jaunu digitālo kopiju veidošanu uz laiku kļūst arhīva rīcībā esošo digitālo kopiju ievietošana datubāzē. Turpmākajos gados DVCAM kasetēs glabātās kopijas tiek pārnestas uz serveri un pievienotas datubāzei. Tomēr, tehnoloģiskajām iespējām attīstoties, arvien vairāk izgaismojas arhīva glabāto audiovizuālo dokumentu neizmantotais potenciāls.

[30] Persona, kas bezmērķīgi klaiņo, oriģināli – pa pilsētas ielām (franču val.).
[31] Sākotnēji LVKFFDA sociālajās platformās uztur atsevišķu kontu.

To izceļ iepriekšējās dekādes beigās iesāktais Latvijas kino "zelta fonda" filmu restaurācijas projekts – līdz 2016. gadam digitāli atjaunotas ir vairāk nekā 20 filmas. Restaurācija dod iespēju mūsdienu skatītājam pietuvoties tai skatīšanās pieredzei, kādai filma tika radīta, atkal izbaudot to kā filmu, nevis artefaktu. Tādējādi tiek palielināta senāk veidoto filmu konkurētspēja ar mūsdienās radītajām un attiecīgi – to pieejamība.

Padarīt Latvijas kino klasiku pēc iespējas pieejamu skatītājam, bez šaubām, ir nozīmīgs audiovizuālās kultūras saglabāšanas darbs, taču dažu filmu apstrāde gadā nav risinājums arhīvam, kas glabā ap 90 000 kinodokumentu. Kvantitatīvais aspekts un digitālo kopiju kvalitātes jautājums šajā laikā ir aktuāls arī citām kultūras institūcijām, tādēļ 2017. gadā Latvijas Nacionālā bibliotēka kopā ar Latvijas Nacionālo arhīvu, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekciju un Kultūras informācijas sistēmu centru uzsāk ERAF projektu "Kultūras mantojuma satura digitalizācija (1. kārta)". Projekta ietvaros līdz ar citiem dokumentiem ir paredzēts digitalizēt 38 420 minūtes LVKFFDA glabāto kinodokumentu; 37 500 minūtēm digitalizēto kinodokumentu (3453 nosaukumi) tiek plānota vienkāršotā pēcapstrāde, ko automatizēti veic programmatūra, kas var stabilizēt kadru, noņemt putekļus un skrāpējumus, veikt krāsu korekciju un skaņas trokšņu samazināšanu, bet 920 minūtes digitalizēto kinodokumentu (jeb 15 filmas) saņem pilno restaurāciju, kur tiek rūpīgi pārbaudīts katrs kadrs un nepieciešamības gadījumā veikta manuāla korekcija.[32] Konkursā digitalizācijas un restaurācijas veikšanai tiek izraudzīta studija "Lokomotīve", un darbi tiek veikti LVKFFDA telpās. Projekta ietvaros tiek izstrādātas starptautiskajiem standartiem atbilstošas digitalizācijas vadlīnijas, kas noder arī turpmākos digitalizācijas procesos. Tā rezultātā arhīvam ir iespēja iegūt nodrošinājuma kvalitātes digitālas kopijas (4K izšķirtspējā) kinodokumentiem. Papildus tām arhīvs saņem uzlabotās datnes 2K kvalitātē, 2K kvalitātes kopijas profesionālās lietošanas formātā un izmantošanas jeb straumēšanas kopijas. Straumēšanas kopijas tiek pievienotas arhīva datubāzē, vajadzības gadījumā aizstājot *Telecine* kopijas (kopiju pārklāšanās nav retums, jo prioritārie dokumenti daudz nemainās).

Lai arī projekta rezultāts ir liels ieguvums arhīvam, kā jau tas liela apjoma digitalizācijai ir raksturīgi, viss nebeidzas ar digitālo kopiju nodošanu. Tai seko kvalitātes kontrole no arhīva puses, kas ierobežoto darbspēka resursu dēļ ieilgst, bet datņu labošanas process pēc projekta beigām ir loģistiski sarežģīts.

2019.–2020. gadā uzsāktajā projektā "Kultūras mantojuma satura digitalizācija (2. kārta)" stratēģija tiek mainīta, un arhīvs iegūst nepieciešamo infrastruktūru patstāvīgai kinodokumentu digitalizācijai. Tiek iegādāta 35/16 mm

[32] ERAF projekta ietvaros uzsāk arhīva kinodokumentu digitalizāciju. NKC, nkc.gov.lv. Pieejams: https://www.nkc.gov.lv/lv/jaunums/eraf-projekta-ietvaros-uzsak-arhiva-kinodokumentu-digitalizaciju [skatīts 28.08.2025.].

platuma standartu kinolenšu skenēšanas iekārta BMD CINTELSCAN4KG2 jeb *Cintel Scanner 2* un 16/8 mm platuma standartu kinolenšu skenēšanas iekārta *FilmFabriek K+ Wetgate Scanner*. Papildus tiek izveidotas skenēšanas darbstacijas, attēla un skaņas pēcapstrādes darbstacijas un sagādāta augstas pieejamības tīkla datu glabātuve datņu glabāšanai īstermiņā.

Jāpiezīmē, ka filmu restaurācija, kā arī foto, skaņas un video dokumentu digitalizācija ārpus arhīva tiek veikta abās kārtās. Lai arī skaņas un video dokumentus projekta laikā tehniski ir iespējams pietiekamā kvalitātē digitalizēt arhīvā, nelielais darbinieku skaits, kam paralēli ir jāstrādā ar klientu pieprasījumiem, nespēj vienmēr nodrošināt tādu digitalizācijas ātrumu, kādu prasa atsevišķas dokumentu grupas – vai nu saturiskā nozīmīguma, vai kā, piemēram, videokasešu gadījumā straujās degradācijas dēļ.

Rezumējot – šīs dekādes otrajā pusē LVKFFDA digitalizācijas jomā veic lēcienu pār manāmo plaisu, kas iepriekšējās dekādēs bija izveidojusies starp arhīvu un "sociāltehnisko ainavu". Tas ir iespējams, pateicoties ERAF finansējumam, sadarbībai ar citām institūcijām, kā arī arhīva vadības mērķtiecībai. Tehnoloģiju attīstības ātrums pārskatāmā nākotnē neļauj cerēt uz atelpu, tomēr pirmo reizi arhīvs nākamajā dekādē iesoļos ar tehniskajām iespējām, kas līdzvērtīgas citiem Eiropas audiovizuālo dokumentu arhīviem.

2020

2022. gada novembrī publiski pieejams kļūst tērzēšanas robots ChatGPT.

LVKFFDA šī dekāde iesākas ar kino digitalizācijas aparatūras uzstādīšanu, apguvi un digitalizācijas darbplūsmu palaišanu. Līdz šim brīdim arhīvā ir digitalizēti ap 2,5 tūkstoši filmu nosaukumu. Nenovērtējama šajā procesā ir speciālistu komanda, ko arhīvam ir izdevies nokomplektēt un pagaidām noturēt (par spīti atalgojuma apjomam) un kas spēj gan veidot augstas kvalitātes kinodokumentu nodrošinājuma kopijas, gan veikt profesionālu pēcapstrādi. Vēl neatrisināta problēma ir audiovizuālajiem dokumentiem atbilstošas digitālo datu transportēšanas un saglabāšanas infrastruktūras trūkums, ko vienotas informācijas tehnoloģiju pārvaldības situācijā ir grūti pietiekami aktualizēt, ja vairākums apkalpoto institūciju ar to saskaras daudz mazākā mērā.

Lai arī pārvaldes centralizācija var sarežģīt atsevišķu, unikālu situāciju risināšanu, kopumā tā ir vērtējama pozitīvi, un tehnoloģijas ir veids, kā bilanci uzlabot. Piemēram, no digitālās vides fundamentālās homogenitātes izrietošā potenciālā hipersavienojamība un lielais informācijas apstrādes ātrums ļauj ievērojami celt informācijas procesu un to pārvaldības efektivitāti. Šajā jomā vērienīgs un arhīviem aktuāls process ir integrētas nacionāla līmeņa digitālā kultūras mantojuma platformas izstrāde, kas bija projektu "Kultūras mantojuma satura digitalizācija" virsmērķis. Praktiski tas nozīmē ne tikai kultūras informācijas

pārnešanu uz digitālo vidi, bet arī līdzšinējās dekādēs tapušo digitālo informācijas sistēmu pielāgošanu savstarpējai integrācijai un sapludināšanai. Šīs publiskajā pusē nemanāmās pārmaiņas dekādes pirmajos gados piedzīvo arī LVKFFDA datubāze, kas līdz ar citiem digitālā kultūras mantojuma glabātājiem tiek integrēta Digitālajā bibliotēkā (digitalabiblioteka.lv). Var sagaidīt, ka pārvaldes optimizācija, funkciju apvienošana un datu integrācija ar digitālo tehnoloģiju palīdzību turpināsies, ieguvumi būs lieli, bet pieaugs risku mērogs. Arhīviem kā pārbaudāmas informācijas bastionam tas nesīs divus vienlīdz svarīgus, bet pretējus uzdevumus: pilnvērtīgi piedalīties vienotajā digitālajā ekosistēmā un saglabāt funkcionalitāti tās bojājumu gadījumā.

Digitalizācijas sekmētā centralizācija procesu pārvaldībā ir bijusi salīdzinoši paredzama, bet mašīnmācīšanās tehnoloģiju iespējas, tām kļūstot plaši pieejamām, daudziem ir negaidīts pārsteigums. Arhīviem nozīmīgākās tehnoloģijas – teksta atpazīšana, datorredze, transkripcija, tulkošana – ir pazīstamas kopš pagājušā gadsimta otrās puses un komerciāli pieejamas jau iepriekšējā dekādē, tomēr, līdzīgi kā 90. gados ierobežotie resursi, steidzamāki jautājumi un dokumentu specifika (daudzveidība un atšķirība no datiem, kas izmantoti pieejamo rīku trenēšanai) tiem neļauj būt pārmaiņu avangardā. Var paredzēt, ka, tāpat kā vispasaules tīmekļa gadījumā, tikai straujāk, "mākslīgā intelekta" (MI) risinājumu pieejamība, izmainot sabiedrību, padarīs šīs tehnoloģijas neizbēgamas visām institūcijām, taču skaidra ilgtermiņa vīzija pašlaik ir retajam. Arī LVKFFDA pārmaiņu vēsmas ienāk pamazām – ar individuāliem eksperimentiem, izpēti un ieviešanas iespēju izvērtēšanu. Tehnoloģijas, kas ļauj plūstoši pārslēgties starp dažādiem informācijas modiem (attēls, skaņa, teksts, valodas) un to efektīvi apstrādāt, arhīvu ikdienā ienāks gandrīz garantēti, bet, cik ātri spēsim tās ieviest un kā vēl mainīsies dzīve MI pasaulē, pagaidām varam tikai minēt.

Rezumējot – pēdējo 30 gadu laikā LVKFFDA no pilnībā analogām darba metodēm ir nonācis līdz digitālai datubāzei, kas publiski pieejama arī tīmeklī (autortiesību regulējuma ietvaros), digitālam nodrošinājuma fondam, iespējām veidot augstas kvalitātes digitālas kopijas un veikt profesionālu pēcapstrādi, kā arī plāniem ieviest MI risinājumus pieejamības un darba efektivitātes uzlabošanai. Pārmaiņu procesā arhīvs pastāvīgi ir bijis pakļauts gan vilkmei, ko rada globālā digitālā transformācija, gan resursu trūkumam un pamatpienākumu slogam, kas kopā darbojas kā spēcīgs bremzējošs faktors. Neviens no šiem pretējiem spēkiem netiecas kļūt vājāks, tādēļ aktuāls ir jautājums: ko varam mācīties no līdzšinējās pieredzes, lai nākotnei spētu pielāgoties sekmīgāk?

Apstākļos, kad resursi uzlabojumiem ir pieejami reti, labs risinājums, manuprāt, ir pastāvīgi gatavoties – atvēlēt laiku izpētei un ilgtermiņa stratēģijas izstrādei, lai brīdī, kad iespēja parādās, tā tiktu optimāli izmantota. Ne mazāk svarīgi ir sadarboties, jo, kā vēsture rāda, patiesās, kopīgās interesēs balstītus projektus ir vieglāk īstenot. Visbeidzot, kaut efektivitāte, kas izriet no vienādā, ir

vilinoša, vērtību mēs piešķiram unikālajam – digitālās tehnoloģijas primāri kalpo efektivitātei, bet ir vērts piedomāt, lai tās vārdā netiktu upurēts unikālais, un varbūt pat meklēt risinājumus, kas to izceltu.

MADARA DIDRIHSONE

DIGITAL TRANSFORMATION OF THE LATVIAN STATE ARCHIVES OF AUDIOVISUAL DOCUMENTS OF THE NATIONAL ARCHIVES OF LATVIA

The aim of this article is to trace the process of digital transformation within the Latvian State Archives of Audiovisual Documents, beginning with the acquisition of the first computers in the 1990s and continuing to the present day, when digital technologies have become indispensable in almost every area of archival practice – from record-keeping and customer service to preservation. Structured by decades, the article outlines the key steps taken by the archive in implementing and applying digital technologies, situating these developments within the broader context of global digital transformation.

Keywords: audiovisual archive, digital transformation, digitization

Iesniegts 2025. gada 2. septembrī

VĒSTURE

EDVARDS SELIŠKA

LIELO SATRICINĀJUMU PRIEKŠVAKARĀ: INFLANTIEŠU ŠĻAHTA LIETUVAS PILSOŅU KARA LAIKĀ UN LIELĀ ZIEMEĻU KARA SĀKUMĀ 1696.–1702. GADĀ

Raksts sniedz ieskatu Inflantijas (mūsdienu Latgale) šļahtas politiskajā darbībā un tās ietekmē laikā pirms Lielā Ziemeļu kara (1700.–1721. g.) un tā sākumā. 17. gs. beigas un 18. gs. sākums bija iekšējo nemieru posms Žečpospolitā. Saspīlējuma apogeja bija Lietuvas šļahtas iekšējais bruņotais konflikts ar Sapehu dzimtu 1696.–1702. gadā, kas saplūda ar 1700. gadā sākušos Lielo Ziemeļu karu. Tas ietekmēja Inflantiju, kura politiskās kultūras aspektā bija piederīga tieši lielkņazistei. Inflantieši manevrēja starp dažādām valsts līmeņa ietekmīgākajām šļahtas jeb magnātu grupām, tādām kā Paci, Radzivili, Sapehas. Vienlaikus inflantiešu elite, ko veidoja Polijai–Lietuvai lojalitāti saglabājušie livonieši, turpināja cerēt, ka var atgūt Zviedrijas karalistei 17. gs. pirmajā pusē zaudētās teritorijas.

Atslēgvārdi: Plāteri, Sapehas, Valkininku kauja, Lielais Ziemeļu karš, Augusts II

17.–18. gs. mijas ģeopolitiskie procesi Baltijā saistījās ar Krievijas uznākšanu uz Eiropas politiskās skatuves, Zviedrijas politiski militāro marginalizāciju 18. gs. sākumā un Žečpospolitas politiskā norieta sākumu. Šajās norisēs būtiska vieta bija Vidzemes un Kurzemes teritorijām un tajās dzīvojošo muižnieku iesaistei, kam uzmanība ir pievērsta arī Latvijas historiogrāfijā.[1] Tajā pašā laikā Inflantijas

[1] Dunsdorfs, Edgars (1962). *Latvijas vēsture, 1600–1710*. [Upsala]: Daugava, 139.–154. lpp.; Jakovļeva, Mārīte (2002). Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1698. gada janvāris–1699. gada aprīlis). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 65.–93. lpp.; Jakovļeva, Mārīte (2003). Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1699. gada janvāris–1701. gada aprīlis). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 65.–96. lpp.; Jakovļeva, Mārīte (2005). Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1701.–1703. gads), 1. daļa. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 48.–69. lpp.; Jakovļeva, Mārīte (2006). Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1701.–1703. gads), 2. daļa. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 44.–60. lpp.; Jakovļeva, Mārīte (2007). Karadarbība Kurzemes hercogistē un Lietuvas pierobežā Lielā Ziemeļu kara sākumā (1700. g. februāris–1703. g. maijs). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 42.–72. lpp.; Jakovļeva, Mārīte (2008). Karadarbība Kurzemes hercogistē un Lietuvas pierobežā (1703. g. vasara–1705. g.), 1. daļa. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 29.–46. lpp.; Jakovļeva, Mārīte (2009). Karadarbība Kurzemes

muižniecība, kuras eliti veidoja Polijas–Lietuvas kopvalstij lojalitāti saglabājušās livoniešu dzimtas, to uzskati un darbība joprojām ir pētīta nepietiekami. Tādēļ raksta mērķis ir raksturot inflantiešu iekļaušanos iekšpolitiskajos procesos Žečpospolitā 17.–18. gs. mijā, iesaistes faktorus un to, kā šī iesaiste ietekmēja inflantiešus. Vēstures literatūrā ir pieņemts, ka Lielais Ziemeļu karš (1700.–1721. g.) bija lūzuma laiks Žečpospolitas vēsturē, iesākot valsts politiskā pagrimuma posmu. Tas sakrita ar iekšējiem militāri politiskajiem nemieriem pret Sapehu dzimtas dominēšanu Lietuvā, proti, Lietuvas pilsoņu karu (1696.–1702. g.), kas notika Lielā Ziemeļu kara sākumā. Polijas historiogrāfija Žečpospolitas iesaisti karā datē ar 1702. gadu, kaut gan inflantieši tajā piedalījās jau no kara sākuma. Tādēļ rakstā atsevišķi ir analizēts 1700.–1702. gada posms, kura norises ietekmēja turpmākās inflantiešu attiecības ar Lietuvas šļahtas politiski ekonomisko eliti (magnātiem), kā arī veidoja to, kā viņi uztvēra Krievijas faktoru reģionā. Raksturota arī inflantiešu nostāja par valdnieka Augusta II (1670–1733; Saksijas tronī kā Augusts I 1694.–1733. g.; Žečpospolitas tronī 1697.–1733. g.) no Vetīnu dinastijas (*Wettin, Wettyn*) kara uzsākšanu pret Zviedriju, ļaujot izprast inflantiešu pašidentitāti (ār)politiskajos jautājumos.

Inflantiju 17. gs. nogalē, kā arī Lietuvas pilsoņu kara un Lielā Ziemeļu kara kontekstā minimāli pētījis poļu vēsturnieks Boguslavs Dibass,[2] lietuviešu vēsturnieks Gintauts Sļesorjuns,[3] baltkrievu speciālists Dzimtrijs Vicko,[4] bet

---

hercogistē un Lietuvas pierobežā (1703. g. vasara–1705. g.), 2. daļa. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 49.–70. lpp.; Strods, Henrihs (1993). *Kurliaandskii vopros v XVIII veke.* T. 1. Riga: Latviiskii Universitet, c. 48–89; Dorošenko, Vasīlijs (1986). Ziemeļu karš un Vidzemes iekļaušana Krievijas impērijas sastāvā. No: Drīzulis, Arvīds (red.) (1986). *Latvijas PSR vēsture.* 1. sēj.: *No vissenākajiem laikiem līdz* mūsdienām. 3. izd. Rīga: Zinātne, 100.–102. lpp.

[2] Dibass, Boguslavs (1999). Latgale (Poļu Inflantija) Lielā Ziemeļu kara laikā – Daugavpils pils Tiesas grāmatu atspoguļojumā. No: Misāns, Ilgvars (red.). *Kurzeme, Vidzeme, Latgale: reģionālisms un identitāte vēsturē. Konferences materiāli*. Rīga: N.I.M.S., 66.–74. lpp.

[3] Sliesoriūnas, Gintautas (2015). Apogeum wojny domowej i wprowadzenie konfederackjiej formy rządów w Wielkim Księstwie Litewskim (1700–1703). In: Barišauskaite, Tamara (ed.). *Grupy społeczne i ich wpływy na rozwój społeczeństwa w XVI–XIX wieku*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, s. 122–136; Sliesoriūnas, Gintautas (2000). *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse: didikų grupuočių kova 1690–1697 m.* Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, s. 212; Sliesoriūnas, Gintautas (2006). Lietuvas lielkņazistes sabiedrības attieksme pret Ziemeļu kara sākumu 1700. g. No: *Ventspils muzeja raksti*. 5. sēj. Ventspils: Ventspils muzejs, 47., 48. lpp.; Sliesoriūnas, Gintautas (2003). Walka stronnictw w przededniu i podczas wojny domowej na Litwie XVII/XVIII wieku. In: Urwanowicz, Jerzy, Dubas-Urwanowicz, Ewa, Guzowski, Piotr (eds.). *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku.* Białystok: Wydaw. Uniw., s. 234; Sliesoriūnas, Gintautas (2020). Žemaitija ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus Kovos XVII a. pabaigoje–XVIII a. pradžioje. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis, 41: Aspects of southeast Baltic social history: The 14th to the 18th centuries,* pp. 165–188.

[4] Wićko, Dzmitry (2014). Kampania przedsejmowa 1699 roku w Wielkim Księstwie Litewskim. *Zapiski Historyczne*, 79(2), s. 29–53; Wićko, Dzmitry (2019). Początek szwedzkiej interwencji w Wielkim Księstwie Litewskim w końcu 1701 roku. *Rocznik Lituanistyczny,* 5, s. 161–191.

Latvijā inflantiešu politiskā darbība kopumā ir bijusi vēsturnieka Edvarda Seliškas uzmanības lokā.[5] Raksts primāri balstās uz Inflantijas muižnieku provinces sanāksmju jeb seimiku instrukciju sūtņiem Žečpospolitas Seimā izpēti, kā arī uz dokumentiem par inflantiešu saraksti ar valsts ietekmīgākajām dzimtām – tā sauktajiem magnātiem. Šie dokumenti par laika posmu no 1700. gada glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā Daugavpils pils tiesu grāmatās (712. fonds).[6] Pils tiesu grāmatas, kas glabājās vojevodistes galvaspilsētā, fiksēja kalendārā gada ietvaros oficiāli reģistrētos visus provinci ietekmējošos saimnieciska, juridiska un politiska rakstura (seimika instrukcijas) dokumentus. Šāds Polijas–Lietuvas pārvaldes modelis, kas noteica, ka pils tiesu grāmatās hronoloģiski fiksējams plašs dokumentu loks, padara pētnieka darbu ērtāku.

Par posmu līdz 1700. gadam Daugavpils pils tiesu grāmatu materiāli atrodami Polijas Seno aktu galvenajā arhīvā (*Archiwum Główne Akt dawnych*) Varšavā Tīzenhauzu (*Archiwum Tyzenhauzów*) un īpaši Radzivilu fondā (*Archiwum Radziwiłłów*). Radzivilu fonds ir arī ļoti vērtīgs politiskās un saimnieciskās korespondences avots. Tas atspoguļo valstī no 17. gs. pastāvošo patrona–klienta attiecību modeli, kurā sociāli zemākā šļahta apmaiņā pret finansiālo stabilitāti un karjeras nodrošināšanu atbalstīja magnātu politiskos mērķus. Šīs saites sāka veidot neformālu, paralēlu sabiedriski politisko kārtību un īpaši spilgti izpaudās Lietuvā, kur magnātu ietekme bija izteiktāka nekā Polijā.

Sazarotā Radzivilu dzimta ilgstoši bija viena no vadošajām valstī, atsevišķos posmos 16.–18. gs. pilnībā dominējot, tādējādi tā būtiski ietekmēja valsts politiskos procesus. Līdz ar to Radzivili plaši sarakstījās ar daudzām citām dzimtām, to skaitā 17.–18. gs. ar inflantiešiem – Korfiem, Plāteriem, Tīzenhauziem. Saistībā ar Plāteriem būtisks ir Lietuvas Valsts vēstures arhīvā (*Lietuvos Valstybės istorijos archyvas*) izveidotais 1276. fonds, īpaši 96. un 97. lieta, kurās apkopotas Plāteru dzimtas tā sauktās Inflantijas līnijas (pastāvēja līdzās tā sauktajai Žemaitijas līnijai) politiskā un saimnieciskā sarakste ar magnātiem, kā arī savas dzimtas ietvaros. Arī Lietuvas Zinātņu akadēmijas Vrubļevska bibliotēkā (*Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*) Viļņā meklējamas 17. gs. nogales Inflantijas seimiku instrukcijas. Bagāta avotu kopa ir tā sauktā Lietuvas metrika, kas glabājas Krievijas Valsts seno aktu arhīvā (*Rossijskij gosudarstvennyj arhiv drevnikh aktov*) 389. fondā. Tā ietver dokumentus primāri par Lietuvas šļahtas īpašumiem, tiesvedībām, saimniecisko darbību un diplomātiskās sarakstes

---

[5] Seliška, Edvards (2021). Inflantijas (Latgales) muižnieki Žečpospolitas politiskajos notikumos (1677–1764). No: Romanovska, Alīna (red.). *Vācieši Latgales teritorijā 16. gs.–20. gs. sākumā: vēsture un recepcija.* Daugavpils: Saule, 56.–60. lpp.

[6] Dybaś, Boguslaw (2004). Materialy do dziejów sejmiku wojewodztwa inflanckiego z XVII–XVIII wieku w zbiorach Ryskich, wilenskich i warszawskich. In: Rimša, Edmundas (ed.). *Istorijos Akiračiai*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, s. 255–268.

elementus. Strādāt gan iespējams tikai ar materiāliem, ko izdevies izpētīt pirms Krievijas 2022. gadā uzsāktā kara pret Ukrainu.

Žečpospolitas iekšpolitiskās dinamikas ietekme uz Inflantiju 17. gs. beigās

Juridiski un politiski Inflantija bija saistīta ar Lietuvas lielkņazisti, kā to Jans Ludviks Plāters (*Plater*; ap 1690–1736), Daugavpils stārasts un mūža nogalē Inflantijas vojevoda (1735.–1736. g.), uzsvēra 1729. gadā savā Inflantijas seimika uzrunā.[7] Valstī centrālā politiskā arēna bija seimiki un Seims, un Inflantija iekļāvās Lietuvas lielkņazistes politiskajā dzīvē. Līdz ar to bija jārēķinās ar Lietuvas politisko konjunktūru un klienta–patrona attiecībām. Līdz 17. gs. 50. gadiem ietekmīgākā bija Radzivilu dzimta, kas, tāpat kā lielākā daļa magnātu, bija opozīcijā monarham Kazimiram IV Vāsam (*Kazimierz IV Wasa*; 1609–1672; tronī 1648.–1668. g.). Lielkņazistē nozīmīgākā bija Radzivilu Biržu līnija, kas bija kalvinisti. 17. gs. 60.–70. gados tos nomainīja Paci, kas bija Mihala I Koributa Visņovecka (*Wisniowiecki*; 1640–1673; tronī 1669.–1673. g.) atbalstītāji, bet opozīcijā Janam III Sobeskim (*Jan III Sobieski*; 1629–1696, tronī 1674.–1696. g.). 17. gs. 80.–90. gados Pacus kā Lietuvas svarīgāko dzimtu nomainīja viņu dedzīgie pretinieki Sapehas.[8] Sapehas ieņēma ietekmīgus amatus, pateicoties Janam III un kā pretsvaru Paciem, līdz ar to Sapehas sākotnēji pozicionējās kā regālisti. Taču pašu Sapehu varenība virzīja tos nostāties opozīcijā valdnieku mēģinājumiem stiprināt savu varu.[9]

Sapehu ietekmes Inflantijā sākotne meklējama 17. gs. 70.–80. gados, kad par pirmo Inflantijas pārstāvi Seimos tika izraudzīts Sapehu nometnē esošais Vavkaviskas (*Waukawysk*; mūsdienu Baltkrievijā) šļahtičs Inflantijas podkomožijs (*podkomorzy*; nekustamo īpašumu robežstrīdu tiesnesis) Vladislavs Staņislavs Sokolovskis (*Sokołowski*; pirms 1652–ap 1701). Viņa nākšana šajā amatā bija saistīta ar plašākām politiskām norisēm – pēc Lietuvas armijas komandiera lielhetmana Mihala Kazimira Paca (*Pac*; 1624–1682) nāves Sapehas ar jauno Lietuvas lielhetmanu Kazimiru Janu Sapehu (*Sapeha*; 1642–1720) priekšgalā pārņēma savā aizbildniecībā Pacu klientus. Līdz ar to Sapehu nometnē nonāca arī 17. gs. 50.–70. gados ietekmīgākā inflantiešu Tīzenhauzu (*Tyzenhauz*)[10] dzimta,[11]

---

[7] Mowa na stojące alternatę WXL. Silva rerum Jan Ludwik Plater. Poļu val. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (turpmāk LMAVB)_F9_6, p. 111.

[8] Błaszczyk, Grzegorz (2007). Współczesne spojrzenie na stosunki polisko-litewskie w latach 1569–1795. In: Dybaś, Bogusław, Hanczewski, Paweł, Kempa, Tomasz (eds.) (2007). *Rzeczpospolita w XVI–XVIII wieku: państwo czy wspólnota*. Toruń: TNT, s. 99.

[9] Grala, Tomasz (2017). *Stronnictwo saskie na Litwie w pierwszym okresie panowania Augusta II.* Rozprawa doktorska. Kierownik Dr. hab. Prof. UAM Maciej Forycki. Poznań: Uniwers ytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Historyczny, s. 16, 17.

[10] Vācbaltiešu Tīzenhauzenu dzimtas līnija (*Tiesenhausen*), kas 16. gs. kļuva par Polijas un Lietuvas muižniekiem, no 17. gs. konsekventi dēvēja sevi par Tīzenhauziem un šādi tiek arī saukti Polijas historiogrāfijā.

[11] Seliška, Edvards (2024). Pētījums par Inflantijas muižnieku Juzefu Ježiju Hilzenu un Inflantijas vēstures pētniecības perspektīvas [Rec. grām.: Wróbel, Łukasz, Hylzen, Józef Jerzy. *Studium*

kas 17. gs. nogalē primāri jau darbojās Lietuvā. Kalvinisti brāļi Ježijs (?–1679) un Andžejs (?–1673) Tīzenhauzi (*Tyzenhauz*) bija Žečpospolitas protestantu aizbildņu Radzivilu Biržu līnijas uzticami klienti un Pacu pretinieki.[12] Taču, Biržu Radzivilu līnijai izbeidzoties, Tīzenhauzi pieslējās tieši Pacu politiskajai nometnei un pēc Pacu norieta – Sapehām.[13] 17. gs. 90. gados Lietuvas lielhetmans K. J. Sapeha un tobrīd vēl viņa sabiedrotais Dominiks Mihals Sluška (*Słuszka*; 1655–1713) sūtīja norādes Inflantijas šļahtai atbalstīt Sapehu klientus un radiniekus. Tas arī tika pildīts, un Inflantija, īpaši no Tīzenhauziem vadošo lomu Inflantijā pārņēmusī Plāteru dzimta,[14] uzskatāma par drošu Sapehu sabiedroto.[15] Gatavojoties 1692.–1693. gada Seimam, vairākums Lietuvas lielkņazistes seimiku ārpolitikā atbalstīja Sapehu pro-Svētās Līgas un pro-Hābsburgu nostāju nenoslēgt separātu mieru ar osmaņiem (Žečpospolitas karš pret osmaņiem 1683.–1699. g.).[16] Mieru ar Osmaņu impērijas Augsto Portu bija iecerējis slēgt karalis Jans III Sobeskis, kurš nevēlējās turpināt nogurdinošos karus. Lietuvas šļahta, vismaz publiski, atbalstīja Sapehas arī uzreiz pēc Jana III Sobieska nāves.[17] Augustam II kļūstot arī par Žečpospolitas valdnieku 1697. gadā, Sapehas no anti-Vetīnu pozīcijām strauji kļuva par Augusta II plānu atbalstītājiem, lai iegūtu Augusta II aizbildniecību īpašumu strīdos ar Radziviliem. Sapehas atbalstīja Augusta II plānus atkarot no Zviedrijas visu Livoniju.[18] Tas varēja sakrist ar inflantiešu šļahtas interesēm, kas neatzina 1660. gadā starp Zviedrijas karalisti un Poliju–Lietuvu, Svētās Romas impēriju un Brandenburgu–Prūsiju noslēgto Olivas miera līgumu, kas

---

kariery magnackiej w XVIII wieku. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2022]. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1(121), 180. lpp.

[12] Andžeja Tīzenhauza vēstule Bogulsavam Radzivilam, 19.10.1668. Poļu val. *Archiwum Główne Akt dawnych, Archiwum Tyzenhauzów* (turpmāk AGAD_AR)_354_V_16710, s. 88, 102; A. Tīzenhauza vēstule B. Radzivilam, 04.02.1668. Poļu val. Turpat, 74. lp.

[13] Bobiatyński, Konrad (2015). Rola wojska w życiu publicznym w Wielkim Księstwie Litewskim w okrsie tzw. Hegemonii Pacowskiej (1666–1682). In: *Społeczeństwo staropolskie*. T. 4. Warszawa: PKWiU, s. 187.

[14] Seliška, E. Pētījums par Inflantijas muižnieku Juzefu Ježiju Hilzenu, 180. lpp.

[15] K. J. Sapehas vēstule Daugavpils stārastam Janam Andžejam Henrikam Plāteram [1626–1696], 08.12.1693. Poļu val. *Lietuvos Valstybės istorijos archyvas* (turpmāk LVIA)_1276_2_96, p. 70; K. J. Sapehas vēstule Janam Andžejam Plāteram [J. A. H. Plātera dēls, miris 1735. g.], 12.07.1696. Poļu val. Turpat, 75. lp.; K. J. Sapehas vēstule J. A. Plāteram. 23.07.1696. Poļu val. Turpat, 80. lp.; D. M. Sluškas vēstule J. A. Plāteram, 23.07.1696. Poļu val. Turpat, 81. lp.; K. J. Sapehas vēstule J. A. Plāteram, 16.02.1698. Poļu val. Turpat, 83. lp.; Sliesoriūnas, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo*, s. 212; Wićko, D. Kampania przedsejmowa, s. 49.

[16] Kopš 1684. gada Žečpospolitai šajā karā pret osmaņiem pievienojās Svētā Līga (Hābsburgu impērija, pāvesta valsts, Venēcija), bet no 1686. gada – Krievija.

[17] Kaźmierczyk, Adam (1990). Sejm grodzieński, 31 grudnia 1692–11 lutego 1693 r. *Studia Historyczne*, 33/1, s. 28.

[18] Sliesoriūnas, G. Žemaitija ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus, s. 165–188; Sliesoriūnas, G. Walka stronnictw, s. 234.

atdeva Zviedrijas karalistei daļu Livonijas;[19] zviedrus inflantieši uzskatīja par okupantiem.[20] Inflantieši gan negāja tālāk par politiskiem paziņojumiem un viņu nostājai nebija juridiskas ietekmes.

1696. gada Inflantijas seimika instrukcija tā pārstāvim Seimā slavināja K. J. Sapehu un atbalstīja Sapehu pašu ierosināto priekšlikumu ļaut viņam paturēt daļu ievākto nodokļu, jo viņš gadiem par saviem līdzekļiem bija uzturējis Lietuvas armiju. Par Seima deputātiem no Inflantijas 1696. gadā tika izraudzīti Jans Tīzenhauzs (*Tyzenhauz*), Kupišķu stārasts, kurš bija saņēmis īpašumu Lietuvā kā kompensāciju par dzimtas zaudēto zemi Livonijā,[21] J. A. H. Plāters,[22] Daugavpils stārasts, Jans Dominiks Andžejs Borhs (*Borch*; ?–1720), Inflantijas horodničijs (atbildīgs par militārajiem nocietinājumiem vojevodistē),[23] vēlāk Ludzas stārasts, Jans Šejško (*Szejszko*), Braslavas stolņiks (galdzinis), un arī jau minētais V. S. Sokolovskis, kam bija īpašumi Rušonos Inflantijā.[24] V. S. Sokolovskis, iespējams, nomainīja politisko nometni un pieslējās tā sauktajiem Lietuvas republikantiem, kas bija opozīcijā Sapehām, kuri bija monopolizējuši varu Lietuvā. Sākotnēji Polijas–Lietuvas monarha vēlēšanās 1697. gadā viņš, tāpat kā Sapehas, kuri bija sarāvuši attiecības ar Hābsburgiem un kļuvuši profranciski,[25] atbalstīja Francijas kandidātu Fransuā grāfu de Kontī (*de Bourbon de Conti*; 1664–1709), kas vēlēšanās ieguva vairākumu balsu. Taču pēc neilga iekšējo nemieru Žečpospolitā

---

[19] Inflantijas seimika instrukcija deputātiem uz Seimu, 28.03.1661. Poļu val. AGAD_AT_351,_G-820, s. 2; Inflantijas seimika instrukcija deputātiem uz 1662. gada Seimu. Poļu val. LMAVB_F-198_9, p. 3.

[20] M. K. Paca vēstule Janam Andžejam Henrikam Plāteram, 01.10.1678. Poļu val. LVIA_1276_2_96, s. 25; Ježija Gotarda Fabiana Borha [*Borch*; 1680–1722] atraitnes Ludvikas Borhas vēstule Janam Ludvikam Plāteram, 11.02.1722. Poļu val. LVIA_1276_2_97, p. 287–287 v.

[21] Mihala I privilēģija J. Tīzenhauzam, 28.02.1672. Poļu val. *Rossijskij gosudarstvennyj arhiv drevnikh aktov* (turpmāk RGADA)_389_137, s. 22.

[22] Vai arī kāds no viņa brāļiem – Jans Teofils Plāters (1627–1697) vai Fabians Plāters (1628–1709). Sk.: Wasilewski, Tadeusz (1981). Fabian Plater (1628–1709). In: Rostworowski, Emanuel (ed.). *Polski Słownik Biograficzny* (turpmāk PSB). T. 26. Warszawa: PAN, s. 653, 654; Konarski, Szymon (1967). *Platerowie*. Buenos Aires; Paryż: Konarski, s. 35.

[23] Šie amati bija titulāri un nesaistījās ar konkrētu funkciju pildīšanu, bet bija amata pakāpes provinces pārvaldē, kas noteica turpmākās karjeras izaugsmes iespējas.

[24] Inflantijas seimika instrukcija deputātiem uz Seimu, 30.03.1696. Poļu val. AGAD, Zbiór Muzeum Narodowego (turpmāk ZMN)_1220, s. 256, 257, 259.

[25] Sliesoriūnas, G. Walka stronnictw, s. 232. Sapehas tradicionāli no 17. gs. otrās puses bija pro-Hābsburgu politiskajā nometnē, kas ārpolitiski bija nedraudzīgi noskaņota Francijai. Francija cita starpā meklēja atbalstītājus Polijas magnātu vidū (Jablonovski, Lubomirski, Potocki, Sobeski), ar kuriem kā Lietuvas magnātiem Sapehu attiecības bija saspringtas. Turklāt attiecības saglabājās saspringtas ar Janu III Sobeski arī tad, kad tas 17. gs. 80. gadu sākumā nomainīja profrancisko orientāciju uz pro-Hābsburgu nostāju, faktiski konkurējot ar Sapehām par Vīnes atbalstu. Taču Hābsburgi 17. gs. 90. gados sāka meklēt atbalstu pie anti-Sapehu republikantiem (Radziviliem, Ogiņskiem), bet Francija meklēja Sapehu atbalstu. Tas noteica Sapehu ārpolitiskā kursa maiņu.

posma, pārsvaru gūstot Saksijas karalim, V. S. Sokolovskis 1699. gadā atbalstīja Vetīna ievēlēšanu par Žečpospolitas valdnieku.[26] Arī cits Inflantijas deputāts protestants, kas reizē pārstāvēja Upitu Lietuvā,[27] V. F. Buholcs (*Buchholz, Bucholc*; ?–pēc 1715) balsoja par Vetīnu. V. F. Buholcs bija Sapehu klients, taču balsošana pret Francijas kandidātu de Kontī[28] nostādīja viņu, visticamāk, opozīcijā Sapehām. Sapehu sākotnējā atbalsta dēļ de Kontī Žečpospolitas valdnieks Augusts II viņiem un viņu klientiem neizrādīja īpašu labvēlību, dalot valsts amatus un piešķirot īpašumus, pat ja viņi akceptēja Augustu II. Vēsās attiecības ar monarhu vājināja Lietuvā atbalstu Sapehām.[29] Par patrona–klienta attiecību daudzslāņainību liecina kāds gadījums Plāteru attiecībās ar Sapehām. Sapeham personīgi bija vajadzīgs apjomīgs finansējums, lai segtu armijas uzturēšanai nepieciešamos tēriņus, un šajā ziņā viņam bija izlīdzējis J. A. H. Plāters un viņa brālis J. T. Plāters, kuri 1692. gadā aizdeva K. J. Sapeham 100 000 zlotu. Tā bija liela nauda, kas pielīdzināma ienesīgas stārastijas (šļahtiča pārvaldībā monarha nodots valsts īpašums) gada ienākumiem. Kā ķīlu Plāteri saņēma Straveņņiku (*Strawienniki*; Traķu apkaimē) muižu.[30] Tas norāda, ka arī patrons varēja būt atkarīgs no klienta.

Inflantiešu nostāja Lietuvas pilsoņu karā pirms un pēc Oleniku (Valkininku) kaujas 1700. gadā

Inflantijai kaimiņos esošā Žemaitija 17. gs. nogalē bija izveidojusies par anti-Sapehu centru. To noteica tas, ka visiem nozīmīgākajiem magnātiem te bija īpašumi, tātad ietekme, un slogs izmitināt karaspēku ziemā gūlās uz Žemaitijas šļahtu.[31] Aina Inflantijā bija niansētāka. Rēzeknes stārasts protestants Mikolajs Korfs (*Korff*; ?–1709) bija uzticams Lietuvas lielkanclera Sapehu pretinieka Karola Staņislava Radzivila (*Radziwiłł*; 1669–1719) klients. Pildot Radzivilu norādes, viņš kopā ar savas stārastijas muižniekiem atbalstīja Lietuvas lielkanclera politiskās pozīcijas 1699. gada Inflantijas seimikā. Korfu finansiālā atkarība no Radziviliem bija ilgstoša, piemēram, M. Korfa dēls, arī Mikolajs, pēc 1709. gada bija spiests

[26] Rachuba, Andrzej (2000–2001). Sokołowski Władysław Stanisław (zm. 1701?). In: Markiewicz, Henryk (ed.). PSB. T. 40. Warszawa: PAN, s. 206, 207.

[27] Articuli Pactorum Conventorum (1739). *Volumina Legum* (turpmāk VL). T. 6. Warszawa: Collegium Warszawskie Scholarum Piarum, s. 41; Dybaś, Bogusław (1988). *Sejm pacyfikacyjny w roku 1699.* Toruń: TNT, s. 177, 246. 1696. gada seimiks pēdējo reizi Inflantijas vēsturē min nepieciešamību sargāt protestantu tiesības. Sk: Inflantijas seimika instrukcija deputātiem uz Seimu, 30.03.1696. Poļu val. AGAD_ZMN_1220, s. 261.

[28] Wićko, D. *Kampania przedsejmowa*, s. 49; Grala, T. *Stronnictwo saskie na Litwie*, s. 90.

[29] Sliesoriūnas, G. Žemaitija ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus, s. 187.

[30] Wasilewski, Tadeusz (1981). Jan Teofil Plater (1627–1697). In: PSB. T. 26, s. 686.

[31] Sliesoriūnas, G. Žemaitija ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus, s. 187.

izpirkt no Radziviliem tiesības uz Rēzeknes stārastijas pārvaldīšanu.[32] Taču fakts, ka 1699. gadā M. Korfs atbalstīja K. S. Radzivilu, ļoti iespējams, automātiski nostādīja viņu opozīcijā Plāteriem un Borhiem, kuru attiecības ar K. S. Radzivilu bija neuzticības pilnas. Viens no iemesliem varēja būt tas, ka no K. S. Radzivila bija atkarīgi Seima komisijas lēmumi par lēņu mantojamību, kas inflantiešiem bija ļoti būtisks jautājums.[33] Viņi uzskatīja, ka būtu piemērojama 1561. gada Sigismunda Augusta privilēģija (*Privilegium Sigismundi August*), jo uztvēra sevi par Livonijas ordeņa bruņinieku tiešajiem turpinātājiem.[34] Šis priekšstats parāda citu šķautni patrona–klienta attiecībās. Neskatoties uz to, ka tā sauktie vidējās šļahtas pārstāvji, kam piederēja inflantiešu Plāteru vai Borhu dzimtas, bija atkarīgi no ietekmīgākajiem šļahtičiem jeb magnātiem valstī, viņi tomēr varēja atļauties būt nedraudzīgi noskaņoti magnātiem, pateicoties savai vietējai ietekmei. Šāda patronu–klientu attiecības raksturojoša iezīme bija sastopama minēto pušu attiecībās politikā augstākajā (Seima) līmenī visas valsts līmenī un īpaši Seimu sanāksmēs.[35]

Arī Fabians Teofils Borhs (*Borch*; ?–1716) vēl 1699. gadā, līdzīgi kā Plāteri, neuzticējās vienam no galvenajiem Sapehu pretiniekiem – Lietuvas lielkancleram K. S. Radzivilam. Lietuvas pilsoņu karā (1696.–1702. g.), kas bija Lietuvas šļahtas bruņota uzstāšanās pret Sapehu neierobežoto varu Lietuvā, 1700. gads bija kulminācija – tā gada novembrī notika Oleniku (Valkininku) kauja, kurā Lietuvas republikanti sagrāva Sapehu spēkus. Pēc šīs izšķirošās kaujas F. T. Borhs jau atradās K. S. Radzivila anti-Sapehu politiskajā nometnē. Šajā kaujā pret Sapehām piedalījās tobrīd Inflantijas česniks (*cześnik*; vīnzinis) un no 1708. gada Daugavpils

---

[32] M. Korfa vēstule K. S. Radzivilam, 06.07.1713. Poļu val. *Archiwum Główne Akt dawnych*, *Archiwum Radziwiłłów* (turpmāk AGAD_AR)_V_7233 (Korff Mikołaj), s. 1; M. Korfa vēstule K. S. Radzivilam, 10.07.1713. Poļu val. Turpat, 5. lp.; M. Korfa vēstule K. S. Radzivilam, 20.07.1713. Poļu val. Turpat, 8. lp. M. Korfa vēstule K. S. Radzivilam, 24.12.1713. Poļu val. Turpat, 16., 17. lp. Šis, visticamāk, bija sods Korfiem par atbalstu 1704.–1709. gadā Augusta II pretiniekam Zviedrijas sabiedrotajam Žečpospolitas tronī Staņislavam Leščiņskim (1677–1766; tronī, 1704.–1709. un 1733.–1736. g.). Sk.: S. K. Švikovska vēstule K. S. Radzivilam no Toruņas, 11.01.1708. Dygdała, Jerzy (ed.). *Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709)*. T. 1: *Wyprawy do Saksonii i Litwy w latach 1706–1708*, (2018). Warszawa: IH im. T. Manteuffla, PAN, s. 143.

[33] Inflantijas seimika instrukcija deputātiem uz Seimu, 05.05.1699. Poļu val. LMAB_F-198_11, s. 5; Wićko, D. Kampania przedsejmowa, s. 48, 49.

[34] Inflantijas seimika instrukcija deputātiem uz Seimu, 28.03.1661. Poļu val. AGAD_AT_351_G-820, s. 6; Inflantijas seimika instrukcija deputātiem uz Seimu, 20.09.1718. Poļu val. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA_LVVA), F712_1_70, 181. lp.–183. lp. o. p.; Hylzen, Jan August (1750). *Inflanty w dawnych swych i wielorakich aż do wieku naszego dziejach i rewolucjach, z wywodem godności i starożytności szlachty tamecznej, tudzież praw i wolności z dawna i teraz jej służących, zebrane i polskiemu światu do wiadomości w ojczystym języku podane*. Wilno, s. 377.

[35] Bardach, Juliusz (1967). Sejm szlachecki doby oligarhii. *Kwartalnik Historyczny*. T. 74(2), s. 367; Wićko, D. Kampania przedsejmowa, s. 49.

stārasts J. A. H. Plātera dēls Jans Ludviks Plāters un viņa brālis Lietuvas armijas virsnieks Fabians Ksaverijs Plāters (*Plater*; 1679–1742/1743), kuri pirms tam bija atbalstījuši Sapehas.[36] Viens no republikantu vadītājiem bija Sapehu bijušais sabiedrotais Žemaitijas ģenerālstārasts Gžegožs (Hrihors) Antons Ogiņskis (*Ogiński*; 1654–1709).[37] Ogiņski, kas tolaik bija viena no svarīgākajām Lietuvas dzimtām, 18. gs. pirmajā pusē jau veidoja radnieciskas saites ar Plāteriem. G. A. Ogiņska brāļa mazmeita apprecēja Daugavpils stārastu Ludviku Konstantīnu Plāteru (*Plater*; 1722–1778), kas norāda uz Plāteru nozīmi Lietuvas politiskajā dzīvē.

Uzreiz pēc kaujas uzvarējusī Lietuvas šļahta pieņēma juridiski ļoti apšaubāmus Valkininku lēmumus (*Postanowienia Olkienickie*), kas pamatoja pilnīgu administratīvās varas un īpašumu atņemšanu Sapehām. Šļahta no 1697. gada arī pieprasīja Lietuvas un Polijas amatpersonu tiesību pielīdzināšanu, kas faktiski nozīmēja Lietuvas amatpersonu (lasi: Sapehu) varas samazināšanu (latīņu val. *coaequatio iurium*).[38] Inflantiešu šļahta atbalstīja šos lēmumus,[39] kaut nepiedalījās apspriedē.[40] Inflantieši šajā politiskajā situācijā demonstrēja ātru spēju politiski pārorientēties, lai nezaudētu ietekmi un kontroli pār Inflantiju.

Lielā Ziemeļu kara sākums 1700.–1702. gadā un Inflantija

Lietuvas pilsoņu karš Sapehu dzimtas aspektā saplūst ar šajā laikā sākušos Lielo Ziemeļu karu. Pēc zaudējuma pilsoņu karā Sapehas 1702. gadā tomēr amnestēja, un tika panākts izlīgums, galvenokārt tādēļ, lai novērstu viņu pāriešanu Zviedrijas karalistes interešu atbalstītājos. Neskatoties uz to, Sapehas jau tajā pašā gadā pilnībā pārgāja Zviedrijas karaļa Kārļa XII pusē.[41] Tādēļ Sapehas atbalstīja 1704. gadā valsts tronī izraudzīto Staņislavu Leščiņski, kas pilnībā atbilda Zviedrijas interesēm. Lielais Ziemeļu karš Žečpospolitai un to skaitā inflantiešiem bija arī pilsoņu kara turpinājums, kas Inflantijai nozīmēja

---

[36] Konarski, Sz. *Platerowie*, s. 105; Wasilewski, T. (1981). Jan Ludwik Plater (zm. 1736). In: PSB. T. 26, s. 659.

[37] Malejka, Arkadiusz (2001). Z dziejów nominacji kanclerskich na Litwie w dobie Jana III Sobieskiego. In: *Czasy Nowożytne*. T. 10(11), s. 108, 109.

[38] Grala, T. *Stronnictwo saskie na Litwie*, s. 27; Sawicki, Mariusz (2017). Manifest Sapehów z 6 marca 1702 roku. In: *Wieki Stare i Nowe*. T. 12, s. 28, 29; Błaszczyk, G. Współczesne spojżenie, s. 97; Sliesoriūnas, G. Žemaitija ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus, s. 187.

[39] Inflantijas seimika pozīcija (laudum), 26.02.1701. Poļu val. LNA_LVVA, F712_1_57, 19., 20. lp.

[40] Instrukcja woejwództwa Inflanckiego (1928). In: Mienicki, Ryszard (ed.). *Dyariusz Walnej Rady Warszawskiej z roku 1710.* Wilno: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, s. 309.

[41] Metzger, Jolanta (1998). Rzeczpospolita miedzy seimami z lat 1701–1702. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiegi, Historia*, 34, s. 47, 48. Kļūdains ir pieņēmums, ka Sapehu prozviedriskumu ietekmējusi to piederība protestantismam (Jakovļeva, M. Karadarbība Kurzemes hercogistē un Lietuvas pierobežā (1703. g. vasara–1705. g.), 1. daļa, 40. lpp., 10. atsauce). Sapehas 15.–16. gs. galvenokārt bija pareizticīgie, reformācijas laikā daļa arī protestanti, bet no 17. gs. – katoļi.

gan potenciālu militāro iebrukumu no Zviedrijas karalistei piederošās Vidzemes puses, gan Sapehām uzticamo militāro vienību sirojumus Inflantijā no Lietuvas lielkņazistes teritorijas.

Republikantu, kuru pusē bija nostājušies arī inflantieši, viens no mērķiem bija ierobežot armija komandieru, lielhetmanu un viņu vietnieku – lauku hetmanu (*hetman polny*) patvaļu izvietot karavīru vienības jebkuros īpašumos un panākt, ka tos ievieto tikai noteiktos kroņa īpašumos.[42] Pilsoņu kara laikā, vēl pirms Zviedrijas iebrukuma 1702. gadā, Inflantija jau sāka izjust militārā konflikta ietekmi, kad nedisciplinētas Lietuvas armijas vienības pievērsās vardarbībai. Laupīšanās cieta Kosu (*Koss*) un Lidigshauzenu-Volfu (*Lüdigshauzen-Wolff*) īpašumi.[43]

Polijas historiogrāfija Žečpospolitas iesaisti Lielajā Ziemeļu karā datē ar 1702. gadu, kad Zviedrija iebruka līdz šim formāli neitrālajā Žečpospolitā, kuru ar Saksiju vienoja personālūnija, tā kā abu valstu valdnieks bija Augusts II. Taču Inflantijas šļahta vēl pirms Žečpospolitas iesaistes karā jau karoja Saksijas pusē. Inflantijas vojevodiste 1700. gadā no Žečpospolitas valdnieka Augusta II bija saņēmusi rīkojumu, ko tā arī pildīja, apgādāt nometnē pie Rīgas izvietotās Saksijas armijas vienības ar zirgiem,[44] tā kā Augusts II bija uzsācis karu pret Zviedriju. Vladislavs Bergs-Karmels (*Berg von (de) Carmel*; ?–1710), tolaik Inflantijas kaštelāns,[45] kam bija īpašumi arī Kurzemes un Zemgales hercogistē (turpmāk Kurzemes hercogiste) un bija piederīgs hercogistes muižniecībai,[46] atbalstīja Augusta II uzbrukumu Rīgai 1701. gadā un pats veidoja militārās vienības, līdzīgi kā to darīja Rēzeknes stārasts M. Korfs un Lidingshauzeni-Volfi.[47] Tas arī saskanētu ar inflantiešu apliecināto gribu savās seimiku instrukcijās jau no 17. gs. otrās puses,[48] ka Polija–Lietuva atjaunos Inflantiju kā veselumu. Proti – atkaros no Zviedrijas 1600.–1629. gadā karā faktiski zaudēto Livonijas daļu (Vidzemi), ku-

[42] Błaszczyk, G. Wspolczesne spojzenie, s. 98.

[43] Helmas vojevodas militārās vienības Baltmuižā nodarīto kaitējumu uzskaite, 04.06.1701. Poļu val. LNA_LVVA, F712_1_57, 68.–71., 83. lp.

[44] Monarha rīkojums Daugavpils stārastam 22.07.1700. Poļu val. LVIA_1276_2_96, p. 93; Monarha rīkojums Daugavpils stārastam, 07.09.1700. Poļu val. Turpat, 97. lp.

[45] Kasztelani Inflanccy, Nr. 1234 (1994). In: Mikulski, Krzysztof, Rachuba, Andrzej, Gąsiorowski, Antoni (eds.). *Urzędnicy dawnej Rzeczpospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*. T. 9: *Inflanty*. Kórnik: PAN, s. 126.

[46] V. Berga fon Karmela paziņojums par īpašumu ieķīlāšanu J. D. A. Borham, 20.12.1709. Poļu val. LNA_LVVA, F2598_1_38, 1.–3. lp.; V. Berga fon Karmela un Rīgas tirgotāja Berensa tiesas lieta. Turpat, 17., 18. lp.

[47] Sliesoriūnas, Gintautas (2001). Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje suverbuotų karinių dalinių siuntimas prie Rygos 1700 m. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2, p. 80; Kohs-Jumītis, Arnis (2022). *Es, karā aiziedams, cirvi cirtu ozolā... Latgalieši, kurzemnieki un citi latviešu karavīri Eiropas karalaukos 17. gadsimta beigās un 18. gadsimta sākumā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 95. lpp.

[48] Inflantiešu deputātu instrukcija, 28.03.1661. Poļu val. AGAD_AT_351_G-820, s. 2; Instrukcija Inflantijas sūtņiem uz 1662. g. Seimu. Poļu val. LMAVB_F198_9, p. 3.

ras zaudēšanu juridiski apstiprināja Žečpospolitas un Zviedrijas Olivā 1660. gadā noslēgtais miers, kam inflantieši nepiekrita. Tomēr inflantieši uz kopējā valsts šļahtas fona bija mazākumā. Liela daļa anti-Sapehu šļahtas bija arī pret Augusta II plāniem uzsākt karu pret Zviedriju. Šļahta nevēlējās, ka tiek ievilkta Saksijas–Zviedrijas konfliktā, bet monarhs bez Seima (muižniecības) nevarēja sākt karu un iekasēt tam paredzētos nodokļus.

Situācija starp sakšiem un poļiem–lietuviešiem bija saspringta. 1700.–1701. gada ziemā Inflantijas muižnieku īpašumos bija izvietoti Saksijas karavīri. Viņi bija ievesti arī visā Lietuvas lielkņazistē, lai it kā apkarotu Sapehām uzticīgās militārās vienības,[49] kaut tas bija monarha instruments nostiprināt savu varu. Jau 1697. gadā, kad par Žečpospolitas troni bija sāncensība starp Saksijas karali un Francijas kandidātu grāfu de Kontī, Augusts II iegāja ar savu armiju Polijas–Lietuvas kopvalstī. Nepieciešamība uzturēt Saksijas armiju neapmierināja inflantiešus, tāpēc viņi gan 1699. gadā,[50] gan vēlāk, 1701. gadā, par to protestēja uz Seimu sagatavotajās seimika instrukcijās kā par netaisnīgu izdevumu nastu.[51] Visā Žečpospolitā šļahtiči bija neapmierināti ar Saksijas armijas klātbūtni, kā rezultātā 1701. gada beigās Augusts II izveda Saksijas karaspēku no Žečpospolitas. Īpaši Lietuvas lielkņazistes šļahta bija noskaņota pret iespējamo karu ar Zviedrijas karalisti.[52] Mazgadīgā Kurzemes hercoga Frīdriha III Vilhelma (*Friedrich III Wilhelm*; 1692–1711) aizbildnis un faktiskais Kurzemes hercogistes galva Ferdinands (*Ferdinand*; 1655–1737) arī bija pret Saksijas kara plāniem, pamatoti baidoties, ka hercogiste cietīs no Zviedrijas karaspēka iebrukuma. Iespējams, ka Saksijas valdnieks nolūkā panākt Ferdinanda atbalstu piedāvāja viņam kļūt par visas Inflantijas pārvaldnieku, ja izdotos Vidzemi atkarot no Zviedrijas karalistes.[53] Taču pieļaujams, ka inflantieši bija sarežģītā stāvoklī jautājumā par Žečpospolitas iesaistīšanos karā – Augusts II kā vienu no attaisnojošiem argumentiem (drīzāk ieganstiem) publiski 1701.–1702. gada Seimā minēja *pacta conventa* (ievēlētā monarha apņemšanās izpildīt uzdevumus ko tam uzdevusi Polijas–Lietuvas muižniecība) ietverto solījumu, kļūstot par monarhu, atjaunot "varu pār visu *Maris Baltici* kopumu". Faktiski bija runa par 1629. gadā pēc Altmarkas pamiera zaudētās Livonijas (Vidzemes) teritoriju – tā saukto *awulsy* – atgūšanu.[54] Augusts II 1701. gadā aicināja pierobežas (Kurzemes, Lietuvas un Inflantijas) šļahtu

[49] Metzger, J. Rzeczpospolita miedzy seimami, s. 47, 48.
[50] Inflantijas seimika instrukcija deputātiem uz Seimu, 05.05.1699. Poļu val. LMAVB_F198_11, s. 2.
[51] Inflantijas seimika pozīcija (laudum), 26.02.1701. Poļu val. LNA_LVVA, F712_1_57, 19., 20. lp.
[52] Poraziński, Jarosław (1988). *Sejm Lubelski w 1703 roku i jego miejsce w konfliktach wewnętrznych na początku XVIII wieku*. Warszawa; Poznań; Toruń: PWN, s. 121.
[53] Sliesariunas, G. Lietuvas lielkņazistes sabiedrības attieksme, 47., 48. lpp.; Jakovļeva, M. Cīņa par varu Kurzemes hercogistē (1699. gada janvāris–1701. gada aprīlis), 66., 77. lpp.
[54] Michalski, Jerzy (1984). Sejm w czasach saskich. In: Bardach, Juliusz (ed.). *Historia sejmu polskiego*. T. 1. Warszawa: PWN, s. 320; Articuli Pactorum Conventorum (1736). In: VL. T. 6, Warszawa: Collegium Warszawskie Scholarum Piarum, s. 34.

veidot zemessardzi (*ruszenie pospolite*). 1701. gada vasarā pēc uzvaras Spilves kaujā Zviedrijas karaspēks iebruka Kurzemē un Lietuvas lielkņazistē. Augusts II un Lietuvas šļahta paziņojumā visai valsts muižniecībai 1701. gada augustā atzina, ka Lietuvas lielkņazistes robežas ir apdraudētas no visām pusēm un tās armijas jauda nav pietiekama, lai tiktu galā ar visiem draudiem, tādēļ muižniecībai jābūt gatavai iesaistīties karā.[55] Jebkurā gadījumā inflantieši demonstrēja konsekvenci savos centienos atgūt Livonijas teritorijas, ko uzskatīja par Žečpospolitai (sev) piederīgām.

Lielā Ziemeļu kara sākums un Inflantija, 1701.–1702. gads

Jau 1701. gadā daudzi Kurzemes hercogistes muižnieki ar Zībergiem priekšgalā, kam piederēja īpašumi arī Inflantijā, meklēja aizsardzību pie Lietuvas lielkņazistes šļahtas pret sirojošajām zviedru un Augusta II pretinieku Sapehu vienībām.[56] Zviedrijas karalistes armijas iebrukums Kurzemes hercogistē un Lietuvas lielkņazistē, kā arī apdraudējums Daugavpils cietoksnim, kura dēļ attiecīgo teritoriju šļahtiči sadarbojās militārās aizsardzības pasākumiem, atklāj, ka starp Inflantijas un daļas Kurzemes muižniecības (galvenokārt koncentrēta Sēlpils virspilskunga iecirknī; vācu val. *Oberhauptmannschaft Selburg*) aizvien vēl pastāvēja identitātes kopība un izpratne, ka Inflantija un Kurzemes hercogiste ir vienots politisks veidojums ar kopīgu pagātni un identitāti. Zībergi un Bandemeri esot aktīvi aģitējuši hercogistes muižniekus cīnīties pret zviedriem. Tas bijis viens no iemesliem, kādēļ zviedru karaspēks 1702. gada sākumā postīja Zībergu īpašumus Ilūkstē.[57] Vienlaikus 1702. gada Preobraženskas vienošanās paredzēja, ka Krievijas cars Pēteris I apņemas sniegt finansiālu un militāru palīdzību Lietuvas lielkņazistei (lielā mērā H. Ogiņskim personīgi) pret Zviedrijas karaspēku, apmaiņā saņemot tiesības izmantot Druju kā militāro bāzi un Daugavu militārā transporta loģistikai.[58] Karadarbības rezultātā cieta tirdzniecība – laupīja ne tikai Krievijas caristes un Zviedrijas karalistes vienības, bet arī vietējā šļahta izmantoja situāciju iedzīvoties mantā, kā liecina Daugavpils pils grāmatās iesniegtās sūdzības par Inflantijas un Kurzemes muižnieku Janu Felkerzambu (*Felkerzamb*).[59]

[55] Apkārtraksts (universālis). Poļu val. 09.08.1701. LNA_LVVA, F712_1_57, 137. lp.; Inflantijas horunžija aicinājums muižniekiem piegādāt proviantu uz Daugavpils cietoksni, 16.09.1701. Poļu val. Turpat, 144. lp. Horunžijs – amats, nevis militārā pakāpe (poļu val. *chorąży*), atbildīgs katrā Žečpospolitas vojevodistē par vietējās šļahtas zemessardzes (poļu val. *ruszenie pospolite*), ja nepieciešams, organizēšanu.

[56] Wićko Kampania przedsejmowa, s. 184, 185.

[57] Dybaś, B. (2003). Uwagi na temat elity wojewodztwa inflanckiego w XVII–XVIII wieku, s. 249–252; Kohs-Jumītis, A. *Es, karā aiziedams*, 87., 93.–95. lpp.

[58] Sliesoriūnas, G. Walka stronnictw, s. 241, 242; Jakovļeva, M. Karadarbība Kurzemes hercogistē un Lietuvas pierobežā (1703. g. vasara–1705. g.), 2. daļa, 51. lpp.

[59] Jana Tomaša Dusacka-Rudomina paziņojums, 17.08.1701. Poļu val. LNA_LVVA, F712_1_57, 127.–130. lp.

1701. gadā inflantiešu šļahta pašorganizējās un gatavojās iespējamajām sadursmēm ar nelieliem zviedru spēkiem[60] (ar lielākiem tie nespētu tikt galā). Inflantieši Daugavpils tuvumā sapulcināja ap 400 karavīru, kuru skaitā bija vietējie zemnieki, tā demonstrējot zviedru armijai, ka ir gatavi militāri aizstāvēt Daugavpils cietoksni pret Zviedrijas iespējamo uzbrukumu. Prūsijas sūtnis Kurzemes hercogistē Laus (*Lau)* uzskatīja, ka Zviedrijas nodoms Lielā Ziemeļu kara sākumā bija iekarot arī Inflantiju.[61] Situācija inflantiešiem nebija viegla – Daugavpils stārasts J. L. Plāters 1701. gada rudenī lūdza republikantu vadītājam Mihalam Visņoveckim (*Wiśniowiecki*; 1680–1744) atļauju uzspridzināt Daugavpils cietoksni. M. Visņoveckis ļāva to darīt tikai ārkārtas gadījumā, ja zviedru vienību uzbrukums būtu nomācošs. Lai izvairītos no cietokšņa spridzināšanas, viņš solīja pastiprināt cietokšņa garnizonu ar 100 karavīriem.[62] 1701. gada novembra Inflantijas seimikā inflantieši apliecināja gatavību palīdzēt Žečpospolitas valdniekam Augustam II karadarbībā, kas nozīmēja aizstāvēt savu provinci.[63] Šī gatavība iesaistīties karadarbībā atšķīra inflantiešus no Žečpospolitas poļu šļahtas, kas bija pret Žečpospolitas iesaistīšanos karā. Galu galā Zviedrijas stratēģiskie militāri politiskie mērķi tobrīd neietvēra virzību austrumu virzienā, bet gan dienvidrietumu virzienā – Polijas–Lietuvas kopvalsts dziļumā, un Daugavpils cietoksnis palika Žečpospolitas un Augustam II lojālo spēku kontrolē.

Tomēr citā gadījumā 1702. gada tā sauktajos Viļņas lēmumos (*postanowienia Wilenskie*) inflantiešu nostāja nav skaidra. Tajos daļa anti-Sapehu piekritēju Lietuvas lielkņazistē aicināja atteikties no līdzšinējās muižnieciskās demokrātijas (nepatika pret "poļu paraugiem") un atbalstīja iespējamo Augusta II absolūtismu.[64] Inflantieši šo viedokli neatbalstīja atklāti, taču jāpatur prātā, ka, ņemot vērā Augusta II plānus atņemt Zviedrijai daļu bijušās Livonijas (Vidzemi) un šis plāns inflantiešiem bija izdevīgs, inflantieši varēja balsot par labu prasībai pēc absolūtisma.

Tomēr pašā Žečpospolitā 1702. gadā auga neapmierinātība ar Augustu II. Viņš valsti bija iesaistījis karā, kā rezultātā zviedru vienības īsā laikā bija iekarojušas lielu valsts daļu. Bažas, ka Augusts II šādos apstākļos varētu piekāpties Zviedrijas karalistei un inflantieši zaudētu arī atlikušo "savu" Livonijas daļu, atspoguļojās

---

[60] Inflantijas horunžija D. Plātera vēstule Daugavpils stārastam, 29.09.1701. Poļu val. LVIA_1276_2_96, p. 106–108.

[61] Turpat; Kohs-Jumītis, A. *Es, karā aiziedams*, 162. lpp.; Jakovļeva, M. Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1701.–1703. gads), 1. daļa, 59. lpp.

[62] M. Visņovecka vēstule Daugavpils stārastam, 14.11.1701. Poļu val. LNA_LVVA, F712_1_57, 205. lp.–206. lp. o. p.

[63] Instrukcija Inflantijas deputātiem uz Seimu, 12.11.1701. Poļu val. LNA_LVVA, F712_1_57, 201. lp., 201. lp. o. p.

[64] Metzger, J. Rzeczpospolita między seimami, s. 46, 60; Błaszczyk, G. Wspolczesne spojrzenie, s. 95–100.

diskusijās Seimā, kas notika Ļubļinā 1703. gada jūnijā. Inflantijas seimika instrukcijā bija norādīts tās pārstāvjiem bloķēt miera līguma slēgšanu (domāts ar Zviedrijas karalisti), kas paredzētu kādu teritoriju zaudēšanu.[65]

Inflantiešu pro-Vetīnu politiskā piederība atklāj to, kādi sūtņi 1701.–1702. gadā Seimā pārstāvēja Inflantiju. Te jāņem vērā, ka province izraudzījās sešus deputātus – pa diviem no Polijas karalistes, Lietuvas lielkņazistes un pašas Inflantijas šļahtas. Andžejs Kazimirs Ģelguds (*Giełgud*; ?–1711) savulaik bija Pacu nometnē pret Sobeski.[66] Kšistofs Kazimirs Senickis (*Sienicki*; 1671–1711) un Juzefs Mihals Jasņenčiks-Krajevskis (*Jasnienczyk-Krajewski*) bija Augusta II atbalstītāji un pietuvināti M. Visņoveckim.[67] Viņi abi tika izraudzīti arī uz 1703. gada Seimu un Grodņas (Lietuvas lielkņazistes) Fiskālo tribunālu jeb tiesu (*Trybunal skarbowy*).[68] Ādams Kazimirs Kostjuško (*Kościuszko*; ?–pēc 1729) pārstāvēja Kurzemes hercogistes reģenta Augusta II atbalstītā Ferdinanda intereses Žečpospolitā jau no 1698.–1699. gada.[69] Jāatzīmē, ka Ā. K. Kostjuško uzskatīja, ka Kurzemes hercogistei pēc Ketleru dinastijas beigšanās būtu jākļūst par Žečpospolitas sastāvdaļu.[70] Vikomežas (Ukmergės) stoļniks Jans Strutiņskis (*Strutyński*; ?–1745) bija Radzivilu klients, Augusta II atbalstītājs.[71] Izraudzīto sūtņu uzskaitījums norāda uz Inflantijas atbalstu Vetīnu dinastijas valdniekam.

1702. gada 19. jūlijā Daugavpils stārasts J. L. Plāters sadarbībā ar Inflantijas vojski pulkvedi F. T. Borhu sasauca seimiku.[72] Inflantijai saskaņā ar 1589. gada Inflantijas konstitūciju un 1673. gada Seima lēmumu bija tiesības sasaukt ārkārtas situācijā zemessardzi bez Seima sankcijas, jo no 1589. gada Inflantijai bija pienākums uzturēt militārās vienības savu robežu aizsardzībai.[73] J. L. Plātera un

---

[65] Inflantijas seimika instrukcija uz 1703. g. Seimu. LNA_LVVA, F712_1_60, 94. lp.

[66] M. K. Paca vēstule J. A. H. Plāteram, 07.10.1678. LVIA_1276_2_96, p. 27; Pszyboś, Adam (1948–1958). Andrzej Kazimierz Giełgud (zm. 1711). In: PSB. T. 7. Warszawa: PAN, s. 438.

[67] Rachuba Andrzej (1996–1997), Krzysztof Kazimierz Sienicki (1671–1711). In: PSB. T. 37, Nr. 152. Warszawa: PAN, s. 151–153; Boniecki, Adam, Reiski, Artur (1908). *Herbarz polski*. T. 12. Warszawa: Gebethner i Wolff, s. 147.

[68] Inflantijas sūtņu instrukcija, 01.06.1703. LNA_LVVA, F712_1_60, 52., 53. lp.; Relācijas (atskaitīšanās) seimiks pēc Seima noslēguma, 14.08.1703. Turpat, 74. lp. o. p.

[69] Jakovļeva, M. Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves (1699. gada janvāris–1701. gada aprīlis), 71. lpp.; Augusta II rīkojums 08.08.1701. RGADA_389_533, s. 86 v.

[70] Budka, Wlodzimierz, Gierowski, Józef (1968–1969). Adam Kazimierz Kosciuszko (zm. po r. 1729). In: PSB. T. 14. Warszawa: PAN, s. 428, 429.

[71] Matsuk, Andrei (2006–2007). Jan Michal Strutynski. In: PSB. T. 44/3–4, Nr. 182–183. Warszawa: PAN, s. 480.

[72] J. L. Plātera un F. Borha uzsaukums veidot zemessardzi, 05.07.1702. LNA_LVVA, F712_1_58, 89. lp.

[73] Obrona Inflantcka (1733). In: VL. T. 2. Warszawa: Collegium Warszawskie Scolarum Piarum, s. 1262–1266; Ziemia Inflantska Sejm roku 1673 (1738). In: VL. T. 5 Warszawa: Collegium Warszawskie Scolarum Piarum, s. 165.

F. T. Borha sasauktajā seimikā piedalījās arī Kurzemes hercogistes muižnieki Krustpils īpašnieki Korfi (*von Korff*), Taubes (*von Taube*), Bandemeri (*von Bandemer*), Bergi-Karmeli, Zībergi, Felkerzami.[74] Seimiks apstiprināja, ka veidos vietējas militārās vienības cīņai pret Zviedrijas karalistes militārām vienībām, Žečpospolitas dumpiniekiem Sapehām un sirojošiem noziedzniekiem. H. Ogiņskis uzskatīja, ka, iespējams, Daugavpils garnizonā un muitā esot Sapehas atbalstošas personas.[75] Tobrīd Kurzemes un Inflantijas muižnieki mobilizējās kopīgai Daugavpils un Daugavas ūdensceļa aizsardzībai.

Inflantijas šļahta Lielā Ziemeļu kara sākumā demonstrēja skaidru politisko atbalstu Augustam II, pat ja bija neapmierināta ar sakšu armijas klātbūtni savā provincē. Inflantiešu nostājas pamatā bija gatavība atgūt Zviedrijai 17. gs. zaudētās teritorijas, kurās atradās inflantiešu dzimtu īpašumi. Lielā Ziemeļu kara sākums arī norādīja uz daļas Kurzemes hercogistes muižnieku kopīgo identitāti ar inflantiešiem – redzēt sevi kā integrālu Polijas–Lietuvas šļahtas daļu. To apliecināja inflantiešu un kurzemnieku kopīga rīcība gan militāri ofensīvās, gan defensīvās operācijās pret Zviedrijas karaspēku.

Secinājumi

17.–18. gs. mijas Polijas–Lietuvas politiskajā dzīvē inflantieši – Livonijas muižnieku pēcteči, kas izvēlējās lojalitāti Žečpospolitai, nevis Zviedrijai – bija grupa ar skaidru politisko identitāti. Viņi vēlējās atjaunot 16. gs. beigu stāvokli, kad visas Livonijas zemes atradās Polijas–Lietuvas pakļautībā kā vienots politiski kulturāls areāls, jo tas ļautu atgūt iepriekšējos karos ar Zviedriju zaudētos īpašumus. Vienlaikus šie uzskati funkcionēja sabiedrībā, kur sāka dominēt patrona–klienta attiecības. Inflantiešiem bija jāsaskaņo savi politiskie centieni ar valsts ietekmīgāko magnātu dzimtu nostāju un to, ka vieni magnāti nomaina nākamos. Patrona izvēle, iespējams, ietekmēja inflantiešu konfesionālo piederību, lielākai daļai pārejot katolicismā. Inflantieši demonstrēja, ka lieliski orientējas iekšējā politikā, spēj operatīvi mainīt sabiedrotos, pieslienoties vairākumam vai, vēl būtiskāk – valstī valdošajai politiskajai grupai, kuras priekšgalā atrodas monarhs. Inflantiešiem tas bija būtiski, tā kā monarhs, kaut šļahtas vēlēts un Seima ierobežots savā politiskajā darbībā, bija persona, kas lēma par stārastiju iedalīšanu muižniekiem, bet stārastijas bija saimnieciskais pamats veiksmīgas

[74] Pie Kurzemes un Zemgales hercogistes muižniekiem, kas 18. gs. sākumā apliecināja integrēšanos Žečpospolitas politiskajā dzīvē, būtu pieskaitāmi Sēlpils stārasts (*starosta zelborski*) Adams Kostjuško (*Kościuszko*; ?–1729) un Lietuvas armijas pulkvežleitnents (*oberszter lejtnant*), no Zasumuižas īpašnieku dzimtas cēlies Jans Teofils Zass (*Sass/Zass*; 1711–1778). Budka, Włodzimierz, Gierowski, Józef (1968–1969). Adam Kazimierz Kościuszko (zm. po r. 1729). In: PSB. T. 14., s. 428–429; J. T. Zasa vēstule M. K. Radzivilam-"Ribeņko", 27.05.1731. Poļu val. AGAD_AR_F354_V_18512, s. 1.

[75] H. Ogiņska vēstule J. L. Plāteram, 08.06.1702. Poļu val. LVIA_1276_2_96, p. 115, 116.

politiskās karjeras veidošanai. Iespēja atgūt kādreizējo Pārdaugavas hercogisti[76] (savu priekšteču īpašumus) un atbalsts Žečpospolitas karam ar Zviedrijas karalisti nostādīja inflantiešus mazākumā iepretim šļahtas vairākumam. Taču līdz ar to inflantieši bija Augusta II ārpolitikas atbalstītāji, cerot, ka valdnieka agresīvā politika pret Zviedriju ļaus atgūt senču īpašumus Vidzemē. Inflantiešus atbalstīja Kurzemes hercogistes muižnieki ar īpašumiem abpus Daugavai.

Lietuvas lielkņazistes pilsoņu karš un Lielais Ziemeļu karš liecināja par Žečpospolitas pagrimumu, ko šis karš tikai paātrināja. Tomēr tā rezultātā izveidojās tāda politiskā un ekonomiskā situācija, ko daudzas inflantiešu dzimtas spēja izmantot sev par labu, aktīvi iekļaujoties Žečpospolitas politiskajā dzīvē. Tās veidoja sekmīgu politisko karjeru, pieslejoties Augusta II atbalstītāju Žečpospolitā politiskajai nometnei, kam ārpolitiski bija prokrieviska ievirze. Ņemot vērā ģeogrāfisko aspektu – cīņu ar zviedriem Baltijā –, Borhi un Plāteri agri iesaistījās Augusta II ārpolitikas īstenošanā. Korfu gadījumā uz zināmu brīdi notika lojalitātes nomaiņa Augusta II sāncenša Staņislava Leščiņska atbalstam.

EDVARDS SELIŠKA

ON THE EVE OF GREAT UPHEAVALS: THE INFLANTIAN NOBILITY DURING THE LITHUANIAN CIVIL WAR AND THE BEGINNING OF THE GREAT NORTHERN WAR (1696–1702)

Overall, the political activity of the Inflantian nobility in the 17th–18th centuries remains an insufficiently researched topic, with key sources located in Latvian, Lithuanian, and Polish archives. The aim of this article is to analyze the political stance of the Inflantian nobility (szlachta) and the factors that influenced it during this turbulent period in the history of the Polish–Lithuanian Commonwealth – namely, during the Lithuanian Civil War (1696–1702), which coincided with the outbreak of the Great Northern War (1700–1721). These events fundamentally transformed the geopolitical landscape of the entire Baltic region.

In the second half of the 17th century, the Inflantians were newcomers to the Commonwealth's political arena, still learning to navigate the patron–client system, in which nobles of lower social standing exchanged financial or political support for the patronage of higher-ranking magnate families. The Plater family based their career on the influential Lithuanian Catholic Pac family, which helped

[76] Mūsdienu Dienvidigaunijas, Vidzemes un Latgales teritorija (latīņu val. *Ducatus Ultradunensis*), kas bija atradusies Žečpospolitas sastāvā no 1582. līdz 1621. gadam faktiski un līdz 1629. gadam juridiski.

them take over leadership in Inflantia from the Protestant Tiesenhausen family – clients of the Radziwiłłs (Biržai line). The choice of patrons also influenced the Platers' decision to convert to Catholicism.

After the decline of the Pac family, several Inflantian nobles became clients of the Sapieha family, while the Buchholtz and Korff families maintained independent positions or sided with the Sapiehas' rivals, the Radziwiłłs. However, during the Lithuanian Civil War, when the struggle was directed against the dominance of the Sapieha family, most Inflantian nobles joined the majority side – the republican faction opposed to the Sapiehas. This was characteristic of the Inflantians, who tended to align themselves with the majority or, more importantly, with the reigning power represented by the monarch.

Their behavior during the Great Northern War clearly demonstrated this pattern. Although Augustus II's decision to engage in war with Sweden was unpopular among the Polish–Lithuanian nobility, the Inflantians supported it from the very beginning – even if they were displeased with the presence of Saxon troops in Inflantia. This position was shaped by their dissatisfaction with the Treaty of Oliva of 1660, which had transferred most of Livonia to Sweden. The Inflantians regarded historical Livonia as a single political and cultural entity that rightfully belonged within the Commonwealth. This idea was shared by some nobles from the Duchy of Courland and Semigallia (particularly from its southeastern regions), who, together with the Inflantians, supported the war initiated by Augustus II of Poland and Saxony against Sweden in 1700. Even after the Saxon defeat at the Battle of Spilve in 1701, Inflantian and Courland nobles organized joint defensive efforts for Inflantia and Courland – including the defense of Daugavpils fortress – despite severe shortages of resources.

Keywords: Treaty of Oliva (1660), Lithuanian Civil War (1696–1702), Sapieha family, Plater family; Borch family; Great Northern War

Iesniegts 2025. gada 21. martā

VĒSTURE

EDGARS CESKE

VIŅU AUGSTU VĒRTĒJA FRĪDRIHS ŠILLERS, VIŅŠ CERĒJA VALDĪT PĀR NELIELU HERCOGISTI, BET DZĪVI BEIDZA PRĀTA APTUMSUMĀ. JOAHIMS FRĪDRIHS ŠULCS UN VIŅA VĒSTULES NO VARŠAVAS, 1791.–1792. GADS

Raksts un avotu edīcija veltīti Kurzemes un Zemgales hercogistes vēsturei tās pastāvēšanas pēdējos gados, laikā, kad to plosīja dažādas iekšējās nesaskaņas – gan starp hercogu Pēteri Bīronu un muižniecību, gan muižniecību un namniekiem, starp hercogu, no vienas puses, un Kurzemes pilsētu plebejiskajiem slāņiem, no otras. Šīs ķildas savā labā mēģināja izmantot tā sauktās trešās kārtas turīgākā daļa – namnieki, kas cita starpā deleģēja uz Varšavas Seimu (Polijas–Lietuvas kopvalsts bija Kurzemes un Zemgales hercogistes sizerēns) savu delegāciju, kam dažus mēnešus vēlāk pievienojās Jelgavas akadēmiskās ģimnāzijas jeb Pētera akadēmijas (*Academia Petrina*) profesors Vācijā tolaik populārs rakstnieks un publicists Joahims Frīdrihs Šulcs. Viņš acīmredzot Varšavā darbojās kā "dubultaģents", pārstāvot kā namnieku, tā hercoga intereses. Šīs viņa aktivitātes, kā arī iekšējo gaisotni un politisko "virtuvi" Polijas–Lietuvas kopvalsts Seimā laikā starp 1791. gada 3. maija konstitūcijas spēkā stāšanos un otro Polijas dalīšanu (1793. g.) spilgti raksturo šeit publicētās latviešu historiogrāfijā gandrīz nepamanītās un vēl mazāk pētītās J. F. Šulca vēstules minētās ģimnāzijas astronomijas profesoram Vilhelmam Gotlībam Beitleram, kuru oriģināls glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā, bet noraksts – Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā. Pilnīguma labad publicētas arī divas J. F. Šulca vēstules toreizējam Kurzemes un Zemgales hercoga arhīva sekretāram Johanam Frīdriham fon Rekem. Pirmā no tām rakstīta 1791. gada 8. oktobrī, tātad vienlaikus ar vēstulēm V. G. Beitleram, otrā – pēc otrās Polijas dalīšanas 1793. gada 14. maijā, loģiski it kā noslēdzot 1791.–1792. gada politiskās batālijas un intrigas Polijas Seimā.

J. F. Šulca vēstules V. G. Beitleram no franču valodas tulkojusi Astra Šmite, vēstules J. F. Rekem no vācu valodas – Edgars Ceske.

Atslēgvārdi: Kurzemes un Zemgales hercogiste, hercogs Pēteris Bīrons, Joahims Frīdrihs Šulcs, Namnieku apvienība Kurzemē, Polijas–Lietuvas kopvalsts Lielais jeb Četrgadu Seims

Joahima Frīdriha Šulca portrets. Eberharda Hennes (*Henne*; 1769–1828) gravīra. 1788. gads. No: portraitindex.de

Lai gan Vācijā savā laikā pazīstamā un iemīļotā rakstnieka Joahima Frīdriha Šulca (*Joachim Friedrich Schulz*; 1762–1798) piedzimšana un jaunības gadi nebija saistīti ar Kurzemi, tomēr viņa īsās dzīves noslēguma posms tika pavadīts tieši šeit un vēl Varšavā, Polijas–Lietuvas kopvalstij (turpmāk Polija) un Kurzemes un Zemgales hercogistei (turpmāk Kurzemes hercogiste) tik izšķirīgā un nemierpilnā laikā. Jelgavā – Kurzemes hercogistes galvaspilsētā – J. F. Šulcs arī apglabāts.

Nemiera pilna kopš agras bērnības bijusi arī J. F. Šulca dzīve. Dzimis Magdeburgā 1762. gada 1. janvārī, viņš agri zaudēja tēvu – degvīna dedzinātāju, kas bija devies laimes meklējumos uz Indiju un tur pazudis bez vēsts. Zēns jau desmit gadu vecumā aizbēdzis līdzi kādai ceļojošai aktieru trupai, ticis noķerts, nopērts un atvests atpakaļ. Tomēr ne jau nepatīkamus triecienus vien viņa dzīvē sagatavojis liktenis – J. F. Šulcam jau agri atklājās literārs talants, kā arī dotības uz svešvalodām. Sākotnējo izglītību J. F. Šulcs (kā mazturīgs, bet spējīgs audzēknis bez maksas) ieguva Magdeburgas pilsētas Dievmātes draudzes ģimnāzijā, kur īpaša uzmanība tika pievērsta franču valodai (Magdeburgā bija liela franču emigrantu–hugenotu kolonija). Franču valoda viņam vēlāk ļoti noderēja kā iztikas iegūšanas avots: septiņpadsmit gadu vecumā, dodoties studēt teoloģiju, viņš jau spēja nodrošināt sevi, tulkojot par atlīdzību. Teoloģijas studijas Hallē gan ilga tikai pusotru gadu, pēc tam J. F. Šulcs devās uz Drēzdeni, kur drīz vien nodevās vienīgi literatūrai. 1781. gadā viņš debitēja ar kādu sentimentālu romānu, kam sekoja daudzi citi. Viņš rakstīja ārkārtīgi produktīvi un čakli, izdabādams publikas

gaumei, bet tajā pašā laikā talantīgi. Drīz vien J. F. Šulca romāni piedzīvoja vairākus atkārtotus izdevumus, tie tika tulkoti arī svešvalodās. Un notika brīnums! 18. gs. 80. gadu vidū J. F. Šulcs bija kļuvis par vācu lasošās pasaules (*Lesewelt*) mīluli, uz viņa panākumiem ne tikai ar apbrīnu, bet arī ar skaudību noraudzījās daudzi topošie vācu literāti, starp viņiem pats Frīdrihs Šillers (*Schiller*; 1759–1805): "Tas ir apdāvināts cilvēks, apveltīts ar satīriskām novērošanas spējām un daudziem talantiem, [..] labi prot savas piezīmes pārvērst naudā."[1] F. Šillers bija sapīcis, ka J. F. Šulcs par saviem rakstiem katru gadu ieņemot 1000 dālderu, kamēr J. V. fon Gēte par visu savu kopoto rakstu pirmo izdevumu – tikai divus tūkstošus![2]

Izšķiroša nozīme J. F. Šulca dzīvē bija pazīšanās nodibināšanai ar divām izcilām personībām – filozofijas profesoru apgaismības piekritēju Kārli Leonhardu Reinholdu (*Reinhold*; 1757–1823) un īpaši ar mūziķi, publicistu un tulkotāju Johanu Joahimu Bodi (*Bode*; 1731–1793), ar kuru viņu saistīja cieša draudzība. Abi – gan K. L. Reinholds, gan J. J. Bode – bija brīvmūrnieki, turklāt J. J. Bode vēl arī viens no kompetentākajiem un visvairāk respektētajiem darbiniekiem vācu brīvmūrnieku aprindās. 1790. gadā J. J. Bode pārgāja iluminātos[3] un drīz vien kļuva par to vadītāju, bet J. F. Šulcs jau 1785. gadā tika uzņemts Vīnes brīvmūrnieku ložā "*Zur wahren Eintracht*".

Iespējams, ka tieši ar J. J. Bodes ziņu vai pat viņa uzdevumā J. F. Šulcs 1789. gada jūnija sākumā ieradās Parīzē, kur tikai mēnesi pirms tam bija atklāti Ģenerālštati (kārtu pārstāvniecības sapulce), bet vēl pēc mēneša sāka risināties Franču revolūcijas dramatiskie notikumi. Parīzē J. F. Šulcs uzturējās līdz 1789. gada oktobra sākumam, savām acīm skatīdams (un aprakstīdams) ne tikai revolūcijas epohālos notikumus, kā Bastīlijas ieņemšanu, bet arī asiņainos ekscesus – gājienu ar Bastīlijas aizstāvju nocirstajām galvām un to, kā pūlis linčo policijas "okšķerus". Jau tajā pašā gadā Berlīnē iznāca J. F. Šulca grāmata "Lielās revolūcijas vēsture Francijā",[4] nākamajā gadā sekoja tās atkārtots izdevums. Vācu inteliģencē Parīzes notikumu apraksts izraisīja lielu interesi. Grāmata kļuva par bestselleru, un J. F. Šulca popularitāte auga. 1790. gadā Saksijas–Veimāras hercogs Kārlis Augusts (*Karl August*; 1757–1828) viņam pat piešķīra galma padomnieka (*Hofrat*) titulu. Kurzemes dzejniece Elīza fon der Reke (*von der Recke*; 1754–1833), ar kuru viņu Berlīnē iepazīstināja J. J. Bode, stādīja jauno slavenību priekšā pusmāsai Kurzemes hercogienei Dorotejai (*Dorothea, Herzogin von Kurland, geborene Reichsgräfin von Medem*; 1761–1821), bet tā ieminējās hercogam – nebūtu slikti

[1] Schulz, Friedrich (2001). *Briefe*. Hrsg. Gerhard Kosseleck. [Bielefeld]: Aisthesis Verlag, S. 24.

[2] Turpat.

[3] Iluminăti – slepens garīgs ordenis, kas nodibināts Ingolštatē 1776. gadā. Ideju ziņā iluminātiem bija daudz kopīga ar brīvmūrniekiem. Tā nolūks bija apvienot visu zemju domātājus, veicinot prāta attīstību un reliģisko apgaismību. 18. gs. 80. gadu sākumā iluminātu ordenī bija ap 2000 biedru, to vidū arī J. V. Gēte, J. G. Herders un J. H. Pestalocijs.

[4] Schulz, Friedrich (1789). *Geschichte der großen Revolution in Frankreich*. Berlin: [bei Friedrich Vieweg dem älteren].

J. F. Šulcu uzaicināt uz Kurzemi. Šāds uzaicinājums sekoja, un 1791. gada janvārī J. F. Šulcs kļuva par vēstures profesoru Jelgavas (toreiz Mītavas) akadēmiskajā ģimnāzijā.

Jelgavā J. F. Šulcam patika. Īpaši viņu sajūsmināja lielā alga (300 dukātu gadā!) "par nekā nedarīšanu" un tas, ka ģimnāzijas profesori juridiski pakļāvās vienīgi hercogam, tie tika aicināti uz visām pieņemšanām un ballēm pilī. Kā īpašu labvēlības zīmi hercogs pat sūtīja tiem pretī galma karieti. Īgnumu J. F. Šulcā izraisīja vienīgi dzīves dārdzība: Mītavā viss esot uz pusi un vairāk dārgāks nekā Berlīnē![5]

Tomēr ilgi par profesoru J. F. Šulcam darboties nesanāca: viņš tika iesaistīts (vai, pareizāk sakot, pats iesaistījās) politiskajās cīņās, kas sākumā virmoja Jelgavā, bet vēlāk pārsviedās arī uz Varšavu.

18. gs. 90. gadu sākumā Kurzemes hercogistē cīnījās četri spēki – hercogs, ietekmīgākā muižniecības daļa ar tā sauktajiem virspadomniekiem priekšgalā, Franču revolūcijas ideju un panākumu iespaidā savas tiesības pieprasīja arī pilsoņu kārtas augšslānis (namnieki), kā arī amatnieki, zeļļi un smagā fiziskā darba strādnieki, no kuriem lielā vairākumā bija latvieši. 1790. gada 29. aprīlī Jelgavā izveidojās tā sauktā Pilsoņu apvienība jeb pilnā nosaukumā "Visu Kurzemes un Zemgales hercogistes pilsētu un pilsoņu apvienība", latviešu historiogrāfijā vairāk pazīstama kā Namnieku apvienība jeb Namnieku ūnija (vācu val. *Bürgerunion*). Tajā bez trešās kārtas augšslāņa pārstāvjiem iestājās arī daudzi tā sauktie literāti (personas ar augstskolas izglītību, kuru vidū vislielākā nozīme bija advokātiem). Akadēmiskās ģimnāzijas profesoru kolēģija, aicināta piedalīties apvienībā, sākumā atteicās, bet vēlāk atmeta pasīvo pozīciju un ar nelieliem izņēmumiem tai pievienojās. Apvienības galvenās prasības bija: piešķirt namniekiem (tādiem, kam piederēja nekustamais īpašums pilsētās) un citiem trešās kārtas augšslāņa piederīgajiem balsstiesības landtāgos, tiesības ieņemt valsts amatus un pirkt bruņniecības muižas. Tā kā muižniecība par šīm prasībām negribēja ne dzirdēt, namnieki cerēja atrast taisnību Polijas Seimā. Viņi uz turieni deleģēja Liepājas birģermeistaru Forkampfu (*Vorkampf*), Jelgavas tirgotāju Fīrhufu (*Vierhuff*) un Piltenes zemes tiesas tiesnesi Tīdenu (*Tieden*).[6] J. F. Šulca viņu vidū tad vēl nebija. Tomēr 1791. gada 31. augustā Namnieku apvienība noslēdza līgumu arī ar viņu. Iespējams, viņu lēmumu ietekmēja J. F. Šulca sakari Eiropas augstākajās – ļoti ticams, ka arī brīvmūrnieku, to skaitā poļu, – aprindās, kā arī galma valodas – franču valodas zināšanas, jo sākotnējā delegācijā nosūtītie Kurzemes delegāti franciski nerunāja. Namnieki apņēmās samaksāt profesoram 1000 Alberta dālderu, kā arī papildu vēl 200 dālderu "ekipāžas uzturēšanai", apmaksāt visus izdevums par pārvietošanos, apmešanos, pārtiku u. c. gan ceļā uz Varšavu,

[5] Schulz, F. *Briefe*, S. 126.

[6] Dunsdorfs, Edgars (1973). *Latvijas vēsture, 1700–1800*. Stokholma: Daugava, 158. lpp.

gan uzturoties tur. Par to J. F. Šulcs apņēmās "visiem spēkiem aizstāvēt Kurzemes pilsoņu kārtas intereses, sekojot viņam līdzdotajām instrukcijām".[7] Hercogs no savas puses piešķīra viņam četrarpus mēnešus ilgu atvaļinājumu. Septembra otrajā pusē profesors jau bija ceļā uz Varšavu. Pēc J. F. Šulca domām, beidzot situsi viņa zvaigžņu stunda! Viņš kļūs kaut kas vairāk nekā ierindas pasniedzējs provinciālā ģimnāzijā, viņš būs starp tiem, kas noteiks Kurzemes likteni! Par tālāko stāsta viņa vēstules kolēģim Mītavas ģimnāzijas profesoram Vilhelmam Gotlībam Beitleram (*Beutler*; 1745–1811). Saglabājušies gan šo vēstuļu oriģināli,[8] gan noraksti.[9] Vēstules aptver laika posmu no 1791. gada 21. septembra līdz 1792. gada 26. maijam, tās rakstītas franču valodā. Oriģināli ir iesieti; iesējuma pirmajā lappusē norādīts, ka tās 1820. gada 5. jūnijā Kurzemes provinces muzejam dāvinājis valsts padomnieks Johans Frīdrihs fon Reke (*von Recke;* 1764–1846). Kas attiecas uz norakstu, tad, izņemot atsevišķus izlaidumus, tas visumā ir idents ar oriģinālu. Jāatzīmē, ka lielākā daļa vēstulēs minēto personu ir šifrēta (lai gan ar retiem izņēmumiem, bet identificējama); arī pats autors sev izvēlējies segvārdu Pilāds, V. G. Beitleram piešķirot Oresta vārdu.[10] Tālāk publicētā edīcija veikta pēc autora oriģināliem, kas glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā, ar nelieliem izlaidumiem, kas neattiecas tieši uz J. F. Šulca uzturēšanos Varšavā vai saistību ar Kurzemi, piemēram, korespondence ar viņa darbu izdevēju Vācijā, kā arī norāde uz tā saukto Hanoveres jeb Kocebū lietu. 1790. gadā vācu rakstnieks un dramaturgs Augusts fon Kocebū (*von Kotzebue*; 1761–1819) ar svešu vārdu bija publicējis asu satīrisku drāmu "*Doktor Bahrdt mit der eisernen Stirn*" (Doktors Bārds ar tērauda pieri), kur rupji izsmējis vācu apgaismības rakstniekus, to skaitā J. F. Šulcu; tika ierosināta krimināllieta, un pēdējais tajā figurēja kā viens no lieciniekiem. Tajā pašā laikā saglabātas dažas mikroloģijas – detaļas, kas raksturo autora personību, kam "nekas cilvēcīgs nav bijis svešs," apliecinot, ka viņš par Kurzemes namnieku naudu sev Varšavā nodrošinājis tādu dzīvesveidu, kas bija visai tālu no askētiskā!

Daļa J. F. Šulca minēto un šifrēto personu šajā edīcijā tomēr paliek neatpazīta. Tās identificēt, tāpat novērst tajā neizbēgami ieviesušās kļūdas un pārpratumus paliek nākotnes pētnieku uzdevums.

---

[7] *Contract zwischen den Bevollmächtigten der Städte u. vereinigten Bürger der Herzogthümer Kurland u. Semgallen mit dem Herrn Hofrath u. Professor an der Petrinischen Akademie Friedrich Schulz dessen Reise nach Warschau u. dortische Deputions-Geschafften betreffend*. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA_LVVA), F5759_2_369, 2., 3. lp.

[8] LNA_LVVA, F5759_2_369.

[9] Latvijas Nacionālā bibliotēka (turpmāk LNB), RX 111, 4, 11.

[10] Pilāds un Orests – sengrieķu mitoloģijas personāži, divi nešķirami draugi. Orests – Mikēnu valdnieka Agamemnona dēls, Pilāds – viņa audžubrālis. Sev J. F. Šulcs izvēlējies "segvārdu" Pilāds, V. G. Beitleram – Orests.

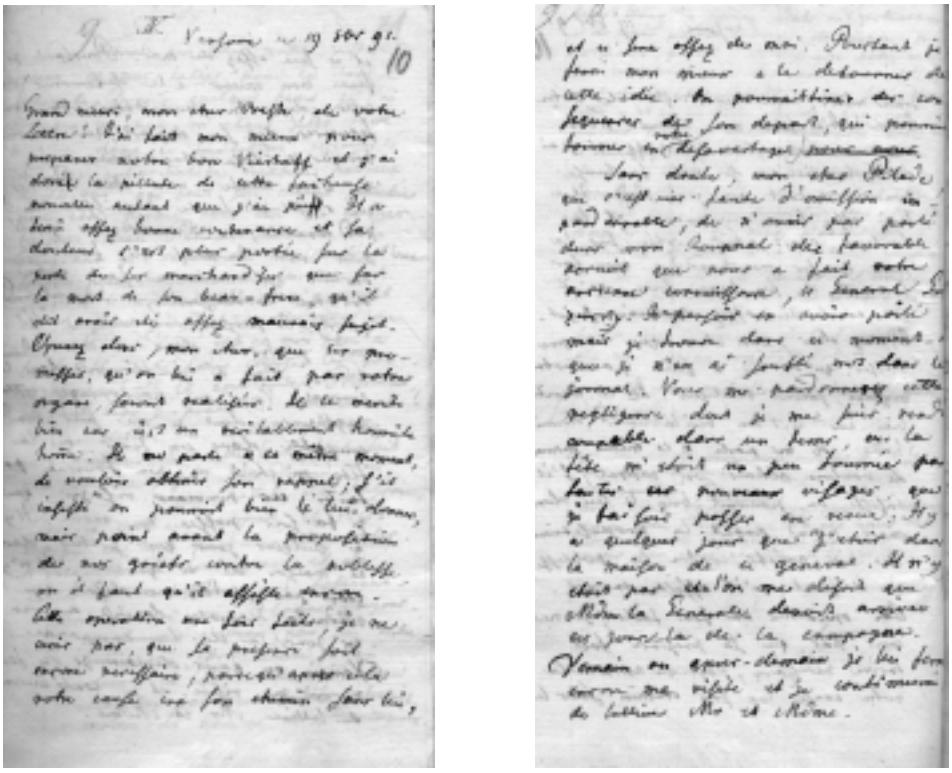

J. F. Šulca rokraksta paraugs. Vēstule no Varšavas. 1791. gada 19. oktobris.
LNA_LVVA, F5759_2_369, 10. lp., 10. lp. o. p.

Lai raksturotu to politisko skatuvi, uz kuras astoņus mēnešus risinājās ne tikai J. F. Šulca un citu Namnieku apvienības delegātu, bet arī Kurzemes muižniecības, hercoga sūtņu un pašas Kurzemes hercogienes[11] politiskās aktivitātes, būtu lietderīgi īsi pakavēties pie tām konstitucionālajām pārmaiņām, kas notika Polijā tā sauktā Lielā jeb Četrgadu Seima (1788.–1792. g.) darbības rezultātā.

Kā zināms, 1772. gadā notika pirmā Polijas dalīšana starp Prūsiju, Krieviju un Austriju. Tā parādīja Polijas–Lietuvas kopvalsts jeb ūnijas vājumu, tāpēc sabiedrībā pieņēmās spēkā prasības pēc reformām; tās izvirzīja gan patriotiski noskaņotā aristokrātu daļa ("Patriotu partija"), gan pilsoņu kārta, kas pieprasīja sev vienādas tiesības ar muižniecību. Reformu nepieciešamību apzinājās arī karalis Staņislavs Augusts Poņatovskis (*Poniatowski*; 1732–1798, tronī 1764.–

[11] Kurzemes hercogiene Varšavā ieradās 1791. gada rudenī un tur uzturējās vairākus mēnešus, lai sekmētu hercoga strīda ar muižniecību izšķiršanu Polijas Seimā par labu hercogam. Viņa rīkoja greznas pieņemšanas un balles, arī atklāti uzpirka augstākos poļu ierēdņus (dāvināja gleznas u. tml.).

1795. g.). Šo prasību ietekmē Lielais jeb Četrgadu Seims 1788. gadā sāka darbu pie konstitūcijas izstrādes. 1791. gada 3. maijā tika pieņemta Polijas–Lietuvas kopvalsts uz apgaismības idejām balstītā konstitūcija (poļu val. *Konstytucja 3. maja*), kas bija otrā – aiz 1787. gadā pieņemtās ASV konstitūcijas – progresīvākā konstitūcija pasaulē. Līdz ar visām citām pārmaiņām trešā kārta (gan tikai tās virsslānis) ieguva tiesības piedalīties Seimā un tā komisijās, ieņemt amatus valsts militārajā un civilajā dienestā, kā arī iegādāties zemes īpašumus. Tomēr galvenais konstitūcijas mērķis bija līdz šim valdījušās feodālās anarhijas likvidēšana vai vismaz ierobežošana, ieilgušās politiskās nestabilitātes pārvarēšana. Tika atcelts līdzšinējais *liberum veto* princips Seima balsošanas kārtībā, kas likumprojekta vai kaut vai vienkāršākā lēmuma pieņemšanai prasīja visu Seima delegātu vienprātīgu piekrišanu; tas tika aizstāts ar vienkāršu balsu vairākumu. Minētās pārmaiņas, protams, pašas par sevi bija pozitīvas, slikti tikai – un to J. F. Šulcs pamanīja jau pašā sākumā, kas liecina par viņa asajām novērošanas spējām, – ka pati 3. maija revolūcija "notikusi, pateicoties intrigām," un joprojām tiek atbalstīta, pateicoties tām.

Vēl viens aspekts, kas pavīd J. F. Šulca vēstulēs, ir ārpolitiskais – Krievijas diplomātiskā dominante (laikā no pirmās Polijas dalīšanas 1772. gadā līdz Četrgadu Seima sākumam 1788. gadā, bet īpaši līdz 3. maija konstitūcijai 1791. gada otrajā pusē to nomainīja Prūsijas spiediens un Austrijas un Prūsijas tuvināšanās). Diplomātiskā cīņa samilza pat tiktāl, ka izplatījās baumas par iespējamu Prūsijas–Krievijas karu. To izdevās novērst tikai tāpēc, ka Krievijas impērijas ķeizariene Katrīna II negribēja vienlaikus karot vairākās frontēs: 1790. gada augustā tikko bija panākts miera līgums ar Zviedriju un joprojām turpinājās karš ar Turciju, kas noslēdzās tikai 1792. gadā.

Pirmo J. F. Šulca vēstuļu tonis ir optimistisks – liela daļa Seima deputātu, valdības locekļu un pat karalis savu apgaismības ideju iekrāsoto politisko simpātiju dēļ ar sapratni izturējās (vai ar laiku izturēsies) pret Polijas pilsētu, tātad arī pret Kurzemes namnieku prasībām. Vienlaikus darbā, protams, tika laisti arī personīgie kontakti un korupcija. "Mums ir ietekmīgi aizbildņi," – lielījās J. F. Šulcs (pats lielkanclers, vicekanclers, valsts sekretārs, kāds ģenerālis un viņa laulātā draudzene utt., utt.). Tomēr drīz vien iestājās atskurbums.

Ierodoties Varšavā, J. F. Šulcs, bez šaubām, bija cerējis balstīties uz tām liberālajām poļu aprindām, kuru centieni bija līdzīgi Kurzemes birģeru vēlmēm. Tā kā pilsoņu tiesības piedalīties parlamentā, iegūt valsts amatus un iepirkt zemes īpašumus, kā jau teikts, bija noteiktas Polijas–Lietuvas 3. maija konstitūcijā, viņš bija iedomājies, ka nebūs grūti panākt, lai tādas tiktu attiecinātas arī uz Kurzemes namniekiem. Visvairāk viņš bija cerējis balstīties uz jau minēto Patriotu partiju. Patiesība tomēr izrādījās nedaudz citāda. J. F. Šulcu un viņa biedrus no Namnieku opozīcijas ne tik daudz pārsteidza Polijas valsts iestādēs valdošā korupcija (ar to viņi bija rēķinājušies, lai gan ne tuvu nebija novērtējuši tās apmērus), kā

pati jautājuma nostādne. Pat dedzīgākie brīvības aizstāvji no Patriotu partijas apmaiņā pret vienlīdzīgo tiesību piešķiršanu Kurzemes namniekiem vai pat Kurzemes pārveidošanu, līdzīgi Polijai, "buržuāziskā valstī" jeb konstitucionālā monarhijā, prasīja ne vairāk, ne mazāk kā Kurzemes hercogistes inkorporāciju Polijā.

Otrs "klupšanas akmens", kā to raksturo pats J. F. Šulcs, bija tā sauktais simetrijas princips – Polijas Lielā Seima likumdevēji uzskatīja, ka, piešķirot daļējas bruņniecības privilēģijas namniekiem, būtu tikai normāli, ja namnieku tirgošanās privilēģijas (ostas u. tml.) tiktu piešķirtas arī Kurzemes bruņniecībai. Uz to nu namnieki nebija gatavi parakstīties.

Visa tā un vēl daudzu citu apstākļu dēļ Kurzemes Namnieku apvienības lieta Seimā tika "stiepta garumā," par ko J. F. Šulcs sūrojās vai katrā vēstulē.

Sapratni viņš neatrada arī starp hercoga ģimenes locekļiem. Viņa darbību Varšavā sarežģīja ne tikai pašas hercogienes un viņas radinieku "intrigas" – pat liberāli noskaņotā Dorotejas pusmāsa Kurzemes dzejniece Elīza fon der Reke atteicās atbalstīt viņa centienus: "Varšavā 1791. gada 27. novembrī. [..] Vakarā ap 7 mani apmeklēja profesors Šulcs. Viņš vēlējās runāt ar Darju[12], lai lūgtu viņu iestāties par [Kurzemes] pilsoņu kārtu, lai arī tā varētu piedalīties apelācijā pret [Kurzemes] muižniecību; viņi [pilsoņu kārta] reizē gribētu iesniegt apelāciju arī pret hercogu, un ar šādu noteikumu hercogs esot atļāvis viņiem iesniegt apelāciju arī pret muižniecību. Šādu krietnā Šulca ideju es atbalstīt nevaru. Jau tas ir pietiekami slikti, ka dižciltīgajiem ir ļauts meklēt taisnību Varšavā! Ja pie mums [Kurzemē] tiktu ierosināts un īstenots [projekts], ka visas trīs tiesu instances sastāvētu pa pusei no dižciltīgajiem, pa pusei no pilsoņu kārtas tiesnešiem, tad šāds projekts izraisītu manu interesi. Es atbildēju Šulcam gluži vaļsirdīgi – mani sāpina tas, ka pilsoņi iesniedz šādu priekšlikumu, kas, ja tiktu atbalstīts, vēl jo vairāk sabojātu mūsu nacionālo raksturu, liktu naudai vēl vairāk aizplūst no Kurzemes uz Varšavu un pašai pilsoņu kārtai kļūtu par tādu dāvanu, ko var salīdzināt vienīgi ar Pandoras kārbu."[13]

J. F. Šulca uzdevumu sarežģīja arī bruņniecības delegātu, paša hercoga sūtņu – K. A. fon Manteifela[14] un K. J. F. Mēdema[15] – pretdarbība, kā arī hercogienes nesapratne un neinteresētība.

---

[12] Domāta hercogiene Doroteja.

[13] Reke, Elīza fon der (2004). *Kādas Kurzemes muižnieces atmiņas*. Aizpute: Harro von Hirschheydt, 252. lpp.

[14] Karls Alfrēds fon Manteifels, saukts Scēge/Cēge (*Karl Alfred von Manteuffel-Szoege*; 1761–1840), , hercogienes Dorotejas pirmās pakāpes brālēns no mātes puses, Kurzemes galma virstiesas oberburggrāfs, viens no hercoga Pētera pilnvarotajiem Varšavā no 1787. līdz 1793. gadam.

[15] Kristofs Johans Frīdrihs fon Mēdems, saukts Žanno (*Chritoph Johann Friedrich von Medem*, *genannt Jeannot*; 1763–1838), hercogienes Dorotejas jaunākais brālis, no 1786. gada Prūsijas karaļa Frīdriha Vilhelma II flīģeļadjutants, kopā ar K. A. fon Manteifelu-Scēgi pārstāvēja hercoga intereses tā strīdā ar Kurzemes muižniecību Varšavā.

Neliels, tomēr zīmīgs papildinājums viņa misijai (par kuru, protams, ne vārda nebija teikts līgumā ar Namnieku apvienību) – "uzdevums padzīt Ābrahāma dēlus no Kurzemes". Vācbaltiešu tirgotāji ar bažām raudzījās uz ebreju baņķieru un tirgotāju pieaugošo ietekmi hercogistē, to skaitā uz pretimnākšanu, kādu tie atrada no hercoga valdības puses.

Vēstulēs no Varšavas atklājas ne tikai J. F. Šulca rakstnieka talants un zināšanas likumdošanā, bet arī viņa politiskā veiklība un pat – ne mazā mērā – intriganta daba. Rūpēdamies par Namnieku apvienības mērķiem, viņš tomēr neaizmirsa par savu labumu. Bieži vēstulēs V. G. Beitleram atkārtojas lūgumi sūtīt naudu, tomēr viņa ambīciju kalngals ir aicinājums draugam izzināt atmosfēru Jelgavā, lai noskaidrotu viņa, J. F. Šulca, izredzes ieņemt hercoga sekretāra – mirušā F. V. fon Rezona[16] – vietu. Viņš raksta: "Kurš, pēc Jūsu domām, tiks pie nelaiķa de *R-n* kunga amata? [..] Ko jūs teiktu, ja es delikātā veidā liktu pagriezties monsenjora[17] skatienam Pilāda virzienā? Ja tas izdotos, tad namnieku lieta būtu nokārtota, bet aristokrāti – izsisti no sliedēm. Būtu viegli likt Msgnr[18] darīt visu, ko mēs gribētu, un Jūsu [..] Pilāds ar laiku varētu valdīt pār nelielu hercogisti."[19]

Plāni "pārvērst Kurzemi par buržuāzisku valsti" un "valdīt pār nelielu hercogisti" tomēr nepiepildījās. 1792. gada 26. maijā Kurzemes namnieku prasības Polijas Seimā tika noraidītas, tomēr šis noraidījums nobālēja uz to globālo notikumu fona, kas nāca kā lavīna: beidza pastāvēt ne tikai Kurzemes hercogiste, bet arī pati Polijas–Lietuvas kopvalsts. 1792. gada 14. maijā ar 3. maija konstitūciju neapmierinātie Polijas–Lietuvas magnāti Targovicas miestiņā paziņoja par savienības (konfederācijas) izveidošanu, kas būtu vērsta pret 3. maija konstitūcijas "nelikumībām". (Konfederācijas dibināšanas dokuments bija izstrādāts Sanktpēterburgā Katrīnas II tiešā vadībā.) Konfederātu atbalstam Krievija ieveda Polijā savu karaspēku, līdz augusta beigām tā un konfederātu rokās nonāca visa valsts. Karalis bija spiests atzīt konfederātu prasības un formāli tai pievienoties. 3. maija konstitūcija beidza darboties.

Tomēr tas, kas pašiem konfederātiem šķita kā uzvara, drīz vien pārvērtās ne tikai par parastu sakāvi, bet īstu nacionālo katastrofu – 1793. gada janvārī sekoja otrā Polijas dalīšana, tai savukārt trešā (1795. g.), pēc kuras Polija kā valsts beidza pastāvēt. Skaitītas bija arī Kurzemes hercogistes dienas. 1795. gada 17. martā Kurzemes muižniecība un pilsētas atteicās no vasaļattiecībām ar vairs neeksistējošo Poliju un zvērēja uzticību Krievijas kronim. Hercogs, kurš šajā laikā atradās Sanktpēterburgā, vēl paspēja savas tiesības izdevīgi pārdot Katrīnai II.

---

[16] Frīdrihs Vilhelms fon Rezons (*von Raison*; 1726–1791), no 1762. gada hercoga Pētera Bīrona kabineta sekretārs, vēlāk viņa kancelejas padomnieks, ieteica hercogam dibināt akadēmisko ģimnāziju (*Academia Petrina*), ārzemēs sagādāja tai fizikas un astronomijas instrumentus.

[17] Domāts hercogs.

[18] Domāts hercogs.

[19] LNA_LVVA, F5759_2_369, 23. lp.

Likteņa triecieni nesaudzēja arī Joahimu Frīdrihu Joahimu Šulcu. 1793. gada Kurzemes landtāgā Elīzas fon der Rekes šķirtais vīrs Pēteris Magnuss fon der Reke (*von der Recke*; 1739–1795) un muižniecības delegācijas Varšavā vadītājs Karls Heinrihs fon Heikings (*von Heyking*; 1752–1809) pieprasīja viņa kā "traka jakobīņa" izraidīšanu no valsts un mantas konfiskāciju. No pārdzīvojumiem J. F. Šulcu piemeklēja nervu sabrukums, ko viņš ārstēja ar tajā laikā parasto (lai gan ne lēto) paņēmienu – devās ceļojumā. Viņa ceļš no Jelgavas cauri Lietuvai, Polijai un Austrijai veda uz Bocenu (tagad Bolcāno) Tirolē. Ceļojuma iespaidi deva vielu grāmatai "Kāda vidzemnieka ceļojums".[20] Īpašu uzmanību autors veltīja nelaimīgajai (tajā laikā vēl pastāvošajai, bet stipri samazinātajai) Polijai – tās Satversmei, Seima darbībai, ierēdņu korupcijai. Visas šīs lietas viņam bija labi pazīstamas kopš uzturēšanās Varšavā 1791.–1792. gadā. Minētā grāmata, tāpat kā visas citas J. F. Šulca iepriekš sarakstītās grāmatas, ātri kļuva par bestselleru un piedzīvoja vairākus izdevumus, tomēr autoru tās panākumi vairs nespēja iepriecināt, tāpat kā tas, ka, pateicoties hercogam, viņa "jakobīņa grēki" bija piedoti un nosacīti aizmirsti. Visu laiku J. F. Šulcu vajāja uzmācīga doma par iespējamo arestu un izsūtīšanu uz Sibīriju. Nelīdzēja arī krasais pavērsiens politiskajos uzskatos (viņš kļuva par lojālu Krievijas pavalstnieku). Jau minētajā grāmatā "Kāda vidzemnieka ceļojums" viņš cildinoši izteicās par "mūsu karaspēku", "mūsu virsniekiem", "mūsu ķeizarieni", domādams Krieviju; tajā pašā laikā šaustīdams Polijas pagrimumu, valdošo šķiru izšķērdību un visas nācijas vieglprātību. Viņš pat piedāvājās uzrakstīt Katrīnas II, "kuras humānisms un politiskā gudrība viņam tik dārgi," valdīšanas vēsturi. Kurzemes pievienošanu Krievijai viņš novērtēja pozitīvi: "Ziņa par pievienošanu lielajai monarhijai izraisa manī patiesu prieku. Pienācis brīdis, kad Kurzeme beidzot var tapt par to, no kā viņu līdz šim atturēja egoisms, mūžīgie iekšējie strīdi un intrigas."[21] Par zināmu attaisnojumu šādai pozīcijai var kalpot visai ticamais pieņēmums, ka Krievijā J. F. Šulcs saskatīja stabilitātes garantu un pretspēku tai muižnieku anarhijai, kāda bija valdījusi, īpaši pēdējos piecdesmit Kurzemes hercogistes (un arī Polijas) pastāvēšanas gados.

Dzīves beigās J. F. Šulcs nonāca prāta aptumsumā un nomira 1798. gada 9. oktobrī tikai 36 gadu vecumā. Viņš apglabāts Jelgavā, bet viņa kapavieta nav saglabājusies.

---

[20] Schulz, Friedrich (1795–1796). *Reise eines Liefländers von Riga nach Warschau, durch Südpreussen über Breslau, Dresden, Karlsbad, Bayreuth, Nürnberg, Regensburg, München, Salzburg, Linz, Wien und Klagenfurt nach Botzen in Tyrol*. Bd. 1–6. Berlin: Friedrich Vieweg.

[21] Schulz, F. *Briefe*, S. 171.

J. F. Šulca darbība Kurzemē (tādai pieskaitot arī viņa misiju Varšavā) nebija ilga, bet, gribētu teikt, talantīga un spoža. Nebija viņa, bet apstākļu vaina, ka tā beidzās ar neveiksmi. J. F. Šulca talantu augstu vērtēja ne tikai laikabiedri, arī mūsdienu vācu vēsturnieks Ērihs Donnerts raksta, ka "Šulcs bija ar vēsu prātu un lietu politisku izpratni apveltīts rakstnieks un zinātnieks".[22]

Un vēl – varbūt kā aizbildinājums (ne attaisnojums) viņa cilvēciskajām vājībām, sakāvēm un politiskajiem kūleņiem var kalpot viņa paša vārdi: "Ja es neesmu labs gladiators, tad vēlos vismaz būt *bon esprit*[23]. Tas ir mans vienīgais lepnums."

JOAHIMA FRĪDRIHA ŠULCA VĒSTULES NO VARŠAVAS

I. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 21. septembrī

Dārgais draugs, es rakstu Jums franciski, jo vēlos pavingrināties šajā valodā, kas man šeit ļoti noderēs un būs liels atbalsts mūsu lietā.

Mūsu ceļojums bija laimīgs, un mēs kā ievērojamas iedzīvotāju kārtas (*Etat*) deputāti, bet tādi, kuri diemžēl ir tikai pilsoņi (*bourgeois*)[24] un [arī] pārstāv vienīgi pilsoņus, to veicām [savai kārtai] neizsakāmi ātri [..].

[Varšavā] [..] sekretārs Kales (*Kale*) kungs [..] vēlreiz apliecināja, ka [Seimā] visi joprojām esot Polijas pilsoņu kārtas pusē, un izteica cerību, ka tikpat labi

---

[22] Donnert, Erich (1992). *Kurland im Ideenbereich des Französisssches Revolution: politische Bewegungen und gesellschafftliche Erneuerungsversuche 1789–1795.* Frankfurt a/M u. a., S. 156.

[23] Asprātis, nebēdnis (franču val.).

[24] Termins *bourgeoisie* šeit tulkots kā "pilsoņi", kas, iespējams, nav visai precīzs, jo to var sajaukt ar pilsonību kā juridiska statusa (valstspiederības) apzīmējumu ar no tā izrietošajām pilsoņa tiesībām un pienākumiem. Franču valodā šai sociāli juridiskajai kategorijai ir divi apzīmējumi – *cityoen* un *bourgeois*, turklāt pirmais ir vairāk politisks jēdziens, ko aktualizēja Lielā Franču revolūcija un kas raksturo indivīda attieksmi pret valsti, bet otrais – sociāli mantiska statusa apzīmējums, kas saistīts ar kārtas piederību un cēlies viduslaikos no vārda *bourg* – 'pilsēta', tātad apzīmēja pilsētu iedzīvotājus, kas nepiederēja ne pie aristokrātijas, ne zemniecības. J. F. Šulcs savās šeit publicējamās vēstulēs jēdzienā *bourgeoisie* iekļauj tās Kurzemes hercogistes pilsētu iedzīvotāju sociālās grupas, ko pārstāv viņu deleģējusī Namnieku apvienība; tātad vēl viens tulkojuma variants jēdzienam *bourgeoisie* varētu būt "namnieki", t. i., turīgie pilsētu iedzīvotāji, tādi, kam piederēja nekustamie īpašumi (nami) pilsētās. Tomēr, jēdzienu *bourgeoisie* tulkojot šauri tikai kā "namnieki", no tā tiktu izslēgti Jelgavas akadēmiskās ģimnāzijas profesori un citi inteliģences pārstāvji (advokāti, garīdznieki), ko 18. gs. apzīmēja ar vārdu "literāti" un kam bija būtiska vieta minētajā Namnieku apvienībā – ne tikai procentuāli, bet jo vairāk pēc idejiskās un politiskās nozīmes. Publikācijas autors šeit izšķīries paturēt visai nekonkrēto tulkojuma variantu "pilsoņi". Lasot vēstules, jāpatur prātā, ka J. F. Šulcs ar jēdzienu "pilsoņi" saprot kā Kurzemes namniekus, tā literātus, tāpat viņu sūtņus.

veikšoties arī ar Kurzemes pilsoņu kārtu. Cik es būtu laimīgs, ja ar savām pūlēm varētu palīdzēt! Tā kā mēs tikko esam atbraukuši, tad nevaru neko īpašu vēl pastāstīt ne par mūsu lietu, ne savu personu. [..] Ardievu, mans dārgais draugs, es Jūs apkampju.

Š.

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 4., 5. lp. Tulkojums no franču val.

II. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 26. septembrī–1./5. oktobrī

Šai vēstulē, dārgais draugs, es salīdzinoši plaši runāšu par mūsu lietu un par savu dzīvi šeit.

No mūsu dienasgrāmatas (*Diarium*)[25] Jūs jau zināt, ko līdz šim esam paveikuši, lai nostiprinātu mūsu draugu un ienaidnieku pārliecību sakarā ar pilsoņu kārtu (*Etat bourgeois*). Pirmie, tāpat kā iepriekš, ir mūsu pusē, bet otrie ar visām mahinācijām nespēj panākt mūsu neatzīšanu to ietekmīgo cilvēku acīs, kas nostājušies mūsu pusē. Kanclera kungs Kolontajs[26] paziņojis, ka atbalsta Polijas pilsētas, un tātad viņam tāpat būtu jādarbojas jautājumā par Kurzemes pilsētām. Karalis šajā jautājumā domā tāpat kā viņš, un viņa labā roka P.[27] gluži tāpat. Aizraušanās ar pilsoņu lietu aizvien nostiprinās, un mēs panāksim savu kā pēc tiesas, tā taisnības. Visu apsverot, esmu nācis pie tāda viedokļa. Tomēr, mans dārgais, mēs esam pakļauti mainīgiem apstākļiem un vienīgi pašās beigās redzēsim, kas no mūsu lietas izdosies. Šeit valda viltus, sarunas un insinuācijas, un nelaimīga nejaušība var sabojāt četru mēnešu pūles un darbu.

Ir vajadzīgs, lai es Jums pāris vārdos pastāstītu par pārpratumu sakarā ar Tīdena kunga[28] izteikumiem par atlīdzību[29] kanoniķim D**, kas mani skāra ļoti smagi. Jūs noteikti atminaties, ka T[īdens] mums teica – šis kungs būtu apmierināts ar ekipāžu vai naudas summu, par kuru varētu iegādāties *un tet*[30]. Kur nu! Lieta ir pavisam citāda. Pēc draudzīgas izrunāšanās D. man paskaidroja, ka vēlas veselu kapitālu, ar ko varētu uzturēt ekipāžu līdz mūža galam. Jūs varat iztēloties, cik es biju pārsteigts, ņemot vērā, ka mūsu kases stāvoklis ir gaužām slikts. Tomēr pēc

[25] Šeit un tālāk pasvītrojumi oriģinālā.

[26] Hugo Kolontajs (*Kołłątaj*; 1750–1812), katoļu garīdznieks, poļu publicists, viens no redzamākajiem poļu apgaismotājiem, piedalījās 1791. gada 3. maija konstitūcijas izstrādāšanā, apskatāmajā laikā Polijas vicekanclers, liberālās partijas vadītājs.

[27] Scipione Pjatoli (*Piattoli*; 1749–1809), katoļu priesteris un rakstnieks, viens no poļu apgaismības galvenajiem pārstāvjiem, Četrgadu Seima laikā kalpoja par starpnieku starp poļu Patriotu partiju un karali Staņislavu Augustu Poņatovski.

[28] Tīdens (*Tieden*), Piltenes zemes tiesas tiesnesis, viens no Namnieku apvienības delegācijas locekļiem.

[29] Domāts kukulis.

[30] Vienu balsi, burtiski "galvu" (franču val.).

pārrunām man izdevās vienoties, ka viņš skaidrā naudā saņem 1000 F[31] sudrabā – kas nav pārmērīga summa, ņemot vērā, cik daudz par šādiem pakalpojumiem maksā šeit. Turklāt tā nav pārmērīga, arī ņemot vērā tos pakalpojumus, ko viņš mums jau ir sniedzis un vēl sniegs. Diemžēl, mans dārgais draugs, mēs atrodamies zemē, kur, neraugoties uz jauno konstitūciju, valda nekārtība. Jūs zināt, ka Seims ir nodibinājis komiteju Kurzemes jautājumu izskatīšanai. Pirmo reizi tai vajadzēja sapulcēties pagājušā trešdienā, bet ieradās tikai pieci pārstāvji, un šodien notika tas pats. Ja tā turpināsies, tad baidos, ka viss vilksies pāris gadu.

Šīs briesmīgās nevērības iemesls ir tas, ka komitejas pārstāvji vienlaikus darbojas citā komitejā. Ja šiem kungiem maksātu par darbu, viņi būtu izdarīgāki nekā šobrīd un, ja Kurzemes jautājums nebūtu tik sarežģīts, viņiem pietiktu pacietības tajā iedziļināties. Viņi mūždien atkārto vienu un to pašu: "Kurzemes jautājums ir pārāk sarežģīts, jūsu dokuments pārāk apjomīgs, mums vajag pietiekami daudz laika, lai tajā iedziļinātos, bet pašlaik mēs esam aprakti ar Seima darbiem." Tomēr mums (sic!) tas nav nekāds mierinājums!

Es tikko biju vizītē pie ģenerāļa de Jerčiņska (*General de Jerzinsky*)[32]. Viņš mūs uzņēma labi, bet kundzes[33] vēl nebija pilsētā un tāpēc es nevarēju ar viņu iepazīties. Tomēr es atstāju Jūsu vēstuli kungam, kas to viņai nodos. Viņš Jūs ar patiku atcerējās.

Sākot rakstīt šo vēstuli, es biju domājis Jums izklāstīt *in extenso*[34], ko esmu darījis, domājis, paveicis un dzirdējis attiecībā par mūsu lietu, bet apdomājos, ka Jūs esat lasījis mūsu dienasgrāmatu, un sapratu, ka neko jaunu vairs nepateikšu. Attiecībā par mūsu dienasgrāmatu es gribētu zināt, vai esat ar to apmierināts jeb Jums šķiet, ka tā ir pārāk detalizēta dažām tuvām padoma devēju personām, kas pieskaitāmas mazākumam. Es gaidu Jūsu viedokli par šo jautājumu un tam stingri sekošu.

Es tikko saņēmu Jūsu vēstuli, Pilād[35], liels paldies! Vakar mēs bijām pie Virbicka[36] kunga, kuru Jūs, iespējams, jau pazīstat kā lielu trešās kārtas

---

[31] Naudas vienības simbols uzrakstīts neskaidri. To var izlasīt gan kā F, gan #, kā tas visbiežāk sastopams tālākajā tekstā. Tā nozīme pašlaik nav nosakāma. Ja pieņem, ka simbols ir F, tas varētu apzīmēt florēnu jeb poļu zlotu *florenus polonicales* (nejaukt ar Florences florīnu). Tas tika pielīdzināts 30 sudraba grašiem. Sk. arī 84. atsauci.

[32] Pareizi – Ignacs Augustīns Mihals Gorževņskis (*Gorzeński*; 1743–1816), Polijas senators, Četrgadu Seima deputāts, viens no 1791. gada 3. maija konstitūcijas līdzautoriem. Viņš pieminēts arī tālākās vēstulēs.

[33] Aleksandra Gorževņska, dzimusi grāfiene Skorževska (*Skórzewska*; 1761–1801). I. A. M. Gorževņskis bija radniecības saitēm saistīts ar Jozefa Vibicka (sk. zemāk) ģimeni, jo abu sievas bija māsīcas. Aleksandras māte Marianna Skorževska, dzimusi Čečerska (*Ciecierska*; 1741–1773) bija viena no sava laika izglītotākajām sievietēm ne tikai Polijā, bet visā Eiropā.

[34] Plaši (latīņu val.).

[35] Kāpēc pāris pirmajās vēstulēs J. F. Šulcs šo kārtību jauc un V. G. F. Beitleru nodēvē par Pilādu, nevis Orestu, kā viscaur tālākās vēstulēs, nav skaidrs.

[36] Pareizi – Jozefs Vibickis (*Wybicki*; 1747–1822), poļu aristokrāts, jurists, militārs darbinieks un dzejnieks, viens no poļu Patriotu partijas aktīvākajiem darbiniekiem, lai gan nebija starp

iedvesmotāju. Viņa nebija mājās, un mēs atlikām savu apmeklējumu uz citu dienu – tieši rīt vēlamies viņu apmeklēt. Tā kā Jūsu vēstule mums kalpos kā caurlaide, tad mēs noteikti tiksim uzņemti vēl laipnāk. Es daudz sagaidu no viņa nostājas un protekcijas. [..]

Neraizējieties, dārgais draugs, par to, ka, iesaistoties spēlē, es zaudēšu. Es labi apzinos, ka šī ir viena no tādām mākslām, kurā pārlieka vingrināšanās attālina no pilnības, bet tāpat es zinu, ka to nevar atstāt novārtā, lai neaizmirstu. Uz mani attiecas beidzamais gadījums, tā kā esmu atradis kādu polieti ar baltu un maigu ādu, līdzeniem, skaistiem zobiem, baltiem kā kā ziloņkauls, ar – ar – ar visu, kas padara sievieti iekārojamu. Esmu ar viņu apmierināts un lieku nākt 2–3 reizes nedēļā, lai vingrinātos šai mākslā, kuru Jūs dēvējat par [?] mākslu. Taču, tā kā viņa nerunā vāciski, man jārunā universālajā zīmju valodā, un tas dažkārt man liek justies neērti. Tā kā es poļu vārdus, līdz ar to arī šīs meičas vārdu nevaru izrunāt, es viņu nosaucu par donnu Focku (*Fotzka*) un lūdzu sevi saukt par Švarcki (*Schwartzky*) – tā ir valoda, kuru mēs saprotam vienlīdz labi. [..]

Vai Jūsu laulību projekts ir pavirzījies uz priekšu? Vai pēc atgriešanās es Jūs satikšu kā precētu vīru? Droši uz priekšu, mans dārgais Pilād, es sekošu Jums līdz pat gultas galvgalim, bet lai Dievs pasargā, ka to neievēroju un ka loloju tikpat postošus plānus kā mūsu draugs B++ attiecībā uz draugu sievām vai iecerētajām. Pasveiciniet šo dārgo draugu un novēliet viņam no manis labas sekmes.

Es Jūs no visas sirds apskauju, mans dārgais Pilād! Rakstiet man cik vien iespējams drīz.

Jūsu uzticīgais Š.

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 6., 7. lp. Tulkojums no franču val.

I. Joahims Frīdrihs Šulcs – Johanam Frīdriham fon Rekem

Varšavā 1791. gada 8. oktobrī

Par to, ka es esmu šeit nonācis laimīgi, Jūs acīmredzot esat informēts kā no Beitlera, tā arī no kāda mūsu kopēja paziņas; tagad es steidzos Jums to vēlreiz apstiprināt un reizē apliecināt, ka jūtos labi un ka man šeit patīk. Varšava rāda daudz priecīgāku vaigu, nekā biju iedomājies, un, ja vien negadās tikt nodurtam kādā nomaļā ielā, rodas kārdinājums ticēt, ka atrodies vienā no skaistākajām Eiropas pilsētām. Izņemot Parīzi un Vīni, man nekad nav nācies redzēt tādu daudzumu piļu vienkop, un tam, ka to šeit ir tik daudz, ir tāds pats cēlonis kā minētajās pilsētās – proti, bagāto ļaužu pieplūdums, kas māk visas zemes sviedrus pārvērst zeltā un to nogādāt šeit, pārvēršot pilīs, ekipāžās, zirgos, mēbelēs un to sinonīmos – metresēs (mīļākajās). Tādēļ luksuss šeit ir

Četrgadu Seima līderiem. Pievienojās Targovicas konfederācijai, bet 1794. gadā pieslējās Tadeuša Kostjuško sacelšanās kustībai, pēc kuras sagrāves emigrēja uz Franciju. Pašreizējās Polijas himnas ("Dombrovska maršs") vārdu autors.

salīdzinoši tikpat liels kā minētajās pilsētās, un šajā ziņā Berlīne ir īsta ubagu ligzda (*Bettlernest*). Pašreizējam Seimam nepiemīt nekas no Varšavas spozmes, lai gan dažs labs deputāts, visu gadu nodzīvojis starp savām vistu un vēršu kūtīm, šeit izliek vispārējai apskatei sava sataupītā greznuma druskas, liekot apstrādāt ar suku savu un savu ļaužu apģērbu, par jaunu nolakot savas karietes un apkalt savus zirgus.

Tā kā es vēl joprojām esmu pārāk noslogots ar darbiem, kas pa daļai nav tie patīkamākie, jo vairākumā gadījumu neesmu ticis tālāk par priekšnamiem.[37] Tādēļ es šejieniešu tikumisko dzīvi un tās motīvus esmu paspējis novērot vienīgi garāmejot; tomēr es priecājos par dīkdienīgajiem acumirkļiem, kas man vēl stāv priekšā, lai panāktu to, ko tagad esmu spiests palaist garām. Tā kā mūsu lietas, kā jau tagad manu, sāk ieņemt ļoti lēnu, lai neteiktu – nepareizu – gaitu, tad jau tagad rēķinos ar 5–6 mēnešiem, ko ceru veltīt savam vecajam jājamzirdziņam – cilvēku novērošanai. Viena no skaistākajām lielas pilsētas priekšrocībām ir tā, ka cilvēks šeit nekad nav viens.

Seims, mīļais R., atstāj jebkādu, tikai ne impozantu iespaidu. Zāle ir salīdzinoši maza, netīra, gara un šaura, un tie, kas tajā sapulcējušies, pārmaiņus kliedz, spiedz, ķērc un ēd bumbierus, radīdami pavisam citu iespaidu nekā to, kādu par tik varenas valsts apgaismoto parlamentu varētu iedomāties no tālienes. Līdz pat pēdējam brīdim man vēl nav gadījies noklausīties runātāju, kurš modinātu vispārēju uzmanību un prieku ar savu balsi, stāju, lietpratību, principiem un deklamāciju; šeit ir tikai daži deputāti, kuri varbūt spētu apvienot sevī visus šos tikumus; tomēr, par nelaimi, man nav gadījies viņus dzirdēt un redzēt.

Karalis, pie kura mēs pirms dažām dienām bijām audiencē, katrā gadījumā pelna slavu un mīlestību, ar kādu sabiedrība viņu arī apvelta atbilstoši viņa izskatam un iekšējai būtībai. Lai arī nedaudz korpulents, viņš joprojām ir skaists vīrietis; viņa pievilcība slēpjas vispirms viņa skaistajās acīs, mutes veidojumā un tajā labvēlības izteiksmē, kas raksturīga viņa sejai un kas liek viņu iemīlēt, tiklīdz viņš sāk runāt – gan tādā ziņā, ko viņš saka, gan – kā viņš to pasaka.

Nododiet sveicienus savai mīļajai sievai, kura ir Jums līdzās, un tai mazajai būtnei, kas tik labprāt rāpo uz visām četrām; pēc tam, kad es esmu dienu lēkšojis apkārt vairāk, nekā gribētos, vakaros es istabas ar tapetēm, kroņlukturiem un trimo spoguļiem labprāt apmainītu pret viņu sabiedrību – tomēr šī vēlēšanās nav piepildāma.

Dzīvojiet sveiki, mīļais Reke, un atbildiet man drīz.

Vienmēr Jūsu
Šulcs

Avots: Clemens, Otto (1923). Briefe von Friedrich Schulz aus Warschau, Wien un Weimar 1791–1795. *Archiv für Kulturgeschichte*, 15(1/2), S. 119, 120. Tulkojums no vācu val.

[37] J. F. Šulcs, iespējams, grib pateikt, ka vēl nav panācis to, lai viņu pieņemtu Varšavas ietekmīgākajos namos.

III. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 9. oktobrī

Dārgais Orest[38], šodien Jūs no manis saņemsiet tikai dažas rindiņas, kas saturēs atsevišķas manas pārdomas par tematu, ko mums vajadzēja padziļināt, pirms dodamies atprasīt senās tiesības.

Es jau sāku izjust šīs neapdomības sekas un, lai no tām izvairītos, būtu vēlējies, lai, pirms apvienojam vienam mērķim visas kārtas un visus cilvēkus, būtu tikušas apkopotas viņu intereses; pēc manām domām, katrs vēlas to, kas viņam noder vislabāk, un neraugās uz to, ka nav iespējams apvienot vienas personas vai kārtas intereses ar vispārējām interesēm.

Mūsu advokāts un daži no mūsu draugiem man norādīja uz to, ko biju jau pats ievērojis, – ka mūsu pretenzijās pret bruņniecību (*Noblesse*)[39] mēs vēlamies iegūt visas bruņniecības tiesības, nepiekāpjoties nevienā no savējām. "Būtu pareizāk un jūsu panākumi būtu noteiktāki," (viņi saka) "ja jūs prasītu tās pašas tiesības, kas tika piešķirtas Polijas pilsētām un pilsoņu kārtai, jūs tās iegūtu, tiklīdz prasītu. Taču jūs tā vietā gribat kļūt par Kurzemes *Diètine*[40] locekļiem un [tajā pašā laikā] nevēlaties, lai bruņniecībai tiek amati, ko tā spēj pildīt, un lai muižniekiem būtu iespēja nodarboties ar tirdzniecību, bet gribat sev tiesības iegādāties bruņniecības īpašumus." – Es velti centos iebilst, ka Kurzemes iekārta atšķiras no Polijas, ka pilsētu tiesības [šeit] ir tikpat senas un formāli oficiāli atzītas kā bruņniecības priekšrocības; ka Kurzemes pilsētu izcelsme ļoti atšķiras no Polijas pilsētām; ka mēs nevēlamies visas bruņniecības tiesības iegūt vienīgi sev, bet atstāt tādas pašas arī bruņniecībai; ka tiesības, ko pieprasām, nav jaunas tiesības, utt. Es velti pūlos runāt par šīm atšķirībām, jo šeit visi ir iekarsuši par vienlīdzību un pilnīgu inkorporāciju[41], kas mums, pilsoņiem, dotu tādas pašas tiesības, kādas ir bruņniecībai un kādas pēc jaunās Polijas valsts konstitūcijas pienākas tās pilsoņiem.

Ak vai! Mans dārgais Orest[42], ko teiktu mūsu tirgotāji, ja mēs paziņotu, ka mums dod tiesības iegādāties bruņniecības īpašumus, bet bruņniecībai par to pienāksies tirdzniecības brīvība. To pašu, ko teiktu tie no mums, kas ir pietiekami

---

[38] Vārds ierakstīts izsvītrota vārda "Pilārd" vietā.

[39] Šeit un tālāk termins *nobles, noblesse* (vācu val. *Ritterschafft*) tulkots kā "bruņniecība"; ar šo jēdzienu apzīmēti arī Kurzemes hercogistes bruņniecības delegāti Polijas Seimā. Ar minēto terminu saprata privileģēto – matrikulā jeb bruņniecības solā ierakstīto – vācbaltiešu muižniecības eliti, kam piederēja pilnās politiskās un saimnieciskās tiesības – piedalīties landtāgos, balsot un tikt ievēlētiem amatos, kā arī pirkt bruņniecības muižas. Bruņniecība bija atbrīvota no valsts un muitas nodevām utt. Sūdzības, ko J. F. Šulcs un citi Namnieku apvienības delegāti iesniedza Polijas Seimā, vērsās tieši pret šīm privilēģijām.

[40] Domāts landtāgs.

[41] Domāta pilnīga iekļaušana Polijas sastāvā.

[42] Vārds "Orests" ir labojums, zem tā ir kāds cits, iespējams, vārds "Pilāds".

bagāti, ja redzētu, ka bruņniecībai atņem tirgošanas tiesības, bet par to mums atņem tiesības iegādāties īpašumu.

Lūk, klupšanas akmens, ko es nemāku apiet. Acīmredzot mūsu lieta var piedzīvot pamatīgu izgāšanos. Es varētu saderēt, ka mēs iegūsim bruņniecības tiesības, tiesības uz bruņniecības īpašumiem un amatiem, bet ka mums [vairs] nebūs īpašās tirgošanās tiesības. Tas, ko es Jums stāstu, dārgais draugs, ir tikpat patiesi, cik bīstami ir ļaut to nojaust mūsu tirgotājiem. Tādā gadījumā šie kungi nekavējoties saceltos un nostātos pret mūsu ūniju[43]. Nav šaubu, ka lielākā daļa no viņiem [aristokrātijas] nav tik bagāti, lai iegādātos īpašumus, un viņi labprāt ziedotu šīs tiesības, lai paturētu ekskluzīvās tirgošanas tiesības. Kas tagad būtu darāms? Tā kā šī prasība visus šokē, tad pašlaik mēs riskējam vai nu visu zaudēt, ja vēlamies visu iegūt, vai panākt lēmumu, ka mums būs visas bruņniecības tiesības, bet ka tā kā atlīdzību saņems visas pilsoņu kārtas tiesības. Mūsu advokāts vēl šodien man teica: "*Res dominationum vestrarum optima esset si vellent assequi egalitatem jurum cum Habilitaet, sed pessima est, si volunt jura exclusiva!*"[44]

Manuprāt, vienīgā izeja ir iesniegt mūsu prasības un iebildumus tādā formā, kādi tie paškaik ir, un labāk riskēt izskatīties pārāk prasīgiem nekā izjaukt mūsu vienotību, atdalot mūsu tirgotāju prasības. Izaicinājums liktenim būs izdarīts, un, ja Seims izlems, ka mēs iegūstam visas prasītās tiesības, izņemot ekskluzīvās tirdzniecības tiesības, mēs būsim pasargāti no tirgotāju neapmierinātības, aizbildinoties ar to, ka esam iesnieguši visas prasības, bet ka mēs nevaram diktēt lēmumus Seimam.

Es nododu savas šaubas un piezīmes Jūsu vērtējumam, mans dārgais Orest, lūdzot ievērot visstingrāko slepenību par to, ko izklāstīju un ko Jūs man atbildēsiet.

Es Jūs cieši apskauju un vienmēr palieku
Jūsu Pilāds

Dīvainas sakritības dēļ mēs abi bijām iedomājušies, ka šodien ir svētdiena, bet patiesībā ir sestdiena. Lūdzu, pārlieciniet mūsu ūniju, kas šīs izklaidības dēļ nesaņēma vēstuli, ka tas nenotika tāpēc, ka man tā labpatika. 1791. gada 12. oktobrī.

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 8., 9. lp. Tulkojums no franču val.

[43] Domāta Kurzemes Namnieku ūnija jeb apvienība.

[44] Jūsu lietai, kungi, ir vislabākās izredzes, ja esat ar mieru vienlīdzīgi dalīties jūsu tiesībās, bet vissliktākās – ja pieprasāt sev izņēmuma tiesības (latīņu val.).

IV. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 19. oktobrī

Liels paldies, mans dārgais Orest, par Jūsu vēstuli! [..]

Es darīju visu iespējamo, lai sagatavotu mūsu labo Fīrhufu, un, cik vien spēju, iztēloju rūgto kumosu saldāku par šo jauno [?]. Viņš saglabāja samērā labu stāju, un viņa bēdas vairāk pavērsās uz viņa [preču] zaudējumu nekā uz svaiņa nāvi, par kuru viņš [?] izteicās kā drīzāk par nekam nederīgu cilvēku. [..] Viņš man tikko teica, ka vēlas panākt savu atsaukšanu; ja viņš turpinās uzstāt, mums būs tā jādod, bet ne pirms tam, kad nodosim izskatīšanai sūdzību pret muižniecību, jo pie tās nepieciešama viņa klātbūtne. Kad tas būs paveikts, domāju, ka viņa klātbūtne vairs nebūs nepieciešama, jo pēc tam mūsu lieta virzīsies uz priekšu bez viņa, un pietiks ar manu [klātbūtni]. Tomēr es darīšu visu iespējamo, lai viņu no šīs domas novērstu. Viņa aizbraukšana varētu mūs nostādīt neizdevīgā situācijā.

Dārgais Pilād[45], tā, bez šaubām, bija nepiedodama kļūda, ka savā dienasgrāmatā nepieminēju, cik labvēlīgi mūs uzņēma mūsu senais paziņa ģenerālis Goržiņskis (*Gorzinsky*)[46]. Biju iedomājies, ka esmu par to rakstījis, bet tagad pamanīju, ka neesmu dienasgrāmatā minējis ne vārda. Vai piedosiet man šo paviršību, ko pieļāvu laikā, kad galvā jaucās visas jaunās sejas, ko šeit sastapu. Pie ģenerāļa biju pirms dažām dienām. Viņa nebija [mājās], un man teica, ka ģenerāļa kundze šajās dienās atgriezīsies no laukiem. Rīt vai parīt es atkārtošu savu apmeklējumu [..].

Esmu iepriecināts, ka Jūs pilnībā atzīstat manas spējas poļu valodā. Kopš neilga laika esmu to atstājis novārtā un pievērsies jūdaismam, ko iemieso jauka 14 gadus veca ebrejiete. [..] es baudu viņas labvēlību cilvēcīgā veidā, un viņa par to smejas. Līdz šim nav bijusi runa par to, vai esmu apgraizīts. Ak Dievs! Vai tas tiešām esmu es, kam uzticēts uzdevums padzīt Ābrahāma dēlus no Kurzemes? Tomēr ir jāļaujas šai nežēlībai!

Esmu iepazinies ar kādu Mošku – ebreju, bagātu vīru, kas gandrīz nemaz nav Dāvida dēls, bet pats veiklākais cilvēks Varšavā. Par [..] atalgojumu viņš uzņēmās man sagādāt dažāda veida un dažādu konfesiju [ielasmeitas], kādas tiek paciestas Polijā. Šodien vai rīt man būs glīta armēniete, ar kuru es sarunāšos Jaunās Derības valodā[47], ko savulaik labi apguvu bez pārmērīgas teoloģijas. [..]

---

[45] Jābūt "Orest".

[46] Sk. 32. atsauci.

[47] Domāta jaungrieķu (koinē) valoda.

Kamēr biju Kurzemes delegācijas sēdē, F.[48] kungs bija stingri apņēmies pieprasīt savu atsaukšanu. Man nebija ko iebilst pret viņa minētajiem iemesliem; es pieprasīju apvienībai viņa atsaukšanu. Varat būt bez bažām, ka mūsu lietai tas nekaitēs. [..]

Mans dārgais Orest, es Jūs apskauju no visas sirds.
Jūsu Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 10., 11. lp. Tulkojums no franču val.

V. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 26. oktobrī

Es nebrīnos, mans dārgais Orest, ka Jūs bijāt pārsteigts par manu briesmīgo pretenziju, ka mūsu sanāksmei, pirms apvienojāmies, būtu vajadzējis apvienot visas atšķirīgās intereses: tomēr, mīļais draugs [..], Jūs dodat triecienu manām spriešanas spējām, pieņemot, ka esmu spējīgs uz tādām pretenzijām. Diemžēl es neesmu pietiekami skaidri izteicies, un Jums būs jāpiedod man šī kļūme, ko es pats sev nekad nespētu piedot, ja būtu tā grēkojis. Es gribēju vienīgi teikt, ka, ja mēs vēlamies taisnīgumu no tāda karaļa un tautas, kas aizrāvušies ar vienlīdzību, tad nevajag prasīt privilēģijas. Tīdena kungs saņēma tādas ekskluzīvas privilēģijas vai monopolu Totjēnsa [?] (*Tottiens*) kungam, saskaņā ar kurām, ja jūdus vēlas padzīt no Polijas, tad jāpatur prātā, ka dažas no šīs valsts pilsētām apdzīvo tikai un vienīgi šie nelaimīgie; ka, ja mēs vēlamies tiesības uz bruņniecības īpašumu, tad nedrīkst izslēgt bruņniecību no tirdzniecības tiesībām, utt., utt. Jo Jūs, dārgais Orest, esat aizmirsis, ka mūsu otrajā sūdzībā neesam ne vārda minējuši, ka katram bruņniecības [pārstāvim] būs atļauts kļūt par tirgotāju, ja vien viņš vēlēsies apgūt šo amatu un atsacīsies no visām privilēģijām, kas viņam pienākas kā aristokrātam, utt., utt. Tur netiek minēts nekāds nosacījums, un tieši tas šokēs. Mēs gribam izlasīt to, ko domājam, un nevis to uzminēt. Jūs noprotat, ka es nevaru labot šo kļūmi, jo esmu vienīgi šīs kopīgās lietas oficiālais pārstāvis, un, tā kā esmu skolots, tad esmu pakļauts vispārējai tirgotāju kārtas neuzticībai. Es drīzāk būtu gatavs likvidēt 3. un 4. sūdzības [punktu] nekā izņemt kaut vienu vārdu no otrā.

Tā kā es rakstu steigā, tad Jums jāpiedod slikti izvēlētie vārdi un daļēji arī izteiktā doma. Taču, tā kā Jūs pazīstat Mītavas[49] vidi, tad pārējo [nopratīsiet]. Vēstulē sapulcei[50] Jūs atradīsiet svarīgo jaunumu, ka mūsu sūdzības tika nodotas delegācijai, un tā neņēma vērā bruņniecības [delegātu] protestus.

[48] Fīrhufs.
[49] Tagad Jelgava.
[50] Acīmredzot domāta Namnieku apvienības sapulce.

Šo skatu derēja uzgleznot! Bruņniecības deputātiem, jo īpaši Heikinga[51] kungam, seja kļuva gluži iedzeltena un rokas trīcēja. Jādomā, ka vēl ne reizi savā mūžā viņam nebija bijusi tik smaga loma kā šodien. Kas var izraisīt vēl lielāku sašutumu kā redzēt mani, tādu niecību, sēžam līdzās valsts kancleram.

Ardievu, dārgais Orest, laiks steidzina, un man jāaizzīmogo šī vēstule, lai tā par tādu kļūtu. No sirds apskauju.

Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 12., 13. lp. Tulkojums no franču val.

VI. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 2. novembrī

Mans dārgais Orest!

Es vēlreiz atgriežos pie viena aplūkotā jautājuma Jūsu beidzamajā vēstulē. Jūs rakstāt: "Ja reiz poļi tik daudz runā par brīvību, tad lai viņi mums to dod, utt." Mans dārgais Orest, es baidos no šīs brīvības un ne bez pamata, jo pirms šīs brīvības piešķiršanas viņi vēlēsies mūs inkorporēt. Brīvības vārdu šeit izrunā vienīgi saistībā ar inkorporēšanu. Mūs vēlas padarīt vienlīdzīgus ar poļiem, t. i., dot to pašu konstitūciju un saskaņā ar to padarīt visus vienlīdzīgus. Manuprāt, savā dienasgrāmatā es ne reizi vien esmu uzsvēris šo mūsu likumdevēju principu pavērsienu, un pat Čartoriska[52] kunga vārdi, kurus Jūs man citējāt sakarā ar *regiminis*[53] izteicienu, tika izteikti tādā pašā nozīmē, ko es norādīju. Tātad izvirzās jautājums: vai mēs vēlamies Polijas konstitūciju un tātad kļūt savstarpēji vienlīdzīgi? Jūs labi zināt, ka mums ir pamatoti iemesli baidīties no inkorporācijas, kas – ja mūs uz to piespiestu – liktu zaudēt mūsu brīvību un nospiestu ar nodokļiem vai viesstrādniekiem utt.; tā būtu nelaime, ko nespētu kompensēt brīvība norīkot uz Seimu sūtņus, kas nemācētu poliski un kam, lai mūs pārstāvētu, vajadzētu vēl citus pārstāvjus.

Jau vairākas reizes esmu paudis bažas par šo vienlīdzības labvēlību, kas pārņēmusi visu prātus, kad runa ir par mūsu lietu, jo es tajā vienmēr esmu saskatījis inkorporācijas ideju. Viens no mūsu lietas dedzīgākajiem draugiem ir labais Vibickis, bet jāatkārto vēlreiz, ka viņa piedāvājumus mēs varam izmantot

[51] Karls Armands Heinrihs fon Heikings (*von Heyking*; 1752–1809), vācbaltiešu jurists, Kurzemes bruņniecības pārstāvis Polijas Seimā tās strīdā ar hercogu.

[52] Ādams Kazimirs Čartoriskis (*Czartoryski*; 1734–1823), ietekmīgs poļu aristokrāts, politiķis un rakstnieks, patriotiskās partijas līderis, atbalstīja 1791. gada 3. maija konstitūciju un atteicās pievienoties nodevīgajai Targovicas konfederācijai. Čartorisku pils Pulavi bija poļu intelektuālais un politiskais centrs 18. gs. pēdējā ceturtdaļā.

[53] Proti, ar pārvaldes formas definīciju. *Regimen, -inis* – pārvalde (latīņu val.).

vienīgi ar vislielāko piesardzību un atturību. Viņš deg nepacietībā redzēt savu dzimteni sakārtotu, varenu, nozīmīgu; tas ir pats vērtīgākais pilsoņa tikums, bet tas notiek uz mūsu dzimtenes rēķina, kuru tādā gadījumā vajadzētu inkorporēt. Viņš par to vien runā un man ir teicis, ka mums esot jāgatavojas kļūt par poļiem, jāpadzenot krievi, jāapspiežot kaimiņa[54] despotiskā ietekme mūsu darīšanās un tūlīt pēc hercoga nāves jākļūstot par Polijas pavalstniekiem, utt. Viņš saka: "Tieši jūs, pilsoņu [kārta], varat izrādīt vēlmi pilnībā mums pievienoties, un tad jūs drīz vien būtu atbrīvoti no prasību celšanas pret bruņniecību, no hercoga despotisma utt. Jums būs vajadzīgs tikai viens sūtnis ar plašām pilnvarām (*Plenipotentiaire*), bet par pārējo es labprāt parūpēšos; uzrakstiet par to jūsu pilnvarotājiem, profesoram Beitleram, noskaidrojiet viņa domas par šo jautājumu; es būšu Seimā, runāšu par jums, tāpat kā par Polijas pilsētām, un jūs būsiet ar mums vienlīdzīgi; jums vairs nevajadzēs skraidīt no vienas vietas uz otru tur, kur jūs neuzskata par valsti. Vai jums nešķiet vilinoši, ka varēsiet atrasties līdzās mums un apspriest savas lietas?" – utt., utt.

Dārgais Orest, es ceru, ka Jūs saprotat, cik man ir sarežģīti atrast uz viņa piedāvājumiem atbildi, kas būtu pieņemama kā mums, tā viņam. Viņš izrāda visnotaļ pelnītu uzticību Jūsu personai; palīdziet man novirzīt viņa domas no šiem plāniem par vienlīdzību, ko viņš uztver citādi nekā mēs; izklāstiet viņam rakstiski to, ko es esmu teicis mutiski par mūsu attiecību dabu ar Poliju, bet dariet to iespējami delikāti, lai viņš nejustos aizvainots, ka mēs nevēlamies tūlītēju Polijas, ne arī tās konstitūcijas dominanci, ar ko viņš ir ārkārtīgi aizrāvies, jo tā lielā mērā skar pilsētas. Ja Jūs viņam rakstīsiet par šo lietu, tad es palūgšu atsūtīt man šīs vēstules kopiju, lai to izpētītu. Piedodiet, ka uzstādu šādu nosacījumu, bet, manuprāt, tas ir vajadzīgs, jo Jums, iespējams, ir grūti izprast šo patriotisma pārņemto cilvēku, ko iepazināt pavisam citā situācijā un daudz mierīgākos apstākļos nekā pašlaik.

Ģenerāļa Goržeņska sieva pirms dažām dienām ir atgriezusies pilsētā, bet līdz šim man nav izdevies viņu sastapt. Līdz ar to es nevaru Jums neko pastāstīt par šo seno paziņu. Cerams, ka to izdarīšu nākamajā vēstulē. [..]

Ardievu, dārgais Orest. Cieši Jūs apskauju.

Pilāds

Lasiet tālāk pielikumu.

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 14.–15. lp. Tulkojums no franču val.

[54] Domāta Krievijas impērija.

Pielikums

1791. gada 2. novembrī

Nupat es saņēmu Jūsu 26. oktobra vēstuli, par kuru esmu bezgala pateicīgs. Tā ir formulēta tādējādi, ka es to ar nelieliem izlaidumiem varēšu lasīt priekšā Vibickim. Viņš tajā atradīs manu vārdu atkārtojumu un apstiprinājumu visam tam, ko esmu viņam teicis šajā sakarā, bet ar jaunu skatījumu, kas palīdzēs viņu pievērst mūsu patiesajām interesēm.

Ar šo pastu es nodevu Jūsu privātajam padomdevējam mūsu sūdzību eksemplārus. Nebrīnieties, ka pirmā ievadā atradīsiet divus nelielus iebildumus [?] (*contresins*), kas rakstīti ar mūsu advokātu roku, kas tos uzskricelējusi, man nemanot. Viņš lasīja man priekšā ievadu poliski, tā ka es pat neievēroju šos neskaidros teikumus; viņš pats netulkoja, bet lika to darīt savam sekretāram, un, tā kā es neredzēju goda titulus, tad šīs "laipnības" netika svītrotas. Tomēr es esmu apbēdināts, ka tās tur atrodas. [..]

Esmu sajūsmā, ka garīdznieki sākuši mainīt savu dabu un ka turpmāk viņi vēlas kaut ko darīt sabiedrības labā.

Ardievu, dārgais Orest!

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 16. lp. Tulkojums no franču val.

VII. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 8. novembrī

Dārgais Orest, mūsu ievērojamo tiesnešu–lietpratēju plāns turpina pilnveidoties. Pirms divām nedēļām es sāku ievērot pavērsienu mūsu lietā, bet nevēlējos par to dot vērtējumu, kamēr nebūšu vairāk informēts.

Jūs zināt, ka mūsu mazo zemi jau sen iekāro Polija, un jau apmēram pirms 150 gadiem kādā [oficiālā] dokumentā bija teikts, ka Polija "*habe immer faule Händel an Courland gesuchet*".[55] Šī sistēma pastāv līdz šobaltdienai, un pašlaik kā nekad tā nodarbina visu prātus. Paši aktīvākie patrioti, kas tiecas pēc savas dzimtenes labklājības, vēlas inkorporēt mūsējo, un vēl vakar viens no mūsu labākajiem draugiem mums cēla priekšā visai precīzu aprēķinu, cik pulkus varētu uzturēt par mūsu valsts finansēm. "Kādu brīdi," teica šis draugs (grāfs d'Olenskis; *d'Olensky*) "mums likās, ka jūs pieņemsiet lēmumu, lai būtu drošībā pret jebkādu apspiešanu. Starp Prūsiju un Krieviju gatavojās izcelties karš. Jūs pārliecinātos, ka labāk būt kādas lielas valsts sastāvā nekā visai neskaidrā statusā

[55] Polija vienmēr centusies Kurzemi piekrāpt (vācu val.).

kā atdalītam loceklim. Kas gan lai nāktu jums palīgā? Polija? – Nu nē! Tā nevarētu sevi kompromitēt ar valsti, kurā tai nekas nepieder; turpretim, ja jūs būtu kopā ar mums, tā pieliktu visus spēkus un politisko ietekmi, lai jūs glābtu," utt., utt.

Šie spriedumi, dārgais Orest, Jums pietiekami skaidri parāda, pēc kādiem principiem ar mums apietas. Tātad mūsu augstāko vadoņu interesēs ir mums vēlēt un pat izraisīt kļūmīgu situāciju, lai mēs paši būtu spiesti liekuļot un lūgtu ciešāku savienību, lai kļūtu par pavalstniekiem un nodokļu maksātājiem? Lūk, pēc kādiem principiem tiek vērtētas domstarpības starp mums.

Vēl vakar *C-y*[56] man teica: "Mēs izdarīsim tā, lai jūs visi būtu apmierināti; vienam dos to, ko otram atņems; neviens nedabūs visu, ko pieprasa, tāpat kā nevienam neatņems visu, ko tas neatlaidīgi vēlas saglabāt; tiks atrasts zelta vidusceļš, lai radītu zināmu pamatu, un šī iemesla dēļ jums visiem nāksies pakļauties. Nav iespējams iznīdēt visus šos maldus, apmierināt visas prasības, novilkt skaidru robežšķirtni, kamēr jums tīk saglabāt savu novecojušo valsts iekārtu un nākt pie mums, lai vērstos pret likumiem, ko mēs nepārzinām, un cīnītos par interesēm, kas mums dažkārt šķiet smieklīgas, bet dažkārt – mežonīgas vai arī tajās pietrūkst veselā saprāta. Jums trūkst patriotisma, jo jums nav dzimtenes, un jums tās nav tāpēc, ka esat egoistu nācija. Kļūstiet tādi kā mēs un izmantojiet laikmeta principus! Jūs vēl varat radīt [priekš]nosacījumus, izmantojiet izdevību, var gadīties, ka tā nekad vairs neradīsies."

Jūs saprotat, ka šajās piezīmēs ir daudz patiesības, kam es varētu piekrist, bet no šī slazda es izkļuvu ar piezīmi: "Msjē, Jūsu labdzimtība, vai Polija ir pietiekami spēcīga, lai stātos pretī kaimiņiem, kas būtu pret inkorporāciju?" – "Jūsu piezīme ir pareiza," viņš atbildēja, "tomēr drīzumā mēs to varēsim. Taču Jums jāpiekrīt, ka tam būs vajadzīgi vairāki gadi."

"Esmu vienisprātis, Jūsu labdzimtība, un līdz tam laikam mēs labāk izpratīsim savas patiesās intereses." Tā es izglābos no šīs uzstājības, un viņš likās mierā.

Lūk, kā mūs apstrādā, lai panāktu, ka izsakām vēlmi tikt inkorporēti! Tieši tas pats tiek darīts ar dižciltīgo deputātiem. Tātad mums būs vēl viens lēmums, kas neko neizlems un kura divdomība mūs tiktāl nogurdinās, ka paši lūgsim pēdējo sitienu. Tomēr esmu pārliecināts, ka mūsu pirmā prasība tiks apmierināta gandrīz pilnībā un arī parējās lielā mērā. Lūk, viss, ko varam sagaidīt. Kad Seima likums (*Le droit de dietine*) būs pieņemts, mēs būsim vinnējuši gandrīz visu. Tāpēc es veltu visus spēkus, lai šis likums uzvarētu. Pēc tam sekos konkurence uz valsts amatiem.

Kas attiecas uz mani, dārgais Orest, tad manai personai klājas labi. Es gan strādāju, gan izklaidējos. Lūk, tāds ir mans dzīvesveids. Mūsu draugiem patīk

[56] Ā. K. Čartoriskis.

ar mani tērzēt, un mani pat uzskata par asprātīgu. Es izturos vienkārši, mierīgi, padevīgi, un tas rada kontrastu (protams, aprēķinātu), kas kaitē dižciltīgo deputātiem un raksturiem. Tā ka esmu pilnībā iejuties sūtņa veiklībā.

Ardievu, dārgais Orest, neaizmirstiet savu Pilādu

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 17., 18. lp. Tulkojums no franču val.

VIII. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 19. novembrī

Liels paldies, dārgais Orest, par labo un jautro vēstuli, kuras izsūtīšanas datumu es nezinu, jo Jūs bijāt aizmirsis to uzrakstīt! Jums ir atļauts triumfēt, bet jūsu nabaga sūtņi dzīvo pastāvīgās šausmās. Jūs apzināties tikpat labi kā es, ka mums nav droša pamata zem kājām, ka jāiet drošiem soļiem, lai nepakristu. Poļu noskaņojums Jums ir atmiņā, lasot manu beidzamo vēstuli ūnijai[57]. Mēs esam tik nenozīmīgi, ka pat nejūtam tādus apvainojumus kā šis. Taču man jāpastāsta par sūtņu smalko paņēmienu slēptajiem iemesliem. Vienu jūs jau zināt no vienas iepriekšējās vēstules: ka pastāv vēlme audzēt visas trīs partijas; otrais ir šāds:

L'ev. D. Pof. ir pārāk labs. Viņa darbībai pietrūkst enerģijas, līdzīgi kā viņa principiem un vārdiem – stingrības. Mums bija jāpieliek lielas pūles, lai izpestītu viņu no grūtībām, kad gāja runa par to, ka kanclerus nozīmēs uz komiteju (*Deputation*)[58]. Mums nācās pat izspiest paziņojumu no *C-y*[59] kunga, kurā viņš pauž pārāk lielu cieņu pret *Eveq* [?][60], lai viņam nebūtu jāatrodas zem tā prezidentūras, samierinoties ar [viņa] lielajiem tikumiem un bijušajiem lielajiem pakalpojumiem dzimtenei. Tāpēc, lai saglabātu konsekvenci un neizbiedētu sirmgalvi, nācās klusēt, kad [Kurzemes] bruņniecības delegāti pieļāva muļķību. No otrās puses sēdē piedalījās Malahovskis[61], zvērināts *C-y*[62] kunga ienaidnieks, kurš sākumā pat paziņoja, ka nevēlas strādāt kopā ar viņu. Tādējādi mūsu iespaidīgajam aizstāvim no abām pusēm traucē neērtības, un šie nelabvēlīgie apstākļi bija labvēlīgi mūsu pretiniekiem. Pretējā gadījumā viņiem tiktu pateikts, ko viņi ir pelnījuši par tik netaktiskiem paņēmieniem. Malahovskis ienīst šos

[57] Domāta Namnieku apvienība.
[58] Domāta komiteja Kurzemes hercogistes lietu izskatīšanai.
[59] Ā. K. Čartoriskis.
[60] Iespējams, domāts Ādams Staņislavs Krasinskis (*Krasiński;* 1714–1800), Kameņecas bīskaps (sk. arī 112. atsauci).
[61] Nav saprotams, vai šeit domāts Staņislavs Malahovskis (*Małachowski*; 1736–1809), Četrgadu Seima maršals, viens no Polijas 1791. gada 3. maija konstitūcijas autoriem, 1790. gadā parakstīja aliansi ar Prūsiju pret draudiem no citu valstu, to skaitā Krievijas, puses, vai arī Jaceks Malahovskis (*Małachowski*; 1737–1821), kurš bija pret 3. maija konstitūciju un par orientāciju uz Krieviju.
[62] Ā. K. Čartoriskis.

kungus, īpaši *H-g*[63], tomēr, lai neizrādītu pilsoņiem pārāk lielu pretimnākšanu, arī viņš klusēja. Tomēr, dārgais Orest, Jums nav jābīstas. Ja ziņojums nonāks Seimā, tad to var izdarīt vienīgi mūsu aizstāvis *C-y*. Tas daudz ko izsaka. Viņš ir spožas karjeras sākumā. Ja viņš nesaglabās savus principus, tad uz visiem laikiem zaudēs reputāciju. Tādēļ viņa godkāre ir mūsu stiprākais balsts. Viņam ir ļoti stingrs raksturs un lieliskas runas dāvanas.

Šodien [Kurzemes] bruņniecības delegāti iesniegs savu sūdzību, un tad redzēsim, vai *C-y* gribēs, lai mēs uz to atbildam, vai ne. Viņš deva mums vārdu, ka komitejai tiks atbildēts, un viņš turēšot savu solījumu, darot visu iespējamo. Diemžēl viņu ir piemeklējusi podagras lēkme, bet viņš ir uzaicinājis kancleru *Chrep-z*[64] piedalīties sēdē. Viņš ir apbēdināts, ka nevar to izdarīt pats, jo *Chr-z*[65] ir gluži kā otrais *Okens-y*.[66]

Piedodiet, Orest, ka dalos ar Jums kā savās cerībās, tā raizēs. Esiet drošs, ka šādas sekas nemazina manu apņemšanos, nekas vēl nav zaudēts, kā Jūs drīz varēsiet pārliecināties. [..]

Notai, ko nosūtīju apvienībai[67], ir divi autori. Domas pieder man, bet labā franču valoda – Sartoriusam.

Vai tagad nebūtu izdevīga reize, lai nomierinātu Mītavas amatnieku prātus? Viņi ir satraukti par to, ko iegūsim, vai šo pārsteigumu nevarētu likt lietā? [..]

Jūsu padevīgais Pilāds

"*C-y* ir turējis vārdu! *Chr-z* piedalījās sēdē. Bruņniecības delegātu sūdzība mums nav rādīta. Tas nozīmē, ka viņš pats vēlas uz to atbildēt. Gaidīsim!"

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 19., 20. lp. Tulkojums no franču val.

IX. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 24. novembrī

Mans dārgais Orest,

[..] Šorīt es biju pie Goržeņska. Pirms dažām dienām es viņam ienesu savas sūdzības. Šodien biju pie viņa aizgājis, lai uzzinātu viņa vērtējumu. Viņš bija apmierināts un apsolīja, ka darīs visu iespējamo, lai mums izdotos. Viņa sievas

[63] K. A. H. Heikings.

[64] Joahims Litavors Kreptovics (*Chreptowicz*; 1729–1812), poļu–lietuviešu aristokrāts, dzejnieks, politiķis, pēdējais Lietuvas liekņazistes lielkanclers.

[65] J. L. Kreptovics.

[66] Iespējams, domāts vai nu kņazs Mihals Kazimirs Oginskis (*Ogiński*; ap 1728–1800), Polijas karaspēka ģenerālleitnants, Lietuvas lielhetmanis, Viļņas vojevoda, Polijas–Lietuvas pastāvīgās padomes loceklis, vai viņa attāls radinieks Mihals Kleofass Oginskis (*Ogiński*; 1765–1833), brīvmūrnieks, Četrgadu Seima deputāts, diplomāts un Lietuvas lielkņazistes pēdējais finanšu ministrs.

[67] Domāta Namnieku apvienība.

kundzi es nesastapu. Viņš teica, ka abi esot Jums rakstījuši. Vibickis šorīt man paskaidroja, kāpēc es nekad nevaru šo kundzi sastapt. Viņš teica, ka kundze esot ārkārtīgi apzinīga un ka labāk būs, ja mani pie kundzes ievedīs vīrs. Jūs labi zināt, dārgais Orest, ka mūsu plašajā pasaulē parasti vīru rekomendācijas nav tās labākās, un es vienmēr ievēroju šo likumu, piesakot sevi pie kundzes, nepieminot viņas vīru. Šis ir viens no izņēmumiem, un es netiku pieņemts. Ģenerāļa kundzes rīcību es novērtēju jo augstāk tādēļ, ka tā nav izplatīta šajā zemē.

Kas attiecas uz mūsu lietu, tad Jums nevajag raizēties, dārgais Orest. Mums ir ietekmīgi aizbildņi. Ja Jums šķita, ka noteiktais termiņš, kurā mums jāatbild bruņniecības deputātiem, ir pārāk īss, tad man jāpaskaidro tā iemesli, izmantojot ietekmīgā komitejas locekļa *W-ff* kunga teikto:

1. "Mēs noteicām tik īsu laiku tāpēc," – viņš paskaidroja, – "ka nevēlamies dot bruņniecības delegātiem laiku, lai viņi mūs nogurdinātu ar saviem garajiem rakstiem, nebeidzamajiem paziņojumiem un novilcināšanas paņēmieniem.

2. Mēs likām uz jūsu sūdzībām atbildēt astoņu dienu laikā, un to viņi arī izdarīja.

3. Kaut arī viņi paziņoja, ka atbildēs vienīgi aiz cieņas pret komiteju, tomēr atbilde ir dota. Kaut arī viņi paziņoja, ka neatbildēs uz Jūsu sūdzību, tomēr viņi to ir izdarījuši. Savā rakstiskajā atbildē viņi neapzināti ir pakļāvušies degsmei un norādījuši uz dažām Jūsu sūdzībām. Vai tas nenozīmē atbildi? Komiteja to uzskatīja par atbildi, un pēc abu pušu uzklausīšanas tā izklāstīs savu viedokli Seimam.

4. Tas, ka šie kungi vēlas apstrīdēt jūsu delegācijas likumību, ir gatavais neprāts. Republika ir jūs atzinusi par pilsoņu kārtas deputātiem (*Etat bourgeois deputés*) un kā tādus nosūtījusi uz komiteju. Tāpēc bruņniecības delegātu vēlme mums pierādīt pretējo ir bērnišķība. Tādējādi viņi savā rakstiskajā ziņojumā ir velti līduši vai no ādas ārā.

5. Šo ziņojumu Jums oficiāli neparādīja tāpēc, ka tas nebija nepieciešams. Uz iebildumiem par mūsu likumību neatbildiet, bet, ja vēlaties norādīt uz aplamiem apgalvojumiem attiecībā uz jūsu sūdzībām, jūs varat to darīt, iepriekš pieprasot priekšsēdētājam šo ziņojumu. Ja līdz šī mēneša 26. datumam Jūs nevarat pabeigt savu darbu, tad Jums atļaus to izdarīt dažas dienas vēlāk. Galvenais, ne par ko nebaidieties. Jūsu lieta ir Seima visu godīgo cilvēku kopīgā lieta, un atcerieties, ka *C-y* Jums vēl labu."

Ar šo mierinājumu, dārgais Orest, es palieku uz visiem laikiem Jūsu
uzticamais Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 21., 22. lp. Tulkojums no franču val.

X. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 30. novembrī

Kā tas nākas, mans dārgais Orest, ka neesmu saņēmis no Jums vēstules? Vai Jūs būtu saslimis? Vai pārāk aizņemts? Esmu pārliecināts, ka beidzamā [iemesla] dēļ, jo zinu, cik ļoti esat pārņemts ar mūsu lietu. Tas ir ļoti labi, mans dārgais draugs, ka Jūs strādājat no sirds un ar galvu. Ja tā nebūtu, tad nabaga V.[68] būtu aprakts zem darbu kalna. Šķiet, ka pārējiem tas nerūp.

Nedomājiet, dārgais Orest, ka vēlos izteikt komplimentu, ja lūdzu, lai atbilde uz bruņniecības delegātu atbildi ietu caur Jūsu rokām un veselīgo vērtējumu. Bez žēlastības svītrojiet, saīsiniet un padariet skaidrākus V. kunga garos teikumus, piešķiriet tiem izteiksmību, un varat būt pārliecināts, ka labu iespaidu atstās tas, ja atbilde būs rakstīta tādā garā kā mūsu nota, ko gribējām iesniegt komitejai un kuru es nosūtīju mūsu personiskajam padomniekam.

Kas attiecas uz mani, tad man nav mazāk darba kā citiem. Kopš brīža, kad šeit ir hercogiene,[69] esmu nonācis sarunu labirintā. Viņu ir apsēduši daži bruņniecības pārstāvji, kuri, – lai arī samērā neieinteresēti, – tomēr pieļauj aristokrātiskus recidīvus. To skaitā ir *Man-l*[70] un *M-m*[71] kungi, un mums viņiem jāpateicas par jaunajām grūtībām sakarā ar mūsu apelāciju. Hercogiene ir atklāti izteikusies pret, un man ir jāpaveic grūts un delikāts uzdevums, lai viņu no tā[72] novirzītu. Tomēr esmu pārliecināts, ka man tas izdosies. Es Jūs ļoti lūdzu nevienam par to nestāstīt, pa ne mūsu lielākajiem draugiem. Tas varētu izsaukt viņas nosodījumu, un viņa varētu pilnībā novērsties no mūsu lietas.[73] Laimīgā kārtā viņa drīz dodas projām un atstās mums lielāku rīcības brīvību. Tikmēr es Jūs nepārtraukti informēšu par savu smago darbu ar viņu. Ja man neizdosies mainīt viņas uzskatus, esmu nolēmis pamest šo lietu, līdz mēs būsim pārliecināti, ka citiem izdosies. Mūsu labais draugs *A-ä*[74] ir ar mani vienās domās un droši vien – arī Jūs.

---

[68] J. Vibickis.

[69] Kurzemes hercogiene Varšavā ieradās 1791. gada 13. oktobrī.

[70] K. A. fon Manteifels-Scēge.

[71] K. J. F. fon Mēdems.

[72] Domāts – šī viedokļa.

[73] Hercogienes atbalsts Kurzemes Namnieku apvienības lietai bija ļoti svarīgs, jo tas nozīmētu ne tikai hercoga, bet arī viņai simpatizējošo poļu valstvīru un Seima deputātu atbalstu. Bez tam gan hercogam, gan Namnieku apvienībai Varšavā bija viens un tas pats ienaidnieks – Kurzemes bruņniecība. Tomēr, kā izriet no J. F. Šulca vēstulēm, hercogienes pozīcija attiecībā pret Namnieku apvienības prasībām un arī pret pašiem tās delegātiem bija svārstīga.

[74] Frīdrihs Vilhelms Andrea (*Andreae*; 1766–1837), Jelgavas akadēmiskās ģimnāzijas jeb Pētera akadēmijas absolvents, advokāts, 1791.–1795. gadā hercoga kancelejas sekretārs.

Es nezinu, dārgais Orest, no kurienes, bet es jūtu jaunu spēku pieplūdumu pēc katras cīņas, kas jāizcīna ar intrigām un aristokrātu viedokli. Tādējādi, kopš mani nodarbina neskaitāmi šķēršļi un sarunas, es jūtos stiprāks. Jūs neticēsiet, ka man pietika drosmes un veiklības, lai ar peļņas vilinājumu ciešāk piesaistītu mūsu lietai pat *C-y*[75]? Par mūsu lietu viņa acīm liks spožāk iemirdzēties kāds skaists gredzens. Lai arī šis noslēpums paliek tikai starp mums. *Roma omnia vendutur*[76]. Lūk, arī ir trešais noslēpums. Kas, pēc Jūsu domām, tiks pie nelaiķa de *R-n* kunga amata?[77] Tiesa, tas nav pārāk viegls, bet nav arī grūts. Ko Jūs teiktu, ja es delikātā veidā liktu pagriezties monsenjora[78] skatienam Pilāda virzienā. Ja tas izdotos, tad namnieku lieta būtu nokārtota, bet aristokrāti – izsisti no sliedēm. Būtu viegli likt *Msgnr*[79] darīt visu, ko mēs gribētu, un Jūsu [..] Pilāds ar laiku varētu valdīt pār nelielu hercogisti. Padomājiet par to un cik vien ātri iespējams dariet zināmu mūsu viedokli. Kamēr neko nebūšu saņēmis, es neko neuzsākšu.

Jūsu uzticīgais P.

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 23. lp. Tulkojums no franču val.

XI. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 10. decembrī

Dārgais Orest, beidzot es redzēju Jūsu jauko *G-y*[80]. Viņa mani uzņēma ļoti laipni, kas nav raksturīgi sievietēm, kuras pašas vai kuru vīri ir karalim tuvu stāvoši. Mēs daudz runājām par Jums, un viņa ļoti taisnīgi sprieda par Jūsu sirdi un prātu. Tāpat mēs pārrunājām mūsu lietas, un es īsumā izstāstīju par mūsu sūdzībām un prasībām. Viņas personā mēs, bez šaubām, esam ieguvuši lielisku aizbildni, jo esmu pārliecināts, ka man izdevās viņu pārliecināt par mūsu lietas taisnīgumu. Jūs jau zināt, ka šīs zemes sievietēm ir ārkārtīgi liela ietekme darījumos, jo īpaši ar prātu apveltītām sievietēm, kuras vienlaikus ir laipnas. Jūsu senā draudzene – kaut arī viņu nedaudz skāruši gadi un parastās kaites, kas raksturīgas sievietēm, kurām nav bērnu, – nav zaudējusi pievilcību, ko rada audzināšana un laba sabiedrība, un kurai laiks neko nevar padarīt, jo viņu izveidojis sirds, prāts un spriešanas spējas. Viņa daudz runāja un bija pat ļoti runīga, bet nepateica nevienu vārdu, kas neliecinātu par nelokāmu prātu, kas brīvs no aizspriedumiem. Īsi sakot, viņa ir pati pilnība, un Jūs, dārgais Orest, patiešām nebijāt pārspīlējis, kad stāstījāt par viņu savās vēstulēs. Savā beidzamajā vēstulē, ko viņai rakstījāt,

[75] Ā. K. Čartoriskis.
[76] Roma pārdod visu (latīņu val.).
[77] Domāts 1791. gada 20. novembrī Jelgavā mirušā F. V. fon Rezona hercoga sekretāra amats.
[78] Hercogs.
[79] Monsenjors – hercogs.
[80] Aleksandra Goržeņska, dzimusi Skorževska.

laikam esat paļāvies uz viņas lieliskajām īpašībām, jo viņa man teica: "Dārgais B.[81] man raksta tik jaukas lietas, ka es nevienam to nedrīkstu rādīt." Tā kā viņa neizlasīja Jūsu vēstuli līdz galam, jo es biju līdzās, tad nepaguvu ievērot smaidu, par kuru man stāstījāt. Vai esmu uzminējis pareizi, ka vēstulē runājāt par savām laulībām? Vai ne tā? [..]

Esmu priecīgs, ka nota netika iesniegta, jo Jūs un Jūsu draugi bažījās, ka viena rindkopa varētu kaitēt mūsu tiesībām un ka tās pārmērīgā dedzība varētu radīt pārāk uzkrītošu kontrastu salīdzinājumā ar manu apdomīgo, piesardzīgo un mierīgo izturēšanos.

Tiesa, lasot Jūsu vēstuli *W-y*[82], man izbrīnā iepletās acis, bet tai pašā brīdī es aptvēru, ka, būdams gudrs un apdomīgs cilvēks, Jūs esat vēlējies runāt tajā valodā, kādā runā cilvēks, ar ko Jums jārunā. Tas bija ļoti labi darīts, un vēstule ir īsts meistardarbs. Es gan nezinu, vai tā iedarbojās, jo *W-y* bija pārāk galants, lai to lasītu manā klātbūtnē. Mūsu starpā runājot, kopš kāda laika viņš ir aizrāvies ar teātra mākslu, un nesen tika izrādīta viņa luga "Muižnieks, kurš kļuva buržuā", un to ļoti labi uzņēma, izņemot beidzamo ainu, kas attēlo buržuā svinīgā zvēresta nodošanu rātsnamā. Jūs varat iztēloties, cik man bija liels prieks aplaudēt tiem principiem, kas ļaus panākt mūsu lietas uzvaru. [..]

Ja neatgadīsies patiešām liela nelaime, uzvara būs mūsu. *C*-y[83] pilnībā ir mūsu pusē, un es jau strādāju pie konstitūcijas, ko viņš apsolīja izdabūt cauri Seimam. Jūs noteikti nojaušat, ka netiks apmierinātas visas mūsu prasības, bet es apsolu pie sava godaprāta, ka galvenās mēs panāksim. To varu teikt pilnīgi droši, jo es to spēju. Ja vien kaut kas nepatīkams neizjauc esošo sistēmu un visus labos nodomus, neviens mums vairs nevar atņemt uzvaru. Ja tiks pabeigta lielā lieta ar stārastiju (*Starosties*) pārdošanu, tad būs mūsu lietas kārta, un tas varētu notikt vai nu šī mēneša beigās, vai nākamā gada sākumā. Pasakiet to mūsu draugiem un vāciet ziedojumus, jo ļoti iespējams, ka mums būs nepieciešams 500 #. Mēs visi esam ekonomējuši, cik vien iespējams, un mums ir palicis 2000 # [jeb] apmēram 900 ekiju,[84] ar kuriem varēsim samaksāt *D-ne*, advokātam un daļu minētā gredzena summas, kas mums izmaksās vismaz 500 #. Tieši pateicoties

[80] V. G. Beitlers.

[82] J. Vibickis.

[83] Ā. K. Čartoriskis.

[84] Šī ir vienīgā vieta tekstā, pēc kuras kaut hipotētiski var aplēst noslēpumainā simbola # vērtību. 2000 # izdalot ar 900 (ekijiem), iegūstam proporciju aptuveni 2,2. No visām citām varbūtībām šāda proporcija ir vistuvākā tieši Holandes guldeņa (ko mēdza saukt par Holandes florīnu) – 10,61 g 920 raudzes sudraba – attiecībai pret tā saukto Austrijas konvencijas dālderi (ieviests 1754. g.), kas saturēja 23,386 g sudraba. Reizinot 10,61 ar 2,2, iegūstam ļoti tuvu svaru tam – 23,342 gramus. Tātad ar simbolu # varētu būt apzīmēts Holandes guldenis, kas ir visai ticami, ja ņem vērā, ka tā bija viena no stabilākajām Eiropas valūtām, jo sudraba svars tajā (10,61 g) palika nemainīgs no 17. gs. beigām vismaz līdz 1792. gadam, kad risinās vēstulē minētie notikumi. Tādā gadījumā ar jēdzienu "ekijs" varētu būt domāts Austrijas konvencijas dālderis (franču ekijs šeit neder, jo ir daudz smagāks – 29,488 g sudraba un gandrīz līdzinās Alberta dālderim – ap 29 g).

šim mirdzošajam niekam, mēs varēsim glābt Kurzemes namnieku kārtu. Tāda ir notikumu gaita, dārgais Orest.

Du-e[85] vēl nav mūsu lietas pusē, kaut arī es vēl neesmu atmetis cerību vest viņu pie prāta. Runājot par Rezona [atraitni], vai viņa jau nav mirusi? Es neticu, ka tā izdzīvos pēc vīra nāves un dēla atrašanās tālumā. Kad satiekat, sveiciniet Reki[86], tāpat *B-u*, *W-e* un citus. [..]

Pilnībā Jūsu Pilāds

Es pievienoju savu lekciju sarakstu nākamajam semestrim, lai to varētu iekļaut katalogā. Bez tam es palūgšu Jūs manā vārdā saņemt "deputātu" (*le Deputat*)[87], kas man pienākas un kas, manuprāt, mums pienāks šomēnes. Pārdodiet šo nožēlojamo [akciju ?] kopā ar mūsējo par cenu, kādu dod.

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 24., 25. lp. Tulkojums no franču val.

XII. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 14. decembrī

Liels paldies, dārgais Orest, par Jūsu vēstuli Nr. VIII un labajiem padomiem, ko tā satur. Kaut arī man liekas, ka nelaiķa R.[88] vieta nebūtu pāri par maniem spēkiem, citas neērtības, par kurām minējāt, un citu starpā brīvības zaudēšana pārliecināja mani par to vairs nedomāt.

Jūs maldāties, dārgais Orest, domājot, ka es varētu aizmirst Okenski[89], un sakot, ka es nemaz neesmu par viņu stāstījis. Vienā no iepriekšējām vēstulēm es citēju veselu sarunu, kas mums bija, bet, tā kā es viņa vārdu biju apzīmējis vienīgi ar *O-i*, Jūs droši vien nodomājāt, ka runāju par Olenski. Bet varbūt Jūs neesat saņēmis šo vēstuli? Manuprāt, tā bija tā pati vēstule, kurā es stāstīju par scēnu ar *C-y*[90] sakarā ar inkorporāciju. Rīt es nodošu Jūsu vēstuli ģenerālim *G-i*.

Dieva dēļ, dārgais Orest, nenomokiet sevi ar domām, ka mūs ar visām sūdzībām atsūtīs atpakaļ uz Kurzemi. Es vēlreiz atkārtoju, ka par to netiek domāts. Aristokrātu deputātus ienīst visi Varšavas godīgie un varenie, un es lepojos, ka esmu darījis visu, lai viņiem sagādātu šo nelaimi. Es ne tikai simtām reižu esmu atkārtojis to, ko viņi ir teikuši Plātera[91] kungam, un vēl citas neskaitāmas laipnības,

[85] *Duchesse* jeb hercogiene.

[86] Johans Frīdrihs fon Reke (*von Recke*; 1764–1846), vācbaltiešu vēsturnieks, arhivārs un kolekcionārs, no 1787. gada hercoga Pētera arhīva sekretārs.

[87] Acīmredzot domāta Jelgavas akadēmiskajā ģimnāzijā izmaksājamā alga.

[88] F. V. fon Rezons.

[89] Iespējams, domāts vai nu kņazs Mihals Kazimirs Oginskis, vai viņa attāls radinieks Mihals Kleofass Oginskis (sk. 66. atsauci).

[90] Ā. K. Čartoriskis.

[91] Domāts vai nu Kazimirs Konstantijs Plāters (*Plater*; 1749–1807), grāfs, Traķu kastelāns, Inflantijas un Daugavpils stārasts, Lietuvas lielkņazistes vicekanclers, Četrgadu Seima deputāts, vai Jozefs Konstantijs Plāters (*Plater*; 1758–ap 1840), grāfs, Krāslavas pilskungs, Četrgadu Seima deputāts no Žemaitijas, 1790. gadā ievēlēts Lietuvas komisijā ienākumu no īpašumiem un sūdzību izskatīšanai.

bet arī uzzināju, ka viņi iedevuši 1000 dukātus *R-e* sūtniecības sekretāram, un izplatīju šo ziņu visā pilsētā. Pašlaik viņi jau izjūt šī kļūmīgā soļa sekas, visi skatās uz viņiem ar aizdomām, izņemot nelielu daļu krievu, no kuriem tomēr daži jau nostājušies mūsu pusē. Par šo jaunumu Jūs varat priecāties pie mūsu pašu diskrētākajiem draugiem, kas māk klusēt. Es no jauna varu apgalvot, ka, ja tagadējā sistēma nemainīsies, ja Krievija neiejauksies mūsu lietās, mēs noteikti uzvarēsim. Savā iepriekšējā vēstulē es Jums stāstīju par lietām, kam vajadzēja Jūs nomierināt. Kādu sešu nedēļu laikā visam vajadzētu izšķirties.

Es liku saprast lielkancleram *M-y*[92], ka [Kurzemes] bruņniecības deputāti teikuši, ka kancleri esot ielavījušies deputācijā *per fas et nefas*[93], uz ko viņš atbildēja: "Es pārāk nicinu šos kungus, lai raizētos par viņu izteikumiem, bet viņi izjutīs sekas." – Tādējādi [mūsu pusē] ir iegūta vēl viena persona, kuras noskaņojums attiecībā pret mums bija neskaidrs; par iemesliem es jau rakstīju; otrs iemesls ir tas, ka Polijas pilsētas nebija viņam izrādījušas pienācīgo cieņu, kad runa bija par šo lietu. Mēs rīkojamies pretēji un pastāvīgi esam pie viņa divas reizes nedēļā, lai iegūtu viņa labvēlību, un viņš vienmēr mūs ļoti draudzīgi uzņem.

Sakarā ar *W-e*[94] atbildi, jāteic, ka tā ir lieliska pēc satura, bet neskaidra un izplūdusi stila ziņā. Taču nebija iespējams vairs neko labot, jo līdz sestdienai, kad būs sēde, ja vien *C-y* nebūs slims, tai jābūt iespiestai. Ja viņš būs vēl slims, mēs izdarīsim tā, lai tā nebūtu pabeigta un lai nekas netiktu izlemts mums par sliktu. Mēs baidāmies ne tāpēc, ka nebaudītu pietiekamu labvēlību, bet gan nezināšanas dēļ. Diemžēl! Dārgais Orest, visā komitejā bez *C-y* ir varbūt vēl pāris locekļu, kas ir domājuši par Kurzemes lietu. Tā ka Jūs redzat, ka ar *C-y* palīdzību mums ir labas izredzes. Vakar es uzzināju, ka *Oliser* [?] tuvākais padomdevējs ir [garīdznieks] Piara (*Piare*) tēvs, un tam viņš ir uzticējis visus Kurzemes dokumentus, tātad [arī] savu viedokli. Šo garīdznieku es pieņēmu darbā, lai viņš veiktu mūsu atbildes tulkojumu, un apsolīju duci dukātu, izklāstot mūsu prasību taisnīgumu. Šis atklājums mums ir jo vairāk nozīmīgs tādēļ, ka *Oliser* pieder [?] tiem nedaudzajiem, kas pret mums izturas divdomīgi.

Ardievu, dārgais Orest, un neturiet uz mani ļaunu prātu.

Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 26., 27. lp. Tulkojums no franču val.

[92] S. Malahovskis.

[93] Gan likumīgiem, gan nelikumīgiem līdzekļiem (latīņu val.).

[94] J. Vibickis.

XIII. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1791. gada 23. decembrī

Mans dārgais Orest,

Esmu izlaidis divus pasta sūtījumus, tomēr – ne bez iemesla! Varšavas bruģis ir kļuvis ārkārtīgi slidens, un šķiet bīstami apgalvot, ka esam iekarojuši teritoriju, jo ik uz soļa draud briesmas iekrist dubļos. Tomēr, lasot šo piezīmi, neraizējieties par mūsu lietu. Es to pieminu vienīgi sakarā ar vispārējo Polijas stāvokli, ko aprakstīšu tā, kā to redzu savām acīm.

Kopš Lukezīni[95] atgriešanās no Berlīnes politiskās dzīves fanfaras ir mainījušās. Ciešās saites, kas izveidojušās starp Prūsiju un Austriju, ļoti iespaido Polijas lietas. Abas lielvaras veido iespaidīgu pretsvaru Krievijas ietekmei. Pēdējā līdz šim nav spērusi nevienu soli, lai atgūtu despotisko iespaidu, kāds tai bija pirms revolūcijas. Ir skaidrs, ka abas lielvaras (Austrija un Prūsija) vēlas atbalstīt Saksiju aizdomīgajos mēģinājumos sakarā ar Polijas pēctecību, bet, šķiet, ka katrai ir arī savi mazie plāni: Prūsijai saistībā ar Dancigu[96] un Tornu[97], bet Austrijai – attiecībā uz diviem zināmiem nelieliem apgabaliem Galīcijai un Ļudomirai[98] kaimiņos. Kas būtu darāms? Polija, lai panāktu pēctecību un līdz ar to konstitūciju, pakļausies; Saksija, lai paplašinātu savu valsti, iespējams, darīs tāpat. Tas nozīmē, ka visas četras puses sekos pārējo rīcībai. Nav nekā vēl mazāk nesavtīgāka par lielvaru draudzību. No visām četrām tieši Prūsija ir ieguvusi vislielāko uzticību. *L-i*[99] pašlaik bauda gandrīz tādu pašu stāvokli kā senāk Štakelbergs[100], un drīz vien nekas nenotiks bez viņa ziņas. Tas ir skaidri redzams, un gaišie prāti ir nobažījušies.

[95] Džirolamo Lukezīni (*Luchesini*; 1751–1825), Prūsijas diplomāts. 1788. gadā tika nosūtīts uz Varšavu ar uzdevumu vājināt šeit Krievijas ietekmi, 1789. gada 12. aprīlī akreditēts par Prūsijas sūtni Polijā. Šajā laikā Prūsijas karalis Frīdrihs Vilhelms II vērpa intrigas pret Osmaņu impēriju; viņu baidīja arī iespēja, ka varētu izcelties Prūsijas karš ar Austriju un Krieviju. Dž. Lukezīni vēlējās pastiprināt pretkrievisko noskaņojumu Polijā un nodrošināt to kā prūšu armijas placdarmu kara gadījumā ar abām minētajām valstīm. Viņa uzdevumu sarežģīja tas, ka Prūsijas interesēm neatbilda spēcīga politiskā vara Polijā, un Dž. Lukezīni vienlaikus bija spiests to vājināt. 1790. gada janvārī tika noslēgta Prūsijas–Polijas alianse. Janvārī Dž. Lukezīni tika nosūtīts uz Saksiju, lai panāktu tās pievienošanos savienībai pret Austriju, bet tā paša gada septembrī viņš tika nosūtīts uz Sistovu (tagad Svištova) Bulgārijā, kur notika galveno Eiropas lielvalstu pārstāvju konference miera līguma noslēgšanas jautājumā starp Austriju un Turciju. Šis miera līgums bija noslēgts 1791. gada 4. augustā. Pirms viņa atgriešanās Varšavā tika anulēts Prūsijas–Polijas alianses līgums, kura noslēgšanā viņš bija ieguldījis tik daudz pūļu. Tas notika sakarā ar Reihenavas (tagad Dzeržoņova Polijā) vienošanos starp Prūsiju un Austriju 1790. gada 27. jūlijā; šeit jau iezīmējās Prūsijas nodomi attiecībā uz Polijas otro dalīšanu.

[96] Tagad Gdaņska Polijā.

[97] Tagad Toruņa Polijā.

[98] Pareizi – Volīnijas Vladimira, kādreiz Volīnijas kņazistes galvaspilsēta, tagad Ukrainas teritorijā.

[99] Dž. Lukezīni.

[100] Oto Magnuss Štakelbergs (*Stackelberg*; 1736–1800), Krievijas sūtnis Varšavā no 1772. līdz 1790. gadam. Laika posmā no Polijas pirmās dalīšanas (1772. g.) līdz Četrgadu Seima sākumam (1788. g.) viņš bija ļoti spēcīgs aģents Krievijas impērijas dominantes realizēšanai Polijā.

Kaut arī Prūsija nav tik despotiska kā Krievija, tomēr tai ir tikpat liela godkāre un vēlme kļūt varenākai uz citu rēķina.

Kāds tam visam sakars ar mūsu mazo zemi? Kā zināt, tad laulības starp otro Orānijas (*d'Orang*e) princi un mūsu mīļoto princesi[101] atbalsta galvenokārt Prūsija. Iespējams, ka šīs laulības jau tiek uzskatītas gandrīz par noslēgtām, bet, tā kā pastāv vēlme, lai Kurzemes mantošana nonāktu izredzētā rokās, tad vēl jāpārvar zināmi šķēršļi. Tikmēr Prūsija ir pasludinājusi sevi par Kurzemes, t. i., hercoga dzimtas, aizbildni. Ierodoties šeit, *L-i* pirmā vizīte bija pie hercogienes, un pēc tam viņš izsūtīja savas vizītkartes visiem kurzemniekiem, kas uzturas šeit, to skaitā arī mums. Zinādams, ka esam hercoga pusē, viņš labvēlīgi izteicās par mums un enerģiski uzstājās pret mūsu pretiniekiem. Nākamajā dienā mēs devāmies pie viņa kā delegāti, un tajā pašā dienā es saņēmu no hercogienes norādījumu pieteikties pie viņa kā literātam. Viņš nozīmēja man tikšanos uz nākamo dienu, bet sievas negaidītā saslimšana neļāva viņam mani pieņemt norunātajā laikā. Tomēr viņš lika man pateikt, ka es esot laipni gaidīts jebkurā nedēļas dienā. Tātad es viņu redzēšu rīt. Es runāšu ar viņu kā literāts, bet, tā kā viņš zina par manu uzdevumu, tad pats dos iespēju man izteikties kā delegātam. Tad arī redzēsim, vai viņš gribēs iepazīties ar mūsu lietu.

No visa iepriekš teiktā Jūs noprotat, ka man jārīkojas ārkārtīgi piesardzīgi, lai nesabojātu mūsu lietu. Noskaņojums pret mums [Varšavā] ir visumā labvēlīgs, bet var gadīties, ka viedoklis mainās, ja uzzina par mūsu saistību ar ministru, kurš, lai arī ir no draudzīgās Polijas valsts galma, tomēr [īsti] neizmanto savu iespaidu; tad mēs varam izraisīt neapmierinātību ar sevi un līdz ar to nelabvēlīgu iznākumu mūsu lietai; un, ja to vispār neņems vērā, tad Prūsija par to neuztrauksies. Tās ir otrās hercoga rūpes. *L-i* ir devis nepārprotamus mājienus, ka viņa galms gaida ātru spriedumu par domstarpībām ar bruņniecību un labvēlīgu spriedumu. Beidzamajās dienās klīda runas, ka ir nodoms sūtīt uz Kurzemi komisiju, lai izlemtu uz vietas. Bet viņš bija pret, un mums nebūs komisijas, vismaz ne tādas, kas izlemtu politiskas vai konstitucionālas lietas, bet vienīgi ekonomiskus un kārtības jautājumus. Tomēr vēl nekas nav darīts, lai tāda komisija būtu, un, visticamāk, tādas vispār nebūs, pat ne tādas kā pieminētā. Vēstulē mūsu pilnvarotājiem Jūs atradīsiet avotu, no kura nāk runas par komisiju. Man bija tas gods uzzināt pirmajam, ka par to ticis runāts, un brīdināt hercogieni, kura izsaucās: "Ir vajadzīga laba Šūlenburga[102] (Prūsijas ārlietu ministra) vēstule!" Mani māc bažas, ka šī labā kundze ar savu nepiesardzību varētu sagandēt hercoga lietu, jo parāda

[101] Domāts Katrīna Frīderike Vilhelmīne fon Bīrona (*von Biron;* 1781–1839), hercoga Pētera vecākā meita.

[102] Frīdrihs Vilhelms, grāfs fon der Šūlenburgs-Kēnerts (*Graf von der Schulenburg-Kehnert*; 1742–1815), prūšu ģenerālis un Prūsijas kara ministrs (1778. g.), 1791. gada 1. maijā nozīmēts par Prūsijas ārlietu ministru.

ciešo saistību ar Prūsiju. Seims varētu par to atriebties. Mūsu lieta no tā necietīs, jo esmu apņēmies apmeklēt *L-i* ļoti reti un tikai tajā laikā, kad mūsu tiesneši būs Seimā. Esmu pārliecināts, ka Jūs, dārgais Orest, pret to neiebildīsiet. Pirms dažām dienām es biju uz pusdienām pie ģenerāļa *G-y*[103]. Viņš ir labvēlīgi noskaņots pret mūsu lietu, un es par to runāju, cik iespējams daudz, bet lai viņu nenogurdinātu. Jūsu vēstule bija viņu no jauna iekarsējusi. Tieši tāpat ir ar mūsu draugu *W-i*[104]. Ģenerāļa kundze[105] apsolīja man vēstuli, ko nosūtīt Jums, bet līdz šim brīdim neesmu to dabūjis. Viņa ir brīnišķīga sieviete, kura Jūs bezgala ciena. [..]

Ardievu, dārgais Orest, es Jūs maigi apskauju.
Pilāds

Es atplēsu šīs vēstules zīmogu, lai pateiktu, ka tieši šobrīd esmu saņēmis Jūsu 17. decembra vēstuli. Jūs esat pats darbīgākais cilvēks Kurzemē. Es izmantošu Jūsu piezīmes, lai uzrakstītu atbildi, ko izplatīšu pēc Jūsu ieteikuma laikā, kad tiks ziņots par mūsu lietu. Ardievu. [..]

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 28., 29. lp. Tulkojums no franču val.

XIV. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 2. janvārī

Dārgais Orest, turpināsim aplūkot Polijas politiskās pārmaiņas. Es gribu, lai Jūs būtu lietas kursā par visu, kas šeit notiek, īpaši par apstākļiem, kam ir saistība ar mūsu lietu.

Pirms astoņām dienām Prūsija nāca klajā ar skaidru un nopietnu paziņojumu, ka nekad nepieļaus Kurzemes inkorporāciju Polijā. Man šis paziņojums nāca kā zibens spēriens, un biju pārliecināts, ka drīz būs izjūtamas tā sekas. Patiešām, 2–3 dienas pēc šī paziņojuma mūsu draugi kļuva izteikti remdeni attiecībā uz mūsu lietu, un, ja agrāk spēja mums veltīt veselu ceturtdaļstundu, tad tagad tiem nebija pacietības mūs uzklausīt pat piecas minūtes. Hercogienes neapdomība visu ir sabojājusi: hercogs neko daudz neiegūs, bruņniecība – neko, bet mēs – ļoti maz. Tāda ir mana pārliecība. To apstiprinās turpmākās piezīmes.

Jūs jau zināt, ka mūsu visnoturīgākie un kvēlākie draugi bija tādā mērā pārņemti ar inkorporācijas domu, ka jau rēķināja, cik daudz kareivju varētu uzturēt uz mūsu zemes; ka viņi mums sagādāja īstas mokas uzklausīt vārdus <u>ļaujiet sevi inkorporēt</u>; ka viņi par mūsu, tā arī hercoga un aristokrātu lietas izlemšanu mums stāstīja kā <u>*medius terminus*</u>[106] inkorporācijai; ka viņi mums

[103] I. A. M. Goržeņskis.
[104] J. Vibickis.
[105] Aleksandra Goržeņska, dzimusi Skorževska.
[106] Starpposms (latīņu val.).

piedāvāja vienlīdzīgas tiesības ar Polijas pilsētām, lai pēc iespējas vairāk tuvinātu mūsu amata brāļiem un valdniekiem, un ka, visbeidzot, viņi ļāva nojaust, ka, ja Polija no mums neko nevar iegūt, tad tā nav spiesta arī mūsu dēļ īpaši upurēties, ja vien mēs kaut ko neupurējam no saviem uzstādījumiem (*Subjection*), utt.; lūk, par to, dārgais Orest, esmu Jums stāstījis jau savās iepriekšējās vēstulēs, kopš uzsākām mūsu operāciju. Taču es nebiju iedomājies, ka šī tik vieglprātīgā nācija varētu būt tik konsekventa savā rīcībā attiecībā pret mums. Vakar es biju pie *C-y*[107], un [arī] viņš bija atturīgs un vienaldzīgs. Kad es ļoti glaimojošā veidā ierunājos par mūsu lietām, viņš atbildēja: "Acīmredzot Jūs vēlaties saglabāt savu divdomīgo situāciju attiecībā pret mums un tātad tādā arī paliksiet. Jūsu hercogs izsakās caur *L-i*[108], Jūsu bruņniecības [delegāti] liek runāt Bulgakovam[109], bet Jūs ļoti daiļrunīgi klusējat!"

Dārgais Orest, Jūs varat iztēloties manu apmulsumu. Tomēr es drīz atguvos un darīju visu iespējamo, lai apliecinātu viņam mūsu apslēpto pieķeršanos Polijai, es nostājos pret Prūsijas karaļa alkatību un pret Krievijas despotisko iedomību. Tad viņš nedaudz atmaiga, bet, manuprāt, tas notika drīzāk kāda gredzena dēļ, jo viņš baidījās, ka tas par dažiem simtiem dukātu var zaudēt savu vērtību. Ak, Orest, cik nedrošās un savtīgās rokās ir mūsu liktenis! Jums mati sacelsies stāvus, kad izstāstīšu par atklājumiem, kas nākuši gaismā pirms pāris nedēļām un kuru dēļ biju bezgala sašutis un nikns. Biju nolēmis par tiem nestāstīt, līdz es atgriezīšos, lai ne ar ko neriskētu, bet tiem tomēr jānokļūst Jūsu draudzīgajās un uzticīgajās rokās, un pat, ja šī vēstule nonāktu pie ienaidniekiem, mūsu liktenis no tā nekļūs ne sliktāks, ne labāks.

Tad ziniet, ka laikā, kad bija runa par komitejas izveidi Kurzemes lietās, vajadzēja izvēlēties pārstāvjus, kam bez labas gribas strādāt vajadzēja būt arī labvēlīgi noskaņotiem pret hercogu. Tad, kad bija nolemts izveidot šādu komiteju, starp hercoga un bruņniecības partiju notika sarunas, lai izvēlētos pārstāvjus, kas tos atbalstītu; hercoga partija pārspēja bruņniecību ar solījumu un dukātu palīdzību. To paveica mūsu labais jezuīts *D-au*. Viņš piedāvāja kandidātus *M-l*[110] un Sartoriusam[111] un uzsāka sarunas ar tiem. Tomēr bija neiespējami panākt, ka bruņniecības delegāti neiebīda trīs savus pārstāvjus; tie ir *O-r, Os-ky, Tz-z*. Šie deputātu kungi visus sešus mēnešus neko netika darījuši Kurzemes lietas labā. Viņiem trūka vadoņa, kas mācētu strādāt, domāt un kārtot lietas. Vai vajadzīgas jaunas sarunas? [Uz komiteju] izdevās deleģēt kanclerus–deputātus

[107] Ā. K. Čartoriskis.
[108] Dž. Lukezīni.
[109] Jakovs Bulgakovs (*Bulgakov*; 1743–1809), krievu diplomāts, no 1781. gada Krievijas impērijas sūtnis Portā (Turcijā), no 1789. līdz 1793. gadam – Polijā.
[110] K. A. fon Manteifels-Scēge.
[111] Sartoriuss (*Sartorius*), Kurzemes muižnieks, kopā ar K. A. fon Manteifelu-Scēgi un J. K. F. fon Mēdemu pārstāvēja hercoga intereses Polijas Seimā.

(*les Chancelliers Deputes*), lai iegūtu vienīgi *K-y*[112] Pirmais viņam šo plānu līdz ar algu piedāvāja *D-au*, un ar intrigu palīdzību darījums izdevās! Hercogs viņam samaksāja 3000 #!! *N-z*, kuram ir protokolista amats, no tās saņēma pusi. Tāpat arī visi pārējie – kurš skaidrā naudā, kurš ekipāžās utt. No *Δυχεϛϛε*[113] pašas man ir zināms, ka *Δυχ*[114] tas izmaksājis 30 000 dukātu! No šī paša ziņu avota es zinu, ka viss šis darījums jau izmaksājis vairāk nekā 100 000 #! Tam vēl pieskaitiet divus ceļojumus un uzturēšanos Varšavā, un iegūsiet aptuveni 169 000 # lielu summu. Bruņniecībai tas līdz šim jau izmaksājis vairāk nekā 60 000 Holandes ekiju. Turklāt nekas vēl nav izdarīts! Tas ir šausmīgi! Turpinām! Mūsu nevainīgie pavasara deputāti[115] neko nenojauta par šiem darījumiem, kas notikuši pirms manas ierašanās. Viņi – tāpat kā mēs abi – ilgi domāja, ka viss, ko kāds vēlas mūsu labā darīt, tiks izdarīts, balstoties uz cilvēcību un cēlsirdību. Par to nebija ne domas! Virsroku ņēma partiju gars, un audiences piešķiršana nozīmēja vienīgi to, ka vēlējās pamēģināt ar pretkaraļa, t. i., aristokrātu, partiju, un mēs bijām līdzeklis. Pēdējā minētā partija krita, bet mēs triumfējām, taču tas nebija ne mūsu sarunu iespaida, ne mūsu lietas taisnīguma dēļ. Jaunajiem nuncijiem, kas bija piemēroti, lai tos iesildītu ar jauno filozofiju, glaimoja, viņus slavēja, izcēla, bet patiesībā tie nebija nekas cits kā vienīgi ierocis nelielas karaļa uzticības personu grupas rokās, un tādi tie ir joprojām, gandrīz neko par to nenojaušot.

No otras puses, mūs padarīja par ieročiem, lai veiktu diversiju Kurzemes bruņniecības lietā ar hercogu. Tāpēc no hercoga puses mums piedāvāja *D-au*, Sartoriusu, *K-y*[116]. Mūsu[117] sūtņi domāja, ka tikai viņi aizstāv mūsu lietu, un viņi arī to pietiekami aizstāvēja, bet mūs uzskatīja par mācekļiem un izturējās kā pret papildspēku. Esmu atklājis, ka *M-l* devis šiem un citiem kungiem mājienu, ka hercogs piepildījis mūsu kasi un ka mēs esam tikai marionetes; šajā lietā jau esmu spēris soļus. Taču Jūs nojaušat, ka visā jābūt ārkārtīgi piesardzīgiem. Es esmu apņēmies neko nelikt manīt līdz laikam, kad hercoga pakalpiņi mums vairs nebūs vajadzīgi. Pēc šī komitejas ziņojuma es pacentīšos ieinteresēt citus mūsu draugus, lai viņi runātu mūsu labā Seimā un informētu tos, kuri nezina par šo netaisnību. Tā kā līdz šim hercoga sakari mums bijuši ārkārtīgi svarīgi un bez tiem mēs nebūtu spēruši ne soli, tad tos joprojām ir jāizmanto līdz zināmam laikam, kad varēsim nomest maskas.

---

[112] Iespējams, Ādams Staņislavs Krasinskis (*Krasiński*; 1714–1800), Kameņecas bīskaps, Polijas karalistes lielais sekretārs (*Sekretarz wielki koronny*), viens no aktīvākajiem 1791. gada 3. maija konstitūcijas atbalstītājiem, iestājās par reliģisko toleranci.

[113] Hercogienes (*Duchesse*) vārds uzrakstīts ar sengrieķu burtiem. Iespējams, informāciju par kukuļiem autors ieguvis nevis tieši no pašas hercogienes, bet kādas no viņai pietuvinātas personas.

[114] Hercoga (*Dux*) vārds uzrakstīts ar sengrieķu burtiem.

[115] Namnieku apvienības deputāti Fīrhufs, Forkampfs un Tīdens.

[116] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.

[117] Domāta Namnieku apvienība.

Dārgais Orest, nekad nevar pamanīt visu. Mūsu, tas ir, hercoga, draugi ir pārliecināti, ka es esmu hercoga aģents, kurš iefiltrēts pilsoņu kārtas lietā. Mūsu ienaidnieki to atkārto visās malās, un mūsu draugiem to pierāda visi fakti: *Δυχεςςε* rīcība attiecībā pret mani, sakari ar hercoga delegātiem, atļauja (ko izdevis tieši hercogs) atstāt katedru uz 4–6 mēnešiem un visbeidzot apstāklis, ka, *Δυχεςςε* vārdiem runājot, – viņa būšot pret mūsu apelācijas lietu, jo es neesot pakustinājis ne pirkstu, lai iegūtu šīs tiesības mūsu valstij – tas viss liekot domāt, ka esmu hercoga uzticības persona šai lietā, un, lūk – atslēga tam, no kurienes esmu to visu uzzinājis un aprakstu šajā vēstījumā. Vakar piedalījos ģimenes vakariņās pie *L-i*[118], un viņš ar mani runāja par mūsu lietu, it kā viņš runātu ar *M-l*. Turpināsim spēlēt šo lomu un labāk mazliet izliksimies nekā sabojāsim lietu, kas skar mūsu godu un godājamas kārtas glābšanu. Jūs esat vienīgais, kurš to visu zinās, jo Jūs mācēsiet šo noslēpumu labi glabāt tāpēc, ka domāju – Jūs esat vienīgais cilvēks, kas, tāpat kā es, ir pārliecināts – Mītavā nav neviena, kam Jūs varētu par to stāstīt, lai nesabojātu mūsu lietu. Es gaidu brīdi, kad redzēsimies, lai varētu visos sīkumos aprakstīt to zemiskumu, izlikšanos un mānīšanos, kuru liecinieks es šeit esmu. Nedomājiet, ka pēc revolūcijas[119] nācijas raksturs būtu mainījies, jo pat revolūcija notika un tiek atbalstīta ar intrigām. Tādas tās lietas. Turpināšu stāstu: hercogs ar visiem saviem dukātiem neko lielu neiegūs! Bruņniecība – vispār neko, bet varbūt, ka mēs iegūsim vairāk nekā abi minētie. Nācijas goda intereses liek kaut ko darīt mūsu labā, kamēr citu partiju labā kaut kas tiks darīts vienīgi izdevīguma dēļ.

Par dotajiem un saņemtajiem dukātiem un ekijiem pasmiesies, un par tiem jau tagad smejas. Nesen *Δυχεςςε* mani uzjautrināja ar savu dusmu lēkmi par to, ka, neraugoties uz iztērēto naudu, viņas izveicību, skaistumu un izsmalcinātību, nekas vēl nebija panākts. "Manu lietu velk garumā," – viņa teica, – "lai ilgāk varētu nākt un atrast klātu galdu!" Kaut arī šo piezīmi izraisīja sarūgtinājums, tomēr tai ir savs pamats. Pie viņas patiešām vienmēr var labi paēst, notiek pieņemšanas, balles utt., bet viņai atmaksā ar blēdīšanos. Es varu minēt vienu no neskaitāmajiem piemēriem.

Vakar vakarā pie karaļa vajadzēja būt plašai sabiedrībai. Kā parasti tika gaidītas pašas smalkākās Varšavas dāmas. Gaida, gaida, kamēr ierodas tikai sešas! Hercogiene[120] bija viena no viņām, tad vēl karaļa māsa ar savām dāmām. Pārējās neatnāca, aizbildinoties, ka hercogienes spožums viņas aizēnošot! Lai vienlaikus pārmestu karalim, viņas apgalvoja, ka pēc stārastiju (*Starostier*) pārdošanas viņām vairs neesot līdzekļu, par ko pasūtīt greznu apģērbu. Vai redzat, dārgais Orest, kāda vētra draud uzbrukt karalim, hercogam un, iespējams, visai Polijai?

[118] Dž. Lukezīni.

[119] Proti, pēc 1791. gada 3. maija konstitūcijas pieņemšanas Polijā.

[120] Doroteja.

Paskatīsimies, mīļais draugs, kā mēs spēsim to novērst no mūsu sīkās lietas. Turklāt, neaizmirstiet, ka vēl gaidāms Krievijas paziņojums par jauno 3. maija konstitūciju, un palīdziet man ar saviem labajiem padomiem!

Ja tie, kas mūs sūtījuši (*Cometans*)[121], zinātu visu, ko Jums rakstu, viņi pilnīgi zaudētu galvu un visu sabojātu. Iespējams, ka kļūdos, bet man liekas, ka Orests un Pilāds ir pārāk labi šiem ļaudīm. [..] Ja man nebūtu tik daudz lepnuma, lai kristu izmisumā par savu cilvēka un pilsoņa vērtību, man būtu kauns būt par tādu cilvēku sūtni, kuri piedāvā manam uzdevumam tieši pretējo. Man ļoti palīdz tas, ka mēs, Orest, esam vienisprātis, un šajā lietā un ar šiem cilvēkiem darām, ko vēlamies. Vienā no savām vēstulēm Jūs bijāt ļoti labi izteicies, ka valdīt vajadzētu gaišajiem prātiem, un lai tā arī būtu. Mēs varēsim izjust apmierinājumu, ka, nevienam neko nenojaušot, esam bijuši šī pasākuma dvēsele.

Tagad atgriezīsimies pie mūsu lietas stāvokļa. Mūsu pusē [Seima] komitejā vēl ir trīs cilvēki, kuri, izņemot *K-y*[122], ir vairāk vērti nekā visi pārējie, kam maksā un kas turas kopā [tikai] intrigu dēļ un interesējoties par mums kā hercoga ļaudīm. Tie ir lielkanclers[123], vicekanclers[124], *Ch-z*[125] un *Dz-ky*[126]. Es zinu, ka ar viņiem notiek sarunas par pienācīgu dāvanu zeltā, dārglietās vai graudā, bet līdz šim neviens nav uzdrošinājies [likt] viņiem to nojaust. Šie kungi patiesi interesējas par mums, un, iespējams, pat vairāk nekā mūsu draugs par gredzenu, kurš izturas pret mums kā pret piedēkļiem. Ja atgriezīsies kņazs *Cz-ky*[127] un Šimanovskis[128], tad es nešaubos, ka arī viņi būs mūsu kā apspiesto pilsoņu un nevis hercoga [sakūdīto] cilvēku pusē, nostājoties pret bruņniecību. Šīs sešas svarīgās balsis [tātad] ir mūsu pusē. Man jau radās bažas, ka komitejas darbība noslēgsies, darbojoties vienīgi gar hercoga lietu, un paziņos, ka pilsoņu lietu neesot bijis iespējams šajā laikā nokārtot, bet ar veiklu paņēmienu man izdevās mūs no tā pasargāt, apspriežoties ar Kali, lai viņš, izmantojot Poznaņas bīskapa cieņu pret viņa talantiem, censtos panākt, lai viņu un viņa brāļa/māsas [?] dēlu ieceltu par *Emanuensis*[129] pie protokola (*Protocoll*e). Mums par lielu gandarījumu tas ir noticis; šajā statusā viņš jau divas reizes bijis divās sēdēs, un līdz ar to mēs uzzināsim visu, kas notiek sakarā ar mūsu lietu. Bīskapa brāļa/māsas dēls nav

---

[121] Domāti Namnieku apvienības locekļi.
[122] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.
[123] S. Malahovskis.
[124] H. Kolontajs.
[125] J. L. Kreptovics.
[126] Ksaverijs Šimons Tadeušs Dzjaliņskis (*Działyński*; 1756–1819), poļu aristokrāts, Četrgadu Seima deputāts, ievēlēts par Seima tiesnesi no bruņinieku kārtas, piedalījās 1791. gada 3. maija konstitūcijas izstrādāšanā.
[127] Ā. K. Čartoriskis.
[128] Dominiks Šimanovskis (*Szymanowski*; ap 1750–1848), Četrgadu Seima deputāts no Ravas vaivadijas šļahtas, parakstīja 1791. gada 3. maija konstitūciju.
[129] Atbrīvotais (latīņu val.).

tik lielā mērā mūsējais, bet kādi piecdesmit dukāti viņu pārliecināja. Gadījumā, ja hercoga partija censtos savu viedokli par hercoga un bruņniecības lietu vilkt garumā vai apiet mūsu prasības (jo hercogam vairs nebūtu vajadzīga mūsu iejaukšanās), mēs par to nekavējoties uzzināsim un varēsim spert pretsoļus. Es ceru, ka Jūs mani nedaudz uzslavēsiet par šo nelielo atbalstu, dārgais Orest. Man pilnīgi pietiktu ar to, ka esat apmierināts. Līdz šim par mūsu lietu nekas nav ne runāts, ne pieņemts kāds lēmums, par to varat būt drošs.

Gan redzēsim, kā tas viss beigsies. Tagad Jūs zināt visu, kas šeit notiek, un varēsiet dot savu spriedumu. Domāju, ka nemaldos un Jūs par to spriedīsiet kā filozofs un nenožēlosiet, ka esat tuvāk iepazinis šo zemi. Pēc šīs vēstules izlasīšanas Jūs zaudēsiet daļu cerību, un es saprotu, ka mums, godīgajiem cilvēkiem, tas ir smagi. Taču, no otras puses, tas ir labs brīdinājums, ka nevajag mēģināt nēģerus padarīt baltus. Tomēr, ticiet man, Orest, mēs nebūtu nošāvuši greizi.

Tagad Jūs saprotat, kādēļ šo vēstuli sūtu pa pastu un nevis kopā ar parasto depešu. Ardievu, dārgais Orest, Jūs cieši apskauj

Jūsu Pilāds

Vēstuli es neaizzīmogoju, jo tā ir drošāk.

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 30.–33. lp. Tulkojums no franču val.

XV. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 11. janvārī

Dārgais Orest, es esmu Jums bezgala pateicīgs par vēstulēm, no kurām uzzinu, kas notiek ar mūsu lietu Kurzemē. Es nedomāju, ka hercogs mani atsauks, jo no šejienes ir doti pietiekami spēcīgi mājieni par pretējo.

Tikko uzzināju par jauno sastāva ieceri, es uzaicināju *D-au* uz vakariņām. Es viņam teicu, ka daļa bruņniecības [delegātu] grasās ķerties klāt sastāvam un ka pastāv doma sākt ar manu atsaukšanu. Es nelūdzu, lai viņš darbotos pret to, bet teicu, ka manā vietā atsūtīs cilvēku, kurš nedarbosies tik delikāti, kā es to vienmēr esmu darījis attiecībā pret hercoga lietām. Ar to pietika, lai mūsu jezuīta seja izmainītos. Jo – ņemiet vērā, ka viņu vadīja nevis pieķeršanās hercoga lietai, ne interese par mūsu lietu, bet gan bailes zaudēt 500 dukātu bija tās, kas lika mainīties sejas krāsai. Jūs zināt, ka tā ir puse no summas, par kuru vienošanās ir ar mani, un attiecībā par to viņam atliek turēties vienīgi pie manis, jo darījums notika caur manām rokām. Tā nu mūsu draugs bija nepatīkami pārsteigts. Viņa samulsums kļuva jo lielāks, redzot, ka esmu pilnīgi mierīgs. Pēc vakariņām viņš lūdza pajūgu, lai – kā viņš teica – aizbrauktu dažās pieklājības vizītēs. Es jau nojautu, par kādām vizītēm ir runa, un iedevu pajūgu. Kučieris izstāstīja, ka

viņš bijis pie *M-l*[130], *M-m*[131], *S-sa*[132]. Man viss bija skaidrs. Nākamajā dienā es devos pie hercogienes. Protams, kā Jūs, dārgais Orest, būsiet sapratis, vienīgi, lai apjautātos par viņas veselību. Taču viņa ļoti vēlējās pārrunāt dažas lietas. Īsi sakot, viņa visu zināja un nekad [agrāk] nebija izrādījusi tādu interesi par mūsu lietu. Viņa darīja arī to, ko līdz šim nekad nebija darījusi, un apsolīja, ka viņas lieta netiks iesniegta (*rapporter*) bez mūsējās un ka [viņa] iesaistīs visus savus draugus. "Turklāt," – viņa teica, – "jums nav jāraizējas par savu atsaukšanu, ne par sastāva izmaiņām." Man ar to pilnīgi pietika, un es plašāk izklāstīju, kādām briesmām hercogs sevi pakļautu, ja iesaistītos sarunās ar bruņniecības partiju par sastāvu utt. Viņa – tiktāl, cik sniedzās viņas ietekme, – apsolīja, ka hercogs to nesastādīs un ka viņam tas nav jādara, par to viņa varot likt savu galvu ķīlā. Ar to būtu pietiekami. Kā redzat, tad pērkama cilvēka neuzticība ir pietiekami veikla. Es jutos jezuītam dziļi pateicīgs par to, ka viņš bija izplatījis šo ziņu, dodot mājienu, ka manas atsaukšanas gadījumā pilsoņu kārta pievienotos bruņniecības delegātiem un sastādītu sūdzību kopumu pret hercogu, utt. Tā beidzās šī lieta, kas stipri satrauca hercogieni un viņas pavadoņus. Šajā sakarībā es ievēroju, ka hercogienei ir visai paviršs priekšstats par mūsu un hercoga lietas saistību, jo viņa nekad nebija prasījusi manus paskaidrojumus šajos jautājumos, bet paļāvās uz savu aristokrātisko garu un *M-l* un *M-m* mājieniem.

Ir nolemts sūtīt uz Kurzemi komisiju. Hercoga partija nepalīdzēja, lai nostātos pret šo ieinteresētības sazvērestību. Ir cilvēki, kas ar šo misiju grib iedzīvoties, un pat karalis nespēja novērst viņu intrigas. Hercoga partija šajā sakarā pieļāva nepiedodamu kļūdu. Šiem alkatīgajiem cilvēkiem vajadzēja pajautāt: cik jūs domājat nopelnīt šajā komisijā? Un iedot viņiem šo naudas summu, ko tagad hercogam nāksies dubultot. Līdz šim vēl nav bijusi runa, ka mūsu lietu varētu novirzīt uz šo komisiju, un tāpēc es jūtos mierīgs. Ja tāda doma radīsies, es tūlīt to uzzināšu. Ja mūsu spēki būs par vājiem, lai to novērstu, es vismaz censtos panākt, lai mūsu prasību pirmais punkts tiktu iekļauts pilnībā, bet otrais pastiprināts ar apgalvojumu par mūsu tirgotāju privilēģijām utt. Turklāt komisijas locekļu izvēle atstāta hercogienes ziņā.

[..] Esmu pateicīgs, ka esat mans kasieris, bet nesaprotu, no kurienes Jums radušies 20 ekiji bez tiem, ko Jums lika samaksāt kandidāts Roda (*Rhode*). Vai tie nāk no mana deputāta (*deputat*) atalgojuma vai akadēmijas?

Es Jūs cieši apskauju, Jūsu uzticamais
Pilāds

[..] Pēc jaunākajām ziņām, ko tikko saņēmu, par komisiju vēl nav galīgi izlemts. Skatīt pielikumu.[133]

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 34., 35. lp. Tulkojums no franču val.

[130] K. A. fon Manteifels-Scēge.
[131] K. J. F. fon Mēdems.
[132] Sartoriuss.
[133] LNA_LVVA, F5759_2_369, 36. lp.

XVI. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 17. janvārī

[..] Tomēr man Jums jāsaka, ka [Andrea] par to bija pirmās atsauksmes, bet viņš neteica, no kā. Tā ka, no vienas puses, Jūs esat pārāk, bet, no otras – nepietiekami piesardzīgs. Piedodiet, mans draugs, tāpat kā es piedodu Jums. Turklāt tas nekas. Es atbalstu šīs laulības un pēc to noslēgšanas teikšu par tām vienīgi labu.

Otrā *W-g* vēstule nelīdzinās iepriekšējai: neīsta, nekaunīga, apmelojoša. Neparko neraizējieties, dārgais Orest. Jūs zināt visu, kas attiecas uz mūsu lietu. Kad hercoga lieta būs pabeigta, neizbēgami sekos mūsu kārta; ja tas tā nenotiks, to nebūs paveicis *W-g* kungs. Mēs varam būt droši par kungu ar skaisto gredzenu un, ja mums būtu pietiekami daudz naudas, lai samaksātu par citu darbu, mēs panāktu lielisku uzvaru. Taisnīgums ir pārāk laba lieta, lai to piešķirtu tāpat vien: tas ir mūsu ziņotāju vairākuma uzskats, bet mums būs tiesneši, kas nemīl darīt labu, ja tiem nemaksā. Ir vajadzīga pacietība un aukstasinība. Man tā tagad piemīt visaugstākajā mērā. Kas attiecas uz apelācijas lietu, būtu bīstami to uzsākt. Pēc manas beidzamās vēstules izlasīšanas Jūs būsiet pārliecinājies, ka tagad pienākusi *D-e*[134] un viņas dienderu kārta mūs iznīcināt gadījumā, ja mēs darītu kaut ko tādu, kas viņai nepatiktu. Bet pienāks kārta arī viņai, par to varat būt drošs.

Esmu iepriecināts, ka Jums patika mana Cīgenhorna[135] kompilācija vai tulkojums par Kurzemes pilsētu rašanos. Pārāk vēlu attapos, ka esmu Jums nosūtījis nepilnīgu eksemplāru, kas bija atsevišķa kopija, ko veidoju kā uzmetumu, pirms saņēmu dokumentus par Rīgas tiesībām. Es tos izmantoju, lai nobeigumā veidotu vienkāršu tiesību uzskaitījumu, bet Jums nosūtītajā eksemplārā tās minētas vispārīgos vārdos.

Ko jūs visi tur, Mītavā, darāt? Jūs sastrīdēsieties brāļu Borkumu[136] lietas dēļ. Uzmanieties, dārgais Orest, lai Jūsu Pilāds netiktu kompromitēts. Jūsu sūdzības un instrukcijas prasa, lai es iznīcinātu ebreju rasi, un Jūs, Orest, mīlējaties ar viņu meitām, bet Rīdigeram[137] viņi maksā par to, lai viņš tiem Mītavā sagādātu

---

[134] Hercogiene.

[135] Kristofs Georgs fon Cīgenhorns (*von Ziegenhorn*; 1714–1783), Kurzemes hercogistes un Prūsijas karalistes darbinieks, jurists, tiesību vēsturnieks un diplomāts. Dzimis Jelgavā, izdevis Kurzemes hercogistes likumu hrestomātiju "*Staatsrecht der Herzogthümer Curland und Semgallen*" (Königsberg, 1772).

[136] Kalmans ben Pineass Zeligmans Borkums (*Borkum*, ?–1828) un viņa brālis Simsons (*Borkum*; ?–1828), hercoga Pētera galma baņķieri. Pateicoties viņu ietekmei, ebrejiem tika atļauts apmesties Jelgavā uz pastāvīgu dzīvi, organizēties kopienā un nodarboties ar amatniecību un tirdzniecību Kurzemes hercogistē. 1775. gadā viņi pat panāca atļauju sūtīt savus dēlus hercoga Pētera akadēmiskajā ģimnāzijā.

[137] Jakobs Vilhelms fon Rīdigers (*von Rüdiger*; 1752–1814), 1772.–1793. gadā Kurzemes hercogistes valdības sekretārs, nobilitēts 1791. gadā, 1799. gadā dzimta ierakstīta Kurzemes bruņniecības matrikulā. Kā izriet no teksta, viņš simpatizējis ebreju tirgotājiem.

Kānaānu. Mūsu tirgotāju kārta jau sāk kļūt nemierīga, un es baidos, ka no šīs kurnēšanas neizceļas zibeņi, kas var izjaukt mūsu ūniju. Kā godīgs cilvēks esmu paziņojis, ka es esmu pret šo pasākumu, bet *W-n* skolnieks nenosarkdams ir paziņojis pretējo. Es baidos, vai šo *W-n* nav uzpirkuši mūsu sāncenši, lai mūs sašķeltu, un ka viņš šim nolūkam izmanto Rīdigeru.

Šis plāns ir tik gudrs, ka to varētu piedēvēt viņam, un tas pārāk saskan ar humānajiem, gudrajiem un cēlajiem šā *Marchand de Graces*[138] principiem, lai viņš to novestu līdz izpildei. Dārgais Orest, panāciet vismaz tik daudz, lai viņu domstarpības nenāk atklātībā, jo tad viss būtu zaudēts. Es kategoriski paziņoju, ka nevēlos būt tādu cilvēku pārstāvis, kuru viena daļa vēlas pilnīgi pretējo pārējiem. Man ir pamats nopietnām bažām, ka *Bi-n* īstenībā nav tādās pašās domās kā Rīdigers. Tirgoņu neuzticība ir sasniegusi kalngalus, un būtībā man ir kauns par abām partijām. Vai pēdējiem nebija jābūt pietiekami izmanīgiem, lai pavilktu lietu garumā, neatsakot un neapsolot, kamēr mēs būsim dabūjuši jauno konstitūciju? Lieciet to saprast *K-r*, un varbūt tā Jūs novērsīsiet kļūmīgu aizķeršanos. Es paļaujos uz Jūsu izmanību.

Jums taisnība, Tillings[139] ir īsts nelabais, tomēr negribu, ka Visspēcīgais (*Magnificentissime*) ļauno garu izdzinējs viņu izdzītu no mūsu miesas, kaut arī ar savu rīcību viņš to ir pilnībā pelnījis. Dārgais Orest, partijas gara fanātismam vienmēr nākas kaut ko piedot. Starp mums runājot – tas nedaudz piemīt arī mums, – ja, piemēram, pret mūsu amatniekiem, neraugoties uz viņu rupjo neziņu, mēs būtu izturējušies ar lielāku laipnību un draudzību vai vismaz būtu parādījuši lielāku izmanību; ja šis Hallera (*Haller*)[140] kungs galdniekam Šmidam (*Schmid*) un miesniekam Ecelam (*Ezel*)[141] nebūtu teicis "Ei, tu!", bet gan "jūs", tad šie ļaudis nebūtu tik nikni un nebūtu nostājušies mūsu sāncenšu partijas, bet gan pilsoņu pusē utt. Visi mūsu draugi iesaka rīkoties, lai šie cilvēki apvienotos, un man nākas paskaidrot, ka tas ir tas pats, kas padarīt nēģerus baltus.

Jūsu vēstuli *G-a* kundzei[142] esmu nodevis adresātei. Taču, kā parasti, pašu es viņu nesastapu. Arī šodien biju aizgājis pie viņas, bet bez panākumiem. Visi viņu ir ļoti iemīļojuši, un, ja man neizdodas viņu notvert [rīta] tualetes laikā, tad manus uzmanības apliecinājumus nav kam veltīt, jo viņa visur ir ļoti gaidīta

---

[138] Žēlastības tirgotājs (franču val.).

[139] Johans Nikolauss Tillings (*Tilling*; 1739–1798), teologs un publicists, Jelgavas kalvinistu draudzes mācītājs un retorikas profesors hercoga Pētera akadēmiskajā ģimnāzijā, atbalstīja Jelgavas amatnieku apvienību prasības pret tirgotājiem, sastādot viņu vārdā sūdzību, kas tika iesniegta hercoga kancelejā. Tā veicināja amatnieku atšķelšanos no Namnieku apvienības un līdz ar to – šīs apvienības vājināšanu. Tas izraisīja dziļu tirgotāju (namnieku) nicinājumu pret J. N. Tillingu, bet arī muižnieku simpātijas viņš neieguva.

[140] Viens no Namnieku apvienības vadītājiem.

[141] Šmids un Ecels – amatu meistari, vieni no minētās Jelgavas amatnieku apvienību sūdzības pret namniekiem parakstītājiem.

[142] Aleksandra Goržeņska, dzimusi Skorževska.

patīkamo paradumu un savas asprātības dēļ. Ardievu, dārgais Orest. Lai sevi nekompromitētu, domāju, ka mūsu maizes devējiem būtu steidzami jādod ziņas par to, kas šeit notiek, un tās atrodamas depešās, kurās saņemsiet manu vēstuli. Esmu pārliecināts, ka manas piezīmes izraisīs pārsteigumu un palīdzēs iepazīt mūsu aizbildņu un tiesnešu principus. Manuprāt, labāk ir atteikties no kādām cerībām nekā tās uzturēt uz sava goda rēķina, kad tās pilnībā netiks piepildītas.

Ardievu, dārgais Orest, cieši apskaujot,
Jūsu Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 36. lp. Tulkojums no franču val.

XVII. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 28. janvārī

No Jūsu beidzamās vēstules redzams, ka mūsu lieta Kurzemē nonākusi dziļā krīzē. Vai zināt, ka sarunu starp *Mgnr*[143] un *Gr*.[144] es uztveru kā savas atsaukšanas priekšvēstnesi? Es priecātos, ja tā būtu kļūdīšanās, bet izskatās, ka viss jau tam ir sagatavots. Tas būs beidzamais to kungu, kuri atrodas mūsu *Maitre*[145] tiešā tuvumā, trieciens mūsu lietai. Taču, ja tā gadījumā notiktu, manā rīcībā vēl ir līdzekļi, lai turpinātu spēli. Starp mums runājot, šo triecienu labos pati hercogiene. Gan redzēsim. Nevēlos savu noslēpumu uzticēt pastam, tāpēc tagad klusēšu.

Doma par akadēmijas kanceleju (*Chancellier*) man šķiet visai savāda, bet es domāju, ka tā paliks tikai savāda [iedoma]. Es šaubos, ka to iespējams īstenot. Redziet – 2000 ekiji noderētu, ja aristokrātija baidītos, ka esam tik bīstami un ka mūs nevar pakļaut bez algas. Man liekas, ka no ne visai tīrās sirdsapziņas izriet, ka mums nav jāiegūst apelācijas tiesības. Tomēr es priecājos, ka šajā sakarībā ir veikti atsevišķi pasākumi. Es nekad nebūtu ticējis, ka visā nopietnībā pastāv doma mums piešķirt tiesības, kas citās zemēs pret tiesas netaisnībām ir pašam beidzamam pavalstniekam.

Kas attiecas uz mūsu lietas gaitu šeit, tad viss notiek kā vienmēr. Komiteja strādā ārkārtīgi gausi. Nekas nespēj sagraut tās apņēmību pārāk nesteigties vai likt tai izdarīt tā, lai mūsu lietu vismaz izskatītu kopā ar hercoga lietu. Hercogiene steidzina komisārus, un man liekas, ka daži nolēmuši pabeigt hercoga lietu, ziņot par to Seimā un, izmantojot šo paātrinājumu, panākt, ka mūsu lieta netiek ne

[143] Saīsinājums no vārda *Monseigneur* – hercogs.

[144] Iespējams, domāts barons Johans Ulrihs fon Grothuss (*von Grothuß*; 1753–1815), viens no Kurzemes bruņniecības delegātiem Varšavā.

[145] Hercogs.

izskatīta, ne arī iesniegta. Par laimi, komitejas sastāvā ir daži, kas nav tādās pašās domās, un ar viņu palīdzību mēs centīsimies panākt pretējo. Jo vairāk atklājas, ka *C-y*[146] ir hercoga pusē, jo stiprāk *M-y*[147] darbojas pretim šiem plāniem. Tātad brīdī, kad šis plāns īstenojas, mums jānostājas pretējā pusē, saprotams, ar vislielāko piesardzību. Tāpēc, dārgais Orest, man nav nekādas jēgas zaudēt vēstures profesora vietu Mītavā, lai kādu dienu uzrakstītu skandalozo savas misijas vēsturi Varšavā. Otrs veids, ko izmantoju, lai darbotos pret iespējamo katastrofu, ir pastāvīgi atgādinājumi *D-au*, ka 500 #, kas nav vēl samaksāti, tā arī netiks saņemti, ja mūsu lieta netiks izskatīta un ka kāds gredzens būs vairāk vai mazāk vērtīgs atkarībā no izturēšanās pret mums. Es nevēlos, ka šie pieredzējušie jezuīti mūs uzskatītu par muļķiem. Jūs jau zināt, pa kādiem ceļiem es uzzinu, kurš kungs komitejā mums vēl labu un kurš – sliktu.

Ardievu, dārgais draugs. Es vēlreiz vēlos atkārtot, ka nekas nespēs aizkavēt manu darbību, nekas neaizvainos manu skatījumu. Uzvarēt vai mirt! Ja es neesmu labs gladiators, tad vēlos vismaz būt *bon esprit*[148]. Tas ir mans vienīgais lepnums.

Ģenerāliene *G-a*[149] lūdza Jums nodot daudz sveicienu sakarā ar Jūsu pēdējo vēstuli, no kuras viņa man nolasīja lielu daļu. Vēstule ir lieliska, un tas nav tikai kompliments. Biju pie viņas uz vakariņām pirms dažām dienām.

Es Jūs apskauju, dārgais Orest, Jūsu uzticamais
Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 39., 40. lp. Tulkojums no franču val.

XVIII. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 1. martā

Dārgais Orest, apriņķu deklarācijas vairs nekaitēs hercoga lietai. To lietas sagatavošana beigsies pēc dažām dienām, un, ja apstākļi pilnībā neizmainīsies, tad šis komitejas ziņojums tiks pilnībā pieņemts Seimā. Spriežot pēc iepriekš izdarītiem rūpīgiem apsvērumiem, hercogs uzvarēs – tas nozīmē, ka viņš neko nezaudēs no savām tiesībām, kādas viņam pienākas gan saskaņā ar seniem paradumiem, gan mūsu valsts pamatlikumiem.

Kas attiecas uz mūsu lietu, dārgais Orest, tad es varu apgalvot, ka lielākā daļa no komitejas locekļiem ir labās domās par mums un ka tā darīs visu, lai nebūtu jākaunas par savu konsekvences trūkumu. Jūs zināt, ka, izņemot mūsu lietas taisnīgumu, viss pārējais mums pietrūkst un ka mani lūgumi, glaimi, nelielās

[146] Ā. K. Čartoriskis.
[147] S. Malahovskis.
[148] Asprātis, nebēdnis (franču val.).
[149] Aleksandra Goržeņska, dzimusi Skorževska.

intrigas un īpaši mūsu [komitejas ?] ziņotāju godkāre aizstāj dukātus. Ak, dārgais Orest, tas ir smags darbs piešķirt šai neīstajai naudai zelta vērtību. Tomēr mums nav jākrīt izmisumā. Domāju, ka ar šo lietu tiksim galā pietiekami labi. Ne Jūs, ne es nevarējām paredzēt kļūmīgo inkorporācijas pavērsienu. Turklāt šajās dienās sāksies mūsu lietas izskatīšana.

Jūs prasāt no manis neiespējamo, dārgais Orest, vēloties, lai iespraužu jaunajā konstitūcijā dažus vārdus attiecībā par finansiālo palīdzību. Tomēr es darīšu visu iespējamo, lai to sagatavotu tādējādi, ka visi kaut ko iegūst un lai mostos neliels patriotisms. Ak, mēs vēl esam tik tālu no *public spirit*[150]. Pilnīgs egoisms, zemiska personīgā ieinteresētība ir tie dievi, kam Kurzemē nes ziedojumus. Drīz mēs teiksim "*Sie waren's nicht wert*!",[151] un mūs, no vienas puses, atalgos nepateicība, bet, no otras – naids. Taču es un Jūs būsim pietiekami droši pārliecināti par savu godīgumu, lai tāpēc nemocītos pārmetumos.

Mūsu saites no tā kļūs vienīgi ciešākas, bet draudzība saglabāsies mūžīgi. Lai tā arī būtu. Pārējo neņemsim vērā vai pasmiesimies par to.

Mūsu gudrais kolēģis T.[152] negūs prieku redzēt mani salauztu un atsauktu vai denuncētu kā slavenās brošūras autoru. Viņš nenojauš, ka nāksies ar nožēlu noskatīties, ka sabiedrība nav nomelnojusi manu reputāciju un ka hercogs nav mani izlicis aiz durvīm.

Sakiet, dārgais Orest, kas ir šie izglītotie ļaudis, kas nevēlas maksāt? Vai nu tie ir ārkārtīgi zemiski [cilvēki], vai arī kādi no mūsu dārgo kolēģu vidus?[153] Es brīnos, ka vēl nav atnācis mans "deputāts" (*deputat*). Vai šis Franca (*Franc*) kungs Bergfried'ā iedomājas, ka nav jādod maize cilvēkam, kas vēlas iegūt [labumu] viņa lielajai brālībai? Tomēr, dārgais Orest, es vēlētos, ka Jūs par to runājat ar Reimersa kungu, lai viņš – ja tas iespējams – izdara tā, ka man maksā skaidrā naudā. [..]

Jūsu uzmanības vērts jaunums ir šāds: Krievijas cariene likusi vienam no prinča Karla[154] dēliem ierasties Krievijā, lai izlemtu viņa likteni. Kāds tas būs? Acīmredzot viņa centīsies to padarīt par Kurzemes hercogu monsenjora nāves gadījumā. Lieta tika paveikta ar tik mazu takta un noslēpuma izjūtu, ka jau pirmajā dienā visa Varšava zināja, ka princis Karls ir atteicies no visām mantošanas pretenzijām un tiesībām par labu savam dēlam. Šis stāsts licis visiem nodrebēt: karalim, viņa

[150] Domāts altruisms, aktīva ieinteresētība sabiedrības (kopīgā, vispārējā) labumā.
[151] Jūs nebijāt tā vērti! (vācu val.).
[152] Iespējams, J. N. Tillings.
[153] Mājiens uz hercoga Pētera akadēmiskās ģimnāzijas profesoru nostāju.
[154] Karls Ernsts fon Bīrons (*von Biron*; 1728–1801), hercoga Ernsta Johana jaunākais dēls, Krievijas armijas ģenerālmajors. 1768. gadā, uzturoties Parīzē, uz četriem mēnešiem bija ieslodzīts Bastīlijā par naudas un parakstu viltošanu. Katrīnas II nodoms par Pētera Bīrona troņa mantinieku iecelt kādu no Karla Bīrona dēliem ļoti satrauca Pētera Bīrona tuviniekus, to skaitā hercogienes pusmāsu Elīzu fon der Reki.

draugiem, visiem patriotiem. Mūsu hercogiene arī ir par to sašutusi, un daži mantošanas plāni pašlaik šķiet gandrīz neiespējami. Cariene nekautro soli pat necentās apslēpt, kaut arī tas ir šķietami cēlsirdīgs [attiecībā] pret jauno cilvēku; [viņa] pat neizlikās, ka vēlas viņu izvilkt no nabadzības. Krievijas vēstnieks karalim par to paziņoja, nevis apsverot katru vārdu vai diplomātiskā veidā, bet tādējādi, ka tas atsauca atmiņā bijušo laiku augstprātīgo toni. Ir radušās dziļas bažas, vai tas nevēstī par nepatīkamu nodomu attiecībā pret 3. maija konstitūciju. Tomēr (lai tas paliek starp mums, dārgais Orest!) Lukezīni ir dziļi aizvainots par šo rīcību, un man liekas, ka Prūsijas galms paredz sekas, kad jauns krievu iebrukums Polijā varētu skart Eiropas politisko līdzsvaru. Esmu pat pārliecināts, ka šim [Prūsijas] galmam pamatoti skauž Krievijas izplešanās un ka tas darīs visu iespējamo, lai atvairītu šādu triecienu Polijai un Kurzemes hercoga namam, [izņemot tādu iespēju,] ja gadījumā Krievija uzsāktu sarunas par Dancigu un Tornu un kādu nelielu Polijas apgabalu, ko tā labprāt dotu Prūsijai, izdarot jaunu dalīšanu.

Jūs varat lieliski iedomāties, ka pret hercogu noskaņotā partija ir sajūsmā un ka šis jaunums tāpat sajūsmina Kurzemes aristokrātus. Tomēr šis prieks ir visai nepārdomāts, jo princis Karls, saistoties ar Krieviju, ir pilnībā sabojājis savas izredzes. Daudzas personas, kas baudīja viņa labvēlību, viņu ir pametušas, to skaitā pat Kurzemes aristokrāti, kas bija ar viņu cieši saistīti, un [pat tādi], kas vienmēr tikuši turēti aizdomās par simpatizēšanu Krievijai. Tātad, ja bijušais krievu despotisms Polijā netiks pilnībā atjaunots un nesagraus visu, kas paveikts vai vēl tiks izdarīts, tad mūsu cerības par labiem panākumiem mūsu, pilsoņu, lietā var uzlaboties.

Turpretim, ja Krievija īstenos savu ieceri dot Kurzemei hercogu,[155] mūsu aristokrāti izjutīs, ko izdarījuši. Hercogam, kam ir ciešas ģimenes saites ar Poliju un kas, no otras puses, ir Krievijas atbalstāmais, būs visas iespējas pārmākt enerģisko bruņniecību, kad tā gribēs sarīkot procesu Varšavā. Kas atliks šiem nicīgajiem un valdonīgajiem ļaudīm, kad poļu nācija viņus ienīdīs par saistību ar tās ienaidnieku laikā, kad tā darīja visu, lai nostiprinātos, kad hercogs viņus vajās, jo, nonācis hercoga krēslā, aizmirsīs par viņu kādreizējo uzticību, un kad viņu nodomi būs pārspēti, bet sūdzības – pat pašas taisnīgākās – augstākās varas noraidītas? – Tad atliks vai nu klusēt, vai mesties rāpus lūgt taisnību un maizi. Patiesi, buržuāziskās valsts liktenis sliktāks vairs nevar kļūt.

Es vēlētos, dārgais Orest, lai Jūs attēlotu tiem[156] šo jauno politisko ainu un kliedētu mūsu līdzpilsoņu bažas, kā arī lai vājinātu bruņniecības triumfu. Izstāstiet to mūsu pilnvaru devēju[157] saprātīgākajai daļai un sakiet, lai viņi izplata

[155] Tas ir, savu ielikteni.
[156] Domāta Namnieku apvienība.
[157] Domāti Namnieku apvienības locekļi.

šo jaunumu sabiedrībā tādā skatījumā, kā esmu devis. Es domāju, ka tas radīs labu iespaidu.

Dārgais draugs, nebaidieties, ka jaunie politiski sarežģījumi varētu mani nobiedēt turpināt mūsu lietu. Es darīšu visu, kas ir manos spēkos, lai tā izdotos – ja arī ne pilnā mērā, tad vismaz daļēji. Šajās dienās esmu iepazinies ar Francijas sūtni, kas ir dedzīgs demokrātijas aizstāvis un kuru man izdevās ieinteresēt par mūsu lietu. Viņš runās par mums ar maršalu Potocki[158], kurš ir [noskaņots] pret hercogu un kuru Heikings noskaņojis pret mums, dodot mājienu, ka esam cieši saistīti ar hercogu, lai satriektu bruņniecību.

Ardievu, dārgais Orest, neaizmirstiet savus sūtņus. Es Jūs maigi apkampju.
Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 41.–44. lp. Tulkojums no franču val.

XIX. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 27. martā

Mans dārgais Orest,

Esmu laimīgi saņēmis vēstuli, ko Jūs man atsūtījāt ar pastu, un pateicos par to no visas sirds. Atbildot es sniegšu nelielu ieskatu par mūsu šī brīža situāciju mūsu namnieku lietā.

To vajadzēja izskatīt pirms astoņām dienām, un ir notikušas divas sēdes, no kurām viena nebija pilnā sastāvā. Ar beidzamo viss bija kārtībā, bet tajā nepiedalījās *K-y*[159], un Jūs zināt, ka bez viņa nekas nevirzās uz priekšu. Izņemot *W-f*, viņam vienīgajam no komitejas ir galva uz pleciem, bet *W-f* ir pārāk aizņemts ar iekšējām lietām, lai viņam būtu laiks visos sīkumos iepazīties ar mūsējo.

Es biju nedaudz noraizējies par to, ka mūsu spēcīgākais atbalsts *K-y* nepiedalījās divās sēdēs (jo viņš nebija arī pirmajā), kurās bija runa par mūsu lietu. Es nodomāju, ka pirms došanās uz sēdi viņš, iespējams, vēlas būt pārliecināts, ka turēšu vārdu attiecībā uz zināmo gredzenu. Es aizsteidzos pie viņa un vēlreiz apstiprināju mūsu solījumu par visdziļāko un vienlaikus reālo pateicību, un viņš atkal apsolīja, ka darīs visu iespējamo, lai virzītu mūsu lietu. Viņš atvainojās par to, ka nav piedalījies divās sēdēs, un apgalvoja, ka laika vēl esot diezgan un ka Kurzemes lietas vispār nevarot tik ātri iesniegt Seimā. Viņš apsolīja, ka noteikti piedalīsies nākamajā sēdē. Šo sēdi pārcēla uz nākamo sestdienu. Tikmēr Plāteram un Ņimcevičam[160] uzticēja sagatavot viedokļu uzmetumu. Plāters ir diezgan

[158] Ignacijs Potockis (*Potocki*; 1750–1809), Lietuvas lielkņazistes lielkanclers, viens no poļu patriotu partijas vadoņiem un 1791. gada 3. maija konstitūcijas autoriem.

[159] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.

[160] Vai nu Staņislavs Ursins-Ņemcevičs (*Ursyn-Niemcewicz*; 1753–1817), Lietuvas armijas ģenerālmajors, Četrgadu Seima deputāts, 1791. gadā Seima tiesnesis no Lietuvas lielkņazistes

zinošs Kurzemes lietās un ļoti interesējas par mums, bet, dārgais Orest, – aiz personīgās ieinteresētības. Arī ar viņu man nācās runāt par reālu pateicību.

Šo reālo pateicību man vajadzēs stipri palielināt, jo, ņemot vērā mūsu kases stāvokli, tā būtu tikai 50 # vērtībā. Tas arī viss, bet tagad es pastāstīšu vēl citas lietas! Tieši tādā pašā stāvoklī es atrodos ar Ņemceviču, kurš raksta protokolu un kurš mums ir ļoti vajadzīgs, lai zinātu, kas notiek ar mūsu lietu, lai laikus novērstu dažas neveiklības, bez kurām šie ļaudis nekādi nespēj iztikt. Turklāt viņi ir pret mums labvēlīgi noskaņoti.

Ja *K-y* teica, ka vēl ir laiks un ka Kurzemes lietas tik drīz netiks iesniegtas [Seimā], tad es paskaidrošu iemeslu. Pēc Lieldienām sākas Lietuvas līgumi,[161] un lielākā daļa lietuviešu deputātu šajā sakarībā dosies uz Grodņu, starp tiem Sapeha[162], kurš ar sirdi un dvēseli ir par hercoga lietu, tāpat viņa tautieši lietuvieši. Tādēļ, ja hercoga lietu gribētu iesniegt [Seimā] laikā, kad vairākums [deputātu] būtu Lielpolijas[163] pusē, būtu jābaidās, ka tā varētu beigties viņam neveiksmīgi! Tātad ir jāsagaida lietuviešu atgriešanās, lai būtu pārliecība par vairākumu, un līdz ar to deputātu spriedums jānovilcina. Tā kā es joprojām esmu lietas kursā par šiem noslēpumiem, bet *M-l*[164] un *M-m*[165] to nenojauš, tad daru visu iespējamo, lai atbalstītu šo plānu, kas vienlaikus ir ļoti izdevīgs mūsu lietai. Jo lielpoļi, kas noskaņoti pret hercogu, joprojām domā, ka esam viņa uzticami sabiedrotie. Es no savas puses pūlos šo priekšstatu mainīt kā tiešā, tā netiešā ceļā un pat iztēloju mūs kā hercoga pieviltos. Visumā tā ir taisnība, bet ir bīstami par to runāt atklāti. Tas, ko mēs šādi iegūsim, nozīmē zaudējumu hercogam. Taču, ja šis noslēpums, kas zināms man un Jums, nāktu gaismā, dārgais Orest, tad mums plāni klātos.

Pirms dažām dienām es pabeidzu atbildi par Heikinga kunga drūmo dialogu. Es ceru, ka vēl nekad Kurzemes bruņniecībai nav pateiktas tik daudzas dokumentētas patiesības. Mūsu dārgais Andrea ir saņēmis šī darba kopiju un izdarījis dažus nelielus labojumus. Es izmantoju kāda Kurzemes pilsoņa vēstules formu viņa novadniekam Varšavā, kam [it kā] būtu bijusi saruna ar kādu Kurzemes bruņniecības pārstāvi. Manuprāt, man ir izdevies uztvert to toni, kas

---

bruņinieku kārtas, vai arī (kas ticamāk) Julians Ursins-Ņemcevičs (*Ursyn-Niemcewicz*; 1758–1841), poļu dramaturgs, prozaiķis, dzejnieks un publicists, Četrgadu Seima deputāts, viens no 1791. gada 3. maija konstitūcijas sastādītājiem, 1791.–1792. gadā Valsts izglītības komisijas loceklis.

[161] Domāta lēņu, respektīvi, zemes līgumu, atjaunošana.

[162] Kazimirs Nestors Sapeha (*Sapieha*; 1757–1798), poļu aristokrāts, 1788.–1792. gadā Lietuvas lielkņazistes Seima priekšsēdētājs, kopā ar S. Malahovski vadīja visu Polijas Seima darbu, viens no 1791. gada 3. maija konstitūcijas aktīvākajiem atbalstītājiem.

[163] Lielpolija (poļu val. *Wielkopolska*, latīņu val. *Polonia Magna*), apgabals Polijas centrālajā daļā un rietumdaļā ar galvaspilsētu Poznaņu. Tomēr šajā gadījumā no konteksta drīzāk izriet, ka lielākā daļa lietuviešu deputātu atradīsies Lietuvas lielkņazistes daļā (tagadējā Baltkrievijas teritorijā).

[164] K. A. fon Manteifels-Scēge.

[165] K. J. F. fon Mēdems.

šeit ir patīkams, un, nemazinot dziļumu, es to mēreni izmantoju. Šo brošūru[166] es likšu iztulkot poļu valodā un vienlaikus iespiedīšu vāciski. Jūs saņemsiet kādus piecdesmit eksemplārus, ko izdalīt mūsu līdzpilsoņiem. Esmu izmantojis dažus faktus un ziņas, ko Jūs man piegādājāt savos materiālos par bruņniecības rakstu. Nākamajā nedēļā Jūs to [brošūru] jau saņemsiet. [..]

P-s kungam es ar nolūku liku Jums pastāstīt atšķirīgas lietas par šejienes mītni. Tiesa, mums nav atsevišķas istabas (*chambre)*, bet es pacentīšos iedabūt teikumu konstitūcijā, ka mums nepieciešamas "*loco conveniente*"[167]. Tas nozīmētu, ka par "pieņemamu vietu" varam dēvēt to, ko par tādu uzskatām. Tomēr Jūs nespējat iedomāties, cik ļoti lūgums par apakšpalātu sadusmoja mūsu kungus! Mēs bijām aizmirsuši, ka viņu interesēs ir mūs turēt pastāvīgā atkarībā no viņiem, un tāpēc viņi vienmēr pretosies mūsu stāvokļa uzlabošanai. Tāpat ir ar hercogu un bruņniecību, kuru tiesības un privilēģijas nekad netiks celtas gaismā. Daži no viņiem ir pietiekami atklāti, lai to man atzītu.

Tas, ka *P-s* kungs nedabūja pie manis nelielas vakariņas Parīzes stilā, ir viņa paša vaina. Viņš pilnībā neuzticējās *F-f*[168], baidoties, ka tas varētu izpļāpāties, nemaz nepadomājis, ka viņš ir tikpat lielā mērā ieinteresēts, lai nenāktu gaismā viņa šejienes dzīvesveids. Jums varu teikt, ka gan šajā, gan citā ziņā mēs dzīvojam pilnīgā saskaņā un ka sievietes, kas šeit parādās, mēs dievinām abi. Stāstus par šo tēmu varēsiet dzirdēt mutiski.

28. martā. Tieši šobrīd saņēmu Jūsu vēstuli, kas mani ļoti iepriecināja. Es piestrādāšu pie hercogienes aristokrātiskā tēla, un tad redzēsim, vai man izdosies pilnībā izdzīt no viņas ļaunos garus, jo biežajās tikšanās reizēs es vienmēr esmu centies viņu no tā novērst. Taču lūdzams izdariet tā, lai *Monseigneur*[169] tur savu vārdu par skaidro naudu. Bez tās, kā nojaušat, man pietrūkst rīcības brīvības attiecībā pret dažiem cilvēkiem, kas grib būt droši, ka mūsu pilsoņu [kārtas] lietas labā nestrādā pa tukšo. [..]

Ardievu,
Jūsu Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 45., 46. lp. Tulkojums no franču val.

---

[166] Domāta 1792. gadā Varšavā anonīmi iznākusī F. J. Šulca brošūra "*Sendschreiben eines kurländisschen Bürgers an seinen Landsmann in Warschau [..]*" (Kāda Kurzemes pilsoņa vēstule savam novadniekam Varšavā), kurā Kurzemes namnieku prasības bija pamatotas, atsaucoties uz vēsturisko praksi, līgumiem un tiesību aktiem.

[167] Sanāksmju vieta (latīņu val.).

[168] Iespējams, Fīrhufs.

[169] Hercogs.

XX. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 4. aprīlī

Tātad, dārgais Orest, mūsu lieta rit pilnā sparā. Pagājušajā sestdienā notika plaša sēde, kuru, izmantojot uzstājīgus lūgumus, solījumus utt., bijām padarījuši vairāk nekā pilnīgu. Beidzamajā vēstulē es rakstīju, ka Plāteram un Ņimcevičam ir uzdots sniegt viņu viedokli par mūsu lietu. Pēdējais ir gatavais bērns un neko neizdarīja, bet Plāters (saskaņā ar jaunumiem, ko saņēmām) sniedza komitejai šādu ideju. Par to ir ticis runāts un diskutēts, bet nekas nav izlemts, taču Kolontajs ir panācis, lai to pieņem kā *deliberandum*[170]. Tā kā viņam nepatīk Plāters, kas ir viņa kādreizējais sāncensis uz vicekanclera vietu, tad viņš (vienkārši, lai parādītu savu pārākumu) nekad nepieļaus, ka [slēdzienā] tiktu iekļauti daži šīs idejas punkti. Tomēr šajā lietā ir pietiekami daudz iepriecinoša. Plāters, būdams pa pusei Kurzemes muižnieks, kas piesūcies ar šo aristokrātu principiem, neuzskata mūsu kārtu[171] ne par provinces [pārstāvniecisku] kārtu (*Etat provincial*), ne arī vispār par daļu no trešās kārtas mūsu zemē.

Te nu Jūs redzat, dārgais Orest, kādā veidā ar mums karo aizspriedumi [..]. Jūs zināt, ka es pa vairākiem ceļiem esmu nogādājis Plāteram fon Grothusa[172] kunga runas par viņa korupciju, un līdz ar to viņš [Plāters] pastāvīgi ir uzstājies pret bruņniecību, kad tika izskatīta tās lieta pret hercogu; mums bija lielas cerības, ka viņš rīkosies mūsu lietas labā un ka viņa naids varētu izpausties pret viņa pretiniekiem. Tomēr, kā jau minēju, viņš to nedarīja. Taču es domāju, ka Kolontajs un vairākums viņu pārliecinās. Pārējais viņa idejās visumā bijis mums labvēlīgs. Lai izvairītos no jebkura kļūmīga uzskata, esmu uzsācis sarunas ar *K-y*[173], lai viņš šo ideju neizziņo rakstiski. Šķiet, ka man izdosies to iegūt vai vismaz viņa klātbūtnē izlasīt un izdarīt tajā manas piezīmes un nepieciešamos atspēkojumus.

Jūs neticēsiet, dārgo Orest, cik šie cilvēki ir dumji un cik slikti spējīgi izrīkoties ar nabaga Kurzemi. Viņi ne mazākā mērā necenšas rūpīgāk iepazīties ne ar mūsu iekārtu, ne ar mūsu vispārējām interesēm. Viņi domā un atklāti izsakās, ka katrs solis, ko mums laimētos spert, lai sakārtotu mūsu iekšējās lietas, būšot kaitīgs Republikas[174] varai, jo attālina mūs no pilnīgās atkarības, kādā viņi vēlas mūs turēt. *Divide et impera*[175]. Tas ir viņu kredo, un Jūs pārliecināsieties, ka viss, ko viņi izlems Kurzemes lietā, būs apzīmogots ar šo viltīgo principu.

Par to liecina slēdziens, ko viņi pieņēmuši hercoga un bruņniecības lietās. Tas ir divdomīgs, bērnišķīgs solis un, starp citu, liecina par sliktu lietu izpratni. Mēs

---

[170] Apspriežams jautājums (latīņu val.).
[171] Domāta Kurzemes pilsoņu kārta.
[172] J. U. fon Grothuss, aizstāvēja Kurzemes hercogistes bruņniecības intereses Polijas Seimā.
[173] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.
[174] Domāta Polija.
[175] Skaldi un valdi! – Romas devīze (latīņu val.).

abi ar Andrea darījām visu, lai to iegūtu. Vai spējat aptvert, ka pēc atkārtotajiem solījumiem, ko mums deva *K-y* un vēl daži komitejas locekļi – neko neizlemt attiecībā uz landtāgiem, neiedziļinoties mūsu prasībās, – lēmums tomēr ir pieņemts, par mums nedomājot? Tagad es strādāju kopā ar Andrea, lai mainītu šo slēdzienu, kas tomēr drīzāk atstāj vieglprātīgu iespaidu nekā apzinātu mūsu ziņotāju ļauno gribu. Es Jums nogādāšu savu atbildi par fragmentiem, kas attiecas uz Kurzemi Nr. #, un ceru, ka būsiet apmierināts. Ja manā rīcībā būtu vairāk laika, tā būtu labāka. Tomēr, es domāju, ka arī šajā stāvoklī tā atstās pietiekami labu iespaidu. Pilnīgi iespējams, ka daži vājāki prāti no mūsu vidus, to lasot, izbīsies. Nomieriniet viņus. Nav no kā baidīties. Šeit visiem šāda veida lietās ir atļauts teikt, ko domā. Brālis Dorans (*Doran*) to iztulkoja poliski un man teica, ka viņa stils poļu valodā esot tekošs un ka viņš labi uztvēris oriģināla toni [..].

Ardievu, mans dārgais Orest, es Jūs apskauju.
Jūsu Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 47., 48. lp. Tulkojums no franču val.

XXI. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 14. aprīlī

Pēdējā [vēstulē], dārgais Orest, es rakstīju, ka esam ieguvuši gala slēdziena (*Conclusum*) kopiju hercoga un bruņniecības lietā un ka šajā dokumentā nebija ne vārda par pilsoņu kārtu, jo īpaši jautājumā par tās uzaicināšanu uz landtāgiem. Andrea un es – mēs abi bijām ārkārtīgi apmulsuši par šo atklājumu, jo īpaši es, un tāpēc ātrāk nelikos mierā, kamēr nebiju visu noskaidrojis. Man tas izdevās, bet atklājās šausmu lietas par *Duch#*[176] un viņas aģentu viltību. No pilnīgi drošiem avotiem es uzzināju, ka komiteja slēdzienu par minētajām lietām vēl nav sastādījusi. Tas nozīmē, ka tas bijis *M-l*[177] un *M-m*[178] roku darbs, jo viņi ir radījuši minēto gala slēdzienu, ne vārda par to nesakot Andrea, un, bez šaubām, centās, lai komiteja to pieņem. Izdarot šo atklājumu, *A-ä*[179] bija ārkārtīgi sadusmots un nolēma atgriezties Mītavā, lai ar hercoga lietām vairs nenodarbotos. Pirms aizbraukšanas viņš grasījās pateikt pāris vārdus *Duch#* un vakar bija pie viņas. Paškaik es vēl nezinu, kāds bijis šīs tikšanās iznākums, bet jau šodien to uzzināšu. No vienas puses, es neticu, ka viņš ļaus sevi pierunāt palikt, bet, no otras – neesmu pārliecināts, ka *Duch#* pielika visas pūles, lai viņu atrunātu no aizbraukšanas. Ja viņš aizbrauktu, tad viņai būtu pilnīgi brīvas rokas,

[176] Hercogiene.
[177] K. A. fon Manteifels-Scēge.
[178] K. J. F. fon Mēdems.
[179] F. V. Andrea.

lai palīdzētu savai dārgajai bruņniecībai un panāktu, ka viņas laulātais draugs zaudētu 200 000 #, jo gala slēdziens, par kuru Jums stāstīju, ir sastādīts tādējādi, ka procesa iznākumā pēc milzīgām pūlēm tiktu panākts vien niecīgs rezultāts. Hercogam ir ārkārtīgi nelaimējies ar aģentiem un [arī ar to], ka viņš neuzticas mums, jo mēs esam viņam uzticamāki, nekā viņš to ir pelnījis. Es darīšu visu, lai mūs neiznīcinātu nodevīgi draugi vai nesaudzīgi ienaidnieki. Dariet visu, ko spējat, lai viņš mums vismaz samaksā 4000 ekijus, jo citādi viņu nav iespējams izmantot. Pats par sevi saprotams, ka šim stāstam par gala slēdzienu un Andreu jāpaliek starp mums. Kas attiecas uz to, ka hercogs jāpasteidzina ar avansu naudas izteiksmē, manuprāt, es darīju pareizi, ka par to ieminējos vēstulē mūsu pilnvarotājiem. Jūs joprojām varēsiet turēt noslēpumā, ka viņš jau ir kaut ko solījis – vismaz kādu laiku –, jo, ja viņš atvērs maku, citi to noteikti uzzinās un tas nenāktu par ļaunu. Izdevumu segšanas gadījumā visi zinās, ka viņš mums ir piešķīris šo summu, lai kaitētu bruņniecībai, un viņa laulātā draudzene darīs visu iespējamo, lai turētu viņu nemitīgās bailēs attiecībā par šiem pavalstniekiem, tā ka viņš necels troksni, ja mēs viņam paziņosim, ka nevaram maksāt.

Bez tam esmu brīdinājis par šo gala slēdzienu Kolontaju, un viņš man apsolīja būt modrs, lai tas netiktu pieņemts tagadējā formā. To labojot, Andrea ir atstājis tukšu vietu pilsoņu kārtai [..].

Dārgais Orest, mēs dzīvojam nožēlojamā zemē! Mūsu Vita[180] "Dialogs" stila un garuma ziņā ir šausmīgs, lai gan pēc satura nav slikts. Ja tas man būtu bijis pirms "*Sendschreiben*"[181] sacerēšanas, es būtu izmantojis dažus vēsturiskus apstākļus un juridiskus teicienus, kas ir labi un pārliecinoši. Tomēr es nebūtu licis to iespiest, jo neviens to nelasītu un turklāt smietos par mūsu uzrunas formu tik frivolai, aizspriedumainai un ļaunai publikai. Mūsu "Vēstule" tam ir vairāk piemērota [..].

M-l, *M-m* un hercogiene par to mums ir izteikuši komplimentus, bet būtībā tā nepatīk ne vieniem, ne otriem – un tam ir savs pamats! [..]

Ardievu, dārgais Orest, cieši Jūs apskaujot,
Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 49., 50. lp. Tulkojums no franču val.

---

[180] Georgs Frīdrihs Vite (*Witte*; 1749–1830), Kurzemes hercogistes galma tiesas advokāts 1781.–1795. gadā, no 1786. gada justīcijas padomnieks, 1795. gadā nobilitēts kā Vite fon Vitenheims (*Witte von Wittenheim*), 1799. gadā dzimta ierakstīta Kurzemes bruņniecības matrikulā.

[181] [Schulz, J. F.] (1792). *Sendschreiben eines kurländischen Bürgers an seinen Landmann in Warschau, den ein kurländischer Edelmann einer Unterredung gewürdigt haben soll.* [Warschau].

XXII. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 22. aprīlī

Vispirms, dārgais Orest, man jāatbild uz dažiem Jūsu beidzamo šā mēneša 8. un 12. datumā [rakstīto] vēstuļu punktiem.

1. To, ko iespējams izpildīt no Jūsu norādījumiem, es centīšos izpildīt. Taču, tā kā daži punkti ir pretrunā ar šejienes politisko sistēmu attiecībā uz Kurzemi, tad neceriet, ka es vai pat Radītājs būtu pietiekami stiprs, lai to paveiktu. Šķiet, ka esat aizmirsis to, ko tik bieži savās vēstulēs esmu Jums atkārtojis – ka šeit nevēlas sakārtot mūsu lietas, bet gan lai mēs pagurtu no nesakārtotības un beidzot paši, hercogs, bruņniecība, pilsētas, nāktu un teiktu: inkorporējiet mūs! Pašlaik [šeit] vadās pēc šādas sistēmas, jo Polija pūlas kļūt stipra un atbrīvoties no jebkuras ārējas ietekmes. Tāpēc varat būt pārliecināts, dārgais Orest, ka es darīšu visu iespējamo, lai apietu vai cīnītos ar šo sistēmu, kas būtībā mūsu darbu un rūpes padara gandrīz neauglīgus, vismaz vairākumā gadījumu. Tikmēr neceriet pārāk daudz, lai tad, ja atgriežos ar mazumiņu, Jūs nebūtu pārsteigts. Atcerieties, ka Jūs vienīgais visos sīkumos zināt, kā virzās mūsu lietas un, ka tad, ja gaidīsiet pārāk daudz, pārējie būs ļoti neapmierināti, jo būs gaidījuši vēl vairāk.

2. Ja bruņniecība Kurzemē runā, ka tās spēcīgākais balsts ir *K-y*[182], tad par to nav, ko brīnīties. Laikam Jūs esat jau aizmirsis, ko es Jums stāstīju par šī cilvēka principiem. Tieši viņš uztur iepriekš aprakstīto sistēmu, kas nav pretrunā ne ar hercoga, ne bruņniecības, ne pilsoņu kārtas [interesēm], jo [tādējādi] kaut kas tiktu katram, tas nozīmē, nekas precīzs un skaidrs, jo citādi nevarētu atrast slaveno *medium terminum*[183], ko viņam ieteicis karalis un kas tik ļoti patīk arī viņam pašam, jo doma par gredzenu ir patīkama. Tam, ka viņš turpina mūs aizstāvēt, ir pavisam vienkāršs iemesls. Tā kā Kurzemes bruņniecība grib, lai mums nekas netiktu un lai mūs atraidītu neuzklausot, tad viņš, pieturoties pie *medium terminum*, nostājas pret mūsu noraidīšanu un palīdzēs kaut ko iegūt; un, tā kā hercogs ar savām iespējām varētu satriekt bruņniecību, tad viņš minēto iemeslu dēļ turas pie zelta vidusceļa, un bruņniecība zaudēs tikai to, ko tā pieprasījusi nelikumīgi, bet hercogs iegūs to, ko būtu varējis zaudēt. Jūs redzat, ka, šādi darbojoties, nav pārsteidzoši, ka trīs pretējas partijas var teikt – viens un tas pats cilvēks ir viņu labākais atbalsts un ka visas trīs ir viņam pateicīgas – viena ar pārvedamiem vekseļiem, otra ar dukātiem, bet trešā ar gredzenu. Es to vēlreiz Jums atkārtoju, dārgais Orest, un lūdzu vairs nepiemirst. Saprotams, ka mūsu jezuītam šajā lietā ir ienesīga un veika lomu.

3. Diplomātiskie atklājumi, par kuriem Jūs runājāt savā šī mēneša 12. datuma vēstulē, ir ļoti interesanti, un es tos likšu lietā. Liekas, ka Jūs pats vēlaties, lai Vites

[182] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.

[183] Vidusceļš (latīņu val.).

"Dialogs" tiek iespiests, taču tas uzrakstīts ne tikai bezgaumīgi, bet tajā atkārtojas tas pats, kas manā "*Sendschreiben*", un tiem, kas to [pēdējo] būs lasījuši, tas [pirmais] liksies garlaicīgs. Tāpēc esmu nolēmis no šī "Dialoga" materiāliem, tos rūpīgāk pārstrādājot, izveidot otru "*Sendschreiben*",[184] kurā izmantošu Jūsu jaunos atklājumus. Jūs esat ļoti laipns, dārgais Orest, ka noklusējat kļūdas un nepilnības, ko pats saskatu pirmajā, bet uzslavējat vienīgi labo.

4. Kas attiecas uz zināmo hercoga soli attiecībā uz viņa kabinetu, tad, atklāti sakot, es par to vairs nedomāju, bet, ja hercogs man pats kaut ko piedāvātu, es uzsāktu pārrunas. Es vēl atceros iemeslus, kurus Jūs pats man minējāt, nostājoties pret šo posteni, un negribu ziedot savus labākos gadus un savu brīvību, neizvirzot pietiekami lielas prasības. Tā kā pasaules varenajiem raksturīga nepateicība, tad jāprasa laba samaksa.

Kas attiecas uz mūsu lietu, tad tā ir nedaudz iekavējusies, jo *K-y*[185] ir vēl slims. Es panācu, ka beidzamajās divās nedēļās nav bijušas sanāksmes, lai nekas netiktu izlemts attiecībā uz pamatviedokli. Ja *K-y* saskaņā ar saviem principiem neizdarīs visu, ko spēj mūsu labā, tad vismaz viņš izdarīs vairāk nekā visi citi no komitejas. Patiešām žēl, ka *W-f* zināšanas un Dzjaliņska labo gribu mēs gandrīz nevaram izmantot, jo viņi neraugās uz mums kā sev līdzīgiem tautiešiem, bet gan kā uz svešiniekiem, kas nevēlas viņiem pievienoties un palīdzēt uzplaukt viņu patriotisma filozofijai un politiskajiem principiem. Par laimi, mēs neesam padarījuši sevi par apsmieklu kā hercogs un bruņniecība ar savām necivilizētajām *formula regiminis*[186] utt. Taču, tā kā mēs lielā mērā balstāmies uz *pacta subjectionis*[187] – kas jaunā rūdījuma poļiem ir klupšanas akmens –, tad viņu vēsums pret mūsu lietu nekādi nav pārvarams.

Pašlaik es saņemu trešo vēstuli no sava Oresta, kas satur lieliskas viņa plašā un dziļā talanta cienīgas lietas, kam es likšu atmirdzēt otrajā "*Sendschreiben*". No iepriekš rakstītā Jūs redzēsiet, ka esmu ar Jums vienās domās, ka jārada otrais, un Jūs to saņemsiet pēc neilga laika. Jaunumi par hercoga labo gribu mani apbur. Es jūtu viņam līdzi. [..] Kamēr Varšavā viņa pilnvarotais būs Kurzemes muižnieks (*gentilhomme*), laulātā draudzene no dižciltīgas ģimenes, kura, iespējams, pati neapzinoties, ir piesūkusies ar aristokrātiskiem aizspriedumiem, viņš nekad nesasniegs to, ko varētu pašlaik iegūt.

Esmu priecīgs, ka esam saņēmuši jaunu atbalstu dokumentos, ko nelasa, bet skaita. Tagad es varēšu daudz brīvāk sadarboties ar cilvēkiem, kas vēlas, lai viņiem samaksā pat par humānismu un zināšanām. J. H. avīzē, ko šeit pievienoju,

---

[184] [Schulz, J. F.] (1792). *Zweites Sendschreiben eines kurländischen Bürgers an seinen Landmann in Warschau, den ein kurländischer Edelmann einer Unterredung gewürdigt haben soll.* Warschau.

[185] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.

[186] Pārvaldes formula (latīņu val.).

[187] Pakļaušanās līgumiem (latīņu val.).

Jūs atradīsiet, ka *Fragmentisse* netiek slavēts, kā Jums ticis teikts. Šo kritiku rakstījis Pjatoli, kurš, neraugoties uz to, ka joprojām ir mūsu draugs, nerunā par izlīgumu, vienprātību un iekšēju mieru. Tas ir karaļa izdevums, kas nevienam nevēlas nodarīt pāri un, ievērojot šo principu, mūsu lietu sabojās negribot.

Cieši apskaujot,
Pilāds

Es pamatīgi izsmējos, ka mans "*Sendschreiben*" ticis lasīts aiz slēgtām durvīm izpriecu vietā. Cik smieklīgi! Un tomēr, dārgais Orest, vai nav tiesa, ka līdz šim kurzemnieku nācijai nav teiktas tādas patiesības. Turklāt tādā tonī!

Esmu diezgan smagi saslimis, jo, skrienot apkārt bez cepures, saaukstējos, un tas skāra manas krūtis un kaklu tik ļoti, ka likās – es nosmakšu. Šķiet, ka pašlaik briesmas ir garām, un to rakstu tāpēc, lai Jūs nepārsteigtu citu stāstītais, kas var būt pārspīlēts.[188]

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 51., 52. lp. Tulkojums no franču val.

XXIII. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 28. aprīlī

Visbeidzot, dārgais Orest, mūsu dokumenti sāk darboties. Gredzens bija gatavs jau šonedēļ, un mēs par to likām paziņot tā īpašniekam. Mums zināmais jezuīts to labprāt pats būtu nodevis, bet, tā kā tas būtu bīstami, raugoties no valdošajiem egoisma principiem, un nekādi nevarētu iegūt pārliecību, ka *K-y*[189] to ir saņēmis, jo viņš vēlas, lai viss noritētu cik iespējams delikāti, tad es uzskatīju, ka mūsu pienākums ir sastādīt iespaidīgu vēstījumu labā latīņu valodā, ko parakstītu Kurzemes pilsoņu kārtas un pilsētu (*Etat bourgeois et villes de Courlande*) vārdā,[190] tai pievienotu gredzenu un to visu pasniegt svinīgā ceremonijā. Mēs teicām *D*.[191], ka mūsu pilnvarotāji tā vēlas un ka mums viņiem jāpakļaujas. Tā kā man saaukstēšanās dēļ ārsts bija aizliedzis iet ārā, tad lūdzu, lai mūsu jezuīts kopā ar manu delegācijas biedru (*co-depute*), kas neprot franciski, dodas pie *K-y*[192] kunga, kurš savukārt neprot vāciski, un nokārto šo lietu. Viss noritēja pienācīgi. F.[193] kungs vāciski turēja runu, *K-y* kungs viņam atbildēja franciski. Viņš izteica mums savu labvēlību, bija iepriecināts par vēstuli un gredzenu un solīja atbildēt

[188] Pēdējā rindkopa rakstīta vertikāli uz vēstules malas.
[189] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.
[190] Domāts – Kurzemes Namnieku apvienības vārdā.
[191] Iespējams, Dorans.
[192] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.
[193] Iespējams, Fīrhufs.

mūsu pilsētām utt., utt. Šīs rīcības sekas izpaudās jau nākamajā dienā, kad notika sanāksme par mūsu lietām pie viņa gultas. – "Pacietību!" tomēr palicis kā mūžīgais piedziedājums.

Vakar es pirmo reizi izgāju ārā, un mans pirmais nodoms bija nokārtot lietas ar *P-s.* Būtu pārāk gari, ja gribētu atstāstīt mūsu sarunu visā pilnībā, bet, īsi sakot, viņš mani pavadīja līdz pat durvīm, ko iepriekš nekad nebija darījis, un teica, ka viņa viedoklis (*Idee d'opinion*) esot tikai pirmā ideja un es varot būt drošs, ka tā nepaliks pašreizējā formā, bet ka viņš pirmais tajā izdarīšot izmaiņas utt. Par savu labo gribu viņš dabūja skaistu kārbiņu.

Otrais, ar ko biju nolēmis nokārtot lietas, bija *Nim-z*[194] kungs. Viņš pieņēma manu ziedojumu kā dzeramnaudu (*Biergeld*). Man radās iespaids, ka viņš ir pieradis saņemt tāda veida atlīdzības.

Tad es liku sevi aizvest pie hercogienes, lai izdarītu vispārēju politisku un jūtu uzbrukumu viņas prātam un sirdij. Tas man izdevās daudz labāk nekā jebkad, un jo īpaši es liku viņai sajust, ka viss, ko viņa dara, lai pasargātu bruņniecību, nebūs viņai izdevīgi attiecībā pret to kārtu, kas meklē iespēju iegūt visu vai neko. Līdz ar to, ja [pat] viņa aiz labas sirds panāktu, ka bruņniecība nezaudētu visu šajā procesā, viņu tik un tā ienīdīs [par to], ka viņa nav pūlējusies iegūt visu. Man tik lielā mērā izdevās viņu pārliecināt par šo patiesību, ka viņa galu galā pateica: "Jums taisnība, Š. kungs, un es nezinu, kāpēc mēs lai vēl kautrētos. Jūs tik bieži esat pusdienojis Vircavā, bet šeit baidījos Jūs ielūgt, lai izvairītos no pārmetumiem Kurzemē. Palieciet šeit uz pusdienām, un es vairs neraizēšos par to, ko runās, utt." *Dictum, factum*[195]. Es būtu gribējis, lai Jūs redzētu garos *M-m*[196] un *M-l*[197] ģīmjus, redzot mani parādāmies viņai līdzās un turklāt vēl zābakos! Īsi sakot, šī man bija īsta triumfa diena, un es ceru, ka no tā izrietēs labs turpinājums. Tagad mēs uzsāksim apelācijas jautājumu. Viņa man izstāstīja visu, kas ticis darīts, lai pārliecinātu komitejas locekļus, bet man tas viss jau tāpat bija zināms.

W-f nekādi nebija iespējams uzvarēt, bet beidzamā laikā viņš bija pārliecināts par atsevišķu punktu likumību, kuros viņš bija pret hercogu. Viņš ir lielisks cilvēks, un par godu poļu jaunatnei jāteic, ka daudzi domā tāpat kā viņš. Tikai vecie krievu sistēmas zvejnieki vēl grib, lai maksā par viņu taisnīgumu un humānismu. Turklāt *W-f* ir par mums labās domās. Jūs manos ziņojumos izlasīsiet, ka par mūsu lietu nekas vēl nav izlemts. Jūsu atklājumi tiek rādīti visur, un liekas, ka vairs nav šaubu par mūsu kārtas tiesībām. Es jau biju sācis strādāt pie otrā "*Sendschreiben*",

[194] Ņemcevičs (sk. 160. atsauci).
[195] Domāts (burtiski "teikts") – darīts (latīņu val.).
[196] K. J. F. fon Mēdems.
[197] K. A. fon Manteifels-Scēge.

kad padzirdēju, ka *H-k*[198] kungs mums ir apsolījis jaunu bargu pērienu (*sortie rigoureuse*). Tātad ir jānogaida un jāsagatavo iespaidīga munīcija.

Ardievu, dārgais Orest, es Jūs sirsnīgi apskauju,
Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 53., 54. lp. Tulkojums no franču val.

XXIV. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 12. maijā

Tieši pašlaik man pienākusi Jūsu dārgā un labvēlīgā vēstule, Orest, un es par to pateicos no visas sirds. Hercoga ieteikuma vēstule karalim, bez šaubām, atstās labu iespaidu, un es to nepacietīgi gaidīšu. Jūsu tikšanās ar Ecelu (*Ezel*) man liekas laba zīme, un es lūdzu Jūs turpināt pārrunas ar viņu. Jūs nespējat stādīties priekšā, cik lielā mērā pilsoņu lieta iegūtu, ja pastāvētu pārliecība, ka visi Kurzemes pilsoņi ir tajā ieinteresēti, un cik ļoti tad tiktu iedragāti bruņniecības biedējošie mājieni, it kā mēs izdarot spiedienu uz mūsu zemākās kārtas līdzpilsoņiem. Es ļoti priecājos, ka esat kļuvis par Vites vikāru. Kopš esmu šeit, Jūs, bez šaubām, esat bijis pat vairāk nekā vikārs mūsu pasākumos, tomēr es priecājos, ka Jūsu pilnvarotāju uzticība pieaug. Kaut Dievs dotu, ka mēs kļūtu par kārtu, kas piepilda visas cerības!

Turpināšu stāstu par to, kas tiek darīts ar mūsu spožajiem dokumentiem. Tā kā taupība ir jāsavieno ar greznību, tad es nevarēju izdomāt neko labāku kā uzdāvināt Plāteram mājsaimniecības dārgumu (*bijou menage*), kas vienlaikus ļautu pievērst kundzes labvēlīgos skatienus, bet tai ir liels iespaids uz vīra domām. Es nopirku pašu skaistāko galda rotājumu komplektu (*Tischaufsatz*), kādu vien varēju atrast Varšavā. Tas sastāv no sešiem skaistiem priekšmetiem [..]. Viņš pieņēma šo dāvanu ar tik neizteiksmīgu un vienaldzīgu sejas izteiksmi, ka es secināju – viņš pieradis saņemt dāvanas, un tā tas arī ir. Tomēr viņš nopietni solīja par mums painteresēties. Kamēr es veicu šo uzdevumu, Kale atradās priekšistabā. Tikko biju atgriezies, kad pie manis atsteidzās aizelsies Kale un teica: ko Jūs esat izdarījuši ar šo dāvanu! Būtu bijis labāk neaizskart šo jūtīgo Plātera stīgu! Tad es vēlējos dzirdēt viņa paskaidrojumus par teikto, un viņš atbildēja: "Tikko Jūs bijāt izgājis, tā es iegāju, un viņš man teica: šie kungi sagādājuši man skaistu dāvanu, bet es biju vēlējies saņemt no viņiem citu pakalpojumu. Man vajadzīgi 1000 dukātu, un es būtu gribējis tos aizņemties līdz Jāņu dienai; es dotu viņiem galvojumu –."

[198] K. A. H. Heikings.

Ak! Ak! Dārgais Orest, tūkstoš dukātu un galvojums! Jūs nojaušat, ko nozīmē šis galvojums! Tad es atbildēju Kalem, lai pasaka šim kungam, ka mēs esam nabaga velni, kam dažkārt pietrūkst pat tūkstoš florīnu un ka mums Kurzemē nemitīgi jāubago, lai izdzīvotu Varšavā, bet, ja notiktu pēc mūsu prāta, mēs labprāt būtu aizdevuši pat divtik. Tad Kale aizgāja un pastāstīja viņam par to. Liekas, ka viņš bija apmierināts ar šo paskaidrojumu. Dārgais Orest, ja kristāli pietiekami neiedarbosies uz kundzi, tad baidos, ka viņš vēl liks mums izjust mūsu nabadzību. Starp mums runājot, šis cilvēks ir tik skops kā žīds, izmantojot *justice*[199] kā preci. Šajās dienās biju pie viņa, bet nemanīju nekādas neapmierinātības pazīmes, un viņš apstiprināja savu solījumu. No mana ziņojuma Jūs redzēsiet, ka mūsu lietā nekas nav darīts un es baidos, ka, pienākot Jāņiem, nekas nebūs pabeigts vai nebūs gatavs ziņojumam. Tādā gadījumā mēs nonāksim lielās grūtībās. Man un kolēģim nāksies atgriezties, neko nepaveikušiem. Mani gaida prorektorāts (*prorectorat*), un es šaubos, vai hercogs būs ar mieru pieņemt mūsu piedāvājumu. Tomēr jāmeklē ceļi, kā to izdarīt. Varētu dot mājienu, ka ne tikai mūsu lietai, bet arī viņējai būtu nepieciešams, lai es Varšavā uzturos ilgāk, zinot, ka es ar sirdi un dvēseli esmu viņa rīcībā, kā arī varu kalpot ar saviem sakariem un spalvu.

Tā kā pilsoņu kārtas ieguvums vienlaikus ir ieguvums tās tiesībām un ietekmei, tad nav šaubu, ka tiks sperti soļi par labu šim dubultajam mērķim. Šie soļi nozīmē, ka uz šo gadu viņš nodos prorektorātu Bēzekem[200], rezervējot to man uz nākamo gadu, un ka pēc tam šis goda pienākums turpinātos ierastajā kārtībā. Man liekas, ka nebūtu slikti par šo lietu apjautāties un rīkoties tā, lai Bēzeke un padome (*Concile*) šo plānu novērtētu. Tas tāpēc, ka ir ārkārtīgi svarīgi, lai kāds šeit uzraudzītu mūsu lietas, jo citādi aizbildņi mūs aizmirstu, bet pretinieki pārspētu. Es lūdzu Jūs labi apsvērt šo plānu un darīt man zināmas savas domas, kā arī paveikto. Jo labāk, ja tas mums nebūs vajadzīgs. Runā, ka Seims netiks ierobežots. Tā kā es esmu iesaistījies šajā lietā, tad man tas ir goda jautājums – uzvarēt vai mirt. Hercoga atbilde Ofenbergam[201] rāda, ka joprojām baudu viņa labvēlību. Hercogiene nav mainījusi labos nodomus attiecībā pret mums, un kambarkundze ir piegādājusi ļoti noderīgas ziņas par cilvēkiem, kuru ietekme mums ir labvēlīga. Tas attiecas uz Patorski, ar kuru viņa mani iepazīstināja. Viņš ir tuvu pazīstams ar Gutakovski[202], kurš būs mūsu pusē ar sirdi un dvēseli.

---

[199] Taisnīgumu (latīņu val.).

[200] Johans Melhiors Gotlībs Bēzeke (*Beseke*; 1746–1802), Jelgavas akadēmiskās ģimnāzijas jeb Pētera akadēmijas tiesībzinātņu profesors un šīs ģimnāzijas prorektors.

[201] Heinrihs fon Ofenbergs (*von Offenberg*; 1752–1827), Kurzemes hercoga galma maršals, 1787.–1796. gadā valsts padomnieks.

[202] Ludviks Šimons Gutakovskis (*Gutakowski*; 1738–1811), Traķu vaivads, Četrgadu Seima deputāts, aktīvs 1791. gada 3. maija konstitūcijas atbalstītājs, Lietuvas lielkambarkungs un Nacionālās izglītības komisijas loceklis.

Neaizmirstiet pateikties hercogam par viņa labo gribu. Andrea šajās dienās aizbrauc. Viņš ir pateicis hercogienei dažu labu patiesu vārdu.

Ardievu, mans dārgais Orest,
Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 55., 56. lp. Tulkojums no franču val.

XXV. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 19. maijā

Atgriežoties pie manas beidzamās vēstules beigu daļas, dārgais Pilād[203], es Jūs brīdinu, ka ar šo pastu es nosūtu Hevelkem lūgumu [iesniegšanai] hercogam. Tā saturs ir šāds: ka nepieciešams pagarināt manu atvaļinājumu manas slimības dēļ, kas neļauj doties garā ceļojumā, utt. Ar sava kolēģa starpniecību es lūdzu Hevelkes kungu nodot šo lūgumu un lūgt hercogu apmierināt manu lūgumu. Es ceru, ka Jūs jau būsiet izdarījis vajadzīgos soļus, lai viņš nedusmotos.

Kamēr es iedarbojos uz hercogieni un kambarkundzi ar taustāmiem pamatojumiem, Adrea mani atbalstīja ar bažām. Viņš abām ir devis mājienu, ka var izstāstīt hercogam par viņu aristokrātisko bezrūpību. Tā kā viņas ļoti baidās no tā, tad darīja visu, lai viņš aizbrauktu labā noskaņojumā, un, kamēr hercogiene vērsās pie karaļa, tikmēr kambarkundze (*Chambesse*) pati personīgi devās pie *K-y*[204], lai runātu par mūsu lietām. Tieši tagad es atgriežos no hercogienes, un, tā kā Andrea bija aizmirsis par kādu ārkārtīgi svarīgu lietu, kas mums nepieciešama, tad es liku lietā visu tās nozīmību. Tā skar materiālās intereses (*raison d'interet*), un Jūs, dārgais Orest, labi zināt, ka Mēdemu ģimene visos laikos bijusi ļoti jūtīga pret tādiem iemesliem. Heikings savā trešajā fragmentā ievietojis nelielu eseju, lai mazinātu hercogienes atraitnes tiesas (*l'acte de douaire*) dokumentu nozīmīgumu. Kaut arī viņa prātojumi un taktika ir nepamatoti, tomēr es to uzsvēru, lai parādītu, ka pēc hercoga nāves iespējams ļoti nepatīkams process, un izceltu noskaņojumu, kāds valda bruņniecībā, ko viņa veltīgi apbalvo ar savu cēlsirdību utt. No otras puses, es parādīju, kāda perspektīva un palīdzība varētu nākt no mūsu kārtas, ja viņa darītu visu iespējamo, lai tai sagādātu garantijas (*regimentation*), ar ko noteiktu stingras robežas visām nelikumīgajām un augstprātīgajām bruņniecības pretenzijām. Es ar gandarījumu secināju, ka tas atstāja lielisku iespaidu, un tagad vairs nešaubos, ka viņa turpmāk rūpēsies par mums, kas būtu ļoti noderīgi. Visbeidzot, dārgais Orest, mēs esam panākuši uzvaru pār visiem aristokrātiskajiem šķēršļiem, un esmu pārliecināts par labu iznākumu.

[203] Jābūt Orests.
[204] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.

Noteikti apciemojiet Andreu pēc viņa atgriešanās un izsakiet pateicību savas kārtas vārdā. Viņš strādāja mūsu labā kā goda vīrs un ir vienādā mērā pelnījis mūsu cieņu un pateicību. Viņš devās ceļā vakar, pirms tam atstājot *M-I*[205] krietnu pilulu devu, par ko tas bija ārkārtīgi neapmierināts. Monsenjors[206] noteikti saņems viņa paskaidrojumus par šī aģenta[207] rīcību, un tas sagraus uzticību viņam. Arī es no savas puses nekavējos izvirzīt pret viņu iebildumus hercogienei, un, manuprāt, man tas izdevās pietiekami labi. Šis solis bija nepieciešams arī tāpēc, ka viņa iespaids uz hercogieni deva tam neskaitāmas iespējas sarunājoties padarīt viņu [hercogieni] vēsāku pret mūsu lietu.

Savam kolēģim es uzdevu uzrakstīt Hevelkem, lai noskaidrotu iemeslus, kā dēļ joprojām aizkavējas slēdziens par hercoga lietu, reizē aizkavējot arī mūsējo. Karalis bija sašutis, ka tas nav pabeigts, un runās par to ar komitejas locekļiem, lai viņi strādātu uzcītīgāk. Es tikko pabeidzu savu otro "*Sendschreiben*", un Andrea lielāko daļu ir lasījis. Es ceru, ka neesmu aizmirsis neko, kas var pierādīt mūsu lietas taisnīgumu, kā arī mūsu sarunu biedru nevēlēšanos, konsekvences trūkumu un smieklīgumu. Ja ziņojums mūsu lietā neievilksies līdz Jāņiem, tad es to likšu iespiest pēc tam, bet, ja to vilks garumā, tad es to publicēšu pirms šī datuma, lai netiek aizmirsts fragments; šajā gadījumā "*Sendschreiben*" zaudēs savu svaigumu.

Ardievu, dārgais Orest. Es Jūs no sirds apskauju,
Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 57., 58. lp. Tulkojums no franču val.

XXVI. Joahims Frīdrihs Šulcs – Vilhelmam Gotlībam Frīdriham Beitleram

Varšavā 1792. gada 26. maijā

Dārgais Orest, es rakstu šo vēstuli mūsu lietas krīzes laikā. Jūs redzēsiet papildu materiālus, ko pievienoju mūsu depešām par pieņemtajiem lēmumiem Kurzemes lietā. Par to es vēl rakstīšu sīkāk.

Pusstundu pēc tam, kad Krievijas sūtnis bija nodevis carienes deklarāciju, es jau zināju tās saturu no F. kunga, kurš nāca no galma un sastapa mani savas sievas istabā, jo viņa bija mani lūgusi sagaidīt viņa atgriešanos. Šis jaunums man bija kā zibens spēriens, saprotot visas bēdīgās sekas, kas no tā izriet attiecībā uz mūsu lietu. Es steidzos pie hercogienes, lai noskaidrotu, vai viņa par to zina. Tobrīd, kad mana kariete piebrauca pie viņas namdurvīm, pa tām iznāca karaļa pāžs, kas bija viņai paziņojis neticamo jaunumu. Es atradu viņu pārsteigtu un gandrīz

[199] K. A. fon Manteifels-Scēge.
[205] Hercogs.
[207] Domāts K. A. fon Manteifels-Scēge.

asarās. Viņa bija viena ar savu māsu. "Ko darīt?" – viņa vaicāja. Es atbildēju: "Jūsu augstībai vajag steidzināt karali un visus viņa draugus, lai lieta tiktu izlemta, nezaudējot laiku." Tad es viņu lūdzu rīkoties tā, lai arī mūsu lieta tiktu pabeigta, un ka kopīgi mēs to varētu paveikt. Gadījumā, ja mūsu lieta kavētos, tas nozīmētu, ka arī viņas lieta netiktu pabeigta. Viņa apsolīja mums palīdzēt, un es devos projām, lai uzmeklētu Sapehu un Manteifelu, kuri viņai bija nepieciešami. Tas viss notika 18. [maijā], piektdienas vakarā. Tad es steidzos pie *K-y*[208], lai runātu ar viņu, bet viņš mani nosūtīja pie *P-r,* lai tas man iedotu sava plāna projektu par mūsu lietu. Viņa smērējums ir tik neskaidrs, divdomīgs un pauž tādu mūsu konstitūcijas neizpratni, ka es biju sašutis. Tomēr es savaldījos un lūdzu viņu vienīgi balstīties uz mūsu 1775. gada konstitūciju un dot mūsu sūdzībām brīvu ceļu, jo šajos apstākļos nebija iespējams iedziļināties utt. Es lūdzu viņu izdarīt tā, lai viņa lieta būtu gatava uz nākamo sēdi.

Nākamajā dienā es steidzos pie visiem komitejas locekļiem un lūdzos, lai viņi apžēlojas un ierodas sēdē. Viņi to man un arī hercogienes pārstāvjiem apsolīja, bet sēde tomēr nesanāca pilnā sastāvā. Viņi aizbildinājās ar to, ka pašu mājās izcēlies ugunsgrēks un ka viņi nevarot steigties palīgā citiem.

Tomēr hercogiene bija pārliecinājusi karali piedāvāt Seimam, lai tas Kurzemes lietas izskatītu nekavējoties. Viņš pats personīgi runāja ar komitejas locekļiem, ka viņiem ir jāpabeidz hercoga un arī mūsu lieta. Viņi uzsāka darbu, bet, tā kā hercoga lietas slēdziens nebija sagatavots, tad tas ilga līdz pulksten 4. Par mūsu lietu netika bilsts ne vārda. Tagad *K-y* patiešām pierādīja, ka ir mūsu draugs. Ļoti izteiksmīgā runā (mūsu draugs *K-e*[209] to dzirdēja) viņš paziņoja, ka nepieļaus, lai mūsu lieta paliktu bez ievērības un ka pēc tam, kad tik daudz laika tika atvēlēts bagātajiem, tas jāvelta arī nabadzīgajiem. Viņš noslēdza runu, uzaicinot komiteju uz vakariņām, lai pirms došanās pie galda pabeigtu mūsu lietu.

Jūs varat iedomāties manu satraukumu, kad 8 uzzināju, ka neviens komitejas loceklis vēl nav ieradies pie kanclera. Tikai 9 sapulce bija pilnā sastāvā un sāka darbu, bet 10 ½ viss bija pabeigts, un šajā laikā tika sastādīts nožēlojamais sprieduma (*constitution*) uzmetums attiecībā uz mūsu lietu, ko nosūtu kopā ar savām depešām. Tūlīt pēc tās uzrakstīšanas to nosūtīja uz spiestuvi, un es to dabūju redzēt tikai vakar (piektdien), kad tā jau bija Seimam iztulkota. To lasot, es burtiski palēcos pie *introitus*[210], kas sākās ar aplamo pieņēmumu, it kā bruņniecība neesot vēlējusies ar mums pārrunas tāpēc, ka starp to un hercogu esot bijušas nesaskaņas. Es aizsteidzos pie *K-y*, lai žēlotos un lūgtu viņu pielietot visu ietekmi, un lai tiktu iekļauti tie nedaudzie labojumi, ko es piedāvāju. Es iekļāvu vārdus, "ka bruņniecība atteicās mums atbildēt, ka vispār negribēja ar

[208] Iespējams, Ā. S. Krasinskis.
[209] Kale.
[210] Ievads (latīņu val.).

mums ielaisties pārrunās, ne arī anulēt pilsētu un pilsoņu kārtas apspiešanas iemeslus". Viņš man apsolīja, ka vēl šodien iesniegšot šos mums ļoti svarīgos labojumus, un es ar nepacietību gaidu, vai viņš to panāks. Attiecībā uz pārējiem labojumiem, ko vēlējos izdarīt, viņš atbildēja, ka tas neesot iespējams, un tā arī vienojāmies.

Dārgais Orest, mēs esam atraidīti. Taču Jūs redzēsiet, ka vismaz no mūsu tiesībām neesam neko zaudējuši. Tomēr mēs esam zaudējuši naudu un savu darbu tā vietā, lai iegūtu lēmumu, un esam noraidīti uz vēl vienu komisiju, lai gaidītu nākamo. Diemžēl krievu slavenās deklarācijas sagādātais trieciens uz laiku atņēmis mūsu cerības. Ja Polija izglābsies, tad glābti būsim arī mēs, uz to varat paļauties. Sīkākus paskaidrojumus dzirdēsiet no manas mutes, kad pēc divām nedēļām pats varēšu Jūs apskaut personīgi.

Ardievu, dārgais Orest,
Jūsu Pilāds

Avots: LNA_LVVA, F5759_2_369, 59., 60. lp. Tulkojums no franču val.

O. Klemensa komentārs par tālākajiem notikumiem

1792. gadā Šulcs no jauna bija Mītavā. Progresējošā slimība viņu jau nākamajā pavasarī piespieda ņemt garāku atvaļinājumu, lai dotos veselības uzlabošanas ceļojumā uz Itāliju. Viņš devās caur Varšavu, Breslavu[211], Karlsbādi[212], Egeru, Minheni, Zalcburgu un Lincu uz Vīni. Varšavu viņš atrada izmainījušos. Pa to laiku Polijā bija noticis daudz kas. 1792. gada 14. maijā krievu partija bija noslēgusi Targovicas konfederāciju pret jauno satversmi, saucot palīgā Krieviju. Poļu armija veltīgi pretojās iebrūkošajiem krieviem; veltīga bija arī spožā uzvara, ko Kostjuško 17. jūlijā izcīnīja pie Dubenkiem; pats karalis atdeva Poliju ķeizarienei Katrīnai II, 23. jūlijā parakstot konfederāciju. Lai aizkavētu to, ka Krievija piesavinās visu Poliju, 1793. gada sākumā Prūsija okupēja Lielpoliju ar Dancigu un Tornu, kamēr krievi piesavinājās Polijas austrumu daļu. Šādā politiskā juceklī un ar to saistītajā ekonomiskajā lejupslīdē mūs ievada Šulca otrā vēstule no Varšavas.

Avots: Clemens, O. Briefe von Friedrich Schulz aus Warschau, Wien un Weimar 1791–1795, S. 120. Tulkojums no vācu val.

[211] Tagad Vroclava Polijā.
[212] Tagad Karlovi Vari Čehijā.

II. Joahims Frīdrihs Šulcs – Johanam Frīdriham fon Rekem

Varšavā 1793. gada 14. maijā

Es Jums, mīļais R., rakstu no pasaules, kas ir pilnīgi pārvērtusies. Varšava ir vairs tikai ēna no tās, kas viņa bija vēl iepriekšējā gadā. Pazemojumi, bailes un trūkums varbūt ir visbriesmīgākās rīkstes. Ielās neredz vairs gandrīz nevienu greznu ekipāžu, kur agrāk redzēja veselas 20, vienu greznāku par citu. Augstmaņi, šķiet, ir izmiruši, un dažu advokātu un pāris tirgotāju spožā bezgaumība nespēj aizpildīt radušos tukšumu. Agrāk nācija bija dedzīgākā patriotisma ekstāzes pārņemta, tagad tā šaubās, vai viņu tēvzeme vispār vēl pastāv. Maziskums stājies iepriekšējās dedzības un triumfa vietā.

Ja man šis kontrasts nešķistu tik interesants, es šeit nespētu palikt ne divas dienas, tik tukšas un klusas tagad kļuvušas ielas un laukumi. Visi sūdzas un žēlojas. Merkantilā revolūcija Polijas iedzīvotājus patiesi skārusi daudz sāpīgāk nekā politiskā. Attiecībā uz pēdējo no atdalītajām provincēm ienāk ziņas, kādas nevarētu pat iedomāties. Pat tie, kas tagad kļuvuši par Prūsijas pavalstniekiem, ir apmierināti ar savu jauno likteni, un Jums ir zināms, cik zvērināta ienaidniece Prūsijai ir poļu nācija. Nerunājot par pārējiem, pat garīdzniecība ar prieku zvērējusi ķecerīgajam un militāristiskajam karalim; bet Mellendorfs[213] ir izturējies pret to [nāciju] ārkārtīgi galanti. Viņš ir tiem krietni daudz a p s o l ī j i s[214], tad var jau arī kādu brīdi [solījumu] t u r ē t.

Posts, ko bankrots nesis Polijai, un it īpaši – Varšavai, ir neaprakstāms. Ļaudis, kas šodien ir ļoti bagāti, rīt var kļūt ubagi, un man tika apliecināts, ka cilvēki ar kruķiem atnākuši pie Tepfera[215] mājas durvīm, lai pieprasītu atpakaļ savu nabadzību, ko bija tur deponējuši. Rēķina ap 30 tirdzniecības namu, kas nebija maznozīmīgi, bet kas daļēji ir izputējuši, daļēji atrodas bankrota priekšā. No augstmaņu ģimenēm dažas ir ne mazāk izputējušas. Daudzas, kas visu savu īpašumu izrentējušas šiem namiem, ir tik trūcīgas, ka nezina, ko lai rīt ēd pusdienās. Blanks (*Blanc*)[216], par kura darbību es Jums, šķiet, tiku stāstījis, vienīgais vēl pastāv, tomēr neko neizmaksā un neiekasē – lai, kā runā, nogaidītu līdz Jāņiem, kādu tālāku virzību ņems poļu finanšu saimniecība, kas ietekmēs lietas arī pie mums Kurzemē.

Mana veselība, mīļais R., ir laba, un mana ģikts, pateicoties gan kustībām, gan karstumam, kādu man šeit nākas paciest, ir pazudusi gandrīz bez pēdām.

---

[213] Vihards Joahims Heinrihs fon Mellendorfs (*von Möllendorf*; 1724–1816), Prūsijas ģenerālfeldmaršals.

[214] Šeit un tālāk retinājums oriģinālā.

[215] "Bankas nams Varšavā; Tepfers un viņa dēli piekopa netikumiski greznu dzīvesveidu, un tos apkrāpa viņu ierēdņi, kam viņi bija visu uzticējuši" – O. Klemensa komentārs.

[216] Bankas nams Varšavā.

Rīt agri, pēc astoņām dienām, kas pavadītas ne parāk patīkami, es aizceļošu no šejienes uz Breslavu. Nav iespējams paturēt skaidru galvu, kad visi visapkārt ir nokāruši galvas.

Jūs varētu man caur Berneru[217] nosūtīt pāris rindiņas uz Karlsbādi. Uzrakstiet jel man čakli, kā Kurzemē notiek mūsu mazais kaķu karš (*Katzenkrieg*)[218], lai es būtu *au fait* [219]. Ja parādījušies kādi atklāti akti vai raksti, tad nepiesūtiet man tos, bet vienīgi pāris vārdos uzrakstiet: kur? kā? un kad?

Ardievu, mans labais R., patiesi sirsnīgi pasveiciniet savu mīļo sievu un mazo būtni, vārdā Lote, ja viņa jau kaut ko no tā saprot. Ja redzat Beitleru vai Groški[220], sirsnīgi apkampiet abus manā vārdā. *Adieu, adieu*[221].

Jūsu Šulcs

Avots: Clemens, O. Briefe von Friedrich Schulz aus Warschau, Wien un Weimar 1791–1795, S. 120–122. Tulkojums no vācu val.

EDGARS CESKE

HE HOPED TO RULE OVER A SMALL DUCHY BUT ENDED HIS LIFE IN A MENTAL FOG: JOACHIM FRIEDRICH SCHULZ AND HIS LETTERS FROM WARSAW (1791–1792)

The article and accompanying source edition are dedicated to the history of the Duchy of Courland and Semigallia during its final years of existence – a period marked by intense internal conflicts. These tensions unfolded between Duke Peter Biron and the nobility, between the nobility and the commoners, and between the duke and the plebeian strata of Courland's cities.

Amid these quarrels, the wealthiest segment of the third estate sought to advance its own interests by delegating representatives to the Sejm of the Polish–Lithuanian Commonwealth in Warsaw (as the Commonwealth was the suzerain of the Duchy of Courland). Among them was Joachim Friedrich Schulz (1762–1798), a professor at the Jelgava Academic Gymnasium – also known as Peter's Academy (*Academia Petrina*) – and a writer and publicist of some renown in the late 18th century German Empire. In Warsaw, Schulz appears to have acted

[217] Johans Frīdrihs fon Berners (*von Berner*; 1757–1824), baņķieris un Jelgavas guberņas maģistrāta prezidents.
[218] Domātas iekšējās ķildas.
[219] Lietas kursā (franču val.).
[220] Johans Gotlībs Groške (*Groschke*; 1760–1828), ārsts un dabaszinātnieks Jelgavā.
[221] Ardievu, ardievu (franču val.).

as a kind of “double agent”, representing both upper bourgeoisie of Courland and Duke Peter Biron himself.

His letters offer a vivid glimpse into his activities, as well as into the atmosphere and political “kitchen” of the Sejm of the Polish–Lithuanian Commonwealth during the turbulent period between the adoption of the May 3, 1791 Constitution and the Second Partition of Poland (1793). These letters – from Schulz to the Gymnasium professor of astronomy, Wilhelm Gottlieb Beutler (1745–1811) – are published here for the first time and have remained almost entirely unnoticed in Latvian historiography. The originals are preserved in the National Archives of Latvia, while copies held in the Department of Rare Books and Manuscripts at the National Library of Latvia.

For the sake of completeness, two additional letters from Schulz to Johann Friedrich von Recke (1764–1846), then secretary of the Ducal Archives, are also included: one dated October 8, 1791, and the other May 14, 1793, after the Second Partition of Poland.

Keywords: Duchy of Courlan-d and Semigallia, Duke Peter Biron, Joachim Friedrich Schulz, Burghers’ Union of Courland, Four-Year Sejm of the Polish–Lithuanian Commonwealth (1788–1792)

Iesniegts 2025. gada 10. aprīlī

VĒSTURE

MARGARITA BARZDEVIČA

PUTNI UN MĀJPUTNI RĪDZINIEKU IKDIENĀ 17.–18. GADSIMTĀ

Cilvēku attieksme pret dzīvniekiem Latvijas un arī Rīgas pilsētas vēsturē vēl ir salīdzinoši maz pētīta tēma, kas tikai pēdējā laikā vēršas plašumā akadēmiskās un arī publiskās vēstures jomā. No plašā cilvēku–dzīvnieku vēstures jautājumu loka šajā rakstā tiks aplūkota putnu nozīme rīdzinieku ikdienā 17. un 18. gadsimtā. Dažādos Rīgas vēstures avotos izkliedētās fragmentārās ziņas sniedz priekšstatu par mājputnu turēšanu, savvaļas putnu ieguvi, kā arī putnu izmantošanu rīdzinieku uzturā, sadzīves priekšmetu izgatavošanā, vienlaikus atklājot, kā mainījās rīdzinieku putnu turēšanas paradumi. 17. gs. tie galvenokārt bija saimniecībā noderīgi mājputni, kas tika turēti māju sētās un pārsvarā ārpus pilsētas. 18. gs. otrajā pusē arvien iecienītāka kļuva dekoratīvu dziedātājputnu jeb tā saukto istabas putnu turēšana būrīšos rīdzinieku mājokļos.

Atslēgvārdi: mājputni, savvaļas putni, istabas putni, pilsētas muižas, medības, putnu ķērāju amats

Kristīgai kultūrai raksturīgais dzīvnieku vērtējums pēc to noderības saimniecībā gadsimtiem ilgi noteica cilvēku attieksmi pret dzīvniekiem. Tā sāka mainīties 18. gs. līdz ar apgaismības ideju izplatību un dabas un dzīvnieku aizsardzības kustības attīstību 19. gadsimtā. Šā procesa izpēte jeb "dzīvnieku studijas" (*animal studies*), arī "dzīvnieku vēsture" ir salīdzinoši jauns virziens, kam tikai 20. gs. 80. gados pētnieki sāka pievērsties vairāk. 21. gs. jau daudzu sociālo un humanitāro pētījumu ietvaros tiek iztirzāts, kā dažādos laika posmos organizēta ikdienas saimnieciskā dzīve, kā mainījusies cilvēka izturēšanās pret dzīvniekiem un kā tā atspoguļojas reliģijā, mitoloģijā, glezniecībā, mūzikā, literatūrā u. c. jomās.

Aktīvi cilvēku–dzīvnieku attiecību vēstures izpētē ir Igaunijas arheologi, vēsturnieki u. c. pētnieki, kuri, iesaistot Latvijas pārstāvjus, 2024. gadā izdeva starpdisciplināru rakstu krājumu "*Baltic Human-Animal Histories: Relations,*

Trading, and Representations".[1] Tas pagaidām ir plašākais pētījumu apkopojums par cilvēku un dzīvnieku saikni no viduslaikiem līdz 20. gs. Baltijas austrumdaļā, respektīvi, tagadējā Igaunijas un Latvijas teritorijā.

Akadēmiskās pētniecības jomā Latvijā dzīvnieku studiju celmlauzis nenoliedzami ir filozofs un publicists Artis Svece.[2] Latvijas vēsturnieku un arheologu darbos dzīvnieki parasti minēti saimniecības, īpašuma tiesību, privilēģiju (tiesības medīt), heraldikas u. c. jautājumiem veltītos pētījumos. Vēstures aspektā plašāk cilvēka–dzīvnieku attiecības iztirzātas 2022. gadā Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja (turpmāk RVKM) organizētajā konferencē "Dzīvnieki Rīgā: attieksmes maiņa pret dzīvniekiem pilsētvidē vēsturiskā kontekstā" (organizatore Anastasija Smirnova).[3] Pēdējā laikā cilvēka–dzīvnieku attiecībām tiek veltītas gan konferences un publiskas lekcijas (Andris Levāns, Armands Vijups u. c.), gan izstādes.[4] RVKM izstāde "Dzīvnieki Rīgā: lietot un lolot" (kuratore Rasa Pārpuce-Blauma)[5] rosināja plašāk apskatīt, kāda nozīme 17. un 18. gs. rīdzinieku ikdienā bija putniem. Jau kopš Rīgas pilsētas pirmsākumiem putni sastopami tās arhitektūrā, simbolos, kā dekoratīvi elementi ikdienas sadzīves priekšmetos u. c. No plašā jautājuma loka šajā rakstā tiks analizēts, kā 17. un 18. gs. rīdzinieki ieguva un izmantoja putnus pārtikā un citām saimniecības vajadzībām, kā izturējās pret savvaļas putniem Rīgas apkārtnē un kā mainījās putnu turēšanas paradumi pilsētā.

Dzīvnieku vēstures ietvaros šo tēmu vairāk pētījuši arheologi, pēc putnu kaulu paraugiem nosakot viduslaikos un agrajos jaunajos laikos apdzīvotajās vietās, arī pilsētās, turēto mājputnu sugas, to izplatību, saimniecisko izmantošanu un

---

[1] Kaljundi, Linda, Mänd, Anu, Plath, Ulrike, Tüür, Kadri (eds.) (2024). *Baltic Human-Animal Histories: Relations, Trading, and Representations from an Entanled Perspective.* Berlin: Peter Lang.

[2] Svece, Artis (2015). *Dzīvnieka ētiskais statuss un antropomorfizācijas problēma.* Promocijas darbs. Pieejams: https://dspace.lu.lv/; Svece, Artis (2014). *Dabas vēsture.* Pieejams: https://www.punctummagazine.lv/2014/07/07/dabas-vesture/ [skatīts 20.08.2025.].

[3] Par konferenci sk.: https://www.rigamuz.lv/rvkm/aktualitates/starptautiska-konference-dzivnieki-riga-attieksmes-maina-pret-dzivniekiem-pilsetvide-vesturiska-konteksta/ [skatīts 20.07.2025.].

[4] Zinātniskā konference "Viduslaiku lasījumi. Par zvēriem un cilvēkiem vai zvēriskais un cilvēciskais" Ventspils pils muzejā 2025. gada 15. februārī. Programmu sk.: https://muzejs.ventspils.lv/viduslaiku-lasijumi-par-zveriem-un-cilvekiem-vai-zveriskais-un-cilveciskais/ [skatīts 04.05.2025.]; Arta Sveces lekcija "Politiskie dzīvnieki" Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā 2025. gada 12. jūnijā. Pieejams: https://www.rigamuz.lv/rvkm/aktualitates/muzejs-aicina-uz-filozofa-arta-sveces-lekciju-politiskie-dzivnieki-12-junija/ [skatīts 20.08.2025.]; Rundāles muzeja ceļojošā izstāde "Zirgi un zirgošanās Kurzemes–Zemgales hercogistē". Pieejams: https://rundale.net/muzeja-pirma-stava-telpas-apskatama-bezmaksas-izstade-zirgi-un-zirgosanas-kurzemes-zemgales-hercogiste/ [skatīts 20.08.2022.]; "Dzīvās izstādes Latvijas teritorijā 19. gs. otrajā un 20. gs. pirmajā pusē" 2023. gadā, izstādes kuratore Ilze Boldāne-Zeļenkova. Pieejams: https://dzivasizstades.wixsite.com/divaini/par-izstadi [skatīts 20.10.2025.].

[5] Vairāk sk.: https://www.rigamuz.lv/rvkm/izstades_/izstades_muzeja/muzeja-top-izstade-dzivnieki-riga-lietot-un-lolot/ [skatīts 02.09.2024.].

citus parametrus.[6] Rīgai tuvākie pētījumi, kas sniedz vispārēju priekštatu par putnu turēšanu un izmantošanu agrajos jaunajos laikos, veikti Vīlandē Igaunijā.[7] Salīdzināt, kā 17. un 18. gs. apgaismības laika ideju ietekmē Eiropas pilsētās mainījās putnu turēšanas paradumi, ļauj vācu pētnieces Jūlijas Breitrukas (*Breittruck*) monogrāfija, kas veltīta Parīzē telpās būrīšos turētiem putniem un to nozīmei tā laika sabiedrības, ekonomikas, kultūras, dzimtes vēstures u. c. aspektos.[8] Rīgas vēsture šādā skatījumā tikpat kā nav pētīta. Retas ziņas par mājputniem rodamas pilsētas saimniecībai veltītos apcerējumos.[9] Rīdzinieku attieksme pret savvaļas putniem skarta vairākos 19. gs. presē publicētos rakstos par Rīgas putnu ķērāju amatu.[10] Taču arī 17.–18. gs. Rīgas vēstures avotos dati par putniem ir izkliedēti fragmentāros ierakstos Rīgas lauku novada jeb patrimoniālā apgabala muižu un pilsētas muižu vaku grāmatās,[11] dažādos Rīgas landfogtijas dokumentos,[12] sludinājumos avīzē "*Rigischer Anzeigen*", kā atsevišķas norādes kartogrāfiskajā materiālā u. c. avotos. Apkopojot minēto informāciju, var gūt aptuvenu priekštatu, kādi 17. un 18. gs. bija rīdzinieku putnu turēšanas un izmantošanas paradumi un kā tie sāka mainīties apgaismības laikā līdz ar racionālisma izplatību pasaules uztverē un domāšanā.

Putni rīdzinieku saimniecībās

17. un 18. gs. Rīgas iedzīvotājiem bija pieejami gan sen kā domesticētie putni jeb mājputni – galvenokārt vistas un zosis, gan savvaļas putni. Kā izriet no pazīstamā humānista, ārsta un dzejnieka Bazilija Plīnija (*Plinius*; 1570–1605)

---

[6] Piemēram, Kolenc, Magdalena, Piplica, Aneta, Čelhar, Martina, Trbojević Vukičević, Tatjana, Đuras, Martina, Vrbanac, Zoran, Korpes, Kim (2024). Bird Exploitation and Chicken Size in the Late Medieval and Early Modern Periods in Continental Croatia. *Quaternary International*, *7*, 30, p. 16. Pieejams: https://doi.org/10.3390/quat7030030 [skatīts 14.06.2025.].

[7] Freydis, Ehrlich, Rannamäe, Eve, Valk, Heiki (2022). Bird exploitation in Viljandi (Estonia) from the Late Iron Age to the early modern period (c. 950–1700). *Quaternary International*, 626–627, pp. 95–105. Pieejams: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1040618220303967 [skatīts 05.10.2025.].

[8] Breittruck, Julia (2021). *Ein Flügelschlag in der Pariser Aufklärung. Zur Geschichte der Beziehungen zwischen Menschen und ihren Vögeln*. München: Universitätsbibliotek Ludwig Maximilian Universität München. Pieejams: http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:19-epub-40553-0 [skatīts 01.09.2025.].

[9] Šterns, Indriķis (1997). *Latvijas vēsture, 1290–1500.* Rīga: Daugava; Latvijas vēstures institūta apgāds, 34., 160. lpp.

[10] Metig, Carl (1885). Vogelfänger in Riga. *Rigasche Stadtblätter*, 07.02.1885., S. [1–3] vai S. 42–45; Verschiedene Notizen zur Geschichte Rigas namentlich im 18. Jahrhundert. *Rigasche Stadtblätter*, 19.09.1902., S. 304, 305.

[11] Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA_LVVA), F1392.

[12] Daļa publicēta: Bulmerinq, August von (bearb.) (1923). *Vier Bücher der Landvogtei der Stadt Riga.* Bd. 1. Riga: A. Gulbis; Bulmerinq von, August (bearb.) (1931). *Vier Bücher der Landvogtei der Stadt Riga*. Bd. 3. Riga: A. Gulbis.

16. gs. beigās sacerētā "Rīgas slavinājuma", tolaik salīdzinājumā ar mūsdienām[13] pārtikā lietoja daudz vairāk putnu sugu:

Laucinieks, apkrāvies putniem, ko izdevies nomedīt mežos [..].
Tirgos viņš irbes un strazdus, un pīles, un kastrētos gaiļus,
Gulbjus un dzērves – pat tās priekšā it visiem viņš ceļ.
Netrūkst tur pērļaino vistu, nedz cīruļu, baložu, medņu,
Milzum daudz putnu, kas mums rīklē liek siekalām skriet.[14]

B. Plīnijs, visticamāk, pārspīlēja putnu sugu pārpilnību Rīgā, tomēr nosauktie kopumā atbilst tolaik pārtikā izmantoto putnu klāstam. Pētījumi liecina,[15] ka jau kopš vēlajiem viduslaikiem Livonijas pilsētās, domājams, arī Rīgā, pieauga gaļas patēriņš, kurā putni nepārsniedza desmito daļu. Vairāk iecienīta bija cūku, liellopu un aitu gaļa. Taču vēlme arī ar ēdienu izcelt savu statusu sabiedrībā bija iemesls, kādēļ gadsimtiem ilgi līdzās tradicionālajiem mājputniem – zosīm, vistām, pīlēm – galdā lika kapaunus jeb kastrētus gaiļus, no medījumiem – ne vien meža pīles, meža zosis, fazānus, slokas, irbes, rubeņus un teterus, bet arī gulbjus, dzērves, cīruļus u. c.

Kā izriet no igauņu zooarheologu pētījuma Vīlandē,[16] pilsētnieki pārtikā biežāk lietoja mājputnus – pārsvarā vistas un to olas, retāk savvaļas putnus. To ietekmēja arī piederība sociālai kārtai. Lielākos un vērtīgākos savvaļas putnus, tāpat kā citus medījumus, varēja atļauties vien muižnieki, kuru kārtai tā laika sabiedrībā bija privilēģija medīt. Pilsētu patricieši – arī Rīgas rātskungi – pēc statusa līdzinājās muižniekiem, tomēr pilsētā medījumi, to vidū putni, bija tikai lielos godos.[17] Uz putniem kā greznības un statusa apliecinājumu norāda arī baroka laikā iecienīti "apzeltīti dekoratīvi ēdieni", kas varēja būt galda vidū kā rotājums novietoti apzeltīti gulbji, pāvi, rubeņi.[18] Tāpat labākas kvalitātes

[13] Jāatzīmē, ka arī mūsdienās noteiktos laikos tiek medītas ne vien dažādas pīles un zosis, bet arī medņi, rubeņi, slokas, fazāni, baloži, žagatas, vārnas, ko nosaka Latvijas Republikas Ministru kabineta apstiprinātie Medību noteikumi. Vairāk sk.: *Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr. 421. Medību noteikumi.* Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/267976-medibu-noteikumi [skatīts 01.09.2025.].

[14] Plīnijs, Bazilijs (1997). *Slavas dziesma Rīgai*, *1595.* No latīņu valodas atdzejojis Leons Briedis. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 110. lpp.

[15] Pöltsam, Inna (1996). Essen und Trinken in den livländischen Städten im Spätmittelalter. In: Kivimäe, Jüri, Kreem, Juhan (eds). *Aspects of Daily Life in medieval Estonia*. Krems: Medium Aevum Quotidianum, S. 119.

[16] Ehrlich, Freydis, Rannamäe, Eve, Valk, Heiki (2022). *Bird exploitation in Viljandi (Estonia) from the Late Iron Age to the early modern period (c. 950–1700*), abstract. Pieejams: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1040618220303967 [skatīts 01.09.2025.].

[17] Viduslaikos medījums bija ēdiens aristokrātijai, sk.: Mänd, Anu (2005). *Urban Carnival. Festive Culture in the Hanseatic Cities of the Eastern Baltic 1350–1550*. Turnhout: Brepols Publishers, p. 195.

[18] Kvaskova, Valda (2013). Svētku un apģērbu nolikumi 16. un 17. gadsimtā. No: *Rīgas pilsētas tipogrāfa Nikolausa Mollīna 1593. gadā iespiestais Karaļa pilsētas Rīgas – Vidzemē – godātās rātes atjaunotais kāzu un apģērbu nolikums*. [Sigulda]: Turaidas muzejrezervāts, 22., 57. lpp.

Zosu ganību (*die Gänse Weide*) teritorija gruntsgabalu 31. un 40. grupā Riharda Štegmaņa rekonstruētajā Rīgas teritorijas 1763.–1789. gada plānā. RVKM, VRVM 159169

mājputni – jaunākas vistas, cāļi, zosis, retāk pīles – bija vairāk pieejami turīgākiem rīdziniekiem. Taču arī viņu gastronomisko izvēli 16. un 17. gs. centās ierobežot Rīgas tā sauktie greznības noliegumi – likumi, kas noteica katrai pilsētnieku kārtai svinībās atļautos produktus, to sagatavošanas veidu un daudzumu. Piemēram, Rīgā Mazajā ģildē kāzās aizliedza pasniegt "dzeltenās", domājams, ceptas vai sautētas, vistas. Līdzīgi 1626. gada kāzu nolikums neļāva viesus cienāt ar vārītām vistām.[19] Aizlieguma pamatā bija arī taupība, jo cepšanai un sautēšanai vajadzēja jaunākas vistas, taču tās bija izdevīgāk pēc iespējas ilgāk turēt kā olu dējējas. Lauku iedzīvotājiem mājputni lielākoties bija peļņas avots, tāpēc jaunus mājputnus pārtikā vairāk patērēja pilsētnieki, īpaši svētkos. To apliecina arī kāda kristību mielasta produktu saraksts no 1665. gada. Tas rāda, ka, neraugoties uz greznības aizliegumiem, pirmajā ēdienu kārtā no putniem pasniedza kalkūnu

[19] Turpat, 16., 22., 57. lpp.

cepeti un jaunas vistas, bet otrajā – zosu gaļu (pagatavošanas veids nav norādīts, iespējams, žāvētas zosis) un zosu cepeti.[20]

Rīgas vēsturiskajā topogrāfijā ir saglabājušās liecības, ka līdz pat 19. gs. par zosu ganībām (*Ganse Weide, Ganseweide*) dēvēta zema, pārpurvojusies teritorija orientējoši tagadējās Avotu apkaimes teritorijā. Ir ziņas, ka tur zosis ganītas jau viduslaikos.[21] Rīgas pilsētas tuvumā zosu ganīšanai piemērotas bija arī pilsētas ganības (orientējoši tagadējais Ganību dambja rajons) u. c. zemākas vietās. Pilsētnieki mājputnus varēja turēt Rīgas lauku tā sauktajās namnieku jeb birģeru muižiņās, kas tika izmantotas lauksaimniecības produktu ieguvei, līdz 18. gs. otrajā pusē tika pārveidotas par atpūtas vietām. Tomēr 17. un 18. gs. galvenie mājputnu – vistu un zosu – turētāji un to produktu piegādātāji Rīgai bija zemnieki no pilsētas lauku novada muižām – Mazjumpravas, Piņķu, Salas, Olaines muižas, kā arī no attālākām Rīgas pilsētas muižām − Ikšķiles, Salaspils, Limbažu, Lādes muižas u. c. Šo muižu zemnieki līdzās labībai, mājlopiem, medum, malkai, sienam pilsētai nodevās piegādāja zosis, vistas un olas. Daudzums bija atkarīgs no zemnieka sētas novērtējuma arklos. Rīgas lauku novada pilsētas muižās zemnieki pārsvarā apsaimniekoja ½ arkla vai ¼ arkla saimniecības, no kurām gadā attiecīgi tika prasīta viena vesela vai puse zoss, viena vai divas vistas un 10 vai 20 olas.[22] Pilna arkla saimniecībām, kuru bija maz, vajadzēja dot divas zosis, astoņas vistas un 40 olas gadā.[23] No Rīgas pilsētas Limbažu, Lādes un Vilku muižas zemnieku ½ arkla saimniecībām nodevās jau prasīja piecas vistas; no ¼ arkla − trīs vistas, zosis netika prasītas, bet olu skaits vaku grāmatās nodevu sarakstā nebija strikti noteikts, to daudzums svārstījās no 5 līdz 35 no zemnieka saimniecības un arī ne visām.[24] Turklāt zemnieki ar pāris vistu norēķinājās par atļauju izmantot muižas mežu ogļu dedzināšanai,[25] un, iespējams, līdzīgi maksāja arī par citām saimniecībā nepieciešamām lietām.

No Rīgas lauku novada zemnieku saimniecībām vistas pilsētai tika piegādātas divas, reizēm pat trīs reizes vairāk nekā zosis. Piemēram, 1680. gadā Rīgai uz Lieldienām no Salas muižas zemniekiem bija paredzēts iegūt 26 ½ zosi, 53 vistas un 530 olas.[26] Līdzīgās proporcijās zosis, vistas un olas Rīga ieguva arī no Mazjum-

[20] Ein Kuchenzettel uz einem rigischen Gefatterschmause vom J. 1665, den 12. September. *Rigasche Stadtblätter*, 08.02.1811., S. 5, 6.

[21] Šterns, I. *Latvijas vēsture, 1290−1500,* 160. lpp. Zosu ganības sk. plānā RVKM VRVM 165195.

[22] Salas muižas zemnieku vaku grāmata, 1680. gada 25. maija revīzija. LNA_LVVA, F1392_1_395, 2.–13. lp. Salas muižas zemnieku vaku grāmata, 1689. gada Lieldienu revīzija. LNA_LVVA, F1392_1_394, 413.–415. lp.

[23] Mazjumpravas muižas vaku grāmata, 1689. gads. LNA_LVVA, F1392_1_272, 12. lp.

[24] Limbažu, Lādes un Vilku muižas vaku grāmatas, 1673.−1697. un 1759. gada revīzija. LNA_LVVA, F1392_1_487, 47., 370.−384. lp.

[25] Landfogtijas protokolu grāmatas 1659. gada 29. jūnijā. No: Bulmerinq, A. von. *Vier Bücher*, Bd. 1, S. 336−339.

[26] Salas muižas revīzija un zemnieku vakas grāmata. LNA_LVVA, F1392_1_394, 24. lp.

pravas muižas, Piņķu u. c. pilsētas muižu zemniekiem. Pilsētas muižu pārvaldnieki jeb amtmaņi bija atbildīgi, lai paredzētās vistas, zosis u. c. produkti no zemniekiem tiktu laikus ievākti un nogādāti Rīgā, parasti uz Lieldienām un Mārtiņiem. Tad tos izdalīja pēc amata svarīguma Rīgas rātskungiem, birģermeistariem, sekretāriem, notāriem, abu ģilžu vecākajiem u. c. pilsētai svarīgām amatpersonām, kā arī šo amatvīru atraitnēm. Lieldienās, piemēram, virsmācītājam pienācās 120, Lielās ģildes vecākajam 110, četriem birģermeistariem katram pa 100 olām, bet Mazās ģildes vecākajam tikai 70 olu. Uz Mārtiņiem dalīja zosis no pilsētas lauku novada muižām. Attiecīgi birģermeistariem katram tika četras zosis, tiesas fogtam – trīs, bet pārējiem un arī mirušo kungu atraitnēm – divas zosis. Līdzīgi piešķīra vistas: birģermeistaram sešas, pārējiem amatiem katram pa piecām, bet atraitnēm katrai četras vistas.[27] Taču jau 17. gs. beigās Rīgā naturāliju sadali aizstāja konkrēta alga no pilsētas kases. Ieraksti 17. gs. beigu un 18. gs. Rīgas lauku novada pilsētas muižu vaku grāmatās rāda, ka naturālās nodevas attiecās vien uz labību, pārējās nodevas, mājputnus un olas ieskaitot, jau aizstāja maksājumi naudā,[28] to vidū arī tā sauktā "vistu nauda", "zosu nauda", "olu nauda". Šie maksājumi saglabājās līdz pat 19. gadsimtam. Piemēram, no Mazjumpravas muižas Vilkumuižnieka atraitnes Annas ruļļu jeb vakas grāmatas, kas jau rakstīta latviešu valodā, izriet, ka vēl 1821. gadā "tiesas došanā pie muižas" prasīti nodokļi 22 olu vērtībā, no citām mājām līdzīgas ziņas ir par zosīm un vistām.[29] Lai nopelnītu naudu maksājumiem muižai, zemnieki devās uz Rīgu ar mājputniem, olām u. c. produkciju, ko rīdzinieki varēja iegādāties pilsētas tirgū.

Prasība piegādāt cālēnus jeb jaunas vistas un zoslēnus[30] rāda, ka rīdzinieki, īpaši turīgākie, vairāk lietoja labākas kvalitātes, respektīvi, jaunāku putnu, gaļu. Rīgas muižu zemniekiem nodevās ievāktais zosu un vistu daudzums apstiprina, ka zosis pārtikā lietotas retāk nekā vistas. Iespējams, arī Rīgā daļa zoslēnu tika audzēta, lai tiktu pie svaigas putnu gaļas vasaras beigās, jo tad tie bija pietiekami paaugušies, bet lielāku mājlopu kaušanai vēl nebija pienācis laiks. Bez tam saimniecības vēl nespēja sagādāt tik daudz barības, lai visus mājputnus turētu pa ziemu, tāpēc pārziemošanai paredzēto zosu skaitu rudenī vajadzēja samazināt. Ar to varētu būt saistīta tradīcija Mārtiņa dienā likt galdā zoss cepeti.

18. gs. beigās Rīgā iecienītas bija vietējās žāvētās zosis, kuras, raksturodams rīdzinieku pārtikas daudzveidību, īpaši cildināja ārsts Oto Hūns (*Huhn*;

---

[27] Bulmerinq, A. von. *Vier Bücher*. Bd. 1, S. 341, 342.

[28] Salas muižas zemnieku vaku grāmatas, 1727., 1764., 1773. gads. LNA_LVVA, F1392_1_394, 469., 504., 505., 625. lp.

[29] Vilkemuižnieka atraines Annas māju ruļļu jeb vaku grāmata. LNA_LVVA, F1392_1_274, 473. lp.

[30] 1821. gada Olaines muižas vaku grāmata, 1821. gads. Turpat, 340. lp.; Mazjumpravmuižas zemnieku vakas nodevas pēc 1809. gada takses. LNA_LVVA, F1392_1_275, 859., 864. lp.

1764–1831).[31] Vietējo žāvēto zosu gaļu viņš salīdzināja ar marmoru – sarkana, ar baltām tauku dzīslām, kas pēc garšas līdzinoties Pomerānijas zosīm.[32] O. Hūns arī atzīmēja, ka Rīgā dažās sētās ierīkotas speciālas kūpinātavas. Ja to nebija, izmantoja skursteņus, bet tad siltums nebija tik vienmērīgs un tas ietekmēja zosu kvalitāti.

Izvēloties vai iegādājoties putnu, bija jāmāk novērtēt tā svaigums, vecums un kvalitāte.[33] Jaunus putnu varēja ātrāk un labāk pagatavot, un arī olbaltumvielu un tauku jaunām vistām bija pat divreiz vairāk. Taču, kā izriet no minētā O. Hūna apraksta par rīdziniekiem pieejamajiem pārtikas produktiem, putnu piegāde bija sezonāla. Siltajā laikā, īpaši vasarās, Rīgas tirgū varēja iegādāties putnus no pilsētai tuvākas apkārtnes, domājams, lauku novada, Vidzemes u. c. tuvāko zemnieku un muižu saimniecībām. Ziemas salā, kad putnus varēja uzglabāt ilgāk, tos pieveda arī no tālākām vietām, pat Arhangeļskas. Ar šo putnu kvalitāti O. Hūns gan nebija apmierināts. Lai putni nesabojātos, tiem tika izņemtas iekšas un to vietā salikts ledus. Taču šādi transportēšanai sagatavotie putni piesūcās ar ledusūdeni un gaļa ieguva ūdeņainu piegaršu. O. Hūns arī konstatēja, ka vietās, kur mājputnu barošanai trūka labības graudu (putraimi), tos aizstāja ar linu un kaņepju sēklām. Taču šāda barība putnu gaļai piešķīra nepatīkamu eļļainu garšu, tāpēc to gandrīz nebija iespējams lietot pārtikā.[34] Labākas kvalitātes putnus rīdziniekiem piegādāja tuvāko pilsētas muižu zemnieki, kas pārsvarā turēja vistas un zosis.

Muižu pārvaldītāji jeb amtmaņi savām vajadzībām drīkstēja līdzās liellopiem turēt arī vistas un zosis.[35] Daļa no tām, iespējams, tika pārdota rīdziniekiem. Muižu nomnieki, kā, piemēram, 17. gs. beigās Rīgas lauku novada Mazjumpravas muižā, netika ierobežoti un audzēja ne vien vistas un zosis, bet arī kapaunus, pīles un fazānus.[36] Pēdējo, tāpat kā jaunu zosu un cāļu, lietošana pārtikā tolaik bija liecība augstākam statusam sabiedrībā.

Par putnu plašāku izmantošanu medicīniskos nolūkos liecina 1685. gadā iespiestajiem Rīgas aptieku atjaunotajiem noteikumiem pievienotais recepšu sastāvdaļu cenrādis, kurā ietverti, piemēram, mājas un savvaļas pīļu un zosu, kā arī kapaunu un vistu tauki, grauzdētas bezdelīgas (domājams, pulverveidā),

---

[31] Gun, Otto (Huhn; 1804). *Topograficheskoe opisanie goroda Rigi. Ch. 1*, s. 93, 94.

[32] Pomerānijas zosis – īpašas zosu šķirne, kas kopš 13. gs. audzēta Vācijā un Baltijas jūras piekrastē. Taču O. Hūns pieņēma, ka rīdziniekiem tā nav pieejama. Vairāk sk.: https://www.majputni.lv/2022/01/23/pomeranijas-zoss/ [skatīts16.09.2025.].

[33] Piemēram, padomus sk.: Redelien, M[arie] (1889). *Haus und Herd: praktisches, illustriertes Hausbuch zur verständigen Führung der Wirtschaft in allen ihren Zweigen, auf der Grundlage der neuesten Errungenschaften im Gebiete der Hauswirtschaft*. Riga: Kommisions-Verlag von N. Kymmel, S. 144.

[34] Gun, O. *Topograficheskoe opisanie goroda Rigi*, s. 93.

[35] Bulmeringq, A. von. *Vier Bücher*. Bd. 1, S. 335.

[36] Jumpravmuižas inventarizācija, 1698.–1699. gads. LNA_LVVA, F1392_1_274, 712. lp.

tāpat arī "augusta bezdelīgu ūdens", bezdelīgu ligzdas, vistu olu čaumalas pēc cālēnu izšķilšanās, vistu šķilvju jeb kuņģu iekšējie apvalki.[37]

Zosu, vistu u. c. putnu spalvas un dūnas izmantoja gultas pēļiem un spilveniem. Piemēram, Rīgas būvmeistara Ruperta Bindenšū (*Bindenschu*; 1645–1698) atstātā mantojuma uzskatījumā spilvenu un pēļu vidū īpaši izcelts dūnu pēlis.[38] 18. gs. beigās par gultas pēli no labi izmazgātām un sasmalcinātām zoss spalvām divām personām prasīti 10 valsts dālderi, par līdzīgu pēli vienai personai – 7 valsts dālderi.[39] Apskatāmajā laika posmā putnu spalvas arvien vairāk sāka lietot apģērba, galvenokārt cepuru, dekorēšanā. 17. gs. ar putnu (strausa, baltā gārņa u. c.) spalvām pie cepures dižojās valdnieki, armijas virsnieki u. c. militārpersonas, bet 18. gs. otrajā pusē arī dāmu modē parādījās cepures ar spalvām un arī Rīgā meistari (*Federschmücker*) piedāvāja ar spalvām izrotāt cepures.[40] Tolaik pie rokoko stila galvassegām iecienītas bija kanārijputniņu spalvas, bet 19. gs. cepures ar spalvām nēsāja jau visu sociālo slāņu sievietes.[41] Par šīs modes straujo izplatību Rīgā liecina gan tā laika sieviešu portreti,[42] gan tas, ka 19. gs. beigās Rīgas, tāpat kā citu vietu, dzīvnieku aizsardzības biedrības aktīvi iestājas tieši pret putnu spalvu izmantošanu tērpu rotāšanā.[43]

Aplūkotajos rakstītajos avotos ir maz ziņu par putnu, arī zosu spārnu spalvu izmantošanu rakstīšanai, taču, visticamāk, Rīgā, tāpat kā citviet, tās lietoja līdz pat 19. gadsimtam.[44] Putnu – zosu, gulbju, kraukļu un, iespējams, arī citu – spalvu sagatavošana rakstīšanai un to asināšana prasīja īpašas zināšanas, kas, domājams, tika apgūtas līdz ar rakstīt prasmi. Spalvas varēja arī nopirkt. Sevišķi laba slava bija holandiešu meistaru sagatavotajām rakstāmspalvām (*die Fadern hollandern*). Ir ziņas, ka tā saukto Napoleona karu laikā franču aptiekāriem tika uzdots pārņemt no holandiešiem zosu spalvu apstrādes, respektīvi, attaukošanas, tehnoloģiju, kas sīki aprakstīta arī laikrakstā "*Rigasche Stadtblätter*".[45]

---

[37] Nöller, Georg Mathias (1685). *E. E. Rahts der Königl. Stadt Riga erneuerte Apotheker-Ordnung und Taxa*. Riga. Izdevumam pievienotais katalogs–cenrādis: [1685] *Catalogus et valor omnium medicam,* pp. 6, 13, 16, 67, 93, 102.*s*

[38] Campe, Paul (1944). *Der Stadt-Kunst- und Werkmeister Rupert Bindenschu und seine Wirksamkeit in Riga. Riga: Holzner Verlag, S. 34*.

[39] Sachen, die zu verkaufen sind. *Rigische Anzeigen*, 30.04.1795., S. [6].

[40] Personen, so ihre Dienste antragen. *Rigische Anzeigen*, 22.10.1761., S. [5].

[41] Par spalvu kā cepuru dekoru izplatību sk.: Vasiļjevs, Aleksandrs (2014). *Eiropas modes vēsture, 18.–20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 72. lpp.

[42] To apliecina arī Rīgas kultūras veicinātājas Johannas Ģertrūdes Fengeres (1788–1865) portrets, kurā viņa attēlota cepurē ar spalvu. Sk.: RVKM, VRVM 32050.

[43] Piemēram, Kaeflein F. (1897). Vogelmassenmord durch die Damenmode. *Anwalt der Thiere*, 1, S. 241–243.

[44] Salīdzinājumam sk.: Wernli, Martina (2021). *Federn lesen. Eine Literaturgeschichte des Gänsekiels von den Anfängen bis ins 19. Jahrhundert*. Göttingen: Wallstein Verlag. Pieejams: https://www.wallstein-verlag.de/openaccess/9783835338777.pdf [skatīts 04.10.2025.].

[45] St-g. Bearbeitung der Federn zum Schreiben. *Rigasche Stadtblätter*, 11.11.1813., S. [4].

Spalvas pie zviedru feldmaršala Gustava Horna cepures. Fragments no gravīras. RVKM, VRVM 31359

Putnu medības un putnu ķērāju amats Rīgā

Rīgas apkārtnē savvaļas putniem piemērotas dzīvotnes bija gan lauku novada mežos, purvājos, pļavās, gan Daugavas salās u. c. Taču par putniem kā medījumu ziņu ir maz, jo tolaik tā, tāpat kā zveja, bija daudzu pilsētas lauku novada zemnieku blakusnodarbe, kam tika pievērsta mazāka uzmanība nekā zvejai.[46] 1659. gadā, kad tika precizēts Rīgas rātes un citu amatpersonu atalgojums pilsētas muižās, "lielie medījumi" (*Groszwild*) atzīmēti tikai Rīgas pilsētas Ikšķiles un Salaspils muižas inspektora (pārvaldnieka?) atalgojumā, bet Limbažu muižas inspektoram pienācās arī savvaļas putni.[47] Kas tos medīja vai ķēra, nav norādīts. Taču arī Rīgas apkārtnē putni tika gan ķerti, gan šauti.

Rīgas 1612. gada panorāmā aiz Jēkaba baznīcas attēlotā putnu kārts[48] ir liecība tā saukto putnu jeb papagaiļu šaušanai, ko no 15. gs. sākuma Rīgā organizēja pilsētas strēlnieku ģilde (*schutten kumpanie*) un kas bija arī daļa no Maija grāfa jeb pavasara svētku svinībām.[49] Kārti, kuras galā bija izbāzts putns vai tā metāla modelis, rīdzinieki izmantojuši arī Maija grāfa svētku svinīgajā gājienā un kā mērķi šaušanas sacensībās, kas noritēja aiz pilsētas nocietinājumiem pie Kubes kalna, bet 1517. gadā tam izveidota jauna vieta aiz Kaļķu vārtiem pie tā

[46] Zeids, Teodors (red.) (1978). *Feodālā Rīga*. Rīga: Zinātne, 491. lpp.
[47] Bulmerinq, A. von. *Vier Bücher*. Bd. 1, S. 338, 339.
[48] Rīgas 1612. gada panorāma. Jāzepa Delvera 1963. gada kopija no Nikolausa Mollīna tipogrāfijā iespiestās Heinriha Tūma gravīras sk.: RVKM, VRVM 33214.
[49] Vairāk par šo tradīciju sk.: Mänd, A. *Urban Carnival,* pp. 124, 142–159.

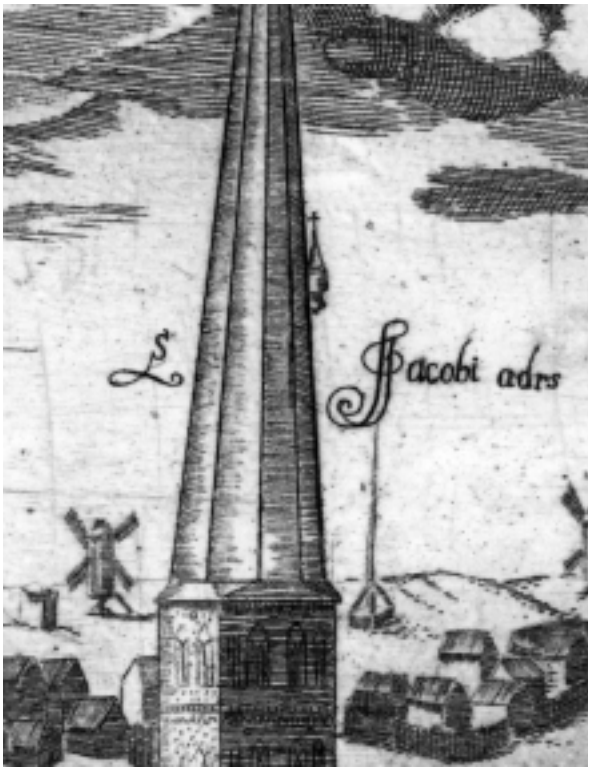

Putnu kārts Rīgas 1612. gada panorāmā. Fragments no Nikolausa Mollīna tipogrāfijā iespiestās Heinriha Tūma gravīras kopijas.
RVKM, VRVM 21172

sauktā Velna tilta.[50] Reformācijas un Livonijas kara ietekmē 16. gs. otrajā pusē Maija grāfa svinību tradīcija sāka izzust, bet pilsētnieki vingrinājumus šaušanā, visticamāk, turpināja. Kā izriet no medību aprakstiem,[51] putnu (arī zaķu u. c. mazo dzīvnieku) šaušana tika uztverta kā jauno mednieku un vienlaikus pilsētas aizstāvju vingrināšanās. 1696. gada Rīgas pilsētas ganību plānā[52] knapi saskatāmā miniatūrā putnu šaušanu ieskicējis pilsētas mērnieks Eberhards Tolkss. 18. gs. vidū medības, arī putnu, kļuva arvien iecienītākas, un 1760. vai jau 1759. gadā tika nodibināta Rīgas mednieku biedrība. Līdz tam Rīgas medību cienītāji to darīja individuāli vai nelielās grupās. Jāatzīmē arī, ka labāk organizētas mednieku biedrības Rīgā sāka veidoties tikai 19. gs. 60. gados.[53] Zināms, ka Rīgas medību biedrībā darbojies arī animālists Johans Heinrihs Baumans (*Baumann*; 1753–1832), kurš 19. gs. 20. gados dzīvoja Rīgas pilsētas lauku novada Mazjum-

[50] Turpat, 132. lpp.
[51] Junge Herr und seine Flinte. *Rigische Anzeigen*, 01.01.1763., S. 153, 154.
[52] Sk. Rīgas pilsētas ganību plānu. Mērnieks Eberhards Tolkss, 1696. gads. RVKM, VRVM 160793.
[53] Krüdener, H. Baron (1918). Rigas Jäger und Jagden. In: Lühr, Friedrich (Hrsg.). *Die Jagd im Baltikum*. Riga: Kerkovius, S. 56, 57.

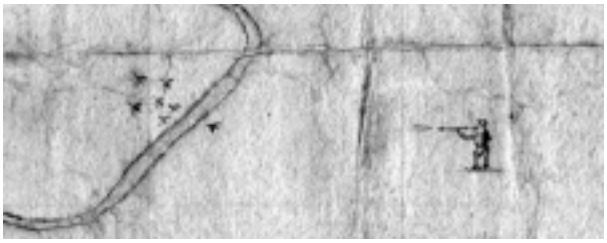

Putnu šaušana Rīgas pilsētas ganībās. Fragments no mērnieka Eberharda Tolksa 1696. gada plāna. RVKM, VRVM 160793

pravas muižā.[54] Par tās saikni ar medībām liecina jau 17. gs. beigās muižas inventāra sarakstā atzīmētie 38 suņi.[55]

Vietējos savvaļas putnus rīdziniekiem piegādāja pilsētas putnu ķērāji. Eiropā putnu ķērāju un tirgotāju amats pazīstams jau no 14. gadsimta.[56] Kad tas izveidojās Rīgā, ziņu nav. Taču 17. gs. pirmajā pusē putnu ķērāji bija pilntiesīgs amats, kuru darbība 1,5 jūdzes attālumā ap pilsētu jeb tā sauktās aizliegtās jūdzes ietvaros bija liegta.[57] 1684. gadā priekšpilsētas ugunsgrēkā putnu ķērāji zaudēja amata šrāgas, kas tika atjaunotas 1699. gada 11. maijā. Tolaik amatā gribēja iestāties septiņi putnu ķērāji. Kā visiem amatiem, arī putnu ķērājiem bija vēlēts eltermanis jeb vecākais ar diviem palīgiem un tiesības turēt amata lādi. Rūpējoties par amata locekļu drošību, šrāgas noteica, ka putnus ķert jādodas divatā. Lai Rīgas apkārtnē saglabātu savvaļas putnus arī citiem gadiem, amats regulēja putnu ķeršanas laiku un putnu olu ievākšanas kārtību: no aprīļa vidus līdz maija beigām, kad putni ligzdoja, drīkstēja ķert tikai lakstīgalas, taču ne dārzos un ne jūdzi tuvāk Rīgas pilsētai. Dzērvju ķeršanu ļāva sākt tikai augustā.[58]

Tomēr putnu ķērāji arī pēc šrāgu atjaunošanas nespēja pilnvērtīgi darboties. Jau nākamajā ziemā sākās Lielais Ziemeļu karš (1700.–1710./21. g.), un pilsētas aplenkumi traucēja amata darbībai. 1704. gadā amata vecākais Fabians Gēringens (*Göringen*) lūdza Rīgas landfogtam aizsardzību pret konkurenci, jo ar putnu ķeršanu nodarbojoties amatā nereģistrēti putnu ķērāji – tā sauktie bītnieki. Amats arī lūdza noteikt 300 soļu distanci kā attālumu, kādā putnu ķērāji cits no cita drīkstēja ar graudiem pievilināt putnus. Taču, tā kā kopš šrāgu atjaunošanas putnu ķērāji bija parādā landfogtijas tiesai 8 valsts dālderus gadā, tad, kamēr

[54] Šmite, Edvarda (2024). Johans Heinrihs Baumanis. No: *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: https://enciklopedija.lv/skirklis/180235-Johans-Heinrihs-Baumanis [skatīts 18.09.2025.].

[55] Mazjumpravas muižas vaku grāmatas un muižas inventārs, 1698.–1699. gads. LNA_LVVA, F1392_1_278, 712. lp.

[56] Breittruck, J. *Ein Flügelschlag in der Pariser Aufklärung,* S. 31, 32.

[57] Vogelfanger suplica, 1745. No: Rīgas rātes protokoli. LNA_LVVA, F749_6_2, 377. lp.

[58] Br[otze, J. C.]. Schragen der Vogelfänger zu Riga. *Rigasche Stadtblätter*, 06.06.1811., S. 1–3; Verschiedene Notizen zur Geschichte Rigas namentlich im 18. Jahrhundert. *Rigasche Stadtblätter*, 19.09.1902., S. 4, 5.

nodokļi nav samaksāti, aizsardzība no konkurentiem amatam nepienācās.[59] Kam un kādus putnus ķērāji piegādāja, nav zināms. Taču pieprasījums bija. Kā 18. gs. beigās atzīmēja O. Hūns,[60] tolaik pilsētā varēja dzirdēt dziedam tikai būrīšos ieslodzītos putnus. Lai klausītos putnus brīvā dabā, bija jādodas ārpus pilsētas, kur atradās tā sauktās namnieku muižiņas, kas 18. gs. otrajā pusē pārsvarā jau kalpoja kā atpūtas vietas pie dabas.

1763. gadā uz Rīgas lauku novadu tika attiecināts Krievijas carienes Katrīnas II ukazs,[61] kas līdz ar savvaļas dzīvnieku medību regulējumu noteica putnu saudzēšanas laiku no 1. marta līdz Pētera dienai, t. i., 29. jūnijam. Izņēmums bija plēsēji – vanagi, kraukļi, vārnas, zvirbuļi, kuru medīšana un ķeršana netika ierobežota. Rīgas lauku novada mežos lieguma ievērošanu uzraudzīja arī mežsargi, kam tas bija ietverts amata zvērestā: "Es zvēru, ka es gribu kā vienam godīgam, taisnam un dievbijīgam mežsargam pienākas to mežu pie dienas un nakts sargāt un glabāt [..], ka nevienam nārsta jeb vaisla laikā iekš meža putnus medīt un strēlīt nebūs. [..] Ar vārdu sakot, es gribu to mežu tā sargāt un uzlūkot, kā vienam godīgam meža sargam pienākas."[62] Tā oficiāli tika nostiprināti putnu saudzēšanas pasākumi, kas jau agrāk putnu kā resursa saglabāšanas nolūkos bija noteikti Rīgas pilsētas tuvākajā apkārtnē, respektīvi, tās lauku novadā.

Putnu vērošana, izpēte un turēšana būrīšos

Apgaismības laikā Eiropā populāra kļuva savvaļas dzīvnieku, to vidū arī putnu, vērošana, pētīšana un turēšanai mājās, arī pilsētās.[63] Arī Rīgā putnu izbāzeņu un olu kolekcijas bija privātpersonu un, domājams, arī Rīgas ārsta Nikolausa Himzela (*Himsel*; 1729–1764) kolekcijā un uz tās pamata 1773. gadā dibinātajā muzejā.[64] Zināms, ka 1828. gadā Himzela muzejā bijušas pārsvarā vietējo putnu izbāzeņu kolekcijas.[65] Par rīdzinieku u. c. avīzes lasītāju pievēršanos putnu izpētei liecina laikrakstā "*Rigische Anzeigen*" ievietoti raksti par putniem, piemēram, padomi, kā ar mikroskopu pētīt putnu spalvas.[66] Par putniem interesējās arī Rīgā pirmais akadēmiski izglītotais dabas pētnieks, aptiekārs un kolekcionārs Jakobs Ben-

[59] Bulmerinq, A. von. *Vier Bücher.* Bd. 3, S. 898–900.
[60] Gun, O. *Topograficheskoe opisanie goroda Rigi*, s. 93, 94.
[61] Rīkojums publicēts: *Rigische Anzeigen*, 22.09.1768., S. 1.
[62] 1789. gadā sastādīto Rīgas pilsētas mežsargu amata zvērestu sk.: Vidrižnieks, F[ricis] (1931). *Medības Vidzemē senāk un tagad*. Rīga: Valters un Rapa, 11., 12. lpp.
[63] Breittruck, J. *Ein Flügelschlag in der Pariser Aufklärung,* S. 50, 71.
[64] Par to liecina sludinājumi par putnu izbāžņu kolekciju pārdošanu. Piemēram, sludinājumu par 50 izbāztu putnu, kuru vidū ir arī skaists pāvs, pārdošanu sk.: Sachen, dei uz verkaufen sind. *Rigische Anzeigen*, 04.06.1789., S. [11].
[65] Vanaga, Baiba (2019). Himzela muzejs Rīgā (1773–1890). No: Zelča-Sīmansone, Ineta (sast.). *Muzeologs Himzels un viņa laiks.* Rīga: Creative Museum, 187. lpp.
[66] Gelehrte Beytrage. *Rigische Anzeigen*, 01.01.1763., S. 205.

jamins Fišers (*Fischer*; 1731−1793), kura grāmatā par Vidzemes dabu[67] vietējām putnu sugām dots neliels apraksts un nosaukumi vācu, latīņu, latviešu, daļai arī krievu un igauņu valodā. Jāatzīmē, ka J. B. Fišers putnu izpētē izmantoja tolaik jauno dzīvnieku klasifikācijas sistēmu. Pie tās autora zviedru ārsta, botāniķa un zoologa Karla Linneja (*Linné*, *Linnaeus*; 1707–1778) J. B. Fišers kādu laiku bija mācījies. J. B. Fišers savā grāmatā tēlaini apraksta arī, kā vairākus gadus pēc kārtas Rīgā novērojis baltu (albīnu) zvirbuli, kam melnas bijušas tikai divas spārnu spalvas un kas turējies atstatus no pārējiem.[68]

Nav zināms, kad rīdzinieki sāka būrīšos turēt dažādus savvaļas un arī speciāli audzētus putnus, pārsvarā dziedātājputnus. Citās Eiropas pilsētās šī paraža sāka ieviesties jau 16. gadsimtā. 17. gs. putni, īpaši eksotiskie, būrīšos turēti varas un prestiža apliecinājumam valdnieku pilīs un ietekmīgāko pilsētnieku namos. Apgaismības laikā 18. gs. putnu turēšana privātā telpā būrīšos jau bija iecienīts vaļasprieks, ko varēja atļauties visu kārtu pārstāvji. Turīgākās mājās greznos būrīšos mita eksotiskāki putni, vienkāršie ļaudis izlīdzējās ar vietējiem savvaļas putniem.[69]

Par rīdzinieku aizraušanos ar dziedātājputniem liecina jau minētie O. Hūna vērojumi par putnu dziesmām pilsētā un tās apkārtnē. 18. gs. arī Rīgā sāka izplatīties kanārijputniņu turēšana privātās telpās. Šī nodarbe tolaik bija populāra daudzviet Eiropā, tādēļ 1754. gadā Nirnbergā tika izdota grāmata ar padomiem kanārijputniņu turēšanā, būru izgatavošanā, kā arī piedāvāta karārijputniņu sistematizācija.[70] Tolaik ar kanārijputniņu pavairošanu un tirdzniecību slaveni bija Tiroles putnu tirgotāji.[71] Sludinājumi avīzē "*Rigische Anzeigen*"[72] liecina, ka Rīgā tirgoti gan no Tiroles, gan citām vietām ievesti dažādu šķirņu un krāsu kanārijputniņi.[73] Iebraucēji parasti apmetās kāda Rīgas tirgotāja mājā, kur līdzās citām ievestām precēm piedāvāja putnus. Piemēram, 1801. gadā kāds holandiešu tirgotājs[74] kanārijputniņus, kas skaisti dziedot dienā un arī pie apgaismojuma, pārdeva līdz ar siļķēm un pudeļu korķiem. Cits Rīgā ieradies tirgonis piedāvāja kanārijputniņus, kas flautas spēli un zvanu skaņas trallina.[75] 18. gs. sludinājumos

[67] Fischer, Jacob Benjamin (1791). *Versuch einer Naturgeschichte von Livland*. 2. Aufl. Königsberg: F. Nicolovius, S. 163–235.
[68] Turpat, 219. lpp.
[69] Breittruck, J. *Ein Flügelschlag in der Pariser Aufklärung,* S. 29, 51.
[70] [Pernau, Ferdinand Adam] (1754). *Gründliche Anweisung alle Arten Vögel zu fangen, einzustellen, abzurichten, zahm zu machen. Nebst Anmerkungen über Hervieux von Canarien Vögeln und Joseph Mitelli Jagdlust*. Nürnberg: Morath.
[71] Breittruck, J. *Ein Flügelschlag in der Pariser Aufklärung,* S. 35.
[72] Sk.: *Rigischer Anzeigen*, 07.11.1765., S. 4; *Rigische Anzeigen*, 27.01.1774., S. 29.
[73] Sachen, die zum Verkauf ausgeboten werden. *Rigische Anzeigen,* 26.09.1782., S. [9]; Sachen, die uz verkaufen sind. *Rigische Anzeigen*, 17.01.1799., S. [7].
[74] Sachen, die zu verkaufen sind. *Rigische Anzeigen,* 16.12.1801., S. [13].
[75] Sachen, die zu verkaufen sind. *Rigische Anzeigen,* 06.01.1802., S. [6].

piedāvāja dažādus kanārijputniņus, bet 19. gs. sākumā – arī baložus, paipalas, lakstīgalas, strazdus, melnos strazdus, cīruļus u. c., ko uz Rīgu veda putnu tirgotāji no Maskavas[76] u. c. vietām. Domājams, arī rīdziniekiem putnu turēšana mājokļos kompensēja gan dabas trūkumu pilsētā, gan saistījās ar mājīgumu un priekšzīmīgu ģimenes dzīvi.[77] 18. gs. otrajā pusē arī Rīgā putnus jau turēja mājas lolojumdzīvnieku statusā.

Secinājumi

Samērā trūcīgā dažādos vēstures avotos un citām tēmām veltītajos pētījumos fragmentāri izkliedētā informācija par rīdzinieku attieksmi pret putniem rāda, ka 17. un 18. gs. Rīgā, tāpat kā citviet, attieksmi pret putniem noteica tā laika tradicionālais dzīvnieku vērtējums pēc noderības saimniecībā. Pielietojums tika rasts visiem putniem. Rīdzinieki vairāk mājputnus, mazāk savvaļas putnus izmantoja pārtikai, dažādu saimniecībā nepieciešamu priekšmetu izgatavošanai u. tml. Rīgā, tāpat kā citās pilsētās, mājputnus galvenokārt patērēja, bet ārpus pilsētas nocietinājumu vaļņiem dzīvojošie, pilsētas lauku novada un citu pilsētas muižu zemnieki tos vairāk turēja kā ienākumu avotu. Arī Rīgas putnu ķērāju amatam savvaļā dzīvojošie putni bija ienākumu avots. Taču savvaļas putnu dzīvotnes Rīgas pilsētas apkārtnē arī aizsargāja, liedzot vai regulējot noteiktu putnu sugu ķeršanu un medīšanu, lai saglabātu tos kā resursu.

18. gs. Rīgā putnus sāka arī vairāk vērot un pētīt. Arvien iecienītāka kļuva putnu turēšana būrīšos priekam un labsajūtai. Vēl lielākas izmaiņas attieksmē pret putniem, par to izmantošanu un aizsardzību notika 19. gadsimtā. Taču Rīgas vēsturē arī tā ir vēl maz skarta tēma, gan ar krietni vien plašāku avotu bāzi, kuras izpēte nākotnē dos pilnīgāku priekšstatu par rīdzinieku attieksmi pret putniem un iespēju salīdzināt, kā gadsimtu gaitā mainījusies rīdzinieku izturēšanās pret dzīvniekiem kopumā.

BIRDS AND POULTRY IN THE EVERYDAY LIFE OF RIGA RESIDENTS IN THE 17TH–18TH CENTURIES

The attitude of people toward animals in the history of Latvia and the city of Riga remains a relatively unexplored topic, which has only recently begun to attract the attention of academic and public historians, including philosopher and publicist Artis Svece, Andris Levāns, and others. This paper focuses on

[76] Sachen, die zu verkaufen [sind]. *Rigische Anzeigen*, 01.02.1804., S. [14, 15].
[77] Breittruck, J. *Ein Flügelschlag in der Pariser Aufklärung,* S. 60, 65, 66, 143–148.

one specific aspect within this broader field – the significance of birds in the everyday life of Riga's residents during the 17th and 18th centuries. Information on this subject is limited and dispersed across various historical sources, such as inventories of the city's manors and farmsteads, advertisements in the *Rigischer Anzeigen* newspaper, cartographic materials, and other archival records.

Evidence from these sources suggest that, in the 17th and 18th centuries, Riga's inhabitants consumed more chickens and fewer geese, which were supplied by the city's manorial estates and peasant farms. Wealthier residents tended to prefer younger, and therefore higher-quality, poultry. At the end of the 18th century, Riga physician Otto von Huhn (1764−1831) noted that the city's poultry supply was seasonal. He particularly praised the quality of locally dried geese, while expressing dissatisfaction with poultry imported from distant regions during the winter.

As elsewhere in Europe, bird feathers and down in Riga were widely used for bedding, clothing decoration and, until the 19th century, as quills for writing. The broader use of birds in medicine is attested by a price list of pharmaceutical ingredients attached to the revised regulations of Riga's pharmacies, printed in 1685 (Nöller, Georg Mathias. *E. E. Rahts Der Königl. Stadt Riga erneuerte Apotheker-Ordnung und Taxa*).

Until the mid-18th century, little information about birds as game in the Riga region can be found in historical sources, since, at that time, as with fishing, it was considered a secondary occupation of peasants living in the city's rural territories. Like other urban populations, Riga's residents were supplied with wild birds caught by professional city bird catchers. In the first half of the 17th century, bird catching was a recognized profession; however, it declined by the mid-century. In 1684, a fire in the Riga suburbs destroyed professional documents of the city's bird catchers, which were later restored in 1699 by seven remaining practitioners. Nevertheless, the trade continued to wane throughout the 18th century. Wild birds not only provided an additional source of income but were also regarded as a renewable natural resource – consequently, their habitats around Riga were subject to protection measures that prohibited or regulated the catching and hunting of certain species.

From the second half of the 18th century onwards, bird keeping in cages became increasingly popular in Riga. Canaries, in particular, were sold to Riga residents by traders from Tyrol and other regions. Thus, while in the 18th century birds continued to be kept for food and domestic purposes, attitudes toward them began to shift: poultry was gradually replaced by ornamental and songbirds, kept primarily for pleasure and a sense of well-being.

Keywords: poultry; wild birds; cage birds; urban estates; hunting; bird catchers

Iesniegts 2025. gada 26. septembrī

VĒSTURE

BAIBA TETERE

FOTOGRĀFIJA KĀ KOMUNIKĀCIJAS INSTRUMENTS 19. GADSIMTA NACIONĀLAJĀS KUSTĪBĀS: LATVIEŠU NACIONĀLĀS ATMODAS GADĪJUMA ANALĪZE*

Rakstā analizēta fotogrāfijas nozīme latviešu nacionālās kustības ideoloģiskās un kultūras programmas veidošanā 19. gs. otrajā pusē, īpaši uzsverot *carte-de-visite* formāta attēlu aprites sociālo un politisko funkciju. Pētījuma mērķis ir izprast, kā fotogrāfija tika izmantota ne vien individuālai pašreprezentācijai, bet arī kolektīvās identitātes veidošanai un nacionālajai mobilizācijai, kuras centrālais mērķis bija latviešu tautas pašapziņas stiprināšana un līdzdalība modernās nācijas veidošanās procesā. Raksta novitāte ir fotogrāfijas kā aktīva vizuālās komunikācijas formas interpretācija, kas kalpoja nacionālās ideoloģijas nostiprināšanai un modernās sabiedrības kultūras ainavas strukturēšanai. Tiek analizēti gan lokāli, piemēram, Garlība Helviga Merķeļa portretu aprite Rīgas Latviešu biedrības pirmās sabiedriskās kampaņas ietvaros, kuras mērķis bija vākt ziedojumus Garlība Helviga Merķeļa piemiņas zīmes atklāšanai Katlakalna kapos 1869. gada 21. oktobrī, gan salīdzinoši piemēri no Igaunijas, Lietuvas, Bulgārijas un Ziemeļamerikas kontekstiem. Raksta secinājumi apstiprina, ka fotogrāfija 19. gs. vizuālajā kultūrā kalpoja kā efektīvs rīks, kas strukturēja publisko telpu, padarot redzamas nacionālās kustības autoritātes un vērtības, un veicināja kolektīvās identitātes artikulāciju nacionālās emancipācijas procesos.

Atslēgvārdi: fotogrāfija, fotogrāfijas vēsture, 19. gadsimts, vizuālā kultūra, latviešu nacionālā kustība, identitāte, Garlības Helvigs Merķelis

Vēstures pētnieku padziļināta interese par fotogrāfiju ievērojami pieauga 20. gs. 60. un 70. gadu sociālo un kultūras pārmaiņu kontekstā, kad neomarksisma ideju, īpaši Frankfurtes skolas kritiskās teorijas (Teodors Adorno, Makss Horkheimers), ietekmē akadēmiskā pētniecība kļuva arvien nozīmīgāka, sevišķi attiecībā uz varas, ideoloģijas un reprezentācijas jautājumiem. Šis periods iezīmēja teorētisko pāreju, kas izcēla fotogrāfiju ne tikai kā pagātnes dokumentēšanas instrumentu, bet arī kā faktoru, kas ietekmēja sava laika sociālos un politiskos procesus sabiedrībā, tādējādi ļaujot atklāt un analizēt dziļākas

* Raksts tapis ar Valsts kultūrkapitāla fonda Radošās stipendijas atbalstu.

kultūras, ekonomikas un politiskās struktūras. Sociālās un humanitārās zinātnes piedzīvoja tā dēvēto vizuālo pavērsienu (*pictorial turn*), kas būtiski paplašināja pētnieciskās pieejas, iekļaujot vizuālos materiālus, tostarp fotogrāfijas, kā svarīgus izpētes objektus.[1]

Fotogrāfijas jau kā suverēni pētniecības dokumenti rosināja aktīvas diskusijas par to, kam ir tiesības interpretēt un atainot pagātni. Šīs debates ne tikai paplašināja vēsturiskā naratīva robežas, bet arī veicināja dažādu sociālo grupu tiesību padziļinātu izpēti un izpratni – tostarp aktualizēja dzimtes, koloniālā mantojuma un arī nacionālo kopienu jautājumus. Arvien lielāku nozīmi ieguva fotogrāfiju un citu vizuālo materiālu analīze, tos aplūkojot ne tikai kā estētiskus vai ilustratīvus dokumentus, bet kā nozīmīgus kultūras un sociālās nozīmes nesējus. 20. gs. celmlauži vizuālās kultūras analīzē bija intelektuāļi – sociologs un kultūras teorētiķis Stjuarts Halls (*Hall*)[2] un mākslas kritiķis Džons Bergers (*Berger*),[3] kas ne vien ieviesa jaunas pieejas attēlu interpretācijā, bet arī padziļināti diskutēja par fotoattēla nozīmi ideoloģisku vēstījumu nodošanā plašām sabiedrības masām un tā ietekmi uz kolektīvās realitātes izpratni. Fotogrāfijas integrēšana pagātnes izpētē ir paplašinājusi vēstures kā disciplīnas izziņas tvērumu, vienlaikus piedāvājot starpdisciplināru pieeju un iespēju analizēt vizuālo attēlojumu un tā nesēju kā sociāli aktīvu materiālu objektu, kas spēj veidot, uzturēt un mainīt sociālās attiecības.

Fotogrāfijas atzīšana par aktīvu un sabiedriskos procesus ietekmējošu faktoru ir veicinājusi nozīmīgas pārmaiņas arī antropoloģijas disciplīnā, rosinot metodoloģisku pārorientāciju – no fotogrāfijas uztveres kā vien dokumentējoša pierādījuma uz tās izpratni kā sociāli un kultūrvēsturiski piesātinātu pētniecības objektu. 19. gs. pirmajā pusē modernā antropoloģija, formulējot savus teorētiskos virzienus un metodiskos paņēmienus, apzinājās jaunā vizuālā medija iespējas un instrumentalizēja to valdošās Rietumu pasaules koloniālās politikas kontekstā. Šāds antropoloģijas zinātnes vēsturiskais modelis 20. gs. piedzīvoja būtisku paradigmas maiņu, kas iezīmēja kritisku refleksiju par fotogrāfijas kā manipulējama medija lomu koloniālās varas nostiprināšanā 19. un 20. gadsimtā.[4] Tātad modernās antropoloģijas pieeja fotogrāfijas izpētei ir veidojusies, balstoties uz mainīgiem un bieži vien pretrunīgiem vēsturiskiem kontekstiem, kuros fotogrāfiskais attēls instrumentalizēts gan kā šķietami "objektīvs" zinātnisko datu

---

[1] Mitchell, William John Thomas (1994). *Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation.* Chicago: University of Chicago.

[2] Hall, Stuart (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices.* London: Thousand Oaks.

[3] Berger, John (1972). *Ways of Seeing: Based on the BBC Television Series with John S. Berger* London: British Broadcasting Corp. and Penguin Books.

[4] Morton, Christopher (2018). Photography, Anthropology of. In: Callan, Hilary (ed.). *The International Encyclopedia of Anthropology.* London: John Wiley & Sons.

avots koloniālo interešu ietvaros, gan kā autonoms un reflektējošs pētniecības objekts. Tādējādi fotogrāfijas izpēte kā kritiskas analīzes objekts antropoloģijā ir salīdzinoši nesens izziņas virziens, kas aizsākās 20. gs. 70. un 80. gados.[5] Pārvērtējot antropoloģijas vizuālo mantojumu, tika atzīta fotogrāfijas medija nozīme antropoloģijas radīto zināšanu veidošanā. Šī atziņa kļuva par būtisku daļu no plašāka teorētiska pavērsiena, kas vērsts uz refleksiju par to, kā antropoloģija konstruē un reprezentē savu izpētes priekšmetu.[6] Līdz ar to koloniālās pagātnes kritiskai izvērtēšanai antropoloģijā bija nepieciešama jauna metodoloģija arī apjomīgā un daudzu gadu desmitu sistemātiski uzkrāto fotoarhīvu izpētē.

Vizuālās antropoloģijas un antropoloģijas vēsturniece Elizabete Edvardsa (*Edwards*) aicina izprast fotogrāfiju kā trīsdimensiju objektu, kas pastāv materiālajā pasaulē – tā atrodas gan telpiskajā un laika ietvarā, gan sociālajā un kultūras pieredzē.[7] Viņa piedāvā skatīt fotogrāfiju kā sociālu aģentu, kas ir cieši saistīts ar atmiņu, identitāti un varas struktūrām. Fotogrāfijas tiek aplūkotas kā vēsturiski piesātināti objekti, kuru uztverē nozīme ir ne tikai vizuālajam saturam, bet arī to taktilajam un emocionālajam potenciālam. Saskarsme ar šiem attēliem var izraisīt spēcīgas empīriskas un afektīvas reakcijas. Tādējādi fotogrāfijām tiek piedēvēta aģence, jo to vizuālās un materiālās pēdas veicina reakcijas, radot īpašu klātbūtnes spēku. Fotogrāfijas nav vienkāršs pagātnes vizuāls atspoguļojums; tās kalpo kā līdzeklis, kas palīdz veidot un uzturēt sociālās attiecības. Šādā skatījumā fotogrāfija kļūst par sociālu objektu, kas ir saistīts ar dažādiem procesiem, kas ietver tās radīšanu, izplatīšanu, patērēšanu, izmantošanu, saglabāšanu, uzkrāšanu, sistematizēšanu, eksponēšanu, izmešanu un pārstrādi. Materiālo kultūras studiju (*material culture studies*) ietvaros, atsakoties no ierobežojošām objektcentrētām pieejām, fotogrāfija tiek pētīta kā "sociāls objekts" – uzmanību pievēršot tam, kā cilvēki ar to mijiedarbojas, kādas nozīmes tai piešķir un kādas funkcijas tā ieņem ikdienas sabiedriskajā dzīvē. Šī pieeja ietver jautājumus par to, kādos apstākļos fotogrāfijas tiek skatītas, kā tās kā materiāli objekti mijiedarbojas ar citām vēsturiskām modalitātēm un kādos veidos tās spēj veicināt konkrētas darbības vai izraisīt emocionālas atbildes.[8]

Pēdējās desmitgades laikā akadēmiskajā diskursā arvien lielāku uzmanību piesaista 19. gs. agrīnā fotogrāfija, īpaši kontekstā ar diskusijām par attēlu

[5] Turpat, 4. lpp.

[6] Viens no plašāk pazīstamajiem šīs vēsturiskās kritikas posma projektiem bija Apvienotās Karalistes Karaliskā Antropoloģijas institūta (*Royal Anthropological Institute*) 1984. gadā uzsāktā iniciatīva, kuras mērķis bija izvērtēt antropoloģijas disciplīnas vizuālo mantojumu, kāds bija saglabājies institūta kolekcijās. Šī projekta rezultāts tika publicēts kā krājums, sk.: Edwards, Elizabeth (ed.) (1992). *Anthropology and Photography, 1860–1920*. London: Yale University Press.

[7] Edwards, Elizabeth, Hart, Janice (eds.) (2004). *Photographs Objects Histories on the Materiality of Images.* London: Routledge.

[8] Caraffa, Constanza (2020). Photographic Itineraries in Time and Space. Photographs as Material Objects. In: Pasternak, Gil (ed.). *The Handbook of Photography Studies.* London: Bloomsbury Visual Arts, pp. 82–85.

materialitāti, un kā reakcija uz digitālās vizualitātes dematerializēto dabu. Šī pastiprinātā interese par vēsturisko fotogrāfiju iezīmē centienus pārskatīt 20. gs. fotogrāfijas izpētes paradigmas un padziļināti izprast fotogrāfiju kā kultūrvēsturiski piesātinātu, materiāli klātesošu objektu. Fotogrāfijas vēsturnieks Džefrijs Bačens (*Batchen*) savos pētījumos uzsver agrīnās fotogrāfijas afektīvo un taktilo dimensiju, kā arī tās lomu atmiņas un identitātes veidošanā.[9] Elizabete Edvardsa un vizuālās kultūras teorētiķe Ariela Azoulaja (*Azoulay*) papildina šo skatījumu, aplūkojot fotogrāfiju kā sociālu un materiālu artefaktu, kura nozīmi nosaka tās cirkulācija, lietojums un institucionālā instrumentalizācija, proti, fotogrāfijas iesaiste institucionālās varas praksēs un ideoloģisko mērķu īstenošanā.[10]

Pēdējo gadu pētnieciskā interese par agrīnās fotogrāfijas materialitāti un sociālo iedarbību ir rosinājusi padziļinātu analīzi ne tikai par pašu fotogrāfiju kā objektu, bet arī par tās ietekmi sociālās komunikācijas transformācijā. 19. gs. šīs pārmaiņas būtiski mainīja attēlu aprites un lietojuma prakses. Tieši šajā laikā fotogrāfija kļuva par dominējošu mediju, kas veidoja jaunus attiecību modeļus starp indivīdu, sabiedrību un vizuālo reprezentāciju. 19. gadsimts iezīmē pāreju no "vecā režīma" mediju sistēmas uz modernu komunikācijas modeli, kurā attēlu reproducēšanas jaunās tehnoloģijas ieņēma būtisku vietu. Kopš fotogrāfijas patentēšanas 1839. gadā tās tehnoloģiskā attīstība bija strauja un dinamiska. Fotogrāfija piedāvāja jaunu attēlu reproducēšanas veidu, kas ļāva uzņemtās realitātes tēlus ne vien dokumentēt, bet arī pārnēsāt, tirgot un plaši izplatīt sabiedrībā. Fotoattēla reproducējamība, mobilitāte un salīdzinoši zemā pašizmaksa kļuva par tā centrālajām priekšrocībām, sekmējot šī konkrētā medija strauju izplatību globālā mērogā.

19. gs. vizuālā kultūra kopumā kalpoja kā nozīmīgs instruments modernās sabiedrības apziņas konstruēšanā. Fotoportrets kā visizplatītākais un pieprasītākais fotogrāfijas žanrs kļuva par modernā dzīvesveida būtisku daļu. Portretu masveida aprite ne tikai veicināja fotogrāfijas kā industrijas komercializāciju un ekonomisko izaugsmi, bet tirgus pieprasījums arī rosināja tehnoloģiskas inovācijas kvalitatīvāku un pieejamāku attēlu radīšanai. Šī straujā attīstības dinamika ļauj precīzāk izprast fotogrāfiju kā masu mediju, kas caur portreta žanru kļuva par būtisku kolektīvās identitātes veidošanas rīku. Masveidā reproducētie portreti būtiski pārveidoja priekšstatus par identitāti, autoritāti un publisko tēlu. Īpaši spilgti tas bija vērojams tā laika lielvarās – Britu, Krievijas

[9] Batchen, Geoffrey (1997). *Burning with Desire: the Conception of Photography*. Cambridge: MIT Press; Batchen, Geoffrey (2004). *Forget Me Not: Photography and Remembrance*. New York: Princeton Architectural Press.

[10] Edwards, Elizabeth (2001). *Raw Histories: Photographs, Anthropology and Museums.* Oxford: Berg; Azoulay, Ariella (2008). *The Civil Contract of Photography*. Princeton: Princeton University Press.

un Vācijas impērijās –, kur valsts vadītāju un monarhu portreti kļuva par neatņemamu publiskās telpas vizuālās ainavas sastāvdaļu. Attēlu aprite 19. gs. ietekmēja ne tikai populārās vizuālās kultūras attīstību, bet arī politisko praksi un sabiedrības attieksmi pret publisko telpu, izgaismojot ciešās saiknes starp vizuālo, materiālo un politisko kultūru.

Šajā kontekstā īpaša uzmanība pelnīti tiek pievērsta 19. gs. otrajā pusē plaši izplatītajam vizītkartes (*carte-de-visite*) fotogrāfijas formātam. Atšķirībā no dagerotipijas – pirmā fotogrāfijas procesa, kas tika publiski prezentēts Zinātņu akadēmijā (*Académie des Sciences*) Parīzē 1839. gada 19. augustā, – franču fotogrāfa Andrē Ādolfa Ežēna Disderī (*Disdéri*; 1819–1889) 1854. gadā patentētā *carte-de-visite* bija pirmā standartizētā fotogrāfijas tehnika, ko bija iespējams reproducēt neierobežoti. Vienā fotoseansā varēja iegūt astoņus portreta uzņēmumus uz stikla plates, no kuriem veiksmīgāko vēlāk varēja pavairot neierobežotā skaitā kā albumīna fotokopijas – papīra attēlus ar olbaltuma emulsijā fiksētu slāni, kas 19. gs. otrajā pusē bija plaši izmantots fotopapīra veids. Lai nostiprinātu plāno albumīna papīru, to uzlīmēja uz aptuveni 11,3 x 6,3 cm lielas kartona kartītes. Šie masveidā reproducētie, viegli pārnēsājamie portreti kļuva par būtisku sociālās reprezentācijas un atmiņas kultūras rīku, kas ļāva privātām sejām nonākt publiskajā telpā un ievērojami paplašināja portreta pieejamību plašiem sabiedrības slāņiem. Turklāt 19. gs. otrajā pusē globālās mobilitātes attīstību raksturoja straujš transporta un komunikācijas tehnoloģiju progress, kas veicināja cilvēku, preču un ideju intensīvāku un ātrāku apriti starp dažādām pasaules daļām. Šīs pārvietošanās iespējas veicināja portretu cirkulāciju, vienlaikus izplatoties globālos apmēros un iekļaujoties dažādās sociālās praksēs – gan koloniālās administrēšanas mehānismos, gan individuālās pašreprezentācijas izpausmēs – dažādos politiskās varas un kultūras kontekstos.

Fotogrāfijas ienākšana Baltijas reģionā 19. gs. sakrita ar būtiskām sociālām, ekonomiskām un politiskām pārmaiņām, kas radikāli pārveidoja sabiedrības struktūru un veidoja jaunas kolektīvās identitātes formas. Šo pārmaiņu fonā – dzimtbūšanas atcelšana, urbanizācija, industrializācija un nacionālo atmodu kustību veidošanās – fotogrāfija nostiprinājās kā vizuāls instruments, kas sekmēja jauno sabiedrisko realitāšu reprezentāciju un ideoloģisko artikulāciju. Tā kļuva par nozīmīgu resursu jaunām sabiedrības grupām, kuras centās palielināt savu ietekmi, izmantojot vizuālo pašreprezentāciju kā simboliskās varas izpausmi.

Rakstā tiek analizēta fotogrāfijas attīstība kā masu medijam raksturīga forma, īpaši aplūkojot *carte-de-visite* portretu aprites fenomenu, lai izprastu tā lomu kolektīvās mobilizācijas procesos un tieši latviešu nacionālās kustības kontekstā 19. gs. otrajā pusē. Šī perioda vizuālā kultūra kļuva par nozīmīgu instrumentu ne tikai nacionālās apziņas veidošanā, bet arī kolektīvās mobilizācijas un sociālās emancipācijas centienu atbalstā, ietekmējot sabiedrisko uztveri ar masveidā reproducētiem attēliem, patriotiskiem simboliem un tautiskās reprezentācijas

motīviem. Šāda vizuālā komunikācija paplašināja sabiedrības līdzdalību identitātes konstruēšanā un nostiprināja fotogrāfiju kā ietekmīgu rīku modernās sabiedrības kolektīvās atmiņas veidošanā.

Apzinoties *carte-de-visite* portretu globālo izplatību un šo attēlu veidošanas prakses starptautisko apriti, ir būtiski analizēt šī vizuālā formāta attīstību fotogrāfijas kultūras un industrijas kontekstā, iekļaujot salīdzinošu skatījumu uz to, kā šis medijs ticis izmantots sociāli un politiski marginalizētu grupu pašreprezentācijas un kolektīvās mobilizācijas procesos.[11] Vērtīgu ieskatu šajā aspektā sniedz pirmās igauņu nacionālās kustības piemērs 19. gs. otrajā pusē. Tērbatas (tagad Tartu) fotogrāfs Reinholds Sakers (*Sachker*; 1844–1919) ne vien portretēja ievērojamākos igauņu kultūras un politiskos līderus 1869. gadā atvērtajā fotostudijā, piemēram, dzejnieci Lidiju Emīliju Florentīnu Jansenu jeb Lidiju Koidulu (*Koidula*; 1843–1886), bet arī dokumentēja nozīmīgus nacionālos notikumus, tostarp Pirmo (1869. g.), Otro (1879. g.) un Trešo (1880. g.) igauņu dziesmu svētku norisi, kā arī performatīvas akcijas, piemēram, 1871. gadā iemūžināto simbolisko darbības aktu, kurā dzejnieks Ado Reinvalds (*Reinvald*; 1847–1922) un sabiedriskais darbinieks Jakobs Kunders (*Kunder*) ar šķērēm iznīcina vāciski iespiestas grāmatas. Šādas vizuālās liecības norāda uz fotogrāfijas praksi kā sociālu rituālu, kas sekmēja nacionālās ideoloģijas nostiprināšanu publiskajā telpā.[12]

Līdzīgi arī 1863. gada Lietuvas sacelšanās nacionālo varoņu portreti netika izmantoti vien kā apmaiņas suvenīri radikālu nacionālo ideju atbalstītāju lokā – tie kļuva par būtisku resursu sacelšanās ideoloģiskajā komunikācijā un mobilizācijas stratēģijā.[13] Bulgāru Centrālās revolucionārās komitejas dibinātājs un līderis Vasils Levskis (*Levski*; 1837–1873) apzināti izmantoja *carte-de-visite* portretu kā instrumentu cīņubiedru piesaistei un nacionālās kustības ietekmes paplašināšanai, pārsniedzot konkrētu kultūras un sociālo grupu robežas. Lai vizuālais tēls efektīvi uzrunātu plašu auditoriju, V. Levskis sniedza konkrētas norādes, paredzot, ka nacionālie varoņi fotosesijās jāattēlo ceremoniālās militārās uniformās. Lai arī "Bulgārijas nacionālo varoņu" portretu aprite ne vienmēr tieši rosināja uz tūlītēju radikālu rīcību, tā tomēr aktivizēja nacionālās kustības līdzdalības potenciālu.[14]

---

[11] Poole, Deborah (1997). *Vision, Race, and Modernity: a Visual Economy of the Andean Image World.* Princeton: Princeton University Press, p. 112.

[12] Linnap, Peeter (2016). *Eesti fotografia ajalugu (1839–2015) = History of Estonian Photography (1839–2015*). Tartu: Tartu Kõrgem Kunstikool, p. 279.

[13] Matulytė, Margarita (2001). *Photography of Vilnius, 1858–1915.* Vilnius: National Museum of Lithuania, p. 16.

[14] Baleva, Martina (2014). Revolution in the Darkroom: Nineteenth-Century Portrait Photography as a Visual Discourse of Authenticity in Historiography. *Hungarian Historical Review*, 3, pp. 387, 388.

Fotoportretu prakses 19. gs. neaprobežojās tikai ar Eiropas telpu – līdzīgas vizuālās stratēģijas attīstījās arī Ziemeļamerikas un Dienvidamerikas kontinentā, kur sociāli un politiski marginalizētas grupas izmantoja fotogrāfiju kā instrumentu kolektīvās identitātes artikulācijai un pretestībai dominējošiem varas diskursiem. Afroamerikāņu kopienas Amerikas Savienotajās Valstīs 19. gs. otrajā pusē aktīvi izmantoja fotogrāfiju, lai izaicinātu dominējošos rasu stereotipus un veidotu jaunu, cieņpilnu publiskās reprezentācijas telpu. Viens no spilgtākajiem šīs stratēģijas aizstāvjiem bija abolicionists Frēderiks Duglass (*Douglass*; 1818–1895), kurš uzskatīja fotogrāfiju par spēcīgu demokrātijas un patiesības instrumentu, kas var dot balsi apspiestajiem. F. Duglass uzsvēra nepieciešamību atspoguļot afroamerikāņus kā cienīgus, inteliģentus un civilizētus indivīdus, tādējādi apzināti pretojoties dehumanizējošajiem attēlu stereotipiem, ko radīja verdzības ideoloģija.[15] F. Duglass tālredzīgi novērtēja jaunā medija plašo sociālo un ekonomisko pieejamību savā lekcijā "Attēli un progress" Bostonā 1861. gada 3. decembrī: "Ir acīm redzams, ka attēlu plašā pieejamība un izplatība noteikti ietekmēs sabiedrības domāšanu un izjūtas – gan tagad, gan nākotnē."[16] Savas dzīves laikā ar vairāk nekā 160 savu fotoportretu F. Duglass veidoja alternatīvu vizuālo arhīvu, kas apliecināja afroamerikāņu pašcieņu un tiesības uz līdztiesību, tādējādi dekonstruējot 19. gs. dominējošos rasistiskos reprezentācijas modeļus.

Līdzīgas fotogrāfiskās stratēģijas bija novērojamas arī ārpus Ziemeļamerikas konteksta. Antropoloģe Debora Pūla (*Poole*) pētījumā par 19. gs. fotogrāfiju Andu reģionā izgaismo, kā Dienvidamerikas indiāņu kopienas izmantoja fotogrāfiju, lai pārdefinētu savu vizuālo identitāti kolonizācijas un rasu hierarhiju apstākļos. Individuālie un grupas portreti, neraugoties uz to, ka tapuši koloniālās kontroles kontekstā, tika pārņemti kā simboliski resursi, ar kuriem vietējās kopienas spēja artikulēt savu kultūras nepārtrauktību, pretenzijas uz atzinību un pretošanos sociālajai izstumšanai.[17]

Fotogrāfija kļuva par nozīmīgu līdzekli arī latviešu nacionālās kustības idejisko mērķu īstenošanai. Īpaša nozīme bija *carte-de-visite* formāta fotogrāfijām, kas 19. gs. mediju ainavā iezīmēja pavērsienu attēlu reproducējamībā un cirkulācijā. Šī tehnoloģija pirmo reizi ļāva plašākai sabiedrībai komunicēt savu identitāti vizuālā, nevis tekstuālā formā. 19. gs. 60. gados ekonomiski izdevīgais *carte-de-visite* formāts ļāva nostiprināties un izveidot noturīgas un konkurētspējīgas

[15] Wexler, Laura (2012). "A More Perfect Likeness": Frederick Douglass and the Image of the Nation. In: Wallace, Maurice O., Smith, Shawn Michelle (eds.). *Pictures and Progress: Early Photography and the Making of African American Identity.* London: Duke University Press, pp. 18–40.

[16] Wallace, Maurice O., Smith, Shawn Michelle (2012). Introduction. Pictures and Progress. In: Wallace, Maurice O., Smith, Shawn Michelle (eds.). *Pictures and Progress: Early Photography and the Making of African American Identity.* London: Duke University Press, p. 8.

[17] Poole, D. *Vision, Race, and Modernity: a Visual Economy of the Andean Image World*, p. 119.

fotostudijas Baltijas guberņu urbānajos centros.[18] Masveidā reproducētie un komerciāli izplatīti fotoattēli kļuva pieejamāki plašākai sabiedrībai, bet politiskiem un kultūras līderiem portreta žanrs palīdzēja komunicēt un nostiprināt savu pārstāvēto idejisko manifestu redzamību plašākā sabiedrībā. 19. gs. personības kults fotoportretā atrada lielisku veidu, kur personības vizuālais attēlojums iedarbīgi spēj arī iemiesot un popularizēt pausto idejisko viedokli. Kā vizuālās komunikācijas forma fotogrāfija sekmēja latviešu pašapziņas un kultūras mantojuma apzināšanos laikā, kad nācija aktīvi veidoja savu vietu modernajā pasaulē. Galu galā *carte-de-visite* formāts ļāva nacionālās kustības vadītājiem paplašināt savu ietekmes sfēru un izveidot komunikācijas tīklu, kas pārsniedza kultūras, sociālās un valodas robežas.

19. gs. fotogrāfija kļuva par nozīmīgu instrumentu kolektīvās identitātes artikulācijā, un arī latviešu nacionālās kustības kontekstā tā tika apzināti izmantota sociālās pārliecības ideju reprezentācijai un kultūras piederības vizualizācijai. Krišjāņa Valdemāra (1825–1891) gadījums ir īpaši nozīmīgs, jo viņš kļuva ne vien par nacionālās izaugsmes un pastāvēšanas paudēju tekstuālā līmenī, bet arī par vizuālu simbolu topošās latviešu sabiedrības pašapziņas un modernitātes izpratnē. Fotoportrets viņa gadījumā darbojās kā pašreprezentācijas līdzeklis, kas ļāva konstruēt un pārnest identitāti publiskajā telpā. Līdzīgi attēlu cirkulācijas piemēri attiecas arī uz citiem nacionālās kustības pārstāvjiem, piemēram, Ati Kronvaldu (1837–1875), Kasparu Biezbārdi (1806–1886) u. c., taču šajā rakstā analīzes centrā apzināti izvēlēts tieši K. Valdemāra gadījums, jo tas ļauj parādīt fotogrāfijas nozīmi plašākos sabiedriskos un ideoloģiskos procesos.

Fotoportretu apriti 19. gs. noteica dažādi sociāli un kultūras faktori – tie funkcionēja gan kā pieprasīts vizuālās reprezentācijas medijs pieaugošās patēriņa kultūras ietvaros, gan arī kā draudzības un savstarpējas atzinības apliecinājums dāvanas vai apmaiņas formā. Tā, piemēram, Dāvids (Dāvis) Grīntāls (1829–1904) savā 1904. gadā rakstītajā atmiņu burtnīcā par K. Valdemāru ir ielīmējis *carte-de-visite* formāta fotogrāfiju, kas tapusi 1863. gada janvārī E. Grinberga fotosalonā.[19] Attēlā redzams pašapzinīgs un cieņpilns jauns vīrietis, kas pozē priekšplānā gleznotam fonam ar stilizētu klasicisma ainavu – arhitektūras un dabas idilli atbilstoši tā laika estētiskajām normām. Portreta uzņemšanas brīdī K. Valdemārs aktīvi darbojās kā preses izdevuma "Pēterburgas Avīzes" (1862.–1865. g.) redaktors un jau drīzumā (1864. g.) dibināja Ainažu jūrskolu. Viņa

[18] Korsaks, Pēteris (1985). Fotogrāfijas sākumi Latvijā 19. gadsimtā. No: Zeile, Pēteris (sast.). *Latvijas fotomāksla: v*ēsture un mūsdienas. Rīga: Liesma, 17. lpp.

[19] Dāva Grīntāla atmiņas par Krišjāni Valdemāru, 1904. gads. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs, F762_1_17, 4. lp. Publicētas: Zelče, Vita (red.) (2008). *Dāvida Grīntāla atmiņas par Krišjāni Valdemāru, 1904.* Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs [Vēstures avoti, V].

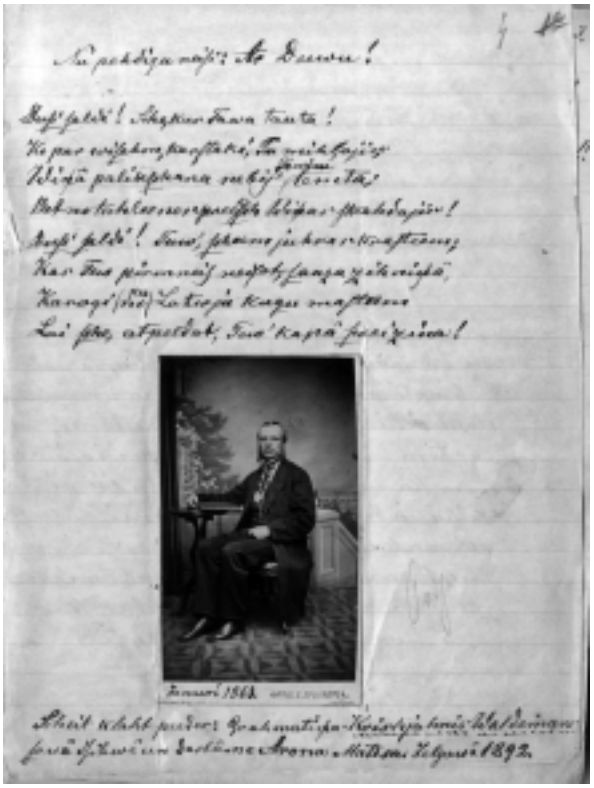

Krišjānis Valdemārs.
1863. gada janvāris. *Carte-de-visite*, albumīna kopija uz kartona, 10,4 x 6,3 cm, ielīmēta burtnīcas 4. lp.
E. Grinberga foto.
LNA_LVVA, F762_1_17, 4. lp.

lietišķais apģērbs un rokās turētā grāmata vai albums papildina publiskā tēla vēstījumu – K. Valdemārs kā izglītots, atbildīgs sabiedrisks darbinieks. D. Grīntāla teksts ataino latviešu sabiedrības dzīvi 19. gs. 50.–60. gados Pēterburgā, kur viņš satika K. Valdemāru. Šis portrets simbolizē tekstā aprakstītās ciešās savstarpējās attiecības, kas, iespējams, kā K. Valdemāra draudzības apliecinājums tika uzdāvināts D. Grīntālam.

1868. gadā K. Valdemāra domubiedrs un Ainažu jūrskolas vadītājs Kristiāns Juhans Dāls (*Dahl*; 1839–1904) vēstulē izsaka īpašu lūgumu atsūtīt "divus dučus un vairāk" K. Valdemāra portretu fotogrāfiju "izdalīšanai ļaudīm". Jāņem gan vērā, ka šis lūgums varēja būt saistīts arī ar profesionālās un izglītības vides vajadzībām, tomēr tas vienlaikus parāda, ka K. Valdemāra vizuālais tēls funkcionēja un cirkulēja kā simbolisks resurss sabiedrībā. Šādā kontekstā K. Valdemāra portreti kļuva par nozīmīgu ekonomiskās izaugsmes komunikācijas elementu un identitātes zīmi ar reprezentatīvu un mobilizējošu funkciju, padarot viņu par vienu no centrālajām figūrām latviešu sabiedrības vizuālās identitātes tapšanas procesā.

19. gs. fotoportretu iegūšana – gan kā dāvana, gan pirkuma rezultātā – kļuva par neatņemamu laikmeta modernā dzīvesveida sastāvdaļu. Fotogrāfijas tika

uztvertas kā kolekcionējami priekšmeti, kas veicināja nepieciešamību ieviest jaunas to glabāšanas, sistematizēšanas un reprezentācijas formas. Šajā kontekstā 19. gs. 60. gadu sākumā tirgū parādījās pirmie komerciālie fotoalbumi, kas bija īpaši paredzēti *carte-de-visite* formāta attēlu ievietošanai un demonstrēšanai.[20] Šie albumi kļuva par nozīmīgu 19. gs. vizuālās kultūras daļu, jo tie sniedza iespēju individuāliem attēliem iegūt papildu jēgu īpaši veidotā attēlu kopumā.

Krišjāņa Valdemāra aizrautību ar *carte-de-viste* novēroja viņa domubiedri Maskavā – folklorists un publicists Fricis Brīvzemnieks (1846–1907), vēsturnieks Jānis Krodznieks (Krīgers; 1851–1924) un citi.[21] 1871. gada 15. novembrī viņi K. Valdemāram dāvināja īpaši pasūtītu no ādas vākiem darinātu fotoalbumu ar zeltā iespiestu uzrakstu "Tauteeschi tauteetim K. Waldemaram Maskawa 15 nowembre 1871".[22] Albums, kas bija konstruēts ar lappusēs integrētām kabatiņām *carte-de-visite* formāta attēlu ievietošanai, ietvēra kopumā 48 fotogrāfijas – gan K. Valdemāra, gan citu latviešu inteliģences pārstāvju portretus, kā arī dažādu citu tautu ievērojamu kultūras personību attēlus, piemēram, ukraiņu rakstnieka Nikolaja Gogoļa (1809–1852) un krievu dzejnieka Aleksandra Puškina (1799–1837). Šī vizuālā kolekcija liecina par apzinātu vēlmi izveidot personalizētu vizuālo arhīvu, kas vienlaikus tiktu paplašināts ar atsaucēm uz starptautisko intelektuālo vidi, tā atspoguļojot gan individuālās un kolektīvās identitātes aspektus, gan nacionālās piederības un kultūras saikņu apziņu.

Zīmīgi, ka *carte-de-visite* formāta fotogrāfijas kļuva par centrālo suvenīru Rīgas Latviešu biedrības (RLB) pirmās sabiedriskās kampaņas ietvaros, kuras mērķis bija vākt ziedojumus Garlība Helviga Merķeļa (*Merkel*; 1769–1850) piemiņas zīmes atklāšanai Katlakalna kapos 1869. gada 21. oktobrī.[23] Pēc RLB dibināšanas 1868. gadā viens no būtiskākajiem jautājumiem bija, kā piesaistīt jandibinātajai organizācijai nacionālās idejas sekotājus un apvienot latviešu sabiedrības pārstāvjus, kas dzīvoja atšķirīgos administratīvajos reģionos un bija pakļauti pieaugošai sociāli ekonomiskai un izglītības līmeņa diferenciācijai. Tālredzīgi izvēloties jauno un tolaik strauju popularitāti guvušo vizuālo mediju – fotogrāfiju, RLB pauda orientāciju uz modernu sabiedriskās dzīves kārtību. Vien-

[20] Dahlgren, Anna (2010). Dated Photographs: The Personal Photo Album as Visual and Textual Medium. *Photography and Culture*, 3(3), pp. 179, 180.

[21] Maskavas latviešu lasāmo vakara pulciņa dalībnieki. Sanāksmes organizēja Krišjānis Valdemārs un Fricis Brīvzemnieks no 1870. gada 20. oktobra.

[22] Fotogrāfiju albums ar 48 fotogrāfijām, dāvināts Krišjānim Valdemāram Maskavā Krievijā 1871. gada 15. novembrī. Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja krājums, VRVM JIII 6459.

[23] RLB G. Merķeļa piemiņas zīmes atklāšanas organizēšana 1869. gadā ir aplūkota šādos pētījumos: Volfarte, Kristīne (2009). *Rīgas Latviešu biedrība un latviešu nacionālā kustība no 1868. līdz 1905. gadam.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 119., 120. lpp.; Taimiņa, Aija (sast.) (2021). *Garlībs Merķelis: rokraksti, seniespiedumi, grafikas darbi: katalogs = Garlībs Merķelis: Handschriften, alte Drucke, grafische Werke: Katalog.* Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka.

"Garlieb Merkel, dz. 21. okt. 1769, † 27. apr. 1850". 19. gs. 60. gadi. *Carte-de-visite*, albumīna kopija uz kartona, 10,4 x 6,3 cm. *Roberta Mihaela Borharta foto.*
Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, Inv. nr. VRVM 135916

laikus lēmums godināt mūžībā aizsaukto latviešu atbalstītāju G. Merķeli skaidri iezīmē fotogrāfijas nozīmi atmiņas kultūras konstruēšanā. Pirmo sludinājumu par "Merķeļa bildi" ir ievietojis viens no RLB dibinātājiem un priekšnieka biedrs Rihards Tomsons (1834–1893) dienas laikrakstā "Baltijas Vēstnesis" 1869. gada 2. augustā un vēsta par iespēju atbalstīt G. Merķeļa piemiņas plāksnes īstenošanu, veicot ziedojumu un par to saņemot fotogrāfiju: "Esmu vaicāts, vai ik katram brīv G. Merķeļa bildi likt pavairot un pārdot. Dodu še zināt, ka no Merķeļa pēcnācējiem tik man vien priekš Rīgas Latviešu biedrības tā atļaušana dota, no tās vienīgās vēl uzturējušās bildes fotogrāfijas jeb citādus nobildējumus likt taisīt un pārdot, kā ar to caur tādu pārdošanu sakrātu naudu varētu uz viņa kapa šādu paliekamu piemiņu šim latviešu labdarim celt."[24]

"Baltijas Vēstnesis" sludinājumu turpināja publicēt no 1869. gada augusta līdz oktobrim, informējot par ziedošanas kampaņu G. Merķeļa kapa piemiņas

[24] Tomsons, Rihards. Merķeļa bilde. *Baltijas Vēstnesis*, 02.08.1869., 483. lpp.

Garlības Helvigs Merķelis, 19. gs. 60. gadi. Albumīna kopija uz kartona, 31,5 x 23,5 cm. *Roberta Mihaela Borharta foto*. Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, Inv. nr. VF 1978, CVVM 164791

zīmei un precizējot detaļas, ka "Merķeļa bilde" maksā 30 kapeikas.[25] Laikrakstā nav precizēts, kas ir fotoportreta autors, bet, apzinot Latvijas atmiņas institūciju krājumus, var identificēt vācbaltiešu fotogrāfu Robertu Mihaelu Borhartu (*Borchardt*; 1830–1910), kam jau no 1859. gada Rīgā, Dzirnavu ielā 25, bija fotostudija. Publicētā ziņa arī neprecizē, ka "Merķeļa bilde" patiesībā ir gleznota Merķeļa portreta reprodukcija.[26] RLB izdevumu atskaitē minētā "mazā bilde" ir *certe-de-visite*, bet "lielā bilde" ir nestandarta izmēra, kas vairāk domāta reprezentatīvai demonstrācijai, par ko liecina uz balta kartona uzlīmēta ovāla sudraba želatīna izdruka, tā imitējot paspartū.[27] Autortiesību kontekstā ar "Merķeļa bildi" bija radies starpgadījums, jo ziedošanas kampaņai paredzētā fotogrāfija tika izmantota bez saskaņošanas izdevēja Ernesta Arnolda Plātesa (*Plates*; 1821–1887) 1869. gadā

[25] *Baltijas Vēstnesis*, 09.08.1869., *Baltijas Vēstnesis*, 17.09.1869., *Baltijas Vēstnesis*, 20.09.1869., *Baltijas Vēstnesis*, 24.09.1869., *Baltijas Vēstnesis*, 27.09.1869., *Baltijas Vēstnesis*, 01.10.1869., *Baltijas Vēstnesis*, 08.10.1869.

[26] Taimiņa, A. *Garlības Merķelis: rokraksti, seniespiedumi, grafikas darbi: katalogs*, 468. lpp.

[27] Tomsons, Rihards (1878). *Rīgas Latviešu biedrības pirmais gadu desmits: 1868–1878.* Rīga: pie Pūcīšu Ģederta komisijā, 62. lpp.

publicētajā izdevumā "Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata uz 1870. gadu, kam ir 365 dienas".[28] RLB priekšsēdētājs Bernhards Dīriķis (1831–1892), apzinoties autortiesību likuma nepilnības attiecībā uz fotogrāfijas attēla nesaskaņotu lietošanu, izmantoja drukātā medija – laikraksta "Baltijas Vēstnesis" – platformu, lai nosodītu šādu darbību: "Kad nu Plātess [..] iekš sava nākošā gada kalendāra arī Merķeļa bildi pēc šīs biedrības [RLB. – *B. T.*] fotogrāfijām nesis, tad jādod zināt, ka ienākšana no šim kalendāram nenāk vis augšā minētajai piemiņas celšanai par labu, ka Plātess kungam uz bilžu pārdošanu nebija nekādas atļaušanas, nedz no Merķeļa famīlijas nedz arī no šīs biedrības, un ka tādēļ šī lieta tagad priekš izšķiršanas tiesām nodota."[29] Šis incidents izgaismo fotogrāfijas attēla radīšanas, pavairošanas un izplatīšanas juridiskās neaizsargātības problemātiku 19. gadsimtā. Baltijas provincēs bija spēkā Krievijas impērijas Autortiesību likums, kurā tikai 1911. gada redakcijā pirmo reizi tika iekļauta atsevišķa nodaļa par fotogrāfisko darbu autortiesību aizsardzību.[30]

Apzinoties komerciālās fotogrāfijas potenciālu un tās pieejamību plašākai sabiedrībai, Rīgas Latviešu biedrības vadība fotogrāfijā saskatīja efektīvu līdzekli komunikācijai ar plašu auditoriju. Biedrība izprata šī vizuālā medija pieaugošo nozīmi sabiedriskajā telpā, kā arī sabiedrības interesi par modernajām attēlu formām, kas ļāva uzrunāt un mobilizēt strauji augošo vizuālās kultūras patērētāju loku. Turklāt ziedošanas kampaņas labdarības raksturs veicināja sabiedrības līdzdalību un atbalstu. Fotogrāfija šajā kontekstā kalpoja ne vien kā reprezentācijas līdzeklis, bet arī kā instruments nacionālās ideoloģijas izplatīšanai un sabiedriskās saliedētības veidošanai.

Latviešu nacionālās kustības attiecības ar fotogrāfiju 19. gs. otrajā pusē prasa padziļinātu izpēti, īpaši analizējot, kā šis medijs tika apzināti izmantots ideoloģiskās un kultūras programmas artikulācijā. Šajā kontekstā fotogrāfija nefunkcionēja vien kā dokumentējošs vai estētisks rīks, bet kļuva par neatņemamu kultūras un politiskas stratēģijas daļu, kuras mērķis bija nostiprināt latviešu sabiedrību kā kultūrnāciju un integrēt šo naratīvu Eiropas modernitātes diskursā. Izprotot jaunā medija potenciālu reprezentācijas un mobilizācijas jomā, latviešu nacionālās kustības dalībnieki fotogrāfiju iekļāva arī etnogrāfiskajā dokumentācijā un nacionālās pašapziņas veidošanā.[31] Tādējādi vizuālā reprezentācija darbojās kā sociāli un politiski efektīvs instruments, kas palīdzēja konsolidēt nacionālo kopienu

---

[28] Plātess, Ernests (sast.) (1869). *Vidzemes vecā un jaunā laika grāmata uz 1870. gadu, kam ir 365 dienas.* Rīga: Ernests Plātess, 39. lpp.

[29] Dīriķis, Bernhards. Par ziņu. *Baltijas Vēstnesis*, 04.10.1869., 628. lpp.

[30] Vershinin, Aleksandr, Baier, Elena (2024). Avtorskoe pravo na fotograficheskie proizvedenia v Rossiskoi Imperii XIX – XX vekov. *Zakon*, Mai, s. 190, 198.

[31] Stinkule, Sanita (2015). *Jānis Krēsliņš – latviešu tradicionālo kultūras vērtību izzinātājs.* Rīga: Neputns.

un definēt tās vietu publiskajā telpā gan lokāli, gan globāli. Lai arī fotogrāfija viena pati nespēja izraisīt sabiedrības strukturālas pārmaiņas, tā bija neatņemama to idejisko un simbolisko nosacījumu sastāvdaļa, kas veidoja modernās sabiedrības redzējumu par identitāti, autoritāti un piederību. Šis laikmets kļuva piesātināts ar vizuāliem tēliem, kas funkcionēja kā vēsturiskas atsauces, vienlaikus savijot attēlu, tekstu un materiālo kultūru ideoloģiski iedarbīgā kopainā.[32]

BAIBA TETERE

PHOTOGRAPHY AS A MEDIUM FOR COMMUNICATING NATIONAL IDEOLOGY IN THE 19TH CENTURY

This article explores the role of photography in shaping the ideological and cultural program of the Latvian national movement in the second half of the 19th century. Focusing on the *carte-de-visite* format and its circulation practices, the study examines how photography functioned not merely as a documentary or aesthetic tool, but as an active medium for national self-representation, symbolic communication, and sociopolitical mobilization. The article situates Latvian visual practices within the broader context of 19th-century media culture and global visual circulation, highlighting parallels with photographic strategies employed by socially and politically marginalized groups in other regions, including the United States, Estonia, Lithuania, and Bulgaria.

Drawing on theoretical perspectives by Stuart Hall, Elizabeth Edwards, and Ariella Azoulay, the study explores how photography contributed to the construction of collective identity and memory, and how visual representation operated within the logic of nationalism and modernity. Special attention is given to the case of Krišjānis Valdemārs, whose portraits became a medium of national ideological dissemination and visual self-fashioning, as well as to the practices of the Riga Latvian Society in using photographic images in public campaigns and commemorative initiatives.

By analyzing visual archives, epistolary sources, and contemporary print culture, the article demonstrates that photography was not a neutral reflection of reality, but an instrument that participated in the symbolic structuring of

[32] Arī Augusts Deglavs (1862–1922) romānā "Rīga" (1910.–1911. g.) iekļauj motīvu par vizuālās kultūras nozīmi sabiedriskajos procesos latviešu nacionālās atmodas laikā 19. gs. vidū, attēlojot epizodi, kurā nacionālās kustības izplatītās ģīmetnes jeb portreti kļūst par iemeslu Laura Sutuma ģimenes izsūtīšanai. Sk.: Deglavs, Augusts (1983). *Rīga*. 1. sēj. Rīga: Zvaigzne, 191.–199. lpp.

public space. It argues that the Latvian national movement recognized and strategically used the communicative power of photography to consolidate dispersed communities and articulate a modern vision of Latvian cultural identity in line with the pictorial turn of the 19th century.

Keywords: photography; history of photography; 19th century; visual culture; Latvian national movement; identity; Garlieb Helwig Merkel

Iesniegts 2025. gada 23. jūlijā

VĒSTURE

JĀNIS ŠILIŅŠ

STATISTIKA LATVIJAS SOCIĀLISTISKAJĀ PADOMJU REPUBLIKĀ UN 1919. GADA TAUTAS SKAITĪŠANA

Rakstā ir analizēta Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas – Padomju Latvijas – Statistikas komisariāta izveidošana un darbība, tautas skaitīšanas organizēšana 1919. gada februārī un tās rezultāti. Lielinieku veiktā tautas skaitīšana vēstures literatūrā līdz šim nav tuvāk aplūkota, par tās norisi un rezultātiem ir vien atsevišķas ziņas. Tas pats sakāms par statistikas institūciju veidošanu lielinieku kontrolētajā Latvijas daļā, lai gan padomju valdība statistikas vākšanai ierādīja svarīgu lomu, atvēlot ievērojamus finansiālos un cilvēku resursus.
Atslēgvārdi: Padomju Latvija, tautas skaitīšana, Statistikas komisariāts

Statistika Padomju Latvijā

Uzticamu statistisko datu vākšanai un analīzei ikvienā valstī ir ārkārtīgi liela nozīme. Tie sniedz priekšstatu par sabiedrības stāvokli un attīstību, ļauj pieņemt efektīvus politiskos lēmumus un plānot valsts attīstību. Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas (turpmāk Padomju Latvija) īpatnība bija mērķtiecīga ekonomikas valstiskošana, aizliedzot privātīpašumu un aizstājot tirgus ekonomiku ar produktu un preču centralizētu sadali, kā arī totālas sabiedrības kontroles ieviešana.

Statistikai, vismaz teorētiski, grandiozo politisko, ekonomisko un sociālo transformāciju īstenošanā bija izšķiroša loma – pārmaiņām bija jānotiek plānveidīgi, strauji un efektīvi. Par to, ka Padomju Latvijas politiskā vadība apzinājās statistikas nozīmi, liecina lēmums ne tikai centralizēt statistikas ievākšanu, bet padomju valdības sastāvā izveidot atsevišķu ministrijas līmeņa institūciju – Statistikas komisariātu. Šāds solis savam laikam bija unikāls, jo ne Krievijas impērijā, ne Krievijas Padomju Federatīvajā Sociālistiskajā Republikā (Padomju Krievija), ne arī citviet reģionā tik augsta līmeņa statistikas institūcija nepastāvēja. Krievijas impērijā Iekšlietu ministrijas sastāvā darbojās Centrālā statistikas komiteja. Šī pieeja tika turpināta arī Padomju Krievijā, kur 1918. gada 25. jūlijā Tautas komisāru padome pieņēma dekrētu "Par valsts statistiku", nodibinot Centrālo statistikas pārvaldi.

Rakstā latviešu sociāldemokrātu radikālais novirziens tiek apzīmēts ar vārdu "lielinieki". Tas ir saistīts ne tikai ar to, ka tas ir ierastāks tulkojums krievu valodas jēdzienam "boļševiks" (большевик), kas nostiprinājies arī angļu valodā (*Bolshevik*). Alternatīvie apzīmējumi, kā, piemēram, "maksimālists", nav iedzīvojušies latviešu valodā. Tāpat šī virziena pārstāvji paši sevi bieži apzīmēja par lieliniekiem. Turklāt jēdziena "lielinieks", nevis "boļševiks" lietošana uzsver latviešu radikālo sociāldemokrātu autonomiju no Krievijas Sociāldemokrātiskās strādnieku (boļševiku) partijas un viņu priekšstatus par atrašanos sociāldemokrātiskās kustības avangardā, apsteidzot krievu biedrus un citu etnisko grupu pārstāvjus ideoloģiskajā attīstībā. Šī iemesla dēļ jēdzienu "lielinieks" dažkārt lieto arī pēc 1919. gada marta, kad Latvijas Sociāldemokrātiju oficiāli pārdēvēja par Latvijas Komunistisko partiju un tās biedrus būtu jādēvē par komunistiem.

Viens no galvenajiem latviešu lielinieku naratīviem, veidojot Padomju Latviju, bija tāds, ka Latvijā ir jāizvairās no Krievijā pieļautajām kļūdām, lai pirmie pasaulē uzceltu ideālu komunistisku režīmu jeb "paraugkomūnu".[1] Šī retorika materializējās lēmumā Latvijā neveidot autonomu politisko policiju ("čeku"), bet gan Iekšlietu komisariātam pakļautas Politiskās apakšnodaļas. Iespējams, ka arī ideja par nepieciešamību izveidot atsevišķu Statistikas komisariātu izrietēja no šī paša priekšstata – Latvijā lielinieku režīms var būt efektīvāks, ja tā rīcībā būs vairāk un uzticamāki statistiskie dati.

Latviešu lielinieki saskatīja plašas perspektīvas statistikas attīstībai jaunizveidotajā Padomju Latvijā, kurā tika veikta privātīpašuma atcelšana. Agrāk statistiķiem bija sarežģīti iegūt ziņas, ko, piemēram, nevēlējās sniegt uzņēmēji, bet tagad šādām problēmām nevajadzēja būt. Agrāk statistika lielinieku skatījumā bija pasīva, novērojoša un galvenokārt ar izzinošu funkciju, bet tagad bija iespēja to padarīt par praktiski pielietojamu un vērstu uz valsts ekonomikas aktīvu pārveidošanu: "[Valstij] vajadzīgas pilnīgas, skaidras un noteiktas ziņas katru stundu par to, kas viņas rīcībā atrodas un kā katra saimniecības nozare vislabāk iekārtojama. [..] Tai jāreģistrē visas tautas bagātības un katru brīdi jābūt informētai par to, kādā kārtā tās sadalās par visu teritoriju un atsevišķām saimniecības nozarēm. Tai jāzin, kā viens materiāls tiek pārstrādāts otrā un cik katru acumirkli zināmas vielas atrodas valsts rīcībā utt."[2]

Statistikas datu vākšana līdz ar to kļuva par valstiski svarīgu uzdevumu, bet tās kavēšanu varēja kvalificēt kā pretvalstisku rīcību. Piemēram, presē ir atrodama informācija, ka 39 lielrūpniekus, kas rūpniecības skaitīšanā nebija laikus snieguši

[1] Sīkāk sk.: Šiliņš, Jānis (2013). *Padomju Latvija, 1918–1919*. Rīga: Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība, 98., 99. lpp.

[2] Zeibots, Arvīds (1919). Statistika Latvijā. *Tautsaimniecība*, 1, 25. lpp.

ziņas par saviem uzņēmumiem, nodeva revolucionārajam tribunālam.[3] Diemžēl nekas vairāk par šo cilvēku identitāti un likteni nav zināms.

Šāda agresīva valsts politika neapšaubāmi varēja negatīvi ietekmēt statistikas datu ticamību. Sevišķi tas attiecas uz politiski jutīgiem jautājumiem – etnisko piederību (pret vācbaltiešiem tika īstenotas represijas), sociālo un mantas stāvokli. Padomju režīms šo problēmu centās risināt ar draudiem un represiju pastiprināšanu, lai cilvēki baidītos sniegt nepareizu informāciju. Taču tik un tā mums būtu jābūt visai piesardzīgiem, izmantojot padomju statistiku.

Statistikas komisariāta izveidošana

Precīzs Padomju Latvijas Statistikas komisariāta izveides datums nav zināms, bet acīmredzot tas tika dibināts tūlīt pēc 1919. gada 15. janvāra, kad tika apstiprināta Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas Konstitūcija un valdības sastāvs. Statistikas komisariāta noteikumi ir datēti ar 1919. gada 24. janvāri.[4] Padomju Latvijas un Latvijas Sociāldemokrātijas oficiozs "Cīņa" 1919. gada 26. janvārī publicēja ziņu, ka komisariāts atrodas Rīgas pilī un no 27. janvāra būs atvērts apmeklētājiem no pulksten 10 līdz 16.[5] Taču faktiski Statistikas komisariāts sāka funkcionēt vismaz nedēļu agrāk, jo 21. janvārī no Valsts kases tika saņemta pirmā, tiesa – nelielā (2000 rubļu) summa komisariāta vajadzībām.[6] Statistikas komisāram Arvīdam Zeibotam algu aprēķināja jau no 11. janvāra.[7] Pēc Statistikas komisariāta izveidošanas visas statistikas nodaļas, kas pirms tam pastāvēja dažos komisariātos (piemēram, Darba komisariātā), tika likvidētas.

Līdzīgi citām valsts centrālajām institūcijām, arī Statistikas komisariāts bija pārstāvēts "uz vietām" apriņķu padomju izpildkomiteju struktūrā – katrā apriņķa izpildkomitejā bija jāizveido Statistikas nodaļas (oficiāli tās sauca par Statistikas birojiem). Statistikas biroji pakļāvās komisariātam Rīgā, organizēja darbu atbilstoši tā sastādītajam plānam, sūtīja ziņojumus un savāktās statistiskās ziņas, saņēma finansējumu. Pirmo vietējo statistikas biroju izveidoja Jēkabmiesta apriņķī – 1919. gada janvārī tas no "centra" saņēma 21 875 rubļus.[8] Februārī sāka darboties statistikas biroji Rīgas, Tukuma, Bauskas, Rēzeknes, Valmieras,

[3] Zommers, J. (1919). Statistikas komisariāts. *Tautsaimniecība*, 2, 12. lpp.

[4] Noteikumi par Latvijas Statistikas komisariāta darbību. *Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas Dekrētu un Rīkojumu Krājums*, 22.02.1919., 22., 23. lpp.

[5] Rīgas statistikas birojs. *Cīņa*, 26.01.1919., 3. lpp.

[6] LSPR Statistikas komisariāta ieņēmumu un izdevumu sakopojums par janvāri 1919. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LNA_LVVA), FP-9_1_27, 2. lp.

[7] LSPR Statistikas komisariāta personīgo avansu un apriņķu padomju kontu sadalījums par janvāra mēnesi 1919. g. LNA_LVVA, FP-9_1_27, 3. lp.

[8] A. Rācene. Pārskats par apriņķu statistikas birojiem izsniegtām summām janvāra, februāra un marta mēnesī, 05.04.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_27, 1. lp.

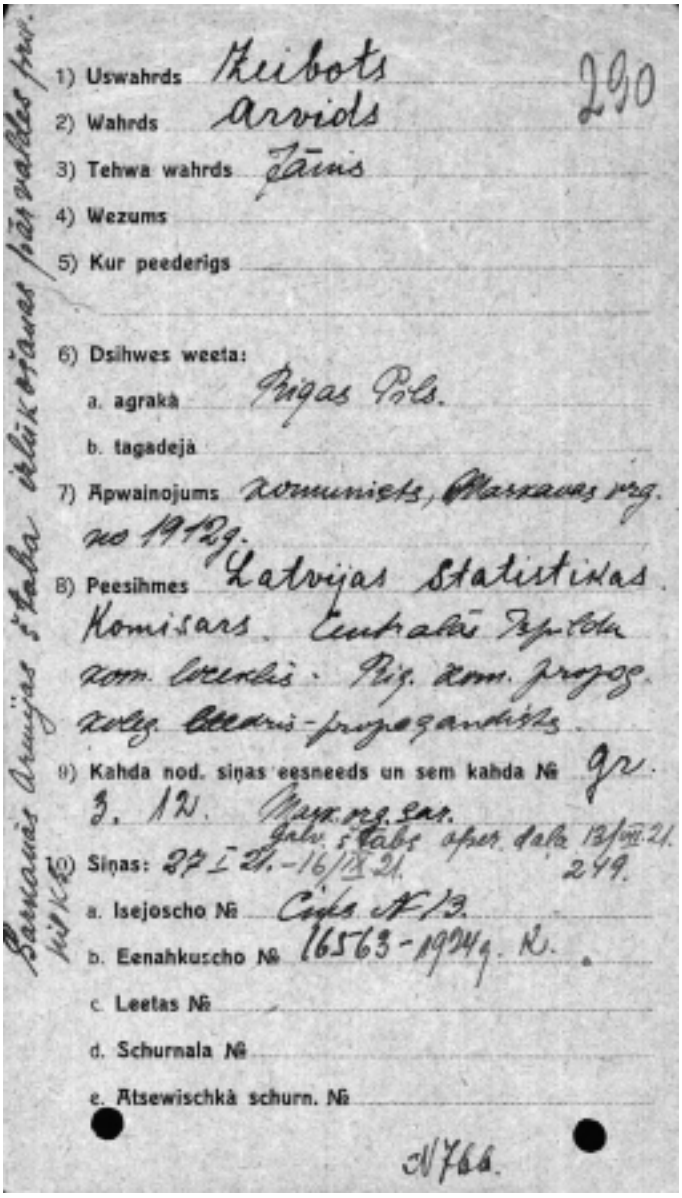

Barkavās Armijas štaba izlūkošanas pārvaldes prv. kil. kr.

1) Uswahrds Zeibots 290
2) Wahrds Arvids
3) Tehwa wahrds Jānis
4) Wezums
5) Kur peederigs
6) Dsihwes weeta:
a. agrakà Rigas Pils.
b. tagadejà
7) Apwainojums komunists, Maskavas org. no 1912g.
8) Peesihmes Latvijas Statistikas Komisars. Centralās Tspilda kom. locekļis. Rig. kom. propog. koleg. ~~[illegible]~~-propagandists.
9) Kahda nod. siņas eesneeds un sem kahda № gr. 3. 12. Mask. org. sar. Galv. štabs oper. daļa 13/VII.21. 249.
10) Siņas: 27 I 21.-16/IX 21.
a. Isejoscho № Cifs № 13.
b. Eenahkuscho № 16563-1924g. K.
c. Leetas №
d. Schurnala №
e. Atsewischkà schurn. №

№766.

Statistikas komisāra Arvīda Zeibota Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Politiskās pārvaldes kartotēkas kartīte. LNA_LVVA, F3235_8_118, 290. lp.

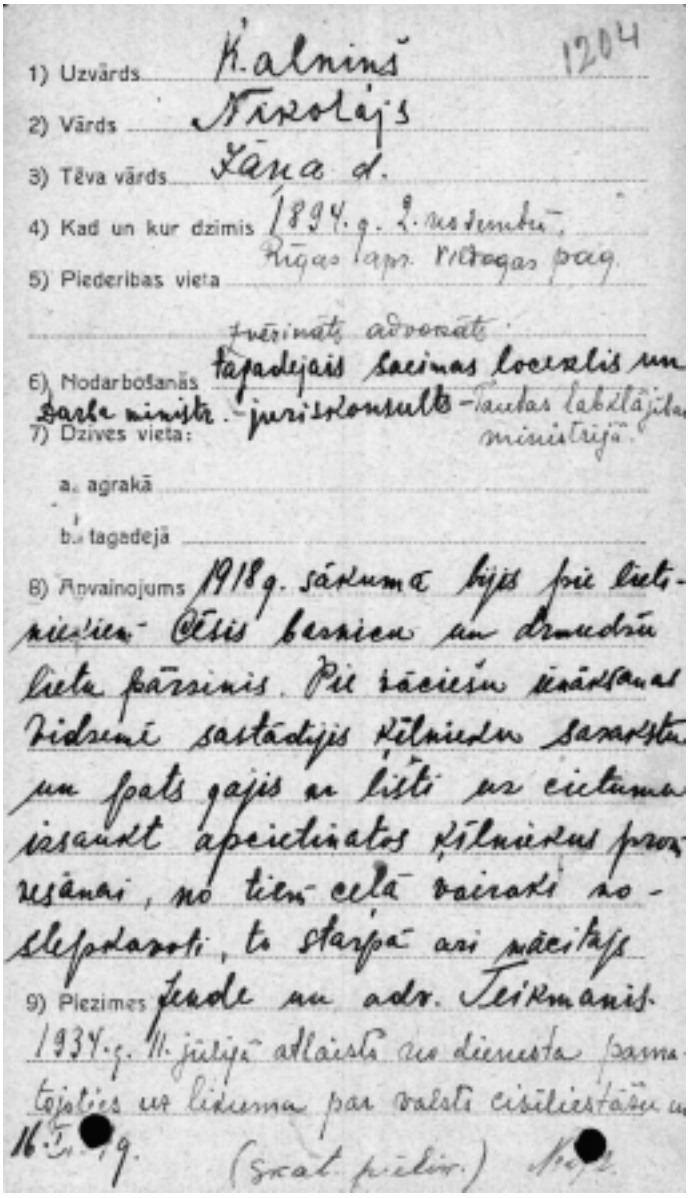

1204

1) Uzvārds Kalniņš

2) Vārds Nikolajs

3) Tēva vārds Jāņa d.

4) Kad un kur dzimis 1894. g. 2. novembrī.

5) Piederibas vieta Rīgas apr. Vildogas pag.

6) Nodarbošanās Zvērināts advokāts tagadejais saeimas locekļis un Darba ministr. - juriskonsults - Tautas labklājības ministrijā.

7) Dzives vieta:

a. agrakā

b. tagadejā

8) Apvainojums 1918 g. sākumā bijis pie lietinieķiem Cēsis barnicu un drmudžu lietu pārzinis. Pie vāciešu ienākšanas vidzemē sastādijis ķīlnieku sarakstu un pats gajis ar lišti uz cietumu izsaukt apcietinatos ķīlniekus promesānai, no tiem cetā vairaki noslepkavoti, to starpā ari mācitajs

9) Piezimes Jende un adv. Teikmanis.

1934. g. 11. jūlijā atlaists no dienesta pamatojoties uz likumu par valsts cisiliestāšu u

16. I. 49. (skat. pielik.)

Statistikas komisariāta Tieslietu un morāles statistikas nodaļas pārziņa Nikolaja Kalniņa Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Politiskās pārvaldes kartotēkas kartīte. LNA_LVVA, F3235_8_48, 1204. lp.

Jelgavas, Ilūkstes, Malienas un Cēsu apriņķī; martā – Daugavpils, Valkas, Ludzas un Jaunjelgavas apriņķī.[9]

1919. gada sākuma dramatiskajos apstākļos efektīvas statistikas vākšanas un apstrādes sistēmas izveidošana bija ārkārtīgi sarežģīts uzdevums. Galvenā problēma bija kvalificētu statistiķu trūkums. Ārpus Rīgas bija lielas grūtības atrast pat puslīdz izglītotus cilvēkus. Piemēram, Cēsu apriņķa Strādnieku deputātu padomes Izpildu komitejas Statistikas biroju vadīja 21 gadu vecais Fēlikss Lindiņš, kam bija vidusskolas izglītība. Acīmredzot F. Lindiņa nonākšanu šajā amatā noteica viņa salīdzinoši ilgais partijas stāžs – viņš partijā darbojās jau piekto gadu. Viņa palīgs bija 18 gadus vecais Jānis Mednis, kas varēja lepoties ar reālskolas septiņu klašu izglītību.[10] Pavisam Cēsu apriņķa Statistikas birojā strādāja trīs cilvēki – trešā bija 1. šķiras kantoriste Milda Buša.[11]

1919. gada janvāra beigās Statistikas komisariātā darbojās tikai 10 cilvēki – līdzās A. Zeibotam darbvedis J. Ābeltiņš un astoņi instruktori.[12] 10. februārī par A. Zeibota sekretāri kļuva viena no māsām Krustiņsonēm – Marta. Viņai bija ģimnāzijas izglītība (beigusi Voldemāra Maldoņa sieviešu ģimnāziju Rīgā), 1918. gadā Padomju Krievijā strādājusi Viskrievijas ārkārtējā komisijā ("čekā") un revolucionārajā tribunālā. Pati M. Krustiņsone vēlāk, šķiet, nevēlējās atcerēties apstākļus, kas viņu bija noveduši šajā iestādē: "Nekādi nevaru atcerēties, kā tas iznāca, ka mana pirmā darba vieta bija "visgarlaicīgākā" iestāde, proti, Statistikas komisariāts."[13]

Rakstnieks un žurnālists Jūlijs Roze stāstā par Marģeri Simjūdi ir atstājis spilgtu literāru tēlojumu par sava paziņas mūziķa gaitām padomju varas laikā un nonākšanu Statistikas komisariātā: "Savu maizi viņš bija pelnījis ļoti dažādos arodos – kā izsūtāmais puika, notāra rakstvedis, plānu zīmētājs, kinematogrāfu muzikants, galdnieka palīgs un tā tālāk. Tāpēc, kad darba birža to noraidīja uz Statistikas komisariātu, viņš piedāvājās tur par diagrammu zīmētāju un tūdaļ tika pieņemts, ar iepriekšēju pienākumu, kamēr komisariāts vēl nav savācis apstrādājamus materiālus, braukāt pa dažādiem Latvijas pagastiem kā statistikas instruktoram. Šis amats viņam tā iepatikās, ka savas zīmētāja spējas viņš priekšniecībai centās neatgādināt, bet līdz savai nāvei – deviņpadsmitā gada 27. februārim – turpināja braukāt pa pagastiem. Apstāklis, kas viņu uz to pamudināja, bija tīri praktisks: instruktoram maksāja divi reiz vairāk nekā

[9] Turpat.

[10] Padomju darbinieka kartiņa. LNA_LVVA, FP-9_1_21, 94., 95. lp.

[11] Pārskats par apriņķu statistikas birojiem izsniegtām summām janvāra, februāra un marta mēnešos 1919. g., 05.04.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_27, 1. lp.

[12] LSPR Statistikas komisariāta personīgo avansu un apriņķu padomju kontu sadalījums par janvāra mēnesi 1919. g. LNA_LVVA, FP-9_1_27, 3. lp.

[13] Tās trauksmainās dienas. No vecās komunistes Martas Krustiņsones atmiņām. *Dzimtenes Balss*, 28.06.1968., 4. lpp.

zīmētājam un pie tam ne kerenkās[14], bet cara naudā, lai nebūtu jāķildojas ar lauciniekiem, kuri kerenkas negribēja pretī ņemt. Tā kā cara naudas reālais, ne oficiālais kurss bija divreiz augstāks nekā kerenkām, tad viņam iznāca četrkārtīga alga, salīdzinot ar amata biedriem, kas strādāja pilsētā. Tas deva tam iespēju, kā jau minēju, iegādāties vijoli un bez tam allažiņ no laukiem ievest man, kuram tagad bij pienākusi reize badoties, pa mārciņai gaļas un sviesta un pa miltu puspodam, tādā kārtā lieliski atmaksājot man par izlīdzēšanu janvāra sākumā."[15]

Arī pats statistikas komisārs Arvīds Zeibots, kaut spējīgs, enerģisks un talantīgs partijas kadrs, bija ļoti jauns (25 gadi) un nepietiekami izglītots šādam specifiskam uzdevumam – viņš bija paspējis studēt Rīgas Politehniskajā institūtā un Petrogradas Universitātes Fizikas un matemātikas fakultātē. Par iespējamo A. Zeibotam piemītošo analītisko domāšanu varēja liecināt viņa vēlākā karjera – no 1921. līdz 1924. gadam viņš bija Strādnieku un zemnieku Sarkanās armijas (turpmāk Sarkanā armija) štāba Izlūkošanas pārvaldes (vēlāk Galvenā izlūkošanas pārvalde, plašāk pazīstama pēc abreviatūras GRU) priekšnieks. Taču skaidrs, ka, stājoties komisāra amatā, viņam pilnībā trūka nepieciešamo zināšanu.

M. Krustiņsone gan ir atstājusi visai cildinošu A. Zeibota raksturojumu, vairāk uzsvaru liekot uz cilvēciskajām īpašībām, nevis profesionālajām zināšanām: "Raksturīgākā Zeibota īpašība bija – neizsīkstošā enerģija un dzirkstošs humors. Vienmēr jautrs, viņš arī citiem neļāva "nokārt degunu". Strādāt ar Zeibotu bija viegli. No viņa nekad nedzirdējām tāda pamācoša toņa, kas var aizvainot cilvēku. Pateikt Zeibotam – "es to nezinu" – nebija ne kauns, ne bailes, viņš par to nezobojās, bet gluži vienkārši biedriski deva paskaidrojumus. Ja bija kāds sarežģījums darbā vai nepatikšanas, Zeibots vienmēr mācēja saskatīt arī to komisko pusi un tādējādi uzturēja vienmēr možu garu. Atceros, ka katru rītu viņš smaidīdams apjautājās: "Kā klājas šodien sekretāriņam?" Nu, un pēc šādas uzrunas vai tad var kāds vispār slikti justies? Zeibots labi pārzināja savu darbu, un komisariātā viņam bija pelnīta autoritāte."[16]

Pieredzējušus statistiķus Latvijā gandrīz nebija iespējams atrast. Par 1. un 2. šķiras statistiķiem tika iecelti cilvēki ar ģimnāzijas vai nepabeigtu augstāko izglītību. 1919. gada februārī komisariātā skaitījās daži 2. šķiras statistiķi, starp tiem arī Vita Skujeniece, kura, iespējams, bija Marģera Skujenieka māsa, taču atrodamajās biogrāfijās par viņas gaitām 1919. gadā ziņu trūkst.[17] Visā Statistikas komisariāta struktūrā līdz 1919. gada aprīlim strādāja tikai pieci 1. šķiras statistiķi.

---

[14] Domāta Aleksandra Kerenska Krievijas Pagaidu valdības laika papīra nauda, kas bija apgrozībā Latvijas teritorijā, taču iedzīvotāji to uzskatīja par mazāk vērtīgu nekā agrāko cara laika naudu, kam formāli bija zelta segums.

[15] Roze, Jūlijs. Simjūda lieta. *Rītums*, 01.10.1922., 564. lpp.

[16] Tās trauksmainās dienas. No vecās komunistes Martas Krustiņsones atmiņām, 4. lpp.

[17] LNA_LVVA, FP-9_1_27, 6. lp.; Edvarts, Vensku. Pieejams. https://www.literatura.lv/personas/edvarts-vensku [skatīts 08.11.2025.].

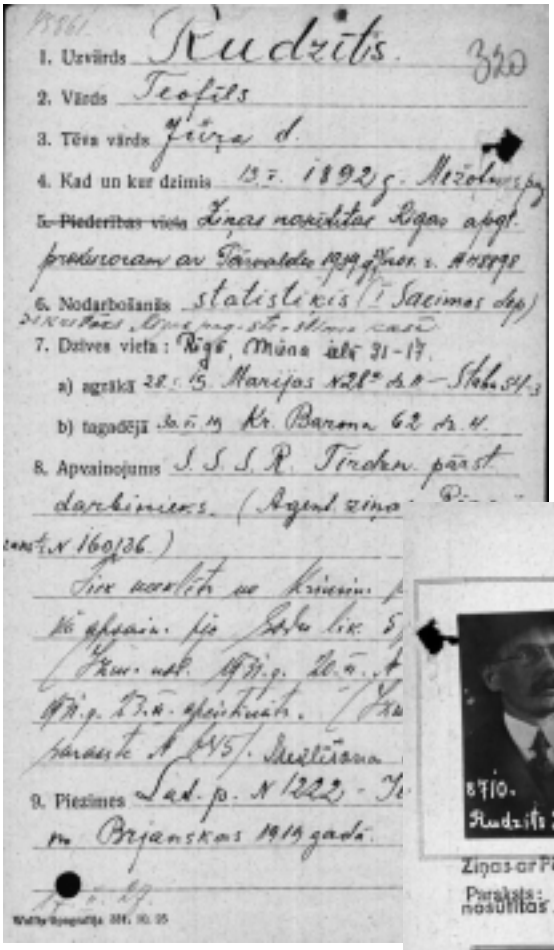
1. Uzvārds Rudzītis. 320
2. Vārds Teofīls
3. Tēva vārds Jūra d.
4. Kad un kur dzimis 13. 7. 1892 g. Mežoļu
5. Piederības vieta Ziņas nosūtītas Rīgas apgl. prokuroram ar Pārvaldes 1939 g. 11 nov. r. A48898
6. Nodarbošanās statistikis (I Sacimos dep.)
7. Dzīves vieta: Rīgā, Mūna ielā 31-17.
a) agrākā 28. 5. 15 Marijas N 28a dz. 11 – Stabu 54/3
b) tagadējā 30. 5. 19 Kr. Barona 62 dz. 4.
8. Apvainojums S. S. S. R. Tīrdzn. pārst. darbinieks. (Agent. ziņa ... N 160136.)
9. Piezīmes Lad. p. N 1222 – ... Brjanskas 1919 gadā.

Fotografijas: 320 05
8710. Rudzītis Teofīls.
profilā
Ziņas ar Pārv. 1939. g. 11. dec. r. Nr. 9131
Parakstā nosūtītas Z. M. Padomja garnizona apgādes komitejai,
Pazīšanas zīmes:
Sevišķās:
a) aug...
b) ma...
c) aci...
d)
e)
Kas sniedz ziņas un zem kāda № Rīgas zaj. ārzemnieku galds
Ienāk. № pat pēdējam laikam, kāpēr, riņš apgādes
Lietas № konut. dienestā nekādā ziņā nav pie.
Reģ. skta № ņemams.

Statistikas komisariāta Darba statistikas nodaļas pārziņa Teofila Rudzīša Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Politiskās pārvaldes kartotēkas kartīte. LNA_LVVA, F3235_8_92, 320. lp., 320. lp. o. p.

Kvalificētu kadru trūkums tomēr nebija kavēklis Statistikas komisariāta straujai augšanai. Sākotnēji komisariāta struktūra paredzēja 10 nodaļu izveidošanu.[18] Pirmo izveidoja Lauksaimniecības statistikas nodaļu (pirmais tās darbinieks saņēma algu no 20. janvāra), kas kļuva par skaitliski lielāko komisariāta nodaļu – 1919. gada martā tajā strādāja 72 darbinieki.[19] Janvāra beigās izveidoja Rūpniecības statistikas nodaļu (vadītājs lielinieks Jānis Sūna skaitījās amatā no 28. janvāra), taču februārī tajā bija tikai četri darbinieki.[20] Sekoja Demogrāfijas nodaļas, Darba statistikas nodaļas (pārzinis Teofils Rudzītis, viņam bija vidusskolas izglītība), Pārtikas statistikas nodaļas (sekretārs Kārlis Trauciņš), Izglītības statistikas nodaļas (pārzine Matilde Allena) un februāra pašās beigās Transporta statistikas nodaļas (pārzinis Alfrēds Reneslācis) izveidošana.

Pieaugot komisariāta struktūrvienību skaitam, 1919. gada martā izveidoja atsevišķu Centrālo nodaļu, kurā bija apvienoti komisariāta administratīvie un saimnieciskie darbinieki – līdzās A. Zeibotam un M. Krustiņsonei arī grāmatvedis Armands Rācenis, kancelejas pārzinis darbvedis J. Ābeltiņš, saimniecības pārzinis pazīstamais aktieris Voldemārs Švarcs, bibliotēkas pārzinis Valters Helds, mašīnrakstītājas, kalpotāji, kurjeri, šveicars Jēkabs Švarcs un citi – pavisam 27 – darbinieki.[21]

Pēdējās Statistikas komisariāta struktūrā martā un aprīlī izveidoja Tieslietu un morāles nodaļu (pārzinis Nikolajs Kalniņš, Petrogradas Universitātes Juridiskās fakultātes absolvents 1918. g.), Finanšu nodaļu (pārzinis Kārlis Dzelzītis, studējis Petrogradas Universitātes Juridiskajā fakultātē) un Zīmētavu (arī Zīmēšanas apakšnodaļa; vadītājs Vilis Krūmiņš).[22]

---

[18] Sākotnējie nosaukumi bija šādi: Iedzīvotāju statistikas nodaļa; Lauksaimniecības statistikas nodaļa; Rūpniecības statistikas nodaļa; Pārtikas statistikas nodaļa; Transporta statistikas nodaļa; Izglītības statistikas nodaļa; Veselības statistikas nodaļa; Darba statistikas nodaļa; Tieslietu un cietuma statistikas nodaļa; Organizācijas un instruktoru statistikas nodaļa. Sk.: Noteikumi par Latvijas Statistikas komisariāta darbību. *Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas Dekrētu un Rīkojumu Krājums*, 22.02.1919., 22., 23. lpp.

[19] Latvijas Statistikas komisariāta Lauksaimniecības statistikas nodaļas darbinieku algu saraksts par februāra mēneša otro pusi 1919. g., 01.03.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_37, 5. lp.; Latvijas SPR Statistikas komisariāts. Lauksaimniecības nodaļas darbinieku algu saraksts no 1.–15. martam 1919. g. Turpat, 18. lp. op.

[20] LPV Statistikas komisariāta Rūpniecības nodaļas darbinieku algu saraksts par februāra mēneša II pusi 1919. g., 28.02.1919. Turpat, 2. lp. A. Zeibots rakstīja, ka nodaļa izveidota 1919. gada 10. februārī. Sk.: Zeibots, A. Statistika Latvijā, 26. lpp.

[21] Latvijas SPR Statistikas komisariāts. Centrālās nodaļas darbinieku algu saraksts no 1.–15. martam 1919. g. Turpat, 15. lp.

[22] Algas liste. Tieslietu un morāles nodaļas darbiniekiem par 1919. g. Turpat, 26. lp.; LSPR Statistikas komisariāta Finanšu nodaļas darbinieku algu sarakts par aprīļa mēn. I pusi 1919. g. Turpat, 65. lp.; Latvijas SPR Statistikas komisariāta Zīmētavas darbinieku algu saraksts no 1.–15. martam 1919. g. Turpat, 16. lp.

1919. gada februārī komisariāta darbinieku skaits bija pieaudzis līdz 43 cilvēkiem.[23] Aprīlī, kad Statistikas komisariāta struktūras veidošana bija noslēgusies, tajā bija 11 nodaļas ar 252 darbiniekiem. Iespējams, ka komisariāta darbinieku skaits turpināja pieaugt arī vēlāk, sasniedzot 300 cilvēku.[24] 1919. gada marta vidū, pasliktinoties situācijai frontē un rodoties draudiem, ka pretlielinieciskie spēki varētu ieņemt Rīgu, 26 komisariāta darbinieki tika mobilizēti Padomju Latvijas armijā.[25] Mobilizācija ietekmēja komisariāta dzimumstruktūru, un aprīlī tajā izteikti dominēja sievietes – no 252 darbiniekiem tikai 61 bija vīrietis, bet pārējās sievietes. Sievietes izteikti dominēja lielākajās komisariāta nodaļās – Lauksaimniecības (96 sievietes un astoņi vīrieši) un Demogrāfijas (60 sievietes un četri vīrieši).[26]

Komisariāta telpas atradās Rīgas pilī. M. Krustiņsone atcerējās: "A. Zeibotam bija atsevišķs kabinets, sekretārei [domāta pati M. Krustiņsone. – *J. Š.*] – neliela istabiņa, pārējie darbinieki strādāja lielās istabās."[27] Statistikas komisariāts algoja Rīgas pils personālu, kas auga gandrīz tikpat strauji kā pati iestāde – sākotnēji tie bija 10 cilvēki (ieskaitot pils komandantu Jāni Briedi), bet martā jau 21 cilvēks (to skaitā elektromontieris, divi sētnieki, četri malkas zāģētāji, deviņi strādnieki).[28]

Svarīgi vēl atzīmēt, ka Statistikas komisariāts un tā biroji, vismaz sākotnēji, nebija vienīgās institūcija, kas nodarbojās ar statistikas vākšanu un apstrādi Padomju Latvijā. Rīgā darbu turpināja arī Rīgas statistiskā komisija, kam bija tradīcijām bagāta vēsture, vācot statistiku Rīgas pilsētas vajadzībām.[29] Tās vadītājs no 1913. gada bija Rīgā dzimušais Leipcigas Universitātes statistikas profesors Eižens Štīda (*Stieda*), kurš pameta Rīgu ar pēdējo kuģi pirms Rīgas krišanas lielinieku rokās 1919. gada 3. janvārī. Par komisijas direktoru kļuva E. Štīdas vietnieks doktors Filips Švarcs (*Schwartz*).

1919. gada 5. janvārī Latvijas Pagaidu padomju valdības pilnvarotais un Rīgas strādnieku deputātu padomes priekšsēdētājs Rūdolfs Endrups piedalījās Rīgas pilsētas valdes sēdē, kur paziņoja, ka pārņem visas pilsētas valdes iestādes.[30]

---

[23] LSPR Statistikas komisariāta personīgo avansu un apriņķu padomju kontu sadalījums par februāra mēnesi. LNA_LVVA, FP-9_1_27, 6. lp.

[24] Schwartz, Philipp (1920). Das Statistische Amt der Stadt Riga um der Krieg. *Deutsches Statistisches Zentralblatt*, 1/2, S. 12.

[25] Latv. SPR Statistikas komisariāta mobilizēto darbinieku algu saraksts par laiku no 16.–31. III 1919. g. LNA_LVVA, FP-9_1_37, 48. lp. o. p.

[26] Turpat, 61.–79. lp.

[27] Tās trauksmainās dienas. No vecās komunistes Martas Krustiņsones atmiņām, 4. lpp.

[28] Statistikas komisariātam. Rīgas pils kalpotāju un dienas strādnieku algu saraksts par marta mēneša pirmo pusi 1919. g., 15.03.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_37, 20. lp.

[29] Rīgas pilsētas statistikas komisija dibināta 1866. gadā, tā bija pirmā šāda tipa iestāde Krievijas impērijā. Sk.: Statistikas biroja 75 gadu jubileja. LNA_LVVA, F3076_1_641, 1. lp.

[30] Rīgas pilsētas valdes sēdes protokols, 05.01.1919. LNA_LVVA, F3076_1_21, b. p.

Tas attiecās arī uz statistikas komisiju, kurā bija palikuši tikai divi darbinieki – Marija Krīgere (*Krüger*) un 1. šķiras statistiķe Emīlija Pastniece.[31] Komisija tika pārveidota par Rīgas statistikas biroju, un 1919. gada februāra beigās tajā bija pieci darbinieki.[32] F. Švarcs "kā pirmklasīgs statistikas speciālists" tika iesaistīts tautas skaitīšanas organizēšanā.[33] Viņš bija organizējis arī 1913. gada Rīgas iedzīvotāju skaitīšanu.

Jāpiebilst arī, ka Rīgā turpināja darboties agrākās Rīgas biržas komitejas Tirdzniecības statistikas birojs, ko Statistikas komisariāts pārņēma 1919. gada februāra beigās vai marta sākumā. Šis birojs tika reorganizēts, iekļaujot to Transporta statistikas nodaļā.[34]

Visbeidzot, jāpiemin vēl kāds zīmīgs M. Krustiņsones vērojums: "Partijas biedru Statistikas komisariātā bija ļoti maz, bet Rīgas statistikas birojā – neviena."[35] Interesanti, ka komisariātā darbojās vairāki sociāldemokrāti, kas bija palikuši lielinieku okupētajā Rīgā. Piemēram, jau minētais Tieslietu un morāles statistikas nodaļas pārzinis Nikolajs Kalniņš bija Latvijas Sociāldemokrātijas biedrs no 1916. gada, 1917. gadā darbojās Rīgas strādnieku deputātu padomē un Vidzemes bezzemnieku deputātu padomē. 1918. gada sākumā N. Kalniņu ievēlēja Cēsu apriņķa padomē, viņš darbojās izpildkomitejā, no kuras tika izslēgts par piesliešanos sociāldemokrātiem–maziniekiem. Krievijā viņš strādāja par darbvedi Zemkopības tautas komisariāta Zemes meliorācijas nodaļā Maskavā, vēlāk darbojās kā Pārtikas valdes aģents Orlas guberņā. 1918. gada decembrī pēc atgriešanās Latvijā N. Kalniņš iestājās Latvijas Sociāldemokrātiskajā strādnieku partijā, ko pusgadu iepriekš bija izveidojuši no Latvijas Sociāldemokrātijas aizgājušie un izslēgtie mazinieki. N. Kalniņš tika ievēlēts partijas Centrālajā komitejā. Lieliniekiem sagrābjot Rīgu, N. Kalniņš vispirms strādāja Tieslietu komisariātā, bet pēc tam pārnāca uz Statistikas komisariātu.[36]

Sociāldemokrāti–mazinieki bija arī Darba statistikas nodaļas vadītājs Teofils Rudzītis un Finanšu nodaļas pārzinis Kārlis Dzelzītis. T. Rudzītim bija ilgākais partijas stāžs – viņš bija Latvijas Sociāldemokrātijas biedrs no 1907. gada. Pēc Februāra revolūcijas viņu ievēlēja par valdes locekli un pilsētas galvas biedru Brjanskas pilsētā Krievijā, pēc lielinieku apvērsuma viņš strādāja par sekretāru Brjanskas slimokasēs. N. Kalniņš un K. Dzelzītis pēc lielinieku padzīšanas Latvijas

[31] Algu izmaksas saraksts. Statistiskās komitejas darbinieki. LNA_LVVA, FP-9_1_38, 1. lp.
[32] Statistikas biroja darbinieku algu saraksts. Turpat, 5. lp. Vēlāk vairākus Rīgas statistikas biroja darbiniekus pārcēla darbā uz Statistikas komisariātu. Sk., piemēram: Rīgas statistikas biroja raksts Rīgas strādnieku deputātu padomes Izpildu komitejai, 02.04.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_36, 1. lp.
[33] Schwartz, P. Das Statistische Amt der Stadt Riga um der Krieg, S. 14.
[34] Zeibots, A. Statistika Latvijā, 28. lpp.
[35] Tās trauksmainās dienas. No vecās komunistes Martas Krustiņsones atmiņām, 4. lpp.
[36] Zariņa, Vanda (2019). *Rīgas domnieki laikmeta līkločos*. Rīga: Madris, 252. lpp.

Republikā strādāja par zvērinātiem advokātiem. Visi trīs minētie sociāldemokrāti bija ievēlēti Satversmes sapulcē. N. Kalniņš bija arī 1.–3. Saeimas deputāts, T. Rudzītis – 1. Saeimas deputāts, bet K. Dzelzītis neveiksmīgi kandidēja 3. Saeimas vēlēšanās.[37] Iespējams, ka sociāldemokrātu–mazinieku salīdzinoši lielais skaits Statistikas komisariātā bija izskaidrojams ar to, ka komisārs A. Zeibots vismaz līdz 1918. gada sākumam pats bija sociāldemokrāts–mazinieks.[38]

Statistikas komisariāta darbība un tautas skaitīšanas organizēšana

Neraugoties uz kompetentu darbinieku un resursu trūkumu, jau tūlīt pēc izveidošanas Statistikas komisariāts sāka gatavošanos tautas skaitīšanai Latvijā, kas bija ārkārtīgi ambiciozs mērķis. Pēdējā tautas skaitīšana, kas aptvēra visu Latvijas teritoriju, bija notikusi salīdzinoši sen – pirms vairāk nekā 20 gadiem 1897. gadā, taču tagad skaitīšana bija jāveic kara apstākļos (lielinieku režīms pat nekontrolēja visu Latvijas teritoriju) un ar ļoti ierobežotiem resursiem. Turklāt vienlaikus ar tautas skaitīšanu bija paredzēts veikt lauksaimniecības skaitīšanu, pēc kuras sekotu rūpniecības skaitīšana. Šis uzdevums, kaut šķietami grūti realizējams tā laika apstākļos, bija ārkārtīgi nozīmīgs, jo uz šo trīs skaitīšanu rezultātu pamata bija paredzēts sastādīt Padomju Latvijas Saimniecības plānu.[39]

Pilnīgi loģiska šādos apstākļos bija pakāpeniska iedzīvotāju skaitīšana, izvēloties sākt skaitīšanu teritorijās, kurās to būtu salīdzinoši vieglāk izdarīt, tāpēc tautas skaitīšana tika sākta ar Rīgu. Iepriekšējās skaitīšanas Rīgā bija notikušas 1913. un 1917. gadā. Priekšdarbi iedzīvotāju skaitīšanas sagatavošanai, pēc F. Švarca atmiņām, ilga divas nedēļas.[40] Arhīvā atrodamas ziņas, ka pirmos pieprasījumus par skaitītāju pieņemšanu Darba birža saņēma 1919. gada 16. janvārī. Daļa no viņiem jau bija piedalījusies 1913. un 1917. gada iedzīvotāju skaitīšanā.[41] 26. janvārī Rīgas Statistikas birojs laikrakstā "Cīņa" publicēja aicinājumu biedriem, kas labi pazīst Rīgas priekšpilsētas un varētu uzņemties iedzīvotāju skaitīšanas rajonu pārzināšanu, pieteikties 26. un 27. janvārī Lielajā Kalēju ielā 18/20.[42]

Tautas skaitīšana Rīgā tika veikta 1919. gada 2. februārī. Pavisam skaitīšanā bija iesaistīti 1753 cilvēki, no tiem 919 sievietes. Tas bija ievērojami mazāk nekā

---

[37] Jēkabsons, Ēriks, Ščerbinskis, Valters (2007). *Latvijas advokatūra, 1919–1945: biogrāfiskā vārdnīca*. Rīga: Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 167., 262., 263. lpp.; Jēkabsons, Ēriks, Ščerbinskis, Valters, Zelmenis, Gints (2024). *Latvijas Satversmes sapulce deputātu biogrāfijās, 1920–1922.* Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 247. lpp.

[38] Krustiņsone, Marta. Īss, bet slavens mūžs. *Rīgas Balss*, 21.08.1974.

[39] Zeibots, A. Statistika Latvijā, 25. lpp.

[40] Schwartz, P. Das Statistische Amt der Stadt Riga um der Krieg, S. 13.

[41] Darba biržai, 16.01.1919. LNA_LVVA, F2791_1_7, 133.–142. lp.

[42] Rīgas statistikas birojs. *Cīņa*, 26.01.1919., 3. lpp.

1913. gada decembrī veiktajā Rīgas iedzīvotāju skaitīšanā, ko veica 3031 cilvēks, taču arī skaitāmie iedzīvotāji šajā laikā bija samazinājušies vairāk nekā divas reizes. Jāpiezīmē, ka ievērojami atšķirās skaitītāju izglītība (tātad arī kvalifikācija). 1913. gada skaitīšanā lielākās skaitītāju grupas bija kantoristi (591), studenti (415), pārdevēji (211) un skolotāji (194), bet 1919. gada skaitīšanā vairākums skaitītāju bija ar nezināmu nodarbošanos (559). Otrajā vietā bija kantoristi (478), bet trešajā – skolnieki (369).[43] Šāda skaitītāju struktūra atspoguļoja tā laika reālo situāciju Rīgā – lielākā daļa izglītoto cilvēku pēc 1915. gada evakuācijām un bēgļu kustības vēl arvien atradās svešumā. Daļa izglītotāko iedzīvotāju (sevišķi vācieši) bija aizbēgusi, tuvojoties Sarkanajai armijai.

Tautas skaitīšana bija dārgs pasākums, sevišķi sarežģītajos 1919. gada sākuma apstākļos. 1919. gada februārī Statistikas komisariāts saņēma skaitīšanai nepieciešamos līdzekļus – 2 miljonus rubļu.[44] Jāatceras, ka Padomju Latvijā pastāvēja papīra deficīts, kas apgrūtināja skaitīšanas kartīšu izgatavošanu. Tāpat bija jāmaksā visai lielas atlīdzības gan skaitītājiem, gan skaitīšanas rajonu pārziņiem. Piemēram, Leopoldam Venderotam, kas pārzināja 18. un 19. skaitīšanas rajonu, pienācās 200 rubļu atlīdzība.[45] Šajā laikā minimālā mēnešalga bija noteikta 400 rubļu apmērā, bet augstākajos vadošajos amatos esošo algas svārstījās ap 1000–1200 rubļiem mēnesī. Trūkstot skaitītājiem, skaitīšanas rajonu priekšnieki ne tikai uzraudzīja skaitītājus un kontrolēja to ievāktos datus, bet arī paši piedalījās skaitīšanā, kā par to liecina Rīgas 15. skaitīšanas rajona priekšnieces Marijas Līgotnes apliecība Nr. 27.[46]

1919. gada 16. februārī notika iedzīvotāju skaitīšana Jelgavā. Skaitīšana bija organizēta piecos rajonos un 11 apakšrajonos. Pavisam bija iesaistīti 157 skaitītāji, kas bija sadalīti 10 rajonos. Jelgavas statistikas birojs katram no viņiem izsniedza pa vienam zīmulim un vienai mapei. Pavisam viņu rīcībā nodeva 8800 ģimeņu kartītes, 1200 lauksaimniecības listes, 170 kontroles listes un 170 instrukcijas.[47] Bija noteikts, ka skaitīšana obligāti jāizdara vienas dienas laikā (16. februārī), skaitītājiem bija jāaizpilda ģimenes kartītes un lauksaimniecības listes. Lauksaimniecības listēm un ģimenes kartītēm vajadzēja būt identiskai numerācijai. Jāskaita bija ne tikai privāti dzīvokļi, bet arī iebraucamās vietas, viesnīcas, patversmes, slimnīcas, kazarmas, cietumi, stacijas u. c. Gadījumos, ja skaitīšanas laikā neizdotos satikt dzīvokļa iemītniekus, skaitītājam bija jāapmeklē

[43] Skaitītāju nodarbošanās pēc 1913. un 1919. gada tautskaitīšanām pilsētas un ārpilsētas novados. LNA_LVVA, F3076_1_414, 7. lp.

[44] Pārskats par Statistikas komisariāta tekošo rēķinu Tautas bankā, 28.03.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_27, 5. lp.

[45] Statistikas birojam, 11.02.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_23, 2. lp.

[46] Statistikas birojam, 04.02.1919. Turpat, 1. lp.

[47] Materiālu sadalīšana pie 16. februāra Jelgavas iedzīvotāju skaitīšanas pa atsevišķiem rajoniem. Turpat, 6. lp.

dzīvoklis vēl otro un trešo reizi. Ja iedzīvotāji atteiktos sniegt ziņas vai citu incidentu gadījumā, skaitītājam nekavējoties jāgriežas pie rajona pārziņa, kam ar attiecīgā milicijas iecirkņa palīdzību jāsper attiecīgie soļi.[48]

Presē ir atrodamas norādes par iedzīvotāju skaitīšanu Cēsīs, kas notika 1919. gada 8.–9. februārī. Cēsīs saskaitīja 4260 vīriešus un 4818 sievietes. Pilsētas daļā dzīvoja 5823 (2813 vīrieši un 3010 sievietes), bet patrimoniālajā apgabalā – 3255 cilvēki (1447 vīrieši un 1808 sievietes).[49] Diemžēl sīkākas ziņas par iedzīvotāju skaitīšanas gaitu citās pilsētās un lauku teritorijās gandrīz nav saglabājušās. Ir zināms, ka tautas un lauksaimniecības skaitīšana visā Latvijas teritorijā, izņemot daļu Kurzemes un dažus Ziemeļvidzemes pagastus, ko lielinieki nekontrolēja, un Latgali, tika pabeigta līdz 1919. gada marta vidum.[50]

Latgalē iedzīvotāju skaitīšana turpinājās vēl martā un, iespējams, aprīlī, jo 1919. gada 28. martā Rēzeknes apriņķa Statistikas birojs nosūtīja komisariātam tāmi par iedzīvotāju un lauksaimniecības skaitīšanas izmaksām Rēzeknes apriņķa 18 pagastos, kopā 126 000 rubļu.[51] Arhīvā glabājas arī aizpildītas tautas skaitīšanas ģimeņu kartītes no Tukuma apriņķa, kas tika aizpildītas ne vēlāk kā 1919. gada 5. martā.[52]

Kā jau minēju, līdzās tautas skaitīšanai Statistikas komisariāts organizēja arī lauksaimniecības un vēlāk rūpniecības skaitīšanas. M. Krustiņsone atcerējās: "Jau janvāra beigās un februārī tika veikta iedzīvotāju, pārtikas un lauksaimniecības resursu uzskaite, februārī un martā – rūpniecības uzņēmumu statistika."[53] 1919. gada 6. februārī Statistikas komisariāts vērsās pie visiem Latvijas apriņķu un pilsētu statistikas birojiem ar aicinājumu stāties sakaros ar vietējām rūpniecības un citām nodaļām, lai nekavējoties sastādītu visu rūpniecības iestāžu sarakstus, atzīmējot adreses, nodarbināto strādnieku un dzinēju mašīnu skaitu.[54] Provizoriskā rūpniecības skaitīšana tika veikta 1. martā, un daļa tās materiālu glabājas arhīvā.[55] Atsevišķas rūpniecības skaitīšanas tabulas tika publicētas presē.[56]

---

[48] Raksts Jelgavas rajonu pārziņiem. LNA_LVVA, FP-9_1_1, 11. lp.

[49] Statistiskais birojs. *Cēsu Apriņķa Strādnieku un Bezzemnieku Deputātu Padomes Ziņotājs*, 14.02.1919., 4. lpp.

[50] Zeibots, A. Statistika Latvijā, 26. lpp.

[51] Latvijas Statistikas komisariātam, 28.03.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_23, 3. lp.

[52] Latvijas iedzīvotāju skaitīšanas ģimenes kartiņas. LNA_LVVA, FP-9_1_24. 1919. gada 5. martā Sniķeres strādnieku un bezzemnieku padomes izpildkomiteja vērsās pie Tukuma apriņķa statistikas biroja ar līgumu izmaksāt 1284 rbļ. lauksaimniecības un iedzīvotāju reģistrācijas izdevumu segšanai. Sk.: Sniķeres strādnieku bezzemnieku padomes izpildu komitejas raksts Nr. 22 Tukuma apriņķa statistiskam birojam, 05.03.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_38, 8. lp.

[53] Tās trauksmainās dienas. No vecās komunistes Martas Krustiņsones atmiņām, 4. lpp.

[54] Visiem Latvijas apriņķu un pilsētu statistikas birojiem, 06.02.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_1, 1. lp.

[55] Iepriekšējās ziņu ievākšanas anketes par Latvijas rūpniecības stāvokli uz 1. martu 1919. g., 01.03.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_5; 5a.

[56] Kopā ar rūpniecības statistikas tabulām publicēja arī apkopojumus par Latvijas dzelzceļu stāvokli 1919. gadā. Sk.: Statistika (1919). *Tautsaimniecība*, 4, 8.–12. lpp.

Rūpniecības atjaunošanai lielinieku režīms pievērsa lielu uzmanību, jo strādniekos saskatīja savu galveno atbalsta bāzi. Ne mazāk svarīga bija agrārā politika, jo Latvijas sabiedrība tolaik bija izteikti agrāra. Pirms agrārās reformas uzsākšanas, Padomju Latvijas valdībai 1. martā pieņemot "Dekrētu par zemes nacionalizēšanu, lietošanu un pārvaldīšanu", tika veikta lauksaimniecības skaitīšana un muižu reģistrācija. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā saglabājušies lauksaimniecības skaitīšanas kopsavilkumi par Rīgas,[57] Bauskas,[58] Dobeles,[59] Jēkabmiesta,[60] Valmieras[61] un Cēsu[62] apriņķi, kuros apkopoti visai sīki lauku saimniecību dati pēc to platības. Daļēji ir saglabājušās arī muižu īpašnieku mantas stāvokļa reģistrācijas listes.[63] Diemžēl šie dati nav izmantojami iedzīvotāju skaita noteikšanai.

Lauksaimniecības skaitīšanas īstenošanai katrā pagastā apriņķu izpildkomitejām bija jāievēl pa vienam atbildīgajam skaitīšanas vadītājam, kas būtu pakļauts rajona pārzinim. Atbildīgajam skaitīšanas vadītājam bija jāpieņem skaitītāji un jāvada skaitīšanas process.[64] Rajona pārzinis bija no Rīgas atsūtīts instruktors, kas atbildēja par 6–9 pagastiem.[65]

Statistikas biroji lielākajās pilsētās veica arī pārtikas krājumu reģistrāciju, lai organizētu efektīvāku pārtikas sadali valdošā režīma interesēs. Ir zināms, piemēram, ka 1919. gada 16. februārī Tukumā veica pārtikas skaitīšanu, iesaistot 29 skaitītājus.[66] Statistikas komisariāta Pārtikas nodaļas uzdevumi bija ļoti plaši – "sakopot un apstrādāt datus par pārtikas krājumiem un viņu apgrozību un izlietošanu Latvijā,"[67] – un bija cieši saistīti ar Padomju Latvijā ieviesto pārtikas monopolu – valsts veica galveno pārtikas produktu sagādi un sadali. A. Zeibots

---

[57] Statistiskais komisariāts. Rīgas rajons. Ziņu listes par saimniecībā nodarbinātiem cilvēkiem un labības daudzumiem. LNA_LVVA, FP-9_1_11.

[58] Statistiskais komisariāts. Bauskas rajons. Ziņu listes par saimniecībā nodarbinātiem cilvēkiem un labības daudzumiem. LNA_LVVA, FP-9_1_7.

[59] Statistiskais komisariāts. Dobeles rajons. Ziņu listes par saimniecībā nodarbinātiem cilvēkiem un labības daudzumiem. LNA_LVVA, FP-9_1_9.

[60] Statistiskais komisariāts. Jēkabmiesta rajons. Ziņu listes par saimniecībā nodarbinātiem cilvēkiem un labības daudzumiem. LNA_LVVA, FP-9_1_10.

[61] Statistiskais komisariāts. Valmieras rajons. Ziņu listes par saimniecībā nodarbinātiem cilvēkiem un labības daudzumiem. LNA_LVVA, FP-9_18.

[62] Statistiskais komisariāts. Cēsu rajons. Ziņu listes par saimniecībā nodarbinātiem cilvēkiem un labības daudzumiem. LNA_LVVA, FP-9_1_12.

[63] Statistikas komisariāts. Muižu īpašnieku mantas stāvokļa reģistrācijas listes, 1919. g. LNA_LVVA, FP-9_1_6.

[64] Statistiskais birojs. *Cēsu Apriņķa Strādnieku un Bezzemnieku Deputātu Padomes Ziņotājs*, 14.02.1919., 4. lpp.

[65] Zeibots, A. Statistika Latvijā, 26. lpp.

[66] Algu saraksts par pārtikas skaitīšanu Tukuma pilsētas skaitītājiem par 16. februāri 1919. g. LNA_LVVA, FP-9_1_38, 11. lp.

[67] Zeibots, A. Statistika Latvijā, 27. lpp.

norādīja, ka no 1. marta pārtikas reģistrācija "iegūs ne tikai statistikas, bet līdz ar to arī kontroles nozīmi".[68]

Statistikas komisariāts savu darbību izbeidza 1919. gada 22. maijā, kad pretlielinieciskie spēki padzina lieliniekus no Rīgas. Tā darbība Latgalē netika atjaunota. 1919. gada rudenī Latgalē pēc Padomju Krievijas parauga izveidoja Padomju Latvijas Centrālo statistikas pārvaldi, kas darbojās divarpus mēnešus līdz Latvijas padomju valdības likvidēšanai 1920. gada janvārī. Pārvalde vāca statistiku par pārtikas apgrozījumu,[69] rūpniecības un lauksaimniecības stāvokli,[70] iedzīvotāju veselības stāvokli,[71] demogrāfiju[72] un izglītības iestādēm.[73]

Padomju Latvijas armijai atkāpjoties, agrākās komisariāta telpas Rīgas pilī acīmredzot tika izlaupītas, par to liecina presē ievietotais atjaunotās Rīgas pilsētas Statistiskās komisijas aicinājums atdot no komisariāta bibliotēkas paņemtās grāmatas. Par statistikas komisijas vadītāju atkal kļuva statistikas profesors Filips Švarcs. Arī Andrieva Niedras valdībai statistiķu pakalpojumi bija ārkārtīgi svarīgi. Agrākie Statistikas biroja darbinieki tika aicināti atgriezties darbā un saņemt neizmaksāto algu, turklāt pusi – cara naudā.[74]

1919. gada tautas skaitīšanas rezultāti Rīgā

Rīgā veiktās 1919. gada tautas skaitīšanas kopsavilkumi dažādos tematiskajos griezumos glabājas Latvijas Valsts vēstures arhīva Rīgas pilsētas statistikas biroja fondā.[75] Rīgas statistikas valdes nodoms, kas visu 1919. gada otro pusi bija pavadījusi, apstrādājot skaitīšanas rezultātus, lai 1920. gadā tos publicētu, netika īstenots.[76] Atsevišķas vispārīga rakstura ziņas – iedzīvotāju skaits un sadalījums pa vecuma grupām, sadalījums dzimumos pa pilsētas rajoniem un milicijas iecirkņiem – publicētas presē,[77] kas vēlāk ir izmantotas dažādās populārās un zinātniskās publikācijās.[78] Visplašāk 1919. gada skaitīšanas rezultāti publicēti

[68] Turpat.

[69] Instrukcija apriņķu statistikas birojiem pārtikas statistikas lietā. LNA_LVVA, FP-1067_1_14, 12. lp.

[70] Mape Nr. 6. Latvijas Centrālās statistika pārvaldes Rūpniecības sekcija, 23.11.1919. Turpat, 35.a, 80. lp.

[71] Medicīnas statistikas formulāri. Turpat, 103.a lp.

[72] Mape 5. Demogrāfijas statistikas formas. Turpat, 135.a lp.

[73] Mape 10. LCSP tautas izglītības statistika, 03.12.1919. LNA_LVVA, FP-1067_1_15, 68.a lp.

[74] Bijušā Rīgas statistikas biroja kalpotājus. *Līdums*, 10.06.1919., 3. lpp. Vismaz viens komisariāta darbinieks saimniecības pārzinis aktieris Voldemārs Švarcs pēc 22. maija tika arestēts, taču vēlāk viņu atbrīvoja. Sk.: Grēviņš, Valts (1956). Divām sejām – simtiem vaibstu. *Zvaigzne*, 7, 24. lpp.

[75] 1919. g. tautas skaitīšana. Skaitļu tabeles un grafika. LNA_LVVA, F3076_1_414.

[76] Rīgas pilsētas valdei, 12.04.1920. LNA_LVVA, F3076_1_21, b. p.

[77] Rīgas iedzīvotāju skaits pēc beidzamo triju iedzīvotāju skaitīšanu rezultātiem. *Cīņa*, 13.02.1919., 1. lpp.; Zeibots, Arvīds (1919). Rīgas iedzīvotāju sastāva pārmaiņas no 1897.–1919. gadam. *Tautsaimniecība*, 2, 12.–15. lpp.

[78] 1919. gada skaitīšanas rezultāti izmantoti vairākos Marģera Skujenieka darbos, tiesa gan – bez atsauces. Sk.: Skujenieks, Marģers (1922). *Latvija. Zeme un iedzīvotāji*. Rīga: Valsts statistiskā

"Rīgas pilsētas statistiskajā gada grāmatā".[79] Īsas atmiņas par skaitīšanas organizēšanas apstākļiem un tās rezultātiem 1920. gadā publicēja Rīgas pilsētas statistikas komisijas direktors Filips Švarcs.[80]

Iedzīvotāju skaits, dzimums, tautība un apdzīvotības blīvums. Pavisam Rīgas pilsētas novadā[81] tika saskaitīti 201 166 iedzīvotāji, bet ārpilsētas novadā – 11 638, kopā 212 804 cilvēki.[82] No tiem 109 667 jeb 51,5 % bija latvieši, sekoja vācieši (17,3 %), ebreji (13,5 %), krievi (7,1 %) un poļi (4,5 %).[83]

Rīgā kara rezultātā bija izveidojusies liela dzimumu disproporcija – pilsētas novadā dzīvoja 85 087 vīrieši un 116 079 sievietes. Tātad vīrieši veidoja tikai 42,3 % no visiem iedzīvotājiem. Vismazāk vīriešu bija palicis iekšpilsētā – I iecirknī 41,2 %, bet II iecirknī – 40,9 procenti.[84]

Visblīvāk apdzīvotie bija: Maskavas pilsētas II iecirknis (286 cilvēki uz 1 ha), Iekšpilsētas I iecirknis (183 cilvēki uz 1 ha) un Petrogradas pilsētas daļas I iecirknis (171 cilvēks uz 1 ha). Visretāk apdzīvotie bija: Jelgavas pilsētas daļas I (11 cilvēki uz 1 ha) un II iecirknis (13 cilvēki uz 1 ha) un Petrogradas pilsētas daļas III iecirknis (16 cilvēki uz 1 ha).[85] Sadalījumā pa pilsētas daļām visapdzīvotākā bija Iekšpilsēta (109 cilvēki uz 1 ha) un Petrogradas pilsētas daļa (52 cilvēki uz 1 ha), bet vismazāk apdzīvotās: Jelgavas pilsētas daļa (pieci cilvēki uz 1 ha) un Maskavas pilsētas daļa (19 cilvēki un 1 ha).[86]

Iedzīvotāju nodarbošanās. Iedzīvotāju nodarbošanās ziņā aina bija šāda: lauksaimniecībā bija nodarbināti 1740 Rīgas iedzīvotāji (no tiem pilsētas novadā 928), bet rūpniecībā – 16 845. Šeit jānorāda, ka pie rūpniecībā nodarbinātajiem, visticamāk, pieskaitīti arī amatnieki, jo visi lielie rūpniecības uzņēmumi kara

---

pārvalde, 231. lpp.; Skujenieks, Marģers (1928). *Latvija 1918.–1928. gados*. Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 5.–9. lpp. 1919. gada dati tika izmantoti Rīgas iedzīvotāju vecumpiramīdu izveidošanā. Sk.: Klētnieks, V. (1943). Rīgas iedzīvotāju vecums 1867.–1935. *Latvju Tautsaimnieks*, 11/12, 177. lpp. Dati no 1919. gada skaitīšanas ievietoti arī: Krūmiņš, Gatis (2024). Makroekonomiskā turbulence no 19. gadsimta līdz mūsdienām. No: Krūmiņš, Gatis (sast.) *Turbulence kā virzītājspēks*. Rīga: Jumava, 39., 40. lpp.

[79] *Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata, 1920*–1922 (1923). Rīga: Rīgas pilsētas statistiskā valde, 2.–8., 12.–17., 20., 21. lpp.

[80] Schwartz, P. Das Statistische Amt der Stadt Riga um der Krieg, S. 12–14.

[81] Rīgas pilsētas novada robežas 1919. gada skaitīšanā bija identiskas 1913. gada skaitīšanai, taču tās visai būtiski atšķīrās no 1897. gada skaitīšanā izmantotajām robežām. Pilsētas novads teritoriāli bija palielinājies (bez ūdeņiem – 8016,75 ha). Precīzas teritoriālās izmaiņas sk.: *Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata, 1920–1922*.

[82] Tab. 1. Iedzīvotāju sadalījums pēc dzimuma. LNA_LVVA, F3076_1_414, 9. lp.

[83] Tab. 8. Iedzīvotāju sadalījums pēc tautības. Turpat, 18. lp.

[84] Tab. 1. Iedzīvotāju sadalījums pēc dzimuma. Turpat, 9. lp.

[85] Tab. 2. Apdzīvošanas daudzums. Turpat, 10. lp.

[86] Turpat.

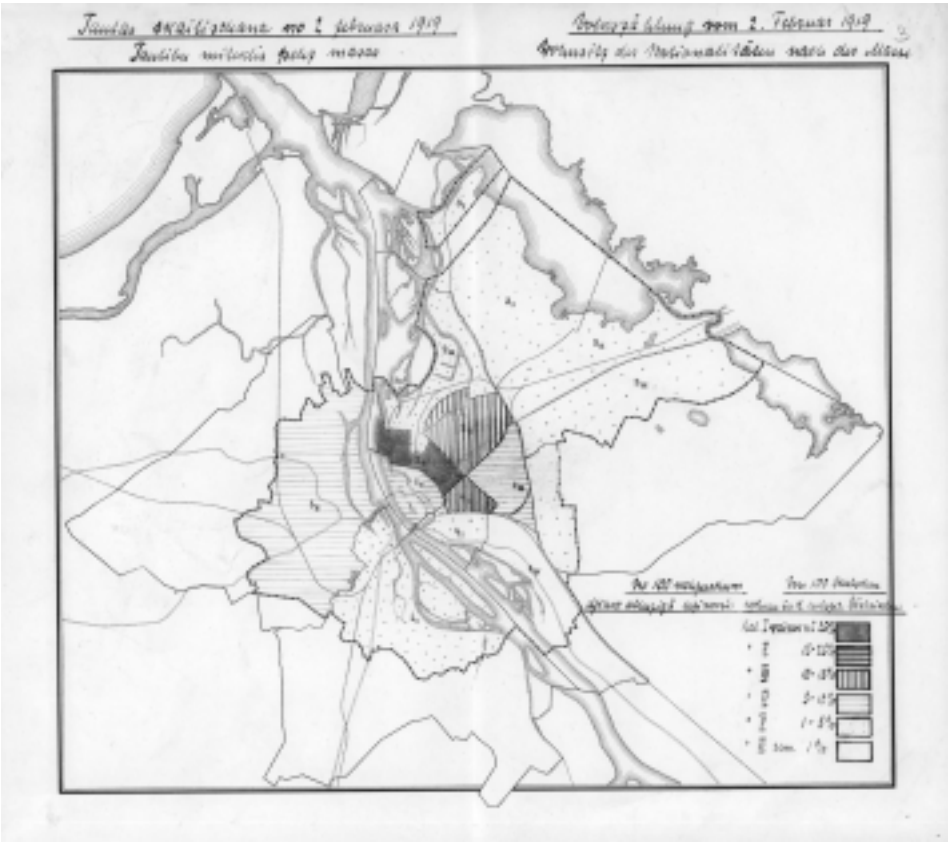

1919. gada 2. februāra tautas skaitīšanas rezultāti Rīgā. Vācu tautības iedzīvotāju sadalījums pa skaitīšanas rajoniem. LNA_LVVA, F3076_1_414, 3. lp.

laikā bija evakuēti un rūpniecības attīstībai trūka izejvielu.[87] Tirdzniecībā un transportā bija nodarbināti 14 527 cilvēki, dienestnieki un dažāda veida algādži 11 757, padomju iestāžu darbinieki 8282 (to skaitā 3096 sievietes), brīvajās profesijās 4774, armijā un flotē 3685 (to skaitā 87 sievietes), 1269 dzīvoja no kapitāla un augļiem. Lielāko darbspējīgā vecuma iedzīvotāju kategoriju veidoja bezdarbnieki – 35 714 cilvēki. Nestrādājošu skolnieku un studentu skaits Rīgā bija 26 318 (nodarbināti bija 740). Dažādus pabalstus saņēma 5929, mājsaimniecību

[87] 1919. gada 27. februāra noteikumos par Padomju Latvijas rūpniecības skaitīšanas organizēšanu bija norādīts, ka par rūpniecības uzņēmumu jāuzskata uzņēmumi ar vismaz pieciem algotiem strādniekiem vai uzņēmumi, kuros lietots mehāniskais dzinējspēks. Salīdzinājumam Krievijas impērijā uzņēmumā vajadzēja būt vismaz 16 strādniekiem. Sk.: Latvijas statistikas komisariāta noteikumi Nr. 12, 27.02.1919. LNA_LVVA, FP-9_1_4, 3. lp.

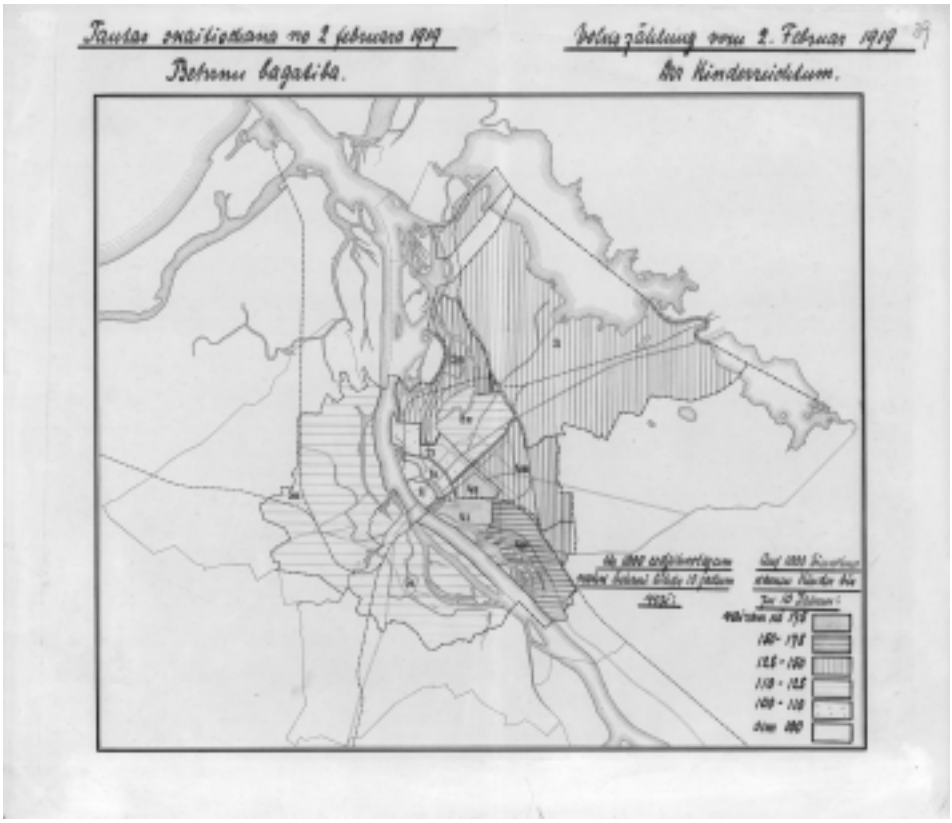

1919. gada 2. februāra tautas skaitīšanas rezultāti Rīgā. Bērnu sadalījums pa skaitīšanas rajoniem. LNA_LVVA, F3076_1_414, 39. lp.

veda 36 068 (to skaitā 35 902 sievietes), bet nebija nodarbināti (galvenokārt veci cilvēki) 38 825 cilvēki.[88]

Milzīgais bezdarbnieku un pabalstu saņēmēju skaits vēlreiz apliecina ļoti smagos ekonomiskos un sociālos apstākļus, kādos atradās Rīgas iedzīvotāji 1919. gada sākumā. Turklāt jāņem vērā, ka Rīgā trūka pārtikas, un atrašanās bez darba varēja draudēt ar bada nāvi. Tas izskaidro, piemēram, visai lielo brīvprātīgo skaitu Padomju Latvijas armijā (armija garantēja uzturu), cilvēku gatavību stāties padomju iestāžu darbā vai lielo Latvijas Sociāldemokrātijas (1919. g. martā pārdēvēta par Latvijas Komunistisko partiju) biedru skaita pieaugumu.[89]

[88] Tab. 9. Iedzīvotāju sadalījums pēc nodarbošanās grupām. LNA_LVVA, F3076_1_414, 20. lp.

[89] 1919. gada martā–maijā Rīgā partijas biedru skaits pieauga gandrīz divas reizes un sasniedza vismaz 3450 cilvēku. Sk.: Šiliņš, J. *Padomju Latvija, 1918–1919*, 198. lpp.

Interesanta kategorija ir cilvēki, kas dzīvoja no kapitāla pieauguma – 1269 cilvēki. Tas ir visai liels skaits, ja ņem vērā lielinieku pasludināto karu pret buržuāziju[90] un tā laika grūtos ekonomiskos apstākļus. Visticamāk, šis skaitlis patiesībā varēja būt pat lielāks, jo šī grupa bija visvairāk pakļauta režīma represijām un cilvēki bija ieinteresēti slēpt piederību tai.

Rīgas statistikas birojs kartēja iedzīvotāju (gan etniskā, gan sociālā griezumā) izvietojumu Rīgā, un ir zināms, ka lielinieki represīvās politikas ietvaros īstenoja iedzīvotāju pārvietošanu pēc pilsētas rajoniem – no centra rajoniem potenciāli neuzticamās personas (buržuāzija un vācieši) tika pārvietotas uz koncentrācijas nometnēm un pilsētas nomalēm, bet proletariāts ieņēma atbrīvotos dzīvokļus Vecrīgā un centrā. Tāpat pastāvošajam režīmam, pateicoties iegūtajiem statistiskajiem datiem, vismaz teorētiski bija iespējams plānot pārtikas politiku (1919. g. iedzīvotāji tika sadalīti trīs kategorijās) un aprīļa sākumā īstenoto ķīlnieku kampaņu.

Izglītības līmenis. Rīgā 1919. gada februārī dzīvoja tikai 3599 cilvēki ar augstāko izglītību (2966 vīrieši un 633 sievietes), no tiem ārpilsētas novadā vien 19 (15 vīrieši un četras sievietes). Sīkāks iedzīvotāju ar augstāko izglītību sadalījums dots 1. tabulā.

Tāpat Rīgā dzīvoja 32 251 cilvēks ar vidējo izglītību, 18 341 ar augstāko tautskolas, 1138 ar arodskolas, 71 ar vakara kursu un 83 460 ar pamatskolas izglītību. 40 912 iedzīvotāji bija vispār bez izglītības, bet 33 032 bija nenoteikta vai nezināma izglītība.[91] Kopā Rīgas policijas novadā[92] dzīvoja 39 719 analfabēti un vēl 2355 cilvēku statuss nebija zināms.[93] Tātad 18,6 % Rīgas iedzīvotāju bija analfabēti.

[90] Par lielinieku represīvo politiku sīkāk sk.: Šiliņš, J. *Padomju Latvija, 1918–1919*, 100.–124. lpp.

[91] Tab. 3. Iedzīvotāju izglītības stāvoklis pēc skolas apmeklēšanas. LNA_LVVA, F3076_1_414, 12. lp.

[92] 1919. gada tautas skaitīšanā par policijas novadu atzina 1888. gada 17. septembrī noteiktās Rīgas robežas (bez ūdeņiem 16 440 ha).

[93] Tab. 6. Iedzīvotāju sadalījums pēc vecuma, dzimuma un izglītības 1919. gadā. LNA_LVVA, F3076_1_414, 14. lp.

1. tabula

Rīgas policijas novada iedzīvotāji ar augstāko izglītību pēc tautībām*

Tautība	Kopā iedzīvotāju	Ar augstāko izglītību vīrieši	Ar augstāko izglītību sievietes	Kopā ar augstāko izglītību	Īpatsvars no kopskaita, %
Latvieši	109 667	694	124	818	0,7
Vācieši	36 812	1271	161	1432	3,9
Ebreji	28 719	607	265	872	3,0
Krievi	15 152	226	59	285	1,9
Poļi	9544	82	12	94	0,9
Lietuvieši	6371	14	–	14	0,2
Igauņi	2485	22	–	22	0,9
Citi	4054	50	12	62	1,5
Kopā	212 804	2966	633	3599	1,6

* Sast. pēc: Tab. 7. Izglītības stāvoklis pēc tautībām un skolas apmeklēšanas. LNA_LVVA, F3076_1_414, 16. lp.

Skaitīšanā bija noskaidrots pat iedzīvotāju sadalījums pēc arodnieciskās priekšizglītības. Piemēram, Rīgā dzīvoja 28 825 amatnieki ar arodniecisko izglītību, lielākais skaits no tiem Maskavas pilsētas daļā – 13 241 (8597 vīrieši un 4644 sievietes). Rīgā dzīvoja 4108 cilvēki ar skolotāja izglītību, 725 ārsti un vecmātes (482 vīrieši un 243 sievietes), 1262 mūziķi un aktieri, 1392 inženieri, arhitekti, ķīmiķi un tehniķi, 188 juristi un ekonomisti, 98 garīdznieki un mūki (94 vīrieši un četras sievietes).[94]

Karš bija atstājis negatīvu ietekmi arī uz bērnu izglītību. 1919. gadā bija vērojams visai liels bērnu lasīt un rakstīt prasmes kritums salīdzinājumā ar 1913. gadu. Piemēram, 1913. gadā ne lasīt, ne rakstīt neprata 58,3 % septiņus gadus, 27 % astoņus gadus un 13,7 % deviņus gadus veci bērni, bet 1919. gadā šie skaitļi bija attiecīgi – 65,9, 40,6 un 21,9 procenti.[95]

[94] Tab. 10. Iedzīvotāju sadalījums pēc arodnieciskās priekšizglītības. LNA_LVVA, F3076_1_414, 22. lp.
[95] Tab. 15B. Lasīt un rakstīt neprašana pēc vecuma un dzimuma 1881–1919. Turpat, 25. lp.

Salīdzinošās tabulas

Rīgas pilsētas statistikas biroja materiālos par 1919. gada tautas skaitīšanu Rīgā ir atrodamas arī salīdzinošas tabulas, kurās skaitīšanā iegūtie dati dažādos griezumos salīdzināti ar agrāko skaitīšanu rezultātiem. Dažas no tām publicējam.

2. tabula

Rīgas pilsētas novada iedzīvotāju sadalījums pēc dzimuma 1913., 1917. un 1919. gada skaitīšanā*

Gads	Vīrieši	Sievietes	Kopā
1913	231 251	240 817	472 068
1917	82 912	126 800	209 721
1919	85 087	116 079	201 166

* Sast. pēc: Tab. 13. Iedzīvotāju sadalījums pēc vecuma un dzimuma pilsētas novadā. LNA_LVVA, F3076_1_414, 23. lp.; Iedzīvotāju skaita sadalījumu pa dažādām pilsētas daļām. Sk.: *Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata, 1920–1922*, 5. lpp.

2. tabulā redzams, ka Rīgas iedzīvotāju skaits kara gados bija ievērojami sarucis. 1917. gadā Rīgā dzīvoja 44,4 %, bet 1919. gadā – 42,6 % no pirmskara iedzīvotāju skaita. 1919. gadā salīdzinājumā ar 1917. gadu nedaudz bija pieaudzis vīriešu, bet ievērojami samazinājies sieviešu skaits. Acīmredzot kopējo iedzīvotāju sarukuma tendenci (kas vērojama sieviešu skaita datos) nedaudz koriģēja karagūstekņu un no militārā dienesta demobilizēto vīriešu atgriešanās pilsētā.

3. tabula

Rīgas pilsētas novadā dzīvojošo vīriešu sadalījums pa vecuma grupām 1913., 1917. un 1919. gada skaitīšanā*

Vecums	1913	1917	1919	1919. g. īpatsvars pret 1913. g., %
Jaunāki par 10 gadiem	39 147	15 422	12 320	31,4
10–19 gadi	43 581	18 132	17 193	39,4
20–29 gadi	52 368	5548	10 108	19,3
30–39	41 646	7481	11 562	27,8
40–49	27 514	13 107	13 737	49,9
50–59	15 336	12 125	10 427	67,9

60–69	7672	6985	5853	76,3
70–79	2854	2648	2082	72,9
80–89	542	550	392	72,3
90–99	65	57	39	60,0
100 un vairāk	7		5	71,4
Nezināms	519	866	1369	263,0

* Sast. pēc: Tab. 15A. Salīdzināšanas pārskats par iedzīvotāju izglītības stāvokli, sākot ar 14. dzīvības gadu, pēc lasīt un rakstīt prašanas pilsētas novadā 1881–1919. LNA_LVVA, F3076_1_414, 25. lp.

3. tabulā ir uzskatāmi redzama kara ietekme uz demogrāfijas procesiem – iedzīvotāju skaits Rīgā bija samazinājies nedaudz vairāk kā divas reizes, bet bērnu skaits – gandrīz trīskārt. Pirms kara Rīgā dzīvoja 82 728 cilvēki vecumā līdz 19 gadiem, bet 1919. gadā šī vecuma grupa bija sarukusi līdz 29 513.

Sevišķi dramatiska situācija bija izveidojusies kara dienestam derīgo vīriešu grupā (20–39 gadus veci) – šīs kategorijas iedzīvotāju skaits bija sarucis līdz 21 670, salīdzinot ar pirmskara 94 014. Taču situācija bija nedaudz uzlabojusies salīdzinājumā ar 1917. gadu, kad šādu vīriešu bija tikai 13 029. Tas, ka 1919. gadā vīriešu skaits šajā grupā bija visai ievērojami pieaudzis, izskaidrojams gan ar Krievijas armijas demobilizāciju un karagūstekņu atgriešanos no Vācijas, gan ar bēgļu, un it sevišķi lielinieku un padomju iestāžu darbinieku, atgriešanos no Krievijas (absolūti lielākā to daļa bija vīrieši).

4. tabula

Rīgas iedzīvotāju lasīt un rakstīt prasme, sākot ar 14. dzīves gadu, Rīgas pilsētas novadā 1881.–1919. gadā*

Gads	Dzimums	Lasīt un rakstīt pratēji, %	Tikai lasīt pratēji, %	Analfabēti, %	Nav zināms, %
1881	vīrieši	77,4	11,0	19,5	2,9
	sievietes	71,1	18,7	25,0	3,7
	kopā	74,4	14,8	22,3	3,3
1897**	vīrieši	85,6		14,4	
	sievietes	80,1		19,9	
	kopā	82,9		17,1	

1913	vīrieši	88,6	2,5	11,0	0,4
	sievietes	81,1	6,0	18,7	0,2
	kopā	84,8	4,2	14,9	0,3
1919	vīrieši	90,3		7,2	2,5
	sievietes	86,3		13,2	0,5
	kopā	88,0		10,7	1,3

* Sast. pēc: Tab. 15A. Salīdzināšanas pārskats par iedzīvotāju izglītības stāvokli, sākot ar 14. dzīvības gadu, pēc lasīt un rakstīt prašanas pilsētas novadā 1881–1919. LNA_LVVA, F3076_1_414, 25. lp.

** Ieskaitot patrimoniālo apgabalu un Daugavgrīvu.

Neraugoties uz kara negatīvo ietekmi visdažādākajās dzīves jomās, iedzīvotāju lasīt un rakstīt prasme turpināja pieaugt. Tiesa gan, tas varētu būt izskaidrojams arī ar to, ka liels skaits mazkvalificētā darbaspēka pameta Rīgu (vai tika mobilizēts) pēc 1915. gada, kad pilsētu skāra rūpniecības evakuācijas un karadarbība.

Šeit jāpiebilst, ka 1919. gada tautas skaitīšana bija pirmā, kas tika veikta latviešu valodā un arī tās rezultāti tika apstrādāti latviešu valodā. Tādējādi statistikas speciālistiem bija jāievieš jauna, līdz tam latviešu valodā nelietota terminoloģija. Piemēram, lasīt un rakstīt pratēji tika apzīmēti par "alfabētiem" (pretēji "analfabētiem").[96]

5. tabula

Iedzīvotāju sadalījums pēc valodas Rīgas pilsētas novadā 1867.–1919. gadā*

Tautības	**1867**	**1881**	**1897**	**1913**	**1917**	**1919**
Latvieši	24 199	49 974	106 541	192 159	113 785	99 358
Vācieši	43 980	66 775	65 332	66 987	30 036	36 463
Krievi	25 772	31 976	43 338	88 737	18 047	14 864
Ebreji	5254	14 222	16 521	32 625	21 526	28 705
Igauņi	872	1565	3523	8638	2040	2432
Poļi	2513	3197	12 869	45 562	10 797	9526
Lietuvieši		851	5853	33 528	11 436	6104
Citi			1772	3534	858	3984
Nezināmi		769	130	298	1196	

* Sast. pēc: Tab. 16A, Tab. 16B. Iedzīvotāju sadalījums pēc valodas vienības pilsētas novadā, 1867–1897; 1913–1919. LNA_LVVA, F3076_1_414, 26., 27. lp.

[96] Tab. 6. Iedzīvotāju sadalījums pēc vecuma, dzimuma un izglītības 1919. gadā. LNA_LVVA, F3076_1_414, 14. lp.

5. tabulā varam konstatēt vairākas nozīmīgas izmaiņas iedzīvotāju struktūrā. Redzams, ka kara laikā visradikālāk saruka krievu iedzīvotāju skaits, kas skaidrojams ar lielo krievu skaitu rūpniecībā, tirdzniecībā un valsts pārvaldē. Līdzīga bija arī situācija ar igauņiem, poļiem un lietuviešiem. Taču ebreju skaits bija sarucis tikai par 12,1 procentiem. Acīmredzot liels skaits ebreju un arī vāciešu bija atgriezies pilsētā pēc tās nonākšanas Vācijas okupācijā 1917. gada rudenī–1918. gadā. Zināms, ka vairāki tūkstoši vāciešu pameta Rīgu, tuvojoties Sarkanajai armijai 1918. gada beigās un 1919. gada sākumā, taču vāciešu skaits 1919. gada februāra sākumā tik un tā bija par 21,4 % lielāks nekā 1917. gadā.

Secinājumi

Rīgas pilsētas statistikas komisijas agrākais direktors F. Švarcs, kas bija lielinieku varas perioda aculiecinieks un līdzdalībnieks, ir atstājis interesantu vērtējumu par Padomju Latvijas statistiku – lai cik ārēji nenozīmīga varētu šķist Statistikas komisariāta darbība, no vēsturiskās perspektīvas to var vērtēt kā statistikas ideālu iemiesojumu.[97] Tik tiešām, Statistikas komisariātam un tā darbībai līdz šim vēstures literatūrā ir pievērsts gaužām maz uzmanības. Arī šī raksta autors savā disertācijā, kas bija veltīta Padomju Latvijai, un sekojošajā monogrāfijā Statistikas komisariāta darbībai nepievērsa uzmanību.[98] Lielinieku īstenotās radikālās reformas un militārā darbība aizēnoja šo it kā "garlaicīgo" institūciju.

Var piekrist arī F. Švarca vērtējuma otrajai daļai – nekad līdz tam statistikai nebija pievērsta tik liela uzmanība kā Padomju Latvijā. Pārsteidzoša bija ne tikai statistiskā aparāta straujā centralizācija un izaugsme, dažos mēnešos sasniedzot 300 darbinieku centrālajā aparātā (neskaitot simtiem skaitītāju "uz vietām" pilsētās un pagastos), bet arī grandiozie plāni un vērienīgās skaitīšanas kampaņas, ko tas uzsāka.

Līdz tam, pat labākajos pirmskara gados, Latvijas teritorijā esošajās statistikas institūcijās strādāja labi ja daži desmiti cilvēku. Tagad statistiķiem tika atvēlēta Rīgas pils. Viņu pilnvaras bija ārkārtīgi plašas, ko pastiprināja represīvā aparāta iesaistīšana – statistika vairs nebija tikai zinātniskas intereses objekts, bet uz tās bija jābalsta jaunās valsts politika. Izvairīšanās no statistisko ziņu sniegšanas varēja draudēt ar nopietnām nepatikšanām, pat nonākšanu revolucionārā tribunāla rokās.

Latviešu lielinieki bija pārliecināti, ka statistiskās ziņas ir vitāli nepieciešamas ātrākai un efektīvākai ekonomiskās un sociālās transformācijas īstenošanai. Rezultātā Padomju Latvija kļuva par pirmo valsti, kurā izveidoja atsevišķu ministrijas līmeņa statistikas institūciju – Statistikas komisariātu.

---

[97] Schwartz, P. Das Statistische Amt der Stadt Riga um der Krieg, S. 12.
[98] Šiliņš, J. *Padomju Latvija, 1918–1920*.

Protams, ar jaunas institūcijas izveidošanu vien nepietika grandiozo mērķu īstenošanai. Kvalificētu statistiķu trūkums bija viena no lielākajām problēmām, kas kavēja Statistikas komisariāta izveidošanu. Pat paši komisariāta darbinieki atzina, ka "pie mums Latvijā statistiķu–speciālistu gandrīz nemaz nav".[99] Šīs problēmas mazināšanai pat bija plānots sūtīt Latvijas speciālistus mācībām uz Padomju Krievijas Centrālās statistikas pārvaldes Statistikas institūtu. Kadru trūkumu komisariāts centās kompensēt ar stingru centralizāciju un disciplīnu, neļaujot vietējiem statistikas birojiem novirzīties ne par sprīdi no "centra" instrukcijām un norādījumiem.

Vērtējot 1919. gada tautas skaitīšanu, jāteic, ka tas bija viens no ambiciozākajiem lielinieku režīma īstenotajiem projektiem tā pastāvēšanas laikā. Neraugoties uz pieredzējušu statistiķu trūkumu, komisariāts izveidoja statistikas vākšanas tīklu visā lielinieku kontrolētajā Latvijas teritorijā. 1919. gadā tika veiktas tautas, lauksaimniecības un rūpniecības skaitīšanas, kam bija svarīga loma Padomju Latvijas ekonomiskajā politikā un dažādu reformu (it sevišķi agrārās reformas) īstenošanā. Šīs skaitīšanas gandrīz visā Latvijā tika pabeigtas jau martā (Latgalē tās, iespējams, turpinājās aprīlī). Taču vispilnīgāk līdz mūsdienām ir saglabājušās ziņas par iedzīvotāju skaitīšanu Rīgā 1919. gada 2. februārī.

Rīgas skaitīšanas dati sniedz vērtīgu ieskatu pilsētas Neatkarības kara laika iedzīvotāju tautības, dzimumu, vecuma, izglītības un nodarbošanās struktūrā. Nav gan zināms, cik lielā mērā iedzīvotāju skaitīšanā iegūtie dati tika izmantoti lielinieku politikā. Varam pieņemt, ka šie dati, vismaz pastarpināti, varēja noderēt "Sarkanā terora" īstenošanā, kas bija vērsts pret Rīgas turīgākajiem iedzīvotājiem un vietējiem vāciešiem.

Vēl jānorāda uz to, ka lielinieku režīma represīvā politika un zemais aptauju veicēju un statistiķu kvalifikācijas līmenis rada zināmas šaubas par ievākto datu ticamību. Sevišķi tas varētu attiekties uz politiski jutīgām tēmām – iedzīvotāju nodarbošanos, tautību, izglītības līmeni u. c. Lai noskaidrotu šo datu ticamību, būtu jāveic papildu pētījumi. Tomēr iedzīvotāju skaits, izvietojums, dzimuma un vecuma struktūra, visticamāk, ir noteikti visai precīzi. Tāpat tautas skaitīšanas datu analīze, visticamāk, ir veikta godprātīgi, jo to vairāku gadu garumā pēc lielinieku režīma sabrukuma veica profesionāli statistiķi Latvijas Republikā.

Noslēgumā jānorāda, ka arhīvā atrodamo Statistikas komisariāta ievākto datu analīze var perspektīvā dot jaunus atklājumus. Sevišķi tas attiecas uz lauksaimniecības skaitīšanu, ģimeņu kartītēm un muižu mantas stāvokļa reģistrācijas listēm, kas var būt nozīmīgas vietējos vai dzimtas pētījumos.

Pateicības

Raksta autors izsaka pateicību par palīdzību raksta tapšanā Ilmāram Mežam.

[99] Brs., A. (1919). Statistikas institūts. *Tautsaimniecība*, 2, 15. lpp.

JĀNIS ŠILIŅŠ

STATISTICS IN THE LATVIAN SOCIALIST SOVIET REPUBLIC AND THE 1919 CENSUS

The article examines the establishment and activities of the Commissariat of Statistics of the Latvian Socialist Soviet Republic (Soviet Latvia), the organization of the census of February 1919, and its results. The census organized by the Bolsheviks has not yet received detailed scholarly attention; only fragmentary information is available regarding its course and outcomes. The same may be said of the creation of statistical institutions in the Bolshevik-controlled Latvia.

The precise date of the establishment of the Commissariat of Statistics is unknown, but it appears to have been founded immediately after 15 January 1919, when the Constitution of the Latvian Socialist Soviet Republic and the composition of the Soviet government were approved. The regulations of the Commissariat of Statistics are dated 24 January 1919.

At the end of January 1919, the Commissariat employed only ten individuals. The Commissioner for Statistics was Arvīds Zeibots. Although capable, energetic, and a talented Bolshevik party worker, he was very young (only 25 years old) and insufficiently educated for such a specialized task – he had studied at the Riga Polytechnic Institute and at the Faculty of Physics and Mathematics of Petrograd University. His subsequent career, however, suggests he possessed considerable analytical skills: between 1921 and 1924, he served as head of the Intelligence Directorate of the Red Army General Staff (later the Main Intelligence Directorate – better known as GRU).

In the following months, the Commissariat of Statistics expanded rapidly. By April 1919, when its organizational structure had been completed, it comprised 11 departments with 252 employees. Despite the lack of qualified personnel and resources, immediately upon its creation, the Commissariat began preparations for a population census in Latvia – an extraordinarily ambitious undertaking. The last census covering the entire territory of Latvia had been conducted more than two decades earlier, in 1897. Now, however, the census had to be carried out under wartime conditions (the Bolshevik regime did not control the whole territory of Latvia) and with limited resources. The census was conducted only in part of the Latvian territory; in Riga it took place on 2 February 1919.

The former director of the Riga City Statistical Commission, Philipp Schwartz, who had been an eyewitness to the Bolshevik rule, left an insightful assessment of Soviet Latvian statistics. However insignificant the activities of the Commissariat of Statistics might appear outwardly, from a historical perspective, they may be regarded as an embodiment of the statistical ideal. Never before had such

attention been devoted to statistics as in Soviet Latvia. Remarkable was not only the rapid centralization and growth of the statistical apparatus – reaching 300 employees in the central administration within a few months (not counting the hundreds of enumerators in towns and parishes) – but also the ambitious plans and large-scale census campaigns it initiated.

Until then, even in the best pre-war years, statistical institutions in the territory of Latvia had employed only a few dozen people. Now, statisticians were allocated the Riga Castle. Their powers were exceptionally extensive and reinforced by the involvement of the repressive apparatus: statistics ceased to be merely a subject of scholarly interest and instead became the foundation of state policy. Refusal to provide statistical information could entail serious consequences, even a conviction by a revolutionary tribunal. Latvian Bolsheviks were convinced that statistical data were vitally necessary for the swift and effective implementation of economic and social transformation. As a result, Soviet Latvia became the first country in the territory of the former Russian Empire to establish a separate ministry-level statistical institution – the Commissariat of Statistics.

Keywords: Soviet Latvia, Population Census, Commissariat of Statistics

Iesniegts 2025. gada 15. aprīlī

VĒSTURE

ĒRIKS JĒKABSONS

MILITĀRĀS DIPLOMĀTIJAS IZPAUSMES LATVIJAS UN POLIJAS ATTIECĪBĀS 20. GADSIMTA 20. GADU BEIGĀS: POLIJAS DELEGĀCIJAS LATVIJĀ

Rakstā publicēti divi dokumenti no Polijas Jauno aktu arhīva Varšavā "Kapitālistiskajās valstīs akreditēto atašeju" kolekcijas – ziņojumi par Polijas militāro delegāciju viesošanos Latvijā 20. gs. 20. gadu beigās, kad attiecības starp Latviju un Poliju atradās vienā no samērā labvēlīgajiem posmiem, respektīvi, Polijas puse pastiprināti centās nostiprināt savu iespaidu reģionā arī militāro sakaru attīstīšanas ceļā. Turklāt sakari starp abu valstu armijām bija samērā labi un aktīvi jau no 20. gadu sākuma. Ziņojumi atspoguļo iespaidus par situāciju Latvijā, Latvijas bruņoto spēku vērtējumu, kā arī aplūkojamajā laikā pastāvošo militārās diplomātijas praksi.

Atslēgvārdi: starpkaru posms, Polijas un Latvijas attiecības, bruņotie spēki, militārā diplomātija

1918. gada novembrī tika atjaunots Polijas valstiskums un izveidota Latvijas valsts. Latvijas un Polijas diplomātiskās attiecības nodibinājās 1919. gadā, turklāt 1920. gada sākumā Polija palīdzēja Latvijai militāri atbrīvot Latgali no Sarkanās armijas.[1] Attiecības ar Poliju, ietekmīgāko no Baltijas valstu neatkarībai labvēlīgajām kaimiņvalstīm, nebija vienkāršas. Tās var iedalīt vairākos periodos, kuru raksturu noteica reģionā kopumā valdošā situācija un arī militārais faktors. Latvijas un Polijas attiecības bija atkarīgas no attiecībām ar Lietuvu, Padomju Savienību, Vāciju, Rietumu lielvalstīm, kā arī no abu valstu militāro un politisko mērķu atšķirībām. Nozīme bija arī Latvijas poļu mazākumtautības faktoram. Attiecību pamatā bija abu pušu ieinteresētība sadarbībā, tomēr pastāvīgi saglabājās, īpaši no Latvijas puses, zināma piesardzība. Attiecības ietekmēja arī ilgstošais poļu un lietuviešu konflikts Viļņas dēļ, kurā Latvija formāli deklarēja neitralitāti, cenšoties uzturēt labas attiecības gan ar Poliju, gan Lietuvu, kas bija neiespējami, un faktiski Latvijā bija vērojama klusa piekrišana Viļņas palikšanai

[1] Sk.: Jēkabsons, Ēriks (2007). *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Polijas sastāvā (tas balstījās uz pārliecību, ka Lietuva bez šīs pilsētas būs drošāks sadarbības partneris).

Tādējādi attiecībās starp reģiona valstīm pieauga militārās sadarbības jeb faktiski militārās diplomātijas (darbība ārējās politikas mērķu sasniegšanai, izmantojot militārā resora iespējas un resursus) faktora nozīme. Militārās attiecības starp Latviju un Poliju starpkaru periodā tika veidotas samērā daudzās jomās (sevišķi aktīvi un salīdzinoši labi attīstījās izlūkdienestu, jūras spēku un kavalērijas sadarbība), turklāt kopumā bija labākas nekā politiskās attiecības. Tomēr tās bija atkarīgas no pēdējām. Ņemot vērā paredzamo militārā faktora lomu nākotnes karā, abas puses centās nodrošināt ciešāku militāro sadarbību, lai gan tā nekļuva pastāvīga un stabila, kā to prasītu reģiona drošība. Sadarbība bija īpaši izdevīga Latvijas pusei, jo ļāva, piemēram, izglītot virsniekus Polijas kara skolās utt.[2] Polijas puse visai uzskatāmi ar tās starpniecību centās nodrošināt savas valsts noteicošo lomu reģionā, kaut arī nevar apgalvot, ka, piemēram, karakuģu vizītes Baltijas valstīs varētu uzskatīt par tā sauktās lielgaballaivu diplomātijas (*gun-boat diplomacy*) sastāvdaļu jeb mēģinājumiem iebiedēt ar savas militārās varenības demonstrēšanu, šajā gadījumā runa bija par aicinājumu "draudzēties", tādējādi demonstrējot savu bruņoto spēku iespējas.

No 20. gs. 20. gadu pirmās puses Latvijas ostās samērā regulāri ieradās Polijas karakuģi.[3] Pirmie bija "*Krakowiak*", "*Kujawiak*" un "*Ślązak*", kas 1923. gada 18. jūnijā ieradās Liepājas ostā un nākamajā dienā Rīgā. Jūrniekus sagaidīja ar godu un audiencē pieņēma Latvijas Valsts prezidents Jānis Čakste.[4] 1926. gada jūlijā Rīgā ieradās poļu mācību kuģis "*Lwów*", 1928. gada jūnijā Liepājas ostā – mācību kuģis "*Iskra*", tā paša gada 5.–9. septembrī Rīgā – lielgaballaiva "*Komendant Piłsudski*" (ar kara flotes Virsnieku skolas 25 kadetiem–kandidātiem uz klāja) un transportkuģis "*Wilja*" (ar 23 otrā kursa kadetiem uz klāja) un pirmo reizi vēsturē 6.–8. septembrī arī divi "*Latham*" tipa hidroplāni no jūras aviācijas bāzes Puckā Polijā (četri virsnieki un 12 jūras aviācijas skolas instruktori). Jau pirmajā iebraukšanas dienā Rīgā nodaļas komandieris Stefans Frankovskis sniedza interviju uz kuģa laikraksta "Latvijas Kareivis" korespondentam, uzsverot, ka ierašanās mērķis ir "nodot vizīti Latvijas kara flotei" un noslēgt kadetu vasaras

[2] Sk.: Jēkabsons, Ēriks (2023). Latvijas un Polijas militārās attiecības 20. gadsimtā starpkaru periodā. No: Ciganovs, Juris (sast.). *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata, XX*. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 5.–22. lpp.; Jēkabsons, Ēriks (2012). Polijas armijas virsnieku stažēšanās Latvijas bruņotajos spēkos 20. gadsimta 30. gados. *Latvijas Arhīvi*, 4, 144.–178. lpp.

[3] Sk.: Kondracki, Tadeusz (2021). Wizyty okrętów polskiej Marynarki Wojennej w portach łotewskich w latach 1923–1939. In: Wawer, Zigniew (red.). *Polska–Lotwa. Sto lat współpracy dyplomatycznej i wojskowej = Poland–Latvia. 100 years of diplomatic and military relations*. Warszawa: Muzeum Lazienki Krolewskie; Ambasada Republiki Lotewskiej, s. 151–184.

[4] Poļu flotes viesošanās. *Latvijas Kareivis*, 20.06.1923., 1. lpp.; Archiwum Akt Nowych (turpmāk AAN), Attachés wojskowi RP przy rządach państw kapitalistycznych z lat 1919–1940, A-II/69, k. 211.

apmācību kursu. Tajā pašā dienā S. Frankovskis un divi pārējie nodaļā iekļautie virsnieki – Jelgavā dzimušais komandors (komandkapteinis) Jans Stankevičs un vācu izcelsmes kapteinis Alfreds Kenics (*Kienitz*) – apmeklēja augstākās valsts amatpersonas un apskatīja Rīgas jūrskolu. Turklāt lidotāji 7. septembrī viesojās Latvijas armijas Aviācijas pulkā, pirms izlidošanas apmēram stundu riņķojot virs Rīgas ("saistīdamas ar savu skaļo troksni iedzīvotāju uzmanību"), bet atpakaļceļā apmeklēja Latvijas armijas Jūras aviācijas diviziona bāzi Liepājā.[5]

Viena no pilnīgāk dokumentētajām un tādēļ šeit publicētajām bija 1928. gada septembra poļu flotes vienības vizīte, kā arī Polijas armijas jātnieku pārstāvju viesošanās Jātnieku pulkā Daugavpilī 1929. gada jūlijā, kas izskaidrojams vispirms jau ar ziņojumu sastādītāju jeb delegāciju vadītāju samērā skrupulozo pieeju šim uzdevumam. Draudzības attiecības starp Latvijas armijas Jātnieku pulku un Brodos (tagad Ukrainā) dislocēto Polijas armijas 22. ulānu pulku izveidojās 1927. gada maijā. 1928. gada jūnija beigās uz poļu pulka svētkiem tika uzaicināts Latvijas armijas Jātnieku pulka komandiera vietnieks Hermanis Buks (Varšavā viņam un leitnantam Jānim Rulliņam pievienojās Latvijas militārais atašejs jeb "kara aģents" Aleksandrs Plēsums, kas apliecina braucienam piešķirto svarīguma pakāpi). 1929. gada jūnija beigās 22. ulānu pulka 10. gadadienu apmeklēja kavalērijas pulka komandieris Jānis Ceplītis vairāku virsnieku pavadībā. Svinīgajā pasākumā J. Ceplītis savā runā pateicās Polijas armijai par palīdzību Neatkarības kara laikā un iespēju latviešu kavalēristiem mācīties Kavalērijas skolā Grudzjondzā un Augstākajā kara skolā Varšavā.[6] Uzreiz pēc tam, 1929. gada jūlijā, 10 gadu pastāvēšanu atzīmēja Jātnieku pulks Daugavpilī, un uz svinībām ieradās divi Igaunijas armijas Jātnieku pulka pārstāvji un Polijas 22. ulānu pulka delegācija. Tajā bija pulka komandieris Ježijs Grobickis, vēl divi virsnieki un feldfēbelis, kuri aktīvi piedalījās vairākas dienas ilgušajās svinībās.[7]

Šajā publikācijā ir divi dokumenti no Polijas Jauno aktu arhīva Varšavā "Kapitālistiskajās valstīs akreditēto atašeju" kolekcijas – abi tapuši 20. gadu beigās, kad attiecības starp Latviju un Poliju atradās vienā no samērā labvēlīgajiem posmiem (uz zināmu laiku attiecības abu valstu starpā strauji izbeigsies un nonāks dziļākajā krīzē 1931. gadā atšķirīgā poļu minoritātes situācijas redzējuma dēļ), respektīvi, Polijas puse pastiprināti centās nostiprināt savu iespaidu reģionā arī militāro sakaru attīstīšanas ceļā.

---

[5] Polijas kara kuģu viesošanās Rīgā. *Latvijas Kareivis*, 05.09.1928., 1. lpp.; Polijas kara kuģi Rīgā. *Latvijas Kareivis*, 06.09.1928., 1. lpp.; Poļu lidoņi Rīgā. *Latvijas Kareivis*, 07.09.1928., 1. lpp.; Kara ministrs uz Polijas kara kuģiem. *Latvijas Kareivis*, 08.09.1928., 1. lpp.; Polijas kara lidoņi vakar. *Latvijas Kareivis*. 09.09.1928., 1. lpp.; Poļu jūras lidotāju pirmais apciemojums Latvijai. *Jaunākās Ziņas*. 07.09.1928., 5. lpp.

[6] Mūsu jātnieki uz Poliju. *Latvijas Kareivis*, 26.06.1928., 1. lpp.

[7] Sk.: Kara ministrs un armijas komandieris Daugavpilī. *Latvijas Kareivis*, 07.07.1928., 1. lpp.; Liepiņš, A. (1969). Dievs, tēvija, pulks. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, 6, 22.–26. lpp.

No poļu valodas tulkotie dokumenti, papildināti ar nepieciešamajiem komentāriem un piezīmēm, atspoguļo konkrētu militārās diplomātijas epizodi Latvijas un reģiona vēsturē aplūkojamajā laikā, turklāt no Polijas redzes viedokļa atklājot šādu viesošanos mehānismu un apstākļus (pieklājības vizītes, abu pušu karaspēka daļu draudzība kā militārās diplomātijas realizācijas instrumenti), kā izturējās pieņemošā Latvijas puse, kādām detaļām pievērsa uzmanību, kā savstarpējās attiecībās atspoguļojās, piemēram, Lietuvas faktors. Tāpat dokumenti sniedz būtisku informāciju par Latvijas puses virsnieku un karavīru sastāvu, militāro sagatavotību (īpaši otrais dokuments), respektīvi, kā Latvijas bruņotos spēkus redzēja no malas, šajā gadījumā – Polijas bruņoto spēku pārstāvji, turklāt īpaši būtisks ir arī kritiskais, dažkārt pat negatīvais redzējums. Publikācijā izlaisti fragmenti, kas tieši neattiecas uz Latviju, kā apraksts par braucienu un darbību Tallinā un daži nebūtiski aspekti, kas norādīts ar divpunkti kvadrātiekavās. Tāpat kvadrātiekavas izmantotas, lai papildinātu teksta detaļas ar īsiem paskaidrojumiem.

Polijas kara flotes Virsnieku skolas priekšnieka Stefana Frankovska[8] ziņojums Kara flotes komandierim par viesošanos Latvijā

Varšavā 1928. gada 18. septembrī

Ziņoju Jums, ka pēc Jūsu telefoniska rīkojuma saņemšanas 1. septembrī izbraucu no Torņas, lai uzņemtos mācību nodaļas komandēšanu brauciena laikā uz Rīgu.

1. septembrī plkst. 18 ierados Gdiņā, bet plkst. 19 Polijas Republikas karakuģi "*Wilja*" un "*Komendant Piłsudski*" pacēla enkuru un devās ceļā uz Rīgas līci.

[..] Plkst. 19 [4. septembrī] nodaļa pacēla enkuru [Tallinā] un devās ceļā uz Rīgu. [..]

5. septembrī plkst. 6 nodaļa ieradās Daugavgrīvā, kur uzņēma ločus. Latvijas valdība bija tik laipna, ka neprasīja loču apmaksāšanu. Plkst. 8 kuģi ieradās Daugavas krasta skaistākajā vietā, iepretī prezidenta pilij. Uzreiz pēc noenkurošanās uz kuģa ieradās: militārā atašeja vietnieks majors Tomčuka[9] kungs un konsuls Lopato[10] kungs. Pēc tam uz kuģa ieradās Latvijas kara flotes

[8] Stefans Frankovskis (*Frankowski*; 1887–1940), dienēja Krievijas kara flotē, no 1919. gada Polijas kara flotes virsnieks, 1925. gadā beidza Francijas kara flotes Akadēmiju, 1926.–1929. gadā kara flotes Virsnieku skolas priekšnieks Torņā. No 1939. gada vācu gūstā.

[9] Francišeks Tomčuks (*Tomczuk*; 1894–1960), Polijas armijas majors, vēlāk apakšpulkvedis, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, 1925.–1929. gadā kara atašeja palīgs Rīgā (faktiski izlūkdienesta centra vadītājs). Miris Lielbritānijā.

[10] Valerians Lopato (*Łopatto*;1888–1952), Polijas valsts ierēdnis, 1920.–1925. gadā konsuls Liepājā, 1925.–1929. gadā Rīgā. Miris Francijā.

komandiera grāfa Keizerlinga[11] adjutants flotes kapteinis Zariņš[12], kurš admirāļa vārdā mani sveica un informēja, ka Latvijas flote šajā brīdī atrodas jūrā, veic manevrus un tikai parīt ieradīsies Rīgā. (Neoficiāli uzzināju, ka flotes izbraukšanas iemesls bija it kā divu latviešu kuģu sadursme un ka to salabošana bija jāpabeidz 6. septembrī.) Kapteinis Zariņš informēja mani par mūsu viesošanās programmu Rīgā: pirmā diena – 5. septembrī – veltīta oficiālajām vizītēm.

Nākamajā dienā – 6. septembrī – vizīte pie Latvijas flotes komandiera, plkst. 14 brokastis pie Francijas jūras atašeja komandora[13] leitnanta Stila[14], bet plkst. 20 kara ministra rīkotas pusdienas Švarca restorānā.[15]

7. septembrī plkst. 20 pusdienas sūtniecībā.

8. septembrī plkst. 14 flotes komandiera brokastis uz "Virsaiša"[16], pieņemšana instruktoriem garnizona kazino [karavīru klubā]. Plkst. 20 pieņemšana jūrniekiem karavīru klubā.

9. septembrī plkst. 12 nozīmēju brokastis uz karakuģa "*Wilja*", bet pēc brokastīm enkura pacelšana.

Pēc kapteiņa Zariņa aizbraukšanas pieņēmu latviešu dienas avīzes korespondentu, kurš lūdza sniegt interviju, pēc intervijas viņš uzaicināja mani un kuģu komandierus nofotografēties.[17]

Pēc fotografēšanās ar kuģu komandieriem devos ar vizītēm pie *charge d'Affaire*[18] Lubeņska[19] kunga, konsula [Lopato], kara ministra [E. Kalniņa[20]], armijas

---

[11] Arčibalds Keizerlings (*von Keyserling*; 1882–1951), no 1901. gada virsnieks Krievijas flotē, no 1919. gada augusta Latvijas bruņotajos spēkos, no 1927. gada admirālis, 1921.–1931. gadā Jūras krastu aizsardzības eskadras komandieris.

[12] Roberts Zariņš (1884–1963), Latvijas krastu aizsardzības eskadras virsnieks, 1915.–1918. gadā dienēja Krievijas kara flotē. No 1919. gadā Latvijas bruņotajos spēkos, no 1926. gadā dienēja Jūras krastu aizsardzības eskadras štābā, 1927.–1929. gadā Jūras novērošanas dienesta priekšnieks. No 1928. gada kapteinis, no 1930. gada komandkapteinis. 1937. gadā atvaļināts. Miris Latvijā.

[13] Komandors – sauszemes karaspēka pulkveža pakāpei atbilstoša dienesta pakāpe Francijas, Polijas u. c. valstu jūras spēkos. Šajā gadījumā runa ir par komandoru leitnantu, tātad Latvijas komandkapteinim (pulkvedim-leitnantam) atbilstošu pakāpi.

[14] Pols Stils (*Still*), Francijas kara flotes virsnieks, no 1930. gada fregatkapteinis, 20. gadu otrajā pusē līdz 1931. gada sākumam jūras kara atašejs sūtniecībā Rīgā.

[15] Oto Švarca restorāns – viena no prestižākajām Rīgas centra vietām, pēc izveidotāja O. Švarca nāves 1902. gadā vēlākie īpašnieki nosaukumā saglabāja viņa vārdu. Nopostīts karadarbībā 1944. gadā.

[16] Latvijas krastu aizsardzības eskadras (1938.–1940. g. kara flotes) flagkuģis.

[17] Intervija publicēta Kara ministrijas izdotajā dienas laikrakstā "Latvijas Kareivis" 1928. gadā 6. septembrī.

[18] Pilnvarotais lietvedis (franču val.), diplomātijas termins, parasti izpildīja pārstāvja pienākumus sūtņa prombūtnes laikā.

[19] Mihals Lubeņskis (*Łubieński*; 1896–1967), Polijas Ārlietu ministrijas ierēdnis, 1926.–1929. gadā sekretārs sūtniecībā Rīgā. Miris Lielbritānijā.

[20] Eduards Kalniņš (1876–1964), Latvijas armijas ģenerālis, 1926. gada maijā–decembrī un 1928. gada janvārī–decembrī kara ministrs. Miris ASV.

komandiera [M. Peniķa[21]], štāba priekšnieka [A. Kalēja[22]], Ministru prezidenta [P. Juraševska[23]], ārlietu ministra [A. Baloža[24]] un Valsts prezidenta [G. Zemgala[25]], kur parakstījāmies [viesu] grāmatā.

Vizītes laikā sūtniecībā izraisījās diskusija par to, kam pirmajam bija jāierodas vizītē, jo šajā jautājumā ir pilnīgs norāžu trūkums gan no Ārlietu ministrijas, tā arī no mūsu puses. Sūtniecībā arī uzzināju par to, ka mūsu ierašanās Rīgā tikusi izziņota gandrīz pēdējā brīdī, tāpat arī raksturs, kādai bija jābūt mūsu vizītei, tāpēc visi sūtniecības darbinieki pasūdzējās par tādu vēlu paziņošanu, kas varēja liecināt par zināmu Latvijas nenovērtēšanu un ar to izraisīt nepatīkamus komentārus un noskaņojumus.

Pēcpusdienā uz kuģi ar atbildes vizīti atbrauca *charge d'Affaire* Lubeņska kungs. Vietējās varas iestādes atsūtīja mums vizītkartes, izņemot pulkvedi Hartmani[26] – bijušo militāro atašeju Varšavā, kurš mums vispār atbildes vizīti nesniedza.

5. septembrī plkst. 20 vietējā poļu kopiena sarīkoja privātu pieņemšanu virsniekiem un instruktoriem, kas ievilkās līdz rītam.

6. septembrī pēcpusdienā atlidoja un nolaidās Daugavā [blakus kuģiem] divi mūsu hidroplāni komandora Tšasko-Durska[27] vadībā.

Tajā pašā dienā ierados vizītē pie admirāļa Keizerlinga, kurš dienas vidū ieradās uz "Virsaiša" un pēc stundas devās atbildes vizītē.

Plkst. 14 notika brokastis pie franču kara flotes atašeja, kurš mūs uzņēma kā vienīgais kara flotes atašejs Rīgā.

Plkst. 20 notika kara ministra rīkotas pusdienas. Pusdienu laikā ministrs teica uzrunu latviski, viņa runu tulkoja mūsu konsuls. Šajā runā ministrs sveica mūsu virsniekus sakarā ar ierašanos Rīgā, pēc tam izteica cerību, ka poļu un latviešu flote kopīgi darbosies un cīnīsies par šķēršļu pārvarēšanu. Runu noslēdza ar uzsaukumu par godu [Polijas] Republikas prezidentam maršala Pilsudska[28] kungam.

---

[21] Mārtiņš Peniķis (1874–1964), Latvijas armijas ģenerālis, 1928.–1934. gadā armijas komandieris.

[22] Aleksandrs Kalējs (1876–1934), Latvijas armijas ģenerālis, no 1927. gada Armijas komandiera štāba, 1929.–1934. gadā Armijas štāba priekšnieks.

[23] Pēteris Juraševskis (1872–1945), 1928. gada janvārī–novembrī Ministru prezidents.

[24] Antons Balodis (1880–1942), diplomāts, 1928.–1930. gadā ārlietu ministrs.

[25] Gustavs Zemgals (1871–1939), 1927.–1930. gadā Valsts prezidents.

[26] Mārtiņš Hartmanis (1882–1941), Latvijas armijas ģenerālis, 1919.–1922. gadā militārais pārstāvis Polijā, 1925.–1929. gadā Armijas komandiera štāba Operatīvās daļas priekšnieks, vēlāk Armijas štāba priekšnieka palīgs, priekšnieks.

[27] Karols Tšaska-Durskis (*Trzaska-Durski*; 1894–1971), Austroungārijas, no 1919. gada Polijas armijas jūras aviācijas virsnieks, 1927.–1933. gadā Jūras aviācijas diviziona komandieris Puckā, vēlāk kara flotes štāba Jūras aviācijas priekšnieks. Miris Kanādā.

[28] Juzefs Pilsudskis (*Piłsudski*; 1867–1935), Polijas valstsvīrs, 1918.–1922. gadā valsts vadītājs un armijas virspavēlnieks, pēc 1926. gada apvērsuma valsts autoritārais vadītājs, neieņemot ilgstoši amatus valdībā un armijas vadībā.

Uz šo runu atbildēju franču valodā [..].[29]

Pusdienu laikā flotes komandieris admirālis Keizerlings atgādināja man, ka 1922. gadā tika noslēgta vienošanās starp Poliju un Latviju Liepājas ostas izmantošanas jautājumā labošanas darbiem un remontdarbiem, un viņš brīnījās, ka mēs šo vienošanos neizmantojam, jo Liepājā strādnieks un izmaksas ir ievērojami lētākas nekā citās ostās Baltijas jūrā.

Pēc pusdienām pie melnas kafijas sarunas kļuva dzīvākas, un tās notika krievu valodā. Sarunā ar kara ministru [E. Kalniņu] un ārlietu ministra vietnieku[30] guvu iespaidu, ka latvieši ļoti baidās no Boļševijas[31], ka uzskata mūs par lielvalsti, kas spēj pretoties boļševikiem un kara gadījumā ar Boļševiju liek uz mums cerības. No sarunas ar admirāli Keizerlingu secināju, ka latviešu kara flotes uzdevums būs Irbes jūras šauruma aizsardzība, viss, kas atrodas uz dienvidiem no šī šauruma, tiks evakuēts un atstāts, pat Liepāja. Sarunā ar komandoru Stankeviču[32] admirālis Keizerlings sacīja "čuvstvuiu pustotu na levom flange,"[33] kas ļoti aizskāra komandoru Stankeviču, kurš pārtrauca sarunu un vērsās ar citu jautājumu pie kara ministra. Man jāuzsver, ka sajutām īpašu labvēlību un simpātijas Polijai no kara ministra ģenerāļa Kalniņa, bijušā Krievijas armijas virsnieka, puses. Starp Latvijas armijas augstākajiem virsniekiem, kas nāk no Krievijas armijas, jūtams zināms sarūgtinājums, ka viņu rīcībā ir tik maz kaujas vienību un tik mazā teritorijā, kādu aizņem Latvijas valsts.

Kara flotes virsnieku grupā izceļas vienīgi tie, kuri pirms tam bijuši Krievijas kara flotes profesionāli virsnieki, taču tādu nav daudz (Keizerlings, Bergs[34], Fītinghofs[35]), pārējie ir kara laikā aktīvajā dienestā kara flotes rezervē iesauktie

---

[29] Te izlaistas standarta pieklājības frāzes franču valodā.

[30] Iespējams, Hermanis Albats (1879–1942), kas 1923.–1933. gadā bija Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs.

[31] Oriģinālā *Bolszewia* (poļu val.).

[32] Jans Stankevičs (*Stankiewicz*; 1888–1949), Polijas kara flotes komandors, dzimis Jelgavā Krievijas armijas virsnieka ģimenē, no 1905. gada Krievijas, no 1919. gada Polijas kara flotē. 1920. gadā kā eksperts piedalījās Baltijas valstu konferencē Bulduros. 1926.–1929. gadā kuģa "*Wilja*" komandieris. Miris Lielbritānijā.

[33] Sajūtu tukšumu kreisajā flangā (krievu val.). Šajā gadījumā A. Keizerlings nediplomātiski norādīja, ka Latvijas jūras spēku kreisajā spārnā, ieņemot aizsardzības pozīcijas pret PSRS eventuālo uzbrukumu no jūras puses, saskata nepietiekamu aizsardzību, kas būtu jāveido Polijai. Šeit gan jāņem vērā iespēja, ka admirālis domāja vājos Lietuvas jūras spēkus, ko poļu virsnieks neuztvēra.

[34] Ādolfs Bergs (no 1940. g. Kalns; 1892–1957), jūras kapteinis, no 1913. gada Krievijas flotē, 1914. gadā paaugstināts par praporščiku, no 1919. gada jūlija Latvijas armijā, no 1927. gada komandkapteinis, no 1937. gada jūras kapteinis. 1926.–1929. un 1937.–1940. gadā Zemūdeņu diviziona komandieris. Miris ASV. Ziņojuma autors kļūdījies, jo Ā. Bergs nebija profesionāls Krievijas kara flotes virsnieks.

[35] Rihards Fītinghofs-Šēls (*von Vietinghoff-Scheel*; 1892–1964), virsnieks, no 1910. gada Krievijas kara flotē, no 1919. gada Latvijas bruņotajos spēkos, 1926. gadā paaugstināts par komandkapteini, 1926.–1929. gadā karakuģa "Virsaitis" komandieris. Miris Vācijā.

rezerves virsnieki, tā sauktie praporščiki[36], viņiem ir augstas komandoru pakāpes, taču viņu izskats un inteliģence neatbilst viņu zīmotnēm.

Pirms atvadīšanās kara ministrs pauda vēlmi personiski apmeklēt poļu kuģi sakarā ar to, ka 9. septembrī nebūs Rīgā un nevarēs piedalīties uz "*Wilja*" rīkotajās brokastīs. Tāpēc piedāvāju ministram apmeklēt kuģi 7. septembrī plkst. 11.

7. septembrī no rīta uz kuģa ieradās mūsu militārais atašejs pulkvedis Karas[37] kungs, kurš šajā dienā bija atgriezies no atvaļinājuma, bet plkst. 11 ieradās kara ministrs ar admirāli Keizerlingu. Ministra sveikšanai devu rīkojumu izsaukt uz klāja virsniekus, instruktorus un ierindniekus. Stādīju ministram priekšā visus virsniekus, bet ar instruktoriem un ierindniekiem ministrs sasveicinājās ar "sveiks", uz ko saņēma nolikumā paredzēto atbildi. Pēc noiešanas gar jūrnieku ierindu ministrs lūdza mani vēlreiz izteikt komandām savu sajūsmu par labo izskatu un kareivisko stāju, pēc tam ministrs apmeklēja kuģus un plkst. 12 aizbrauca.

Tajā pašā dienā plkst. 20 bija pusdienas sūtniecībā, runas netika teiktas.

8. septembrī plkst. 14 admirālis Keizerlings rīkoja brokastis uz "Virsaiša" klāja. Brokastīs piedalījās tikai kara flotes virsnieki. Brokastis bija pieticīgas un krievu gaumē, no dzērieniem pasniedza tikai degvīnu un alu, bet uzkodās bija siļķes, gurķi, tomāti utt. Sarunu uzturēja galvenokārt admirālis Keizerlings. Admirālis pieteica latviešu flotes atbildes vizīti Gdiņā vēl šī gada rudenī, taču nākamajā dienā to atsauca, sakot, ka atliek to līdz nākamajam gadam. Brokastu laikā runas netika teiktas.

Tajā pašā diena plkst. 14 garnizona kazino notika pieņemšana instruktoriem. Instruktorus uzņēma divi kara flotes instruktori un kājnieku instruktoru skola. Pieņemšanā ietilpa pusdienas un draudzīgas sarunas, turklāt latviešu instruktori izvairījās no sarunāšanās krieviski, pārejot uz vācu valodu. Pēc pusdienām mūsu instruktori uzaicināja latviešu instruktorus uz kuģiem. Vakarā notika jūrnieku pieņemšana karavīru klubā. Pieņemšanā ietilpa vakariņas un dejas.

9. septembrī plkst. 12 notika brokastis uz karakuģa "*Wilja*"; piedalījās sūtniecības darbinieki, kā arī Latvijas kara flotes virsnieki. Ģeneralitāte nevarēja ierasties, jo dienesta dēļ bija izbraukusi no Rīgas. Pulkvedis Hartmanis paziņoja, ka ielūgumu pieņem, taču bez iepriekšēja brīdinājuma uz brokastīm neieradās. Jau Polijā saņēmu vēstuli no pulkveža Karas, kurā tiku informēts, ka pulkvedis Hartmanis bija pie pulkveža Karas vizītē un atvainojās, ka nav piedalījies pieņemšanā, ko skaidroja ar pārliecību, ka runa bijusi par pusdienām, nevis brokastīm.

---

[36] Pirmā virsnieka dienesta pakāpe Krievijas bruņotajos spēkos līdz 1917. gada novembrim, ko varēja iegūt, nokārtojot zināšanu pārbaudījumu pēc obligātā karadienesta rezervē, beidzot saīsināto kara skolu kursu kara laikā vai par kaujas nopelniem.

[37] Staņislavs Kara (*Kara*; 1893–1955), Polijas armijas apakšpulkvedis, 1927.–1931. gadā kara atašejs Latvijā un Igaunijā ar rezidenci Rīgā. Miris Brazīlijā.

Visu mūsu viesošanās laiku Rīgā vietējā prese izturējās pret mūsu vizīti ļoti labvēlīgi, veltot mums slejas un ievietojot fotogrāfijas. Uzkrītošs kontrasts bija Polijas presē atrodamā īsā un maz izsakošā informācija par mūsu vizīti. Ar nožēlu jākonstatē, ka mūsu viesošanās netika izmantota mūsu flotes propagandai un kara flotes Virsnieku skolas reklamēšanai.

Visa mācību nodaļas personāla uzvedība un attieksme viesošanās laikā Rīgā bija augstākajā līmenī. Nav atzīmēts neviens fakts, kas aptraipītu poļu mundiera slavu un godu, bet ierindas jūrnieki izcēlās ar cienīgu stāju. Arī nodaļas izbraukšanas dienā piekrastē pulcējās cilvēku pūļi, lai atvadītos no aizbraucošajiem kuģiem. Lielu skaitu instruktoru un jūrnieku apdāvināja ar ziedu pušķiem.

Visbeidzot man jāatzīmē mūsu viesmīlīgo un ļoti sirsnīgo uzņemšanu no mūsu ārzemju pārstāvniecību pārstāvju Lubeņska kunga, pulkveža Karas, majora Tomčuka un konsula Lopato puses.

Apkopojot mūsu ceļojuma uz Rīgu rezultātus, lūdzu komandora kungu pievērst uzmanību šādiem secinājumiem:

1. Jānosaka kārtība un veids, kā informēt ārvalstu valdības un mūsu ārzemju pārstāvniecības par poļu kara kuģu vizītēm.

2. Jānosaka šifri saziņai starp kuģiem un pārstāvniecībām ārvalstīs.

3. Jānosaka biedriskas dienesta attiecības starp kuģu komandieriem un mūsu pārstāvjiem ārvalstīs [..].

4. Mūsu karakuģu ārvalstu braucienus vajadzētu izmantot kara flotes un Virsnieku skolas propagandai.

Ziņojumam pievienoju izgriezumus no Rīgas avīzēm par mūsu viesošanos Rīgā.

Avots: Archiwum Akt Nowych, Attachés wojskowi RP przy rządach państw kapitalistycznych z lat 1919–1940, A-II-74, k. 224–227. Tulkojums no poļu val.

Polijas armijas 22. ulānu pulka komandiera Ježija Grobicka[38] ziņojums par viesošanos Latvijā

Brodos 1929. gada jūlijā

04.07.1929. plkst. 13.00 Latvijas robežstacijā Zemgale delegāciju sagaidīja Latvijas jātnieku pulka rotmistrs [kapteinis], bet Daugavpils dzelzceļa stacijā – virsnieku un apakšvirsnieku korpuss pilnā sastāvā ar taurētājiem. Virsnieku

[38] Ježijs Grobickis (*Grobicki*; 1891–1972), Polijas armijas virsnieks, Pirmā pasaules kara laikā Austroungārijas armijā, 1924.–1925. gadā beidza Polijas Augstākās karaskolas papildinošo kursu, 1926.–1931. gadā 22. ulānu pulka komandieris, apakšpulkvedis, no 1929. gada pulkvedis, 1939.–1941. gadā PSRS gūstā. 1963. gadā trimdā Rietumos paaugstināts par brigādes ģenerāli. Miris Kanādā. Sk. arī: Viņš izbēga Katiņas liktenim. *Laiks*, 22.04.1970., 8. lpp.

delegāciju automašīnās aizveda uz viesnīcu, bet delegācijas sastāvā esošo apakšvirsnieku – uz kazarmām.

Pēc tam delegācija tika lūgta uz pusdienām virsnieku kazino [klubā], bet vakarā – uz vakariņām, kurās piedalījās pulka dāmas.[39] Tajā pašā dienā delegācija ieradās vizītē pie pulka komandiera, kā arī pie garnizona priekšnieka un [Zemgales] divīzijas komandiera ģenerāļa Bangerska[40].

Pulka komandiera [J. Ceplīša[41]] sievai[42] 22. ulānu pulka virsnieku korpuss uzdāvāja ziedus, kā arī pulka nozīmes miniatūru kopā ar diplomu.

05.07.1929. plkst. 8.00 notika brokastis kazino, kurās piedalījās kara ministrs [A. Ozols], armijas komandieris [M. Peniķis], Zemgales divīzijas komandieris un Latgales divīzijas komandieris [K. Berķis[43]], visu Daugavpilī novietoto pulku un vienību komandieri, kā arī Igaunijas jātnieku pulka delegācija pulka komandiera vietnieka [Bergmana[44]] un adjutanta [Kramma[45]] sastāvā.

Pēc brokastīm notika sēru dievkalpojums garnizona baznīcā Daugavpilī [Cietoksnī], pēc tam bija pulka skate un parāde kara ministra priekšā tirgus laukumā[46] Daugavpilī, turklāt parādes laikā izskanēja oficiāli uzsaucieni par godu Polijai un Latvijai, kā arī tika spēlētas valsts himnas.[47]

Pēc parādes notika vainagu nolikšana uz Jātnieku pulka kritušo kapa, kuras laikā luterāņu mācītājs [A. Rumpēters[48]] savā uzrunā uzsvēra, ka pirmo reizi oficiāli, kopš Latvija ieguvusi neatkarību, lūdzas par visu tautību kritušajiem, kas cīnījušies par šo neatkarību.

Pēc vainagu nolikšanas bija brokastis virsnieku kazino, pēc tam jāšanas sacensības Latvijas Jātnieku pulka mācību laukumā.

Vakarā ap plkst. 22.00 oficiālas pusdienas, pēc tam balle virsnieku kazino.

---

[39] Domātas virsnieku dzīvesbiedres.

[40] Rūdolfs Bangerskis (1878–1958), Latvijas armijas ģenerālis, 1924.–1925. gadā un 1926.–1928. gadā kara ministrs, 1928. gada novembrī–1929. gada septembrī Zemgales divīzijas komandiera vietas izpildītājs. Miris Vācijā.

[41] Jānis Ceplītis (1881–1956), Latvijas armijas pulkvedis, 1923.–1931. gadā Jātnieku pulka komandieris. Miris Vācijā.

[42] Aleksandra Ceplīte, dzimusi Ribe (1891–1980), J. Ceplīša dzīvesbiedre.

[43] Krišjānis Berķis (1884–1942), Latvijas armijas ģenerālis, 1919.–1933. gadā Latgales divīzijas komandieris, vēlāk armijas komandieris, kara ministrs. Gājis bojā padomju ieslodzījumā.

[44] Martins Bergmans (*Bergmann*; 1894–1944), Igaunijas armijas kapteinis, vēlāk pulkvedis-leitnants, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris.

[45] Ernsts Kramms (*Kramm*; 1895–1959), Igaunijas armijas kapteinis, vēlāk majors. Miris Igaunijā.

[46] Domāts pilsētas laukums.

[47] Acīmredzot domāts Jātnieku pulka Neatkarības karā kritušo karavīru piemiņas dievkalpojums. Ar himnas atskaņošanu tika godinātas Latvija, Igaunija un Polija.

[48] Arkādijs Rumpēters (1890–1962), luterāņu garīdznieks, no 1923. gada Daugavpils evaņģēliski luteriskās draudzes un garnizona mācītājs. Miris ASV.

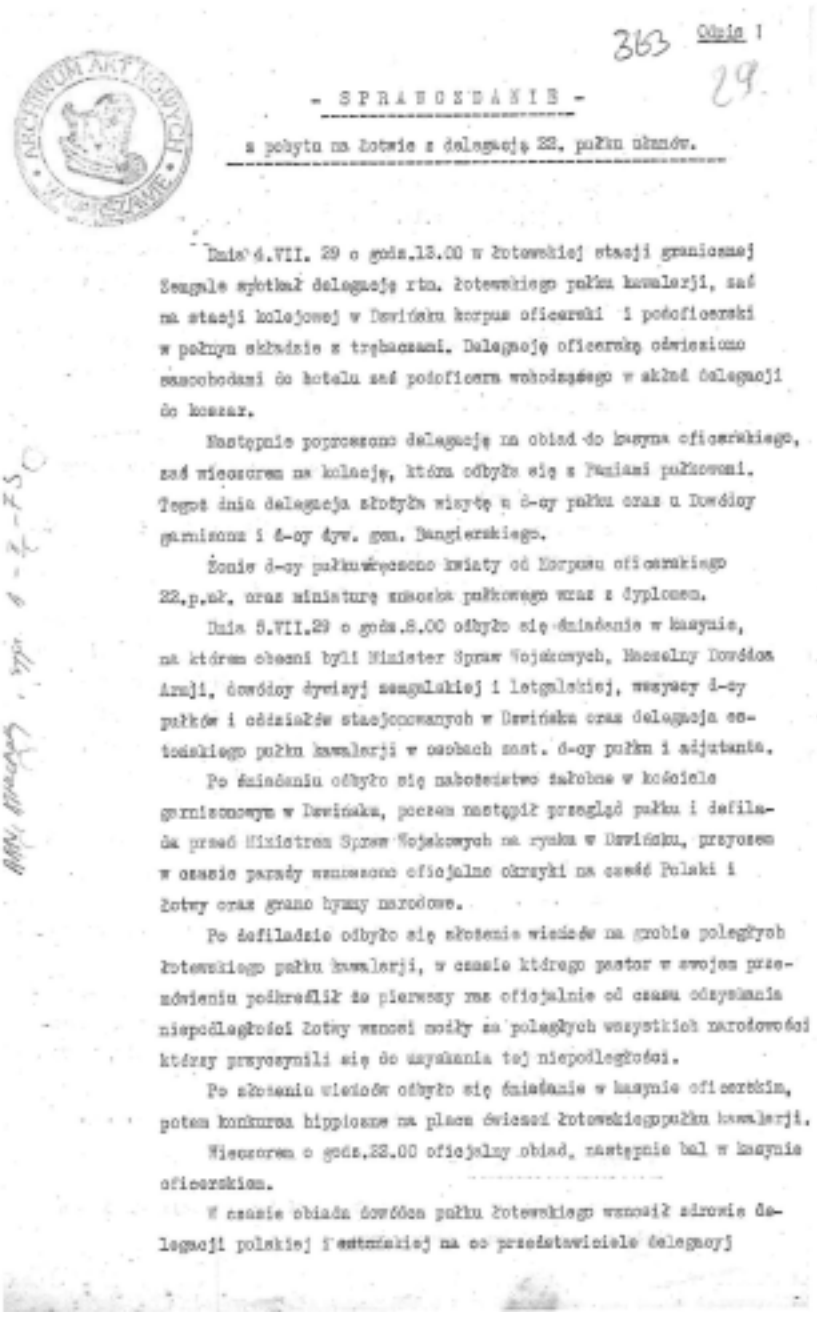

363 Odpis 1
29.

- S P R A W O Z D A N I E -

z pobytu na Łotwie z delegacją 22. pułku ułanów.

Dnia 6.VII. 29 o godz.13.00 w łotewskiej stacji granicznej Zemgale spotkał delegację rtm. łotewskiego pułku kawalerji, zaś na stacji kolejowej w Dwińsku korpus oficerski i podoficerski w pełnym składzie z trębaczami. Delegację oficerską odwieziono samochodami do hotelu zaś podoficera wchodzącego w skład delegacji do koszar.

Następnie poprowadzono delegację na obiad do kasyna oficerskiego, zaś wieczorem na kolację, która odbyła się z Paniami pułkowemi. Tegoż dnia delegacja złożyła wizytę p. d-cy pułku oraz u Dowódcy garnizonu i d-cy dyw. gen. Dangierskiego.

Żonie d-cy pułku wręczono kwiaty od Korpusu oficerskiego 22.p.uł. oraz miniaturę sztandaru pułkowego wraz z dyplomem.

Dnia 8.VII.29 o godz.8.00 odbyło się śniadanie w kasynie, na którem obecni byli Minister Spraw Wojskowych, Naczelny Dowódca Armji, dowódcy dywizyj zemgalskiej i latgalskiej, wszyscy d-cy pułków i oddziałów stacjonowanych w Dwińsku oraz delegacja estońskiego pułku kawalerji w osobach zast. d-cy pułku i adjutanta.

Po śniadaniu odbyło się nabożeństwo żałobne w kościele garnizonowym w Dwińsku, poczem nastąpił przegląd pułku i defilada przed Ministrem Spraw Wojskowych na rynku w Dwińsku, przyczem w czasie parady wzniesiono oficjalne okrzyki na cześć Polski i Łotwy oraz grano hymny narodowe.

Po defiladzie odbyło się złożenie wieńców na grobie poległych łotewskiego pułku kawalerji, w czasie którego pastor w swojem przemówieniu podkreślił że pierwszy raz oficjalnie od czasu odzyskania niepodległości Łotwy wznosi modły za poległych wszystkich narodowości którzy przyczynili się do uzyskania tej niepodległości.

Po złożeniu wieńców odbyło się śniadanie w kasynie oficerskim, potem konkursa hippiczne na placu ćwiczeń łotewskiego pułku kawalerji.

Wieczorem o godz.22.00 oficjalny obiad, następnie bal w kasynie oficerskim.

W czasie obiadu dowódca pułku łotewskiego wzniósł zdrowie delegacji polskiej i estońskiej na co przedstawiciele delegacyj

Polijas armijas 22. ulānu pulka komandiera J. Grobicka ziņojums par viesošanos Latvijā. 1929. gada jūlijs. Archiwum Akt Nowych, Attachés wojskowi RP przy rządach państw kapitalistycznych z lat 1919–1940, A-II-75, k. 363

Pusdienu laikā latviešu Jātnieku pulka komandieris cēla tostu uz Polijas un Igaunijas delegāciju veselību, uz ko gan vienas, gan otras delegācijas pārstāvji atbildēja ar uzrunām visu triju tautu ieroču brālības garā.

06.07.1929. plkst. 12.00 notika pusdienas pie pulka komandiera, pēc tam izbrauciens automašīnās uz vasarnīcu pie Daugavpils, kur notika dejas un tautas rotaļas. Vakarā vakariņas kazino un pēc tam dejas.

07.07.1929. brokastis kazino, pēc tam izbrauciens automašīnās uz Daugavpils apkārtni, kopīga fotografēšanās, atvadu pusdienas pie pulka komandiera.

Plkst. 14.00 delegācijas izbraukšana uz Rīgu pēc civilā jāšanas kluba ielūguma. Delegāciju pavadīja divi latviešu kavalērijas virsnieki.

Vakarā delegācijas uzņemšana kopā ar igauņu delegāciju no jāšanas kluba puses restorānā "Alhambra"[49].

08.07.1929. Rīgas apskate.[50]

Dienas vidū delegācijai sarīkotas brokastis to pavadošajām latviešu un igauņu delegācijām un to pavadošajiem jāšanas kluba pārstāvjiem restorānā "Alhambra". Pēc brokastīm izbraukšana automašīnās Rīgas apkārtnes, kā arī par brīvību kritušo Brāļu kapu apmeklējumam. Pēc tam ar vilcienu uz Bolduru[51] apdzīvotu vietu pie jūras, kur jāšus uz civilā jāšanas kluba zirgiem veikts brauciens gar jūru.

Vakarā atgriešanās Rīgā, kur delegācija atkārtoti ar vakariņām uzņēma latviešu un igauņu virsniekus.

09.07.1929. no rīta Kara muzeja apmeklējums Rīgā. Dienas vidū izbraukšana atpakaļ uz dzimteni.

Daugavpils stacijā sagaidīja pulka komandieris ar visu virsnieku korpusu, atvadījās no delegācijas ar vīnu. Ievērojama daļa virsnieku korpusa delegāciju pavadīja līdz Zemgales robežstacijai, kur bija sagatavotas vakariņas.

Delegācija atgriezās Varšavā 10.07.1929. plkst. 8.00.

Vispārīgi novērojumi.

Visas vizītes laikā Latvijā delegācija tika uzņemta ar ārkārtīgu sirsnību. Dāvana, kas tika atvesta Latvijas Kavalērijas pulkam (4 sudraba fanfaras ar bagātīgi izšūtiem karodziņiem) izraisīja vispārīgu sajūsmu un pozitīvi izcēlās starp citām dāvanām, ko pulks bija saņēmis tā desmitgades dienā.

Tāds pats sirsnīgums raksturoja Igaunijas delegācijas attieksmi pret Polijas delegāciju.

Visi delegācijas locekļi saņēma gan latviešu, gan poļu pulka nozīmes. Pat vēl lielāka satuvināšanās nekā starp virsniekiem izveidojās starp apakšvirsniekiem,

[49] Domāts nakts restorāns "Alhambra" Rīgā, Brīvības ielā 25, viens no augstākajās sabiedriskajās aprindās un starp ārzemju viesiem populārākajiem galvaspilsētas naktslokāliem. Nams nojaukts.
[50] Viesiem tika parādīts arī Latvijas Universitātes nams, Operas nams, Vecrīga u. c.
[51] Tā dokumentā. Domāti Bulduri Rīgas Jūrmalā.

jo poļu delegācijas locekli vahmistru 08.07.1929. pavadīja pāri Latvijas robežai uz Turmontu[52] staciju kopā ar taurētājiem un igauņu apakšvirsnieku delegāciju.

Visas uzrunas raksturoja sirsnīgums pret Polijas armiju un vēlēšanās izveidot ar to cik vien iespējams visciešākās attiecības.

Politiskās attiecības.

Polijas konsuls Daugavpilī [M. Svežbiņskis[53]] privātā sarunā atzīmēja, ka kopš vairākiem mēnešiem Latvijas varas iestāžu attieksme pret poļiem Daugavpilī ievērojami uzlabojusies, ko bija iespaidojis tieši pulku draudzības sākums, kas bija noticic īsi pirms tam. Vienlaikus viņš tomēr atzīmēja, ka, lai gan kavalērijas pulks un visa augstākā virsniecība attiecībā pret Poliju ir visdraudzīgāk noskaņota, kājnieku pulkos starp ierindniekiem tiek vesta stipra pretpoļu un vispārīgi komunistiska aģitācija no komunistisku elementu un kreiso puses.

Attieksme pret vāciešiem un lietuviešiem.

Visas sarunas notika krievu valodā, vāciski tika runāts, taču ļoti negribīgi. Par lietuviešiem vispārīgi izteicās noniecinoši, kā arī ar zināmu nepatiku lietuviešu tieksmes dēļ uz Daugavpili.

Attieksmi pret lietuviešiem raksturo šāds notikums. Vakariņu laikā restorānā "Alhambra" kādā brīdī, kad garastāvoklis bija jautrāks un līdz ar to visi kļuva atklātāki, viens no igauņu delegācijas locekļiem pieprasīja Lietuvas karodziņu, kas bija novietots pie savienotajiem Igaunijas, Latvijas un Polijas karodziņiem, nolaist pusmastā, kas izraisīja zālē vispārēju jautrību.

Vispārējie iespaidi par uzņemšanu.

Delegāciju uzņēma Latvijas Kavalērijas pulks. Latvieši ne tikai apmaksāja viesnīcas rēķinu un vilciena biļetes uz Daugavpili un no Daugavpils uz Rīgu, bet arī par raitniekiem piekomandētajiem ierindniekiem neļāva pieņemt dzeramnaudas. Visu viesošanās laiku Daugavpilī delegācijas rīcībā bija privāta automašīna, bet Rīgā – jāšanas kluba automašīna. Pieņemšanas virsnieku kazino bija vienkāršas, taču ļoti bagātīgas. Vīni tika pasniegti vienīgi dāmām, šampanieša nebija vispār. Virsnieku kazino ir atjaunots uz 10 gadu jubileju par valdības līdzekļiem, ļoti rūpīgi un skaisti. Telpas plašas un ierīkotas ar gaumi.

Militāras dabas vērojumi.

Jaunās latviešu [uniformas] cepures[54] pat no samērā tuva attāluma ļoti līdzīgas poļu [cepurēm], kas latviešu virsnieku viesošanās laikā Lietuvā izraisīja no lietuviešu puses skaļas neapmierinātības izpausmes. Vispārīgās uniformas

[52] Tagad Turmanta (*Turmantas*) Lietuvā, starpkaru periodā Turmonti (*Turmonty*) – robežstacija uz Latvijas robežas Polijas pusē, pretī Zemgales stacijai.

[53] Mihals Svežbiņskis (*Świerzbiński*; 1875–1965), Latgales poļu muižnieks, jurists, 1922.–1930. gadā Polijas konsuls Daugavpilī, 1930.–1934. gadā Užhorodā Čehoslovākijā, atsaukts pēc Čehoslovākijas varas iestāžu prasības, jo atklāta konsulāta pret ukraiņu kustību vērsta darbība.

[54] 1929. gadā Latvijas armijā tika ieviestas jauna parauga uniformas, turklāt ievērojami mainīts formas tērpa parādes cepures izskats.

kārtīgas un izturīgas, taču zirgu aprīkojums neatbilstošā stāvoklī. Angļu karabīnes pielāgotas Latvijas prasībām, Rīgas arsenālā ražotie zobeni krievu parauga, taču metāla makstī, tiek nesti pie sedliem kreisajā pusē priekšā. Pīķi un bruņu cepures vācu,[55] karodziņa krāsa atkarībā no eskadrona. Ložmetēji pēc krievu parauga uz ratiem. Zirgu materiāls smags, galvenokārt auksto asiņu, nāk no Zviedrijas un Dānijas, tikai daļēji no pašu zemes un Lietuvas. Liela auguma kavalērijas ierindnieki arī smagi. Kopumā latviešu kavalērija ir smagās kavalērijas tips, no šī viedokļa vairāk pietuvināta vācu, nevis krievu kavalērijas tipam. Pulks nosūta vienu eskadronu (3.) uz Jelgavu, kur stāv rezerves eskadrons.[56] Daugavpilī viens eskadrons novietots [Cietokšņa] bastionā uz dienvidu priekštilta. Kazarmas ne pārāk labā stāvoklī, karavīru telpas visai trūcīgas, toties apakšvirsnieku kazino [instruktoru klubs] labi nostādīts, plašs, ar lasītavu utt. Apakšvirsniekus nesauc par apakšvirsniekiem, bet par instruktoriem, ja runa ir par ierindas apakšvirsniekiem, kas veic kādus sevišķus uzdevumus vai kancelejas darbus, ja runa ir par administratīvā dienesta apakšvirsniekiem. Disciplīna kopumā laba, sveicināšana saskaņā ar nolikumu pēc krievu parauga.

Sports.

Pulka sacīkstes parādīja salīdzinoši zemu virsnieku jāšanas klasi, taču jāšana ir labāka apakšvirsniekiem. Šķēršļi un sacīkšu rīkošanas veids pēc poļu parauga. Kopumā sēdēšanas veids stīvs, zirgu vadīšana vāja. Apakšvirsniekiem samērā labi sanāca "džigitošana"[57]. Kopumā žēlojas par to, ka no Rīgas neviens uz sacīkstēm nebrauc. Samērā maz sakaru starp kara sportistiem un civilajiem. Starp civilajiem faktoriem maz mīlestības un izpratnes par zirgu sportu, kas kopā ar pilnīgu atbalsta trūkumu no augstākajiem armijas faktoriem padara ļoti grūtu jāšanas sporta attīstību.

Kara muzejs.

Muzejs izvietots Rīgā vecā pulvera tornī, aizņemot 4 stāvus. 1. stāvs – senie un priekšvēstures laiki; 2. stāvs – viduslaiki; 3. un 4. stāvs – jaunie laiki.

Pēdējā nodaļā atrodas igauņu piemiņas lietas, tāpat lietuviešu, taču nav nekādu poļu lietu.

Starp lietuviešu piemiņas lietām ievēroju Lietuvas kartes maketu, kam robežas bija atzīmētas līdz Berezinai, bet uz dienvidiem līdz pat Bjalistokai. Kad

[55] Latvijas armijas Jātnieku pulka karavīriem bija Francijas parauga bruņu ķiveres, bet Vācijas armijas Pirmā pasaules parauga bruņu ķiveres bija kājnieku daļās. Jādomā, ziņojuma autors šeit kļūdījies.

[56] Svētē bija izvietots Jātnieku pulka Remonta eskadrons, 1929. gadā tam pievienoja, pārceļot no Daugavpils, 3. ierindas eskadronu, pārdēvējot par 5. eskadronu. Mobilizācijas gadījumā abiem bija jākļūst pa pamatu 2. jātnieku pulkam.

[57] Domāta dažādu jāšanas prasmi apliecinošu kustību izpildīšana zirga mugurā un ap tā ķermeni jāšanas laikā.

vērsu uz to muzeja direktora [E. Jansona[58]] uzmanību, viņš ļoti izbrīnījās, nezinot par to, ka Lietuvas karte ir nepareiza, bet pēc tam piebilda, ka vaina ir pilnībā poļu pusē, jo poļi nerūpējas, lai viņus labāk pazītu.

Uzskatu, ka ļoti svarīga lieta ir atsūtīt uz kara muzeju Rīgā atbilstošu daudzumu poļu kara eksponātu, kas pirmkārt skar poļu un latviešu karaspēka sadarbību, bet arī vispārēja rakstura eksponātus, kas pretdarbotos mums naidīgai aģitācijai.

Svinībās Daugavpilī klāt bija militārā atašeja vietnieks Rīgā kapteinis Paprockis[1].

Delegācijas sastāvs: viens štāba virsnieks, divi jaunākie virsnieki un viens apakšvirsnieks.

Avots: Archiwum Akt Nowych, Attachés wojskowi RP przy rządach państw kapitalistycznych z lat 1919–1940, A-II-75, k. 363–368. Tulkojums no poļu val.

ĒRIKS JĒKABSONS

MANIFESTATIONS OF MILITARY DIPLOMACY IN LATVIAN-POLISH RELATIONS AT THE END OF THE 1920S: POLISH DELEGATIONS IN LATVIA

During the interwar period, Latvia's relations with Poland can be divided into several phases, shaped primarily by the broader geopolitical situation in the region and by military considerations. These relations were influenced by interactions with Lithuania, the Soviet Union, Germany, the Western powers, as well as by certain divergences in the military and political objectives of the two countries. While both sides were interested in cooperation, mutual caution persisted – particularly on Latvia's part. The long-standing Polish-Lithuanian conflict over Vilnius, in which Latvia officially maintained neutrality, also affected these relations.

Consequently, the significance of military cooperation – or, more precisely, military diplomacy – grew in the context of regional politics. Military relations between Latvia and Poland during the interwar period developed in several areas (notably in intelligence, naval, and cavalry cooperation) and were generally closer than political relations. Both sides sought to strengthen military ties,

[58] Eduards Jansons (1877–1933), Latvijas armijas kara ierēdnis, no 1919. gada Kara muzeja pārziņa palīgs, no 1923. gada pārzinis.

[59] Staņislavs Paprockis (*Paprocki*; 1899–1969), Polijas armijas kapteinis, dienēja izlūkdienesta struktūrās, 1929. gada jūnijā–oktobrī kara atašeja palīgs Rīgā.

although these did not become as consistent or stable as regional security might have required. For Latvia, such cooperation was particularly beneficial, providing opportunities such as officer training at Polish military schools. For Poland, it served to reinforce its leadership role in the region.

From the mid-1920s onwards, Polish warships regularly visited Latvian ports, and mutual relations developed between military units of both countries, especially the cavalry. One of the most thoroughly documented visits – published here – was that of a Polish Navy unit in September 1928, followed by the visit of Polish cavalry representatives to the Latvian Cavalry Regiment in Daugavpils in July 1929. Relations between the Latvian Army Cavalry Regiment and the Polish Army's 22nd Uhlan Regiment, stationed in Brody (now in Ukraine), had been established in May 1927, with regular exchanges beginning the following year.

Two documents from the Central Archives of Modern Records in Warsaw (from the collection *Attachés accredited in capitalist countries*) are published here. Both date from the late 1920s, when Latvian-Polish relations were at one of their more favorable stages – coinciding with Poland's efforts to strengthen its regional influence, including through military diplomacy).

The documents, translated from Polish and accompanied by commentary and notes, illuminate a specific episode of military diplomacy in Latvia's interwar history. They reveal the mechanisms and circumstances of such visits from the Polish perspective – how courtesy exchanges and military friendships functioned as instruments of diplomacy, how the Latvian hosts conducted themselves, what details they emphasized, and how mutual relations were affected by factors such as Lithuania's position. The documents also provide valuable insights into the compositions and preparedness of Latvian officers and soldiers, and how the Latvian armed forces were perceived externally by their Polish counterparts – often through a critical, even negative lens.

Keywords: Interwar period, Latvian-Polish relations, armed forces, military diplomacy

Iesniegts 2025. gada 2. septembrī

VĒSTURE

GINTS ZELMENIS

UKRAINAS PSR IEKŠLIETU TAUTAS KOMISĀRA IVANA SEROVA ZIŅOJUMI PAR SABIEDRĪBAS REAKCIJU UZ BALTIJAS VALSTU OKUPĀCIJU 1940. GADA VASARĀ: LAIKMETA LIECĪBA AR MŪSDIENU AKTUALITĀTI

Rakstā publicēti trīs ziņojumi par sabiedrības reakciju Padomju Savienībā uz Baltijas valstu okupāciju un aneksiju. Tie tapuši 1940. gada vasarā, adresēti komunistiskās partijas un represīvo struktūru augstākajiem vadītājiem un PSRS pastāvēšanas laikā bija pilnīgi slepeni. Šie dokumenti parāda gan komunistiskās propagandas ietekmi uz dažādu cilvēku izteikumiem, gan arī to, ka, neskatoties uz propagandu un tā saukto Lielo teroru Padomju Savienībā 1937.–1938. gadā, bija cilvēki, kas spēja saglabāt objektīvu skatījumu uz pasaulē notiekošo un atsevišķos gadījumos (vismaz privātās sarunās) to izteica.
Atslēgvārdi: Baltijas valstu okupācija, sabiedrības reakcija, propagandas naratīvi, Iekšlietu tautas komisariāts, Ukrainas PSR

Padomju Savienības īstenotā Baltijas valstu okupācija un aneksija 1940. gada vasarā ir daudz pētīta un aprakstīta tēma. No visdažādākajiem aspektiem to aplūkojuši gan laikabiedri atmiņās, gan vēsturnieki pētījumos, ir izdotas dokumentu publikācijas, kas parāda dažādu valstu vadītāju, augsta līmeņa amatpersonu, iestāžu un organizāciju darbību un to pieņemtos lēmumus. Kopš tā laika pagājuši 85 gadi, un pašlaik šie notikumi jau kļuvuši par tik attālu vēsturi, ka pasaulē atlicis ļoti maz laikabiedru, kas 1940. gada notikumus vēl atceras kā savas dzīves sastāvdaļu. Tomēr 1940. gada notikumu aktualitāte ne tikai nav zudusi, bet pēdējos gados (vai pat gadu desmitos) diemžēl arvien vairāk pieaug. Daudzas mūsdienu starptautiskās politikas aktualitātes vairāk vai mazāk modificētā veidā arvien izteiktāk atgādina to norišu atkārtojumu, kas risinājās pirms Otrā pasaules kara un šā kara sākumā.

Šī iemesla dēļ ir vērts publicēt un Latvijas zinātniskajā apritē ieviest arī tādus dokumentus, kas līdz šim Latvijā nav publicēti un kas sniedz vismaz nelielu ieskatu PSRS sabiedrības reakcijā uz Baltijas valstu okupāciju. Ierobežotā apjoma dēļ, protams, nav iespējams aptvert visas Padomju Savienības sabiedrības reakciju.

Tiek publicēti trīs Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisāra Ivana Serova[1] ziņojumi PSRS Iekšlietu tautas komisariāta (turpmāk IeTK) vadībai Maskavā un Ukrainas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas pirmajam sekretāram Ņikitam Hruščovam[2]. Tie ilustrē Ukrainas PSR sabiedrības reakciju 1940. gada vasarā uz Baltijas valstu okupāciju un aneksiju tādā veidā, kā tas atspoguļots šajos I. Serova ziņojumos. Te gan nepieciešama atruna: tamlīdzīgi ziņojumi un viedokļi nebija raksturīgi tikai Ukrainai. Līdzīgus ziņojumus augstākajiem komunistu partijas un valsts drošības iestāžu vadītājiem Maskavā sūtīja arī citu republiku iekšlietu tautas komisāri. Starpība tikai tā, ka Krievijā esošie arhīvi, kuros uzkrāti PSRS laika represīvo iestāžu dokumenti, pašlaik neatkarīgiem pētniekiem ir teju nepieejami, bet bijušie Ukrainas PSR Valsts drošības komitejas arhīvi ir atslepenoti un pieejami izpētei, tādēļ tajos esošos dokumentus iespējams publicēt un ieviest zinātniskajā apritē.

Šeit publicētie I. Serova ziņojumi paši par sevi nav nekas unikāls. Visu teritoriālo IeTK struktūrvienību vadītāji tolaik regulāri sūtīja dažādus ziņojumus "uz augšu", kuros informēja par operatīvo situāciju viņu atbildības rajonā, par sabiedrības reakciju uz dažādiem zīmīgiem notikumiem, par "kontrrevolucionāro elementu" izpausmēm utt. Šie I. Serova ziņojumi ir noformēti kā sava veida citātu kolekcija: vispirms ir citāti, kas tādā vai citā veidā pozitīvi vērtē PSRS karaspēka ievešanu Baltijas valstīs un "padomju varas nodibināšanu" tajās, bet ziņojumu beigās ir citāti, kas šos notikumus vērtē vai nu negatīvi, vai vismaz atšķirīgi no komunistiskās propagandas. Ziņojumos nav minēts konkrēts laiks, vieta, apstākļi, konteksts vai cita veida raksturojums – kur, kad un kādēļ attiecīgais cilvēks citēto frāzi ir teicis. Vien dažos gadījumos visai nekonkrēti minēts, ka tas vai cits cilvēks šo frāzi teicis "darba biedru vidū" vai "strādnieku vidū". Līdz ar to, ņemot vērā PSRS tā laika varas sistēmā pastāvošās tendences, nevar izslēgt iespēju, ka vismaz daļa no citētajām frāzēm, it sevišķi negatīva vērtējuma gadījumā, ir izrauta no konteksta un pasniegta tā, kā ziņojuma sastādītājs uzskatījis par

[1] Ivans Serovs (*Serov*; 1905–1990), PSRS valsts un represīvo iestāžu darbinieks. 1925.–1939. gadā ieņēma dažādus amatus Sarkanajā armijā, no 1939. gada strādāja PSRS iekšlietu un valsts drošības struktūrās, 1939.–1941. gadā Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisārs, 1941. gadā PSRS valsts drošības tautas komisāra pirmais vietnieks, 1941.–1947. gadā PSRS iekšlietu tautas komisāra (no 1946. g. ministra) vietnieks, 1947.–1954. gadā PSRS iekšlietu ministra pirmais vietnieks, 1954.–1958. gadā PSRS Ministru padomes Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs, 1958.–1963. gadā PSRS Bruņoto spēku ģenerālštāba Galvenās izlūkošanas pārvaldes priekšnieks. Vēlāk kritis PSRS varas iestāžu nežēlastībā, atcelts no amatiem un izslēgts no Komunistiskās partijas.

[2] Ņikita Hruščovs (*Khrushchev*; 1894–1971), Komunistiskās partijas un PSRS valsts darbinieks. 1938.–1949. gadā (ar pārtraukumu 1947. g.) Ukrainas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas pirmais sekretārs, pēc tam strādāja vadošos komunistiskās partijas amatos Maskavā, aptuveni no 1954.–1955. gada bija PSRS faktiskais vadītājs. 1964. gada oktobrī komunistiskās partijas augstāko nomenklatūras darbinieku sazvērestības rezultātā atstādināts no visiem amatiem un nosūtīts pensijā.

izdevīgāku. Raksturīgi arī, ka pats I. Serovs šajos tolaik pilnīgi slepenajos un tikai augstākstāvošajai vadībai paredzētajos dokumentos Baltijas valstu okupāciju un aneksiju ne reizi nesauc ne par "atbrīvošanu", ne par "sociālistisko revolūciju", bet lieto tādus formulējumus kā "Padomju valdības īstenotie pasākumi attiecībā uz Lietuvu, Igauniju un Latviju," "karaspēka ievešana Piebaltijas valstīs" u. tml.

Lasot šos dokumentus, neizbēgami redzamas paralēles ar mūsdienu Krieviju, kuras propagandas naratīvi un iedzīvotāju izteikumi sociālajos tīklos brīžiem ir gandrīz identiski tolaik, 1940. gadā, teiktajam. Šajos I. Serova ziņojumos citētajos dažādu iestāžu darbinieku izteikumos atrodami gan mūsdienu Krievijai tipiski izteicieni par atrašanos "ienaidnieku aplenkumā," gan pilnīgi absurdi apgalvojumi par to, ka Baltijas republikas "jebkurā brīdī gatavas mums uzbrukt" un Baltijas antanti būvē Hitlers, gan primitīvi naida izvirdumi: "Ja man dotu varu, es viņus divos mirkļos likvidētu." Arī Baltijas valstu agrākā atrašanās Krievijas Impērijas sastāvā vairāku cilvēku izteikumos minēta kā arguments, lai tās pievienotu Padomju Savienībai, bet Padomju Savienības teritorijas paplašināšana *a priori* tiek uzskatīta par pozitīvu ieguvumu, uzskatot, ka tādā veidā jauno teritoriju iedzīvotāji tiek "atbrīvoti" no mītiskā "kapitālistu jūga". Vēl vairāk, vienkāršo strādnieku vai zemākā līmeņa vadītāju izteikumus dažkārt caurvij tās pašas impēriskās tieksmes, ar kurām pārpildīta Krievijas informatīvā vide šodien. Publicētajos dokumentos atrodami pat izteikumi par to, ka "mums vēl vajadzīgi Dardaneļi," pēc Baltijas "kārta būs Turcijai, bet pēc tam Japānai" utt. Lai arī tolaik šī ekspansīvā frazeoloģija tika vairāk vai mazāk piesegta ar komunistisko ideoloģiju, praktiski, kā redzams, tās ir tieši tās pašas agresīvās tieksmes pret kaimiņvalstīm, kas raksturīgas Krievijas vadībai un sabiedrībai arī mūsdienās.

Cits jautājums – cik lielā mērā tamlīdzīgi izteicieni raksturoja attiecīgā cilvēka patieso viedokli un ciktāl tā bija "padomju cilvēkam" raksturīgā tendence runāt to, ko grib dzirdēt priekšniecība, nevis to, ko viņš pats domā. Visticamāk, vairākums no tiem izteikumiem, kuros izskan atbalsts PSRS vadībai, bija sacīti dažādās organizētās publiskās sapulcēs, kuru mērķis bija "izskaidrot partijas un valdības politiku plašām darbaļaužu masām" un kur parasti runāja "to, ko vajag". Lai arī tiešā veidā pierādīt šo hipotēzi ar rakstā publicētajiem dokumentiem nevar, tomēr jāņem vērā, ka tā bija Padomju Savienībā ierasta prakse – regulāri organizēt dažādas sanāksmes, sapulces, mītiņus un citus pasākumus, kuros "brīvprātīgi piespiedu kārtā" bija jāpiedalās dažādu iestāžu un organizāciju darbiniekiem, lai publiski izteiktu atbalstu "partijas un valdības politikai". Turklāt liela daļa no pozitīvajiem izteikumiem burtiski atkārto tā laika komunistiskās propagandas klišejas.

Tomēr pat tajos citātos, kas "Padomju valdības īstenotos pasākumus" Baltijā vērtēja pozitīvi, ir nepārprotama tendence izteikties ar neuzticību par Vāciju un vērtēt to vairāk kā potenciālu PSRS pretinieku, nevis sabiedroto. Tas ļoti kontrastē ar tā laika PSRS oficiālo nostāju un spēkā esošo draudzības

līgumu ar Vāciju. Turklāt zīmīgi, ka I. Serovs šajos 1940. gada vasaras ziņojumos tamlīdzīgus izteikumus par Vāciju nebūt nevērtēja kā nelojalitātes izpausmi PSRS politikai. Savā ziņā šāds duālisms saskan ar tā laika komunistiskās propagandas specifiku. No vienas puses, 1939.–1941. gadā Padomju Savienība un Vācu Reihs bija sabiedrotie, starp kuriem, kā jau minēts, 1939. gada septembrī bija noslēgts draudzības līgums, bet, no otras puses, komunistiskā propaganda PSRS iekšienē, tāpat kā agrāk, turpināja sludināt tēzi, ka "kapitālisms jāiznīcina" un Vācija, tāpat kā citas tā laika pasaules valstis, arī tika uzskatīta par kapitālistisku valsti.

Publicētajos dokumentos, kā jau minēts, atrodami arī izteikumi, kuros Baltijas valstu okupācija vērtēta kritiski vai negatīvi, lai gan kopumā tādu citātu ir salīdzinoši mazāk. To starpā ir tādi izteikumi, kas pat toreizējos Staļina laika propagandas apstākļos parāda attiecīgā cilvēka spējas loģiski spriest. Piemēram, izteikums, ka "Piebaltijas valstu pievienošanu PSRS droši vien paredzēja Vācija un Padomju Savienība draudzības līguma noslēgšanas gaitā". Ir arī gluži pravietiski izteikumi: "Pienāks laiks, un Padomju Savienību sadalīs pa gabaliem." Raksturīgi, ka negatīvo reakciju starpā sastopams pat tāds otrajā publicētajā ziņojumā citētais kāda cilvēka izteikums, ka Hitlers virzīsies uz Ukrainu, ieņems to un "atvieglos mūsu ciešanas". Saprotams, ka šādas cerības bija tiešas sekas 30. gados Padomju Savienībā īstenotajām kampaņām pret "kulakiem", kolektivizācijai un Lielajam teroram, kas sevišķi smagi skāra Ukrainu. Šajā laikā Ukrainā (arī citur PSRS) pilnīgi bezjēdzīgi nomira badā, tika masveidā noslepkavoti vai citādā veidā gāja bojā miljoniem cilvēku, tādēļ daudzu cilvēku apziņā, kas visas šīs 30. gadu šausmas bija pārdzīvojuši, nekas ļaunāks par komunistu režīmu nebija iespējams. Kā zināms no turpmāko gadu vēstures, Hitlers nebūt neattaisnoja cerības "atvieglot mūsu ciešanas," jo vācu nacionālsociālistu ieviestais okupācijas režīms Ukrainā Otrā pasaules kara laikā "ciešanas neatviegloja" un arī primāri balstījās uz represijām.

Šajos ziņojumos citētie negatīvie izteikumi, visticamāk, nāk no privātām sarunām "zem četrām acīm," kur cilvēki biežāk teica to, ko patiesībā domā, un vismaz dažos gadījumos šādi izteikumi acīmredzot nonāca Iekšlietu tautas komisariāta rīcībā caur aģentiem vai denunciācijām. Šo hipotēzi pierādīt jau ir vieglāk, jo trešā publicētā ziņojuma sākumā tiešā veidā ir pateikts, ka tajā citētie viedokļi balstīti uz Ukrainas PSR Iekšlietu tautas komisariāta aģentūras datiem (tas gan attiecas arī uz pozitīvajiem šajā ziņojumā citētajiem izteikumiem). Turklāt jāņem vērā Staļina laika reālijas, it sevišķi pēc 30. gadu otrās puses Lielā terora, kad vairākums PSRS iedzīvotāju bija tā iebaidīti, ka publiski paust jebkādu kritiku par PSRS vadības lēmumiem un darbībām bija gandrīz līdzvērtīgi pašnāvībai. Jebkurā gadījumā šādu kritisku viedokļu esamība uzskatāmi parāda, ka pat Staļina laikā aiz ārēji monolītās "partijas un tautas vienotības," ko nenogurstoši sludināja komunistu propaganda, realitātē joprojām bija cilvēki, kas notiekošo uztvēra vairāk vai mazāk adekvāti. Cita lieta, ka no šiem ziņojumiem mēs nevaram izdarīt gandrīz nekādus secinājumus par šo adekvāti domājošo cilvēku skaitu.

Visbeidzot jāpievērš uzmanība vēl vienai niansei. Trešais publicētais ziņojums ir datēts ar 1940. gada 27. jūliju un tā nosaukums ir "par iedzīvotāju reakcijām sakarā ar Lietuvas, Igaunijas un Latvijas republiku atkalapvienošanos ar Padomju Savienību". Te jāatceras, ka formālās procedūras, kad Lietuvas, Latvijas un Igaunijas delegācijas Maskavā lūdza PSRS Augstāko padomi "uzņemt" šīs valstis Padomju Savienības sastāvā un PSRS Augstākā padome šos lūgumus apstiprināja, notika attiecīgi 1940. gada 3., 5. un 6. augustā, t. i., nedēļu pēc šī trešā I. Serova ziņojuma sastādīšanas. Formāli 27. jūlijā nekāda "atkalapvienošanās" vēl nebija notikusi. Tātad šis dokuments lieku reizi pierāda faktu, ka visus lēmumus par Baltijas valstu aneksiju un inkorporāciju Padomju Savienības vadība jau sen bija pieņēmusi, bet formālās procedūras bija tikai propagandas nolūkiem inscenēts teātris.

Kopumā šie ziņojumi ilustrē arī sava veida "atgriezeniskās saites" surogātu PSRS varas sistēmā. Padomju Savienībā līdz pat 80. gadu otrajai pusei nepastāvēja ne brīva, neatkarīga prese un žurnālistika, ne brīvas vēlēšanas, nedz arī brīvi referendumi vai socioloģiskās aptaujas. Gandrīz visu informāciju par valstī notiekošo PSRS vadītāji ieguva no zemāka līmeņa amatpersonu un institūciju ziņojumiem "uz augšu", kuros parasti to autori centās rakstīt to, ko vadība grib dzirdēt. Attiecīgi arī šajos ziņojumos lielākoties bija citēti tādi viedokļi, kas saturēja notikušā pozitīvu vērtējumu un vadības izpratnē apstiprināja iedzīvotāju atbalstu "partijas un valdības politikai". Viedokļi, kas saturēja notikušā negatīvu vērtējumu, ne tikai bija skaitliski mazāk, bet apliecināja arī to, ka, pirmkārt, represīvajiem "orgāniem" jāturpina cīņa pret "kontrrevolucionāriem elementiem", otrkārt, parādīja, ka valsts drošības "orgāni" kontrolē situāciju un ir lietas kursā par šo "kontrrevolucionāro elementu" aktivitātēm.

Publicēto ziņojumu oriģināli ir rakstīti mašīnrakstā krievu valodā. Atsevišķās vietās uz dokumentiem ir atzīmes vai rekvizīti rokrakstā, kas atveidoti kursīvā. 21. gs. veiktās atzīmes par atslepenošanu šeit netiek publicētas vai atzīmētas. Kvadrāt-iekavās iekļauti izlaistie vārdi, kas nav dokumentu oriģinālā, bet kam pēc nozīmes un satura tur jābūt.

Pirmā publicētā dokumenta oriģināla beigās ir paša I. Serova paraksts, taču uz otrā un trešā dokumenta oriģinālekspemplāriem viņa paraksta nav (lai gan tā atšifrējums ir nodrukāts). Visticamāk, paraksta trūkums šajos dokumentos saistāms ar to, ka visi tāda veida dokumenti parasti tika sagatavoti vairākos eksemplāros (kas arī redzams no atzīmēm trešā dokumenta beigās), no kuriem viens parasti palika paša sūtītāja lietvedībā, bet pārējie tika nosūtīti paredzētajiem adresātiem. Tādēļ parakstīt nosūtāmo dokumenta eksemplāru bija svarīgāk nekā savā lietvedībā atstājamo. Šis ir visai izplatīts iemesls (lai gan ne vienīgais), kura dēļ ne tikai IeTK, bet arī dažādu citu iestāžu lietvedībā dažādos laikos mēdz būt dokumenti, kam trūkst paraksta.

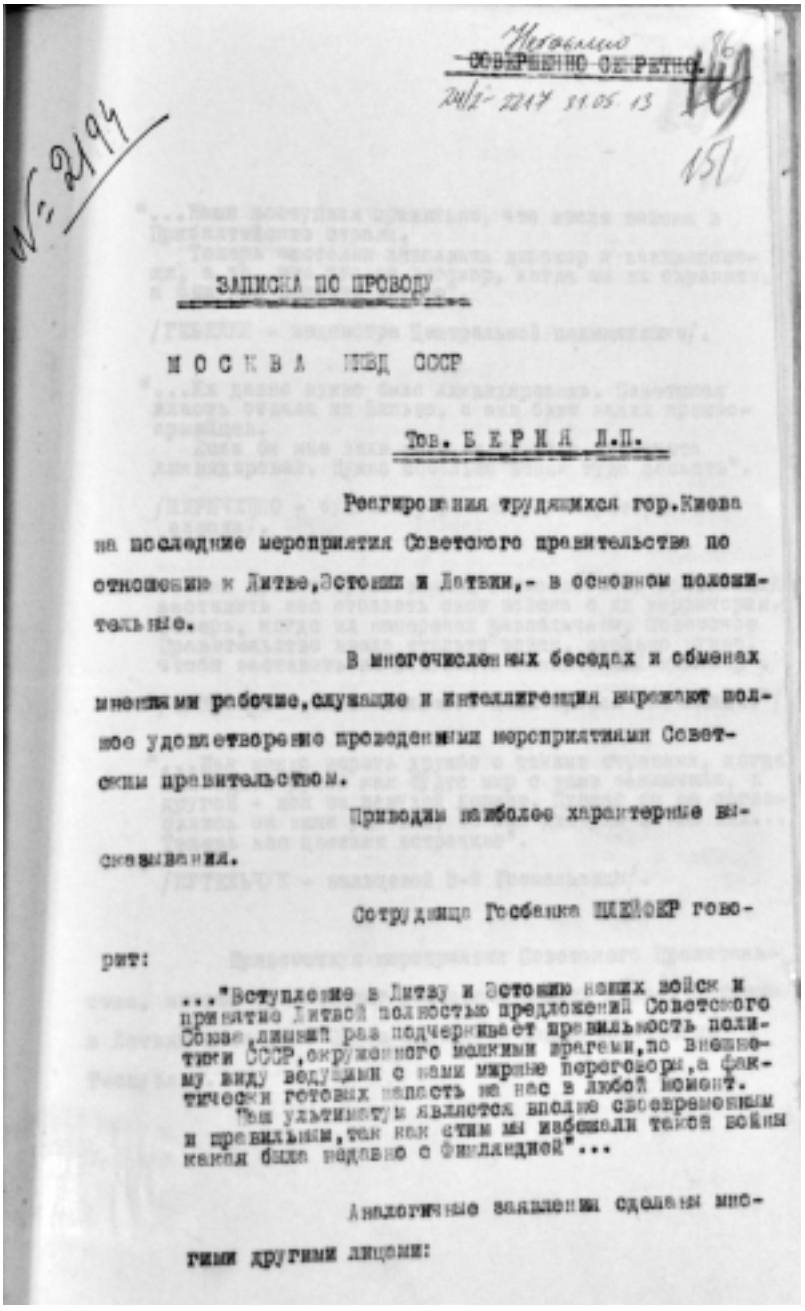

Неизвестно
~~СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО~~
24/2-2217 31.05.13

№ 2194

ЗАПИСКА ПО ПРОВОДУ

М О С К В А НКВД СССР

Тов. Б Е Р И Я Л.П.

Реагирования трудящихся гор.Киева на последние мероприятия Советского правительства по отношению к Литве,Эстонии и Латвии,- в основном положительные.

В многочисленных беседах и обменах мнениями рабочие,служащие и интеллигенция выражают полное удовлетворение проведенными мероприятиями Советским правительством.

Приводим наиболее характерные высказывания.

Сотрудница Госбанка ШЛЕЙФЕР говорит:

..."Вступление в Литву и Эстонию наших войск и принятие Литвой полностью предложений Советского Союза,лишний раз подчеркивает правильность политики СССР,окруженного мелкими врагами,по внешнему виду ведущими с нами мирные переговоры,а фактически готовых напасть на нас в любой момент.

Наш ультиматум является вполне своевременным и правильным,так как этим мы избежали такой войны какая была недавно с Финляндией"...

Аналогичные заявления сделаны многими другими лицами:

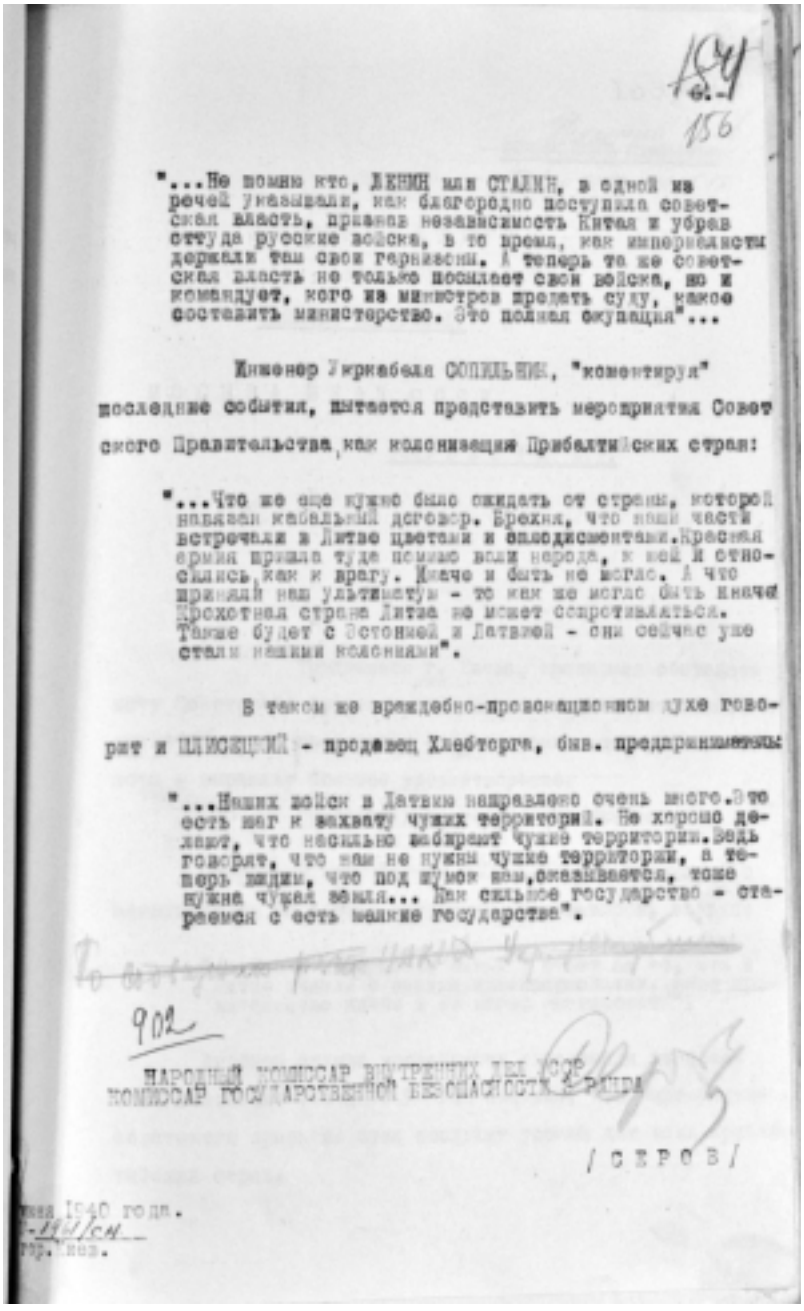

184
6.-
156

"...Не помню кто, ЛЕНИН или СТАЛИН, в одной из речей указывали, как благородно поступила советская власть, признав независимость Китая и убрав оттуда русские войска, в то время, как империалисты держали там свои гарнизоны. А теперь та же советская власть не только посылает свои войска, но и командует, кого из министров предать суду, какое составить министерство. Это полная окупация"...

Инженер Укркабеля СОПИЛЬНИК, "коментируя" последние события, пытается представить мероприятия Советского Правительства, как колонизацию Прибалтийских стран:

"...Что же еще нужно было ожидать от страны, которой навязан кабальный договор. Брехня, что наши части встречали в Литве цветами и аплодисментами. Красная армия пришла туда помимо воли народа, к ней и относились, как к врагу. Иначе и быть не могло. А что приняли наш ультиматум - то как же могло быть иначе. Крохотная страна Литва не может сопротивляться. Также будет с Эстонией и Латвией - они сейчас уже стали нашими колониями".

В таком же враждебно-провокационном духе говорит и ШЛИСЕЦКИЙ - продавец Хлебторга, быв. предприниматель:

"...Наших войск в Латвию направлено очень много. Это есть шаг к захвату чужих территорий. Не хорошо делают, что насильно забирают чужие территории. Ведь говорят, что нам не нужны чужие территории, а теперь видим, что под шумок нам, оказывается, тоже нужна чужая земля... Как сильное государство - стараемся с есть мелкие государства".

902

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА

/СЕРОВ/

...ая 1940 года.
...-1961/сн
гор. Киев.

Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisāra I. Serova ziņojums Nr. 1961 / sn PSRS iekšlietu tautas komisāram L. Berijam. Kijiva 1940. gada 18. jūnijs. Ukrainas drošības dienesta arhīvs, 16. f., 1. apr., 401. l., 151., 156. lp.

Interesanti, ka Ukrainā šie dokumenti ir atslepenoti salīdzinoši nesen. Uz lietu vākiem, kurās atrodami šeit publicētie ziņojumi, ir zīmogi par atslepenošanu 2009. gada 30. oktobrī, taču pašos dokumentos atzīme "Pilnīgi slepeni" ir svītrota tikai 2013. gada 31. maijā.

Šeit publicēti tikai trīs ziņojumi. Lietās tamlīdzīgu ziņojumu ir ievērojami vairāk (vairāki desmiti), taču pēc satura tie visi ir līdzīgi šeit publicētajiem. Tulkojumā centos saglabāt PSRS laikam raksturīgo terminoloģiju un izteiksmes stilu, kas vairākos gadījumos var neatbilst literārās latviešu valodas prasībām, toties saglabā tā laika birokrātiskajiem dokumentiem un komunistiskās propagandas frazeoloģijai raksturīgo žargonu. Šā paša iemesla dēļ tulkojumā saglabāti tie vietvārdu un pilsētu nosaukumi, kādus izmantoja PSRS pastāvēšanas laikā (piemēram, Ukrainas galvaspilsētas nosaukums "Kijeva" u. tml.). Dokumentu tulkojumā krievu valodas vārds "*Pribaltika*" ir tulkots kā "Piebaltija", lai gan parasti to tulko kā "Baltija". Šāda pieeja izmantota tādēļ, ka publicēto dokumentu oriģinālos divās vietās lietots arī jēdziens "*Baltika*" (bez priedēkļa "*Pri*"), taču pārējās vietās dokumentu oriģinālos lietots jēdziens "*Pribaltika*". Šī iemesla dēļ "*Pribaltika*" ir tulkots kā "Piebaltija", bet tajās vietās, kur dokumentu oriģinālā ir "*Baltika*", tas tulkots kā "Baltija".

Dokumenti publicēti hronoloģiskā secībā.

Nr. 1
Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisāra Ivana Serova ziņojums

1940. gada 18. jūnijā

Pilnīgi slepeni
Ziņojums pa kabeli[3]
Maskava PSRS IeTK
biedram L. P. Berijam[4]

Kijevas pilsētas darbaļaužu reakcija uz pēdējiem Padomju valdības pasākumiem attiecībā uz Lietuvu, Igauniju un Latviju – pamatā pozitīva.

Daudzās sarunās un viedokļu apmaiņās strādnieki, kalpotāji un inteliģence pauž pilnīgu apmierinātību par Padomju valdības īstenotajiem pasākumiem.

[3] Oriģinālā "Zapiska po provodu".

[4] Lavrentijs Berija (*Beriia*; 1899–1953), PSRS valsts, Komunistiskās partijas un represīvo iestāžu darbinieks. No 1921. gada Viskrievijas ārkārtas komisijas darbinieks Kaukāzā, 1938. gada augustā iecelts par PSRS iekšlietu tautas komisāra 1. vietnieku, 1938.–1945. gadā PSRS Iekšlietu tautas komisārs, pēc tam līdz pat 1953. gadam viens no PSRS augstākajiem vadītājiem. 1953. gada jūlijā arestēts, atstādināts no visiem amatiem, pasludināts par partijas un tautas ienaidnieku, decembrī nošauts.

Pievedam visraksturīgākos izteicienus.

Valsts bankas darbiniece Šleifere saka:

"Mūsu karaspēka ieiešana Lietuvā un Igaunijā un Padomju Savienības priekšlikumu pieņemšana no Lietuvas [puses] lieku reizi pasvītro sīku ienaidnieku aplenkumā esošās PSRS politikas pareizumu, kas, ārēji izliekoties, ved ar mums miera sarunas, bet faktiski jebkurā brīdī gatavi mums uzbrukt.

Mūsu ultimāts ir visnotaļ savlaicīgs un pareizs, jo ar to mēs izvairījāmies no tāda kara, kas nesen bija ar Somiju."

Analoģiskus paziņojumus izteikušas daudzas citas personas:

"Mūsējie izdarīja pareizi, ka ieveda karaspēku Piebaltijas valstīs.

Tagad piespiedīsim [viņus] izpildīt līgumu par savstarpējo palīdzību, citādi kas gan tas par līgumu, kad mēs viņus apsargājam, bet viņi mums dara riebeklības." (Gebeļuka – Centrālās poliklīnikas medmāsa.)

"Viņus sen vajadzēja likvidēt. Padomju vara atdeva viņiem Viļņu, bet viņi sit mūsu sarkanarmiešus.[5]

Ja man dotu varu, es viņus divos mirkļos likvidētu. Vajag tur nosūtīt pēc iespējas vairāk karaspēka." (Kiričenko – gumijas reģenerācijas rūpnīcas grāmatvedis.)

"Viņi domāja ar visādu pretpadomju provokāciju palīdzību mūs piespiest atsaukt savu karaspēku no viņu teritorijas. Tagad, kad viņu nolūki ir atmaskoti, Padomju valdība ieveda tik daudz karaspēka, cik vajag, lai piespiestu viņus izpildīt noslēgto līgumu." (Samsonovs – arteļa "Metālists" katlu ceha priekšnieks.)

"Kā var ticēt draudzībai ar tādām valstīm, kad viņi ar vienu roku it kā mieru ar mums noslēguši, bet ar otru – tur azotē nazi. Lai tikai pamēģinātu nepiekrist mūsu noteikumiem, tad kā uzdotu viņiem. Tagad mūs ar puķēm sagaida." (Kuteļčuks – 3. valsts dzirnavu valcētājs.)

Apsveicot Padomju valdības pasākumus, daudzi izsaka vēlmi redzēt Lietuvu, Igauniju un Latviju Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā.

"Mēs labi izdarījām ar šiem Piebaltijas neliešiem. Bet man domāt, ka nevajag tādas valdības kā "tautas vienotā fronte".[6] Vajag, lai šajās valstīs būtu četrpadsmitā, piecpadsmitā un sešpadsmitā Padomju Republika." (Soškins – izdevniecības "Mistectvo" galvenais grāmatvedis.)

"Velti mūsu valdība negrib pavisam likvidēt šīs valstis un pievienot tās pie mums. Viņas taču agrāk ietilpa bijušajā Krievijā." (Rusanovskis – "Gastronom" Nr. 1 direktors.)

---

[5] Acīmredzot runa ir par 1940. gada maija beigās PSRS vadības sākto propagandas kampaņu pret Lietuvu, apsūdzot to kareivju nolaupīšanā no Lietuvā dislocētajām PSRS karaspēka bāzēm, to spīdzināšanu utt.

[6] Acīmredzot tā ir atsauce uz kreiso politisko spēku izveidotajām koalīcijām Francijā un Spānijā 1936. gadā, ko dēvēja par "Tautas fronti" (franču val. *Front populaire*; spāņu val. *Frente Popular*).

"Vajag, lai mūsu valdība likvidē Lietuvu, Latviju un Igauniju kā patstāvīgas valstis. Tas nostiprinās Padomju Savienības varenību." (Bindess – Ukrainas Komunistiskās boļševiku partijas Ļeņina rajona komitejas Kadru daļas vadītājs.)

Tādu pašu viedokli pauda Kotlovičs – pilsētas komitejas saimniecības tehniķis. Pēdējais, uzskatot karaspēka ievešanu Piebaltijas valstīs par absolūti pareizu mēru, pasvītro:

"Ja šīs mazās valstis nespēj dzīvot patstāvīgi, bet visu laiku nokļūst mums naidīgu lielvalstu ietekmē, tad vajag tās padarīt nekaitīgas un nostādīt tādos apstākļos, lai viņas sovetizētos."

Karaspēka ievešanu Piebaltijas valstīs daudzi izskaidro ar Padomju valdības nodomu galīgi likvidēt placdarmu iespējamām darbībām pret PSRS.

Par to runā feldšeru skolas pasniedzējs Novickis:

"Lai pavisam likvidētu placdarmu no Baltijas puses, padomju karaspēks izdarīja pareizi, ka ieņēma Lietuvu, Latviju un Igauniju, citādi nāktos rīkoties tā, kā rīkojās Vācija ar Beļģiju, Dāniju un Holandi. Tagad mums būs nevis 12, bet 15 savienotās republikas."

Valsts bankas darbinieks Markovičs Padomju valdības pasākumos arī redz nepieciešamību nodrošināt mūsu robežas.

"Piebaltijas valstis – Lietuvu, Latviju un Igauniju – izveidoja Anglija un Francija ar mērķi izmantot tās iecerētajam uzbrukumam PSRS. Mūsu valdības politika ir pareiza, un lieta ar šo bufervalstu likvidāciju pašreizējā momentā iztiks bez asinsizliešanas. Šīs valstis ieņem stratēģiskos punktus, kas ir ļoti neizdevīgi mums uzbrukuma gadījumā uz mūsu Savienību kaut vai no Vācijas. Mums nepieciešams nodrošināt savas robežas no tāda kaimiņa kā Vācija."

Visnotaļ izplatīts ir viedoklis par to, ka Sarkanās armijas nosūtīšana uz Piebaltijas valstīm ir pasākums, kas vērsts pret neizbēgamiem sarežģījumiem, tostarp militāriem, starp PSRS un Vāciju.

Neticot attiecību noturībai starp PSRS un Vāciju, Babats – žurnāla "Arhitektūra" sekretārs – paziņo:

"Man patīk mūsu valdības spēks un izlēmība. Lai šo spēku sajūt mūsu "draugs" Hitlers, tāpēc ka viņam ticēt nevar."

Tādus pašus spriedumus izsaka Oniščenko – "Ukrsnabmestprom" direktors un Falkmans – ebreju avīzes "Der Stern" darbinieks:

"Tā vai citādi Lietuva, Latvija un Igaunija nebūs mūsu draugi, kā nekad nebūs mūsu draugs vācietis. Viņš (vācietis) nostiprināsies, un mums jābūt gataviem tam, lai ar viņu kautos." (Oniščenko.)

"Piebaltijas valstu slepenā vienošanās – vāciešu darbs. Labi, ka mēs tā izdarījām. Vajag, lai šīs valstis drīzumā pārvērstos par padomju republikām." (Falkmans.)

No kontrrevolucionārā, naidīgā elementa puses ir fiksētas pretpadomju reakcijas.

Spilgti naidīgā garā izteicās bijušais bundists Kaganovs, kurš teica:

"Un tiešām, ja Hitlers varēja ar durkļiem nostiprināt fašismu Austrijā un Čehoslovākijā, tad [kādēļ] mums ar durkļiem nenostiprināt Piebaltijas valstīs komunismu. Saprotams, ka visi TASS[7] ziņojumi par to, ka Kauņas iedzīvotāji svinīgi sagaidīja mūsu karaspēku, neatbilst īstenībai. Vairums Lietuvas un arī citu Piebaltijas valstu tautas lieliski zina par zemniecības un strādnieku smago stāvokli Padomju Savienībā un zina arī, ka padomju vara – tā ir dzīve badā ar rindām un ka no šī vēsturiskā eksperimenta spēcīgi cieš iedzīvotāji."

Bijušais meņševiks Bihovskis saka:

"Neatceros kurš, Ļeņins vai Staļins, vienā no runām norādīja, cik augstsirdīgi izdarīja padomju vara, atzīstot Ķīnas neatkarību un aizvācot no turienes krievu karaspēku tajā laikā, kad imperiālisti turēja tur savus garnizonus. Bet tagad tā pati padomju vara ne tikai sūta savu karaspēku, bet arī komandē, kuru no ministriem nodot tiesai, kādu ministriju sastādīt. Tā ir pilnīga okupācija."

"Ukrkabeļ" inženieris Sopiļņiks, "komentējot" pēdējos notikumus, cenšas Padomju valdības pasākumus iztēlot kā Piebaltijas valstu kolonizāciju:

"Ko gan citu vēl varēja sagaidīt no valsts, kurai uztiepts paverdzinošs līgums. Muļķības, ka mūsu [karaspēka] daļas sagaidīja Lietuvā ar puķēm un aplausiem. Sarkanā armija ieradās tur pretēji tautas vēlmei, pret to arī izturējās kā pret ienaidnieku. Citādāk pat būt nevarēja. Bet tas, ka pieņēma mūsu ultimātu, – tad kā gan citādāk varēja būt? Niecīga valsts Lietuva nevar pretoties. Tāpat būs ar Igauniju un Latviju – viņas pašlaik jau kļuvušas par mūsu kolonijām."

Tādā pašā naidīgi provokatoriskā garā runā arī Pļiseckis – maizes veikala pārdevējs, bijušais uzņēmējs:

"Mūsu karaspēka uz Latviju nosūtīts ļoti daudz. Tas ir solis citu teritoriju sagrābšanai. Slikti dara, ka ar spēku savāc citas teritorijas. Saka taču, ka mums nevajag svešas teritorijas, bet tagad redzam, ka saceltās kņadas aizsegā mums, izrādās, arī vajadzīga sveša zeme. Kā spēcīga valsts – cenšamies apēst mazās valstis."

~~Pēc Ukrainas Republikas IeTK vairāku pārvalžu ziņojumiem~~[8]

902

Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisārs
valsts drošības 3. ranga komisārs *Serovs*

1940. gada 18. jūnijs
Nr. *1961 / sn*
Kijevas pilsētā

Avots: Ukrainas drošības dienesta arhīvs, 16. f., 1. apr., 401. l., 151.–156. lp. Tulkojums no krievu val.

[7] Padomju Savienības Telegrāfa aģentūra (krievu val. *Telegrafnoe agenstvo Sovetskogo Soiuza*).

[8] Oriģinālā šī frāze ierakstīta un pārsvītrota ar tādu pašu zilu zīmuli, ar kādu izpildīts I. Serova paraksts. Tas liek domāt, ka frāzi ir ierakstījis, bet pēc tam nosvītrojis pats I. Serovs.

Nr. 2
Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisāra Ivana Serova ziņojums

1940. gada 19. jūnijā

Pilnīgi slepeni
UK(b)P CK[9] sekretāram
biedram Ņ. S. Hruščovam
PSRS iekšlietu tautas komisāram
valsts drošības 1. ranga komisāram
biedram L. P. Berijam[10]

Speciāls ziņojums

Papildinot mūsu [ziņojumu] Nr. 1961 / sn par iedzīvotāju reakciju uz Padomju valdības pasākumiem attiecībā uz Lietuvu, Igauniju un Latviju, pievedam visraksturīgākos izteikumus.

Rūpnīcas "Poligrafmaš" strādnieks Baranovs, pilnībā atbalstot valdības [pieņemtos] mērus, paziņo:

"Liels nopelns ir tiem, kas savlaicīgi atklāja šo slepeno savienību,[11] un viss beidzās bez upuriem. Pareizi rīkojās mūsu valdība, ka uzstādīja viņiem tādus noteikumus. Lai rēķinās ar mums, citādi šie kukaiņi un [pat] tie grib ņirgāties par PSRS."

Ļoti apmierināti par mūsu pasākumiem atsaucas šūšanas darbnīcas strādnieks Rusanovskis:

"Padomju valdības prasības, kas uzstādītas lietuviešu valdībai, ir pilnīgi taisnīgas un visi strādnieki tās apmierināti pieņems.

Mēs protam godīgi un pēc labākās sirdsapziņas izpildīt savas saistības attiecībā uz jebkuru valdību vai valsti, bet tāpat arī mēs iemācīsim dažas valstis izpildīt tās saistības, kuras tās sniedz mums – Padomju Savienībai."

Daudzus interesē jautājums par iespējamām izmaiņām Piebaltijas valstu valsts iekārtā.

---

[9] Ukrainas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālā komiteja.

[10] L. Berija un viņa amata nosaukums kā šā ziņojuma adresāts ir drukāts nevis ar melnu tinti kā viss pārējais ziņojuma teksts, bet ar tumši zilganu tinti un asāk uzsistiem burtiem, kas liecina, ka viņš kā šā ziņojuma līdzadresāts acīmredzot uzdrukāts vēlāk, kad dokumenta oriģināls vairākos eksemplāros (vismaz trijos – N. Hruščovam, L. Berijam, Ukrainas IeTK lietvedībai) jau bija sagatavots un nodrukāts.

[11] Acīmredzot domāta tā sauktā Baltijas antante.

Šajā sakarā tiek izteiktas daudzskaitlīgas vēlmes par nepieciešamību veidot jaunas padomju republikas.

"Mēs tagad nedrīkstam snaust. Vajag Piebaltijas valstis piežmiegt tā, lai visas šīs valstis kļūtu par mūsu republikām." (Epšteins – Dzeržinska vārdā nosauktās rūpnīcas strādnieks.)

"Manuprāt, visas šīs mazās valstis vajag tajā vai citā formā padarīt par padomju [republikām], – viņas nekad nav bijušas patiešām īsti patstāvīgas, pašreizējais stāvoklis karā parādīja pilnīgu viņu neaizsargātību uzbrukuma gadījumā. Tātad kāds vienmēr tās ietekmēs. Tad lai tā ir Padomju Savienības un komunistiskās partijas ietekme." (Krivda – pilsētas uzņēmumu strādnieku apvienības apgabala komitejas priekšsēdētājs.)

Par provokatīvo darbību iemesliem no Piebaltijas valstu puses, konkrēti Lietuvas, Latvijas un Igaunijas militāras savienības organizēšanu, tipogrāfijas "Komunists" strādnieks Jočis uzskata, ka to visu inspirējusi Vācija.

"Šo Baltijas antanti būvē neviens cits kā Hitlers pret mums. Hitlers uzstādīja mērķi pakļaut Eiropu, un viņš sāka ar to, lai sagrautu Franciju un Angliju, bet pēc tam uzkluptu Padomju Savienībai, bet viņam [tas] neizdosies, jo visi viņa nodomi Padomju Savienībai ir labi zināmi."

Centrālā telegrāfa strādnieks Marceņuks Piebaltijas valstu provokatoriskajās darbībās saskata Anglijas roku.

"Piebaltijas valstu provokatoriskajās darbībās vainīga Anglija, kas turēja savus spiegus, un poļu kapitālisti, kas pēc Polijas sagrāves aizbēga uz Lietuvu. Viņi ielīda valsts aparātā un par angļu naudu uzpirktiem ierēdņiem gribēja izprovocēt Padomju Savienību."

Analoģiski izteicieni atzīmēti Kijevas pilsētas inteliģences plašu aprindu vidū.

Ukraiņu rakstnieks Skļarenko[12] Padomju valdības pasākumus vērtē kā PSRS spēku un varenību.

"Pie mums viss tiek darīts ļoti gudri. Drīz būs klusums un kārtība. Tas tādēļ, ka mēs esam spēks, ka mēs esam kļuvuši ievērojami spēcīgāki. Par mūsu pasākumiem Piebaltijā var teikt Puškina "Vara jātnieka" vārdiem:

Te sliesies mūsu dūre cietā;

Jo tāds ir dabas nolēmums –

Uz Eiropu logs jācērt mums."[13]

[12] Semjons Skļarenko (*Skliarenko*; 1901–1962), PSRS perioda ukraiņu literāts. Sarakstīja vairākus vēsturiskus romānus, kuros attēloja pilsoņu karu Krievijā, kā arī Kijivas valsti 10.–11. gadsimtā.

[13] Vārsmas citētas J. Plauža atdzejojumā.

Ukrainas zinātniski pētnieciskā pedagoģijas institūta zinātniskā līdzstrādniece Gorodecka paziņo:

"Mūsu pasākumi izsauc sajūsmu. Tas viss, pateicoties mūsu vadības gudrībai. Un ievērojiet, nevienas asins lāses."

Ukrainas PSR Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis Bogoļubovs saka:

"Sākumā līgums, bet pēc tam tā neizpildīšanas dēļ vienkārši ieņēmām Lietuvu, izlaidām visus politiskos ieslodzītos.

Tomēr, pret ko ir mobilizēta mūsu armija. Lietuvas, Latvijas un Igaunijas ieņemšana var būt vērsta tikai pret Vāciju. Bet varbūt patiešām, lai likvidētu tur pastāvošo starptautiskās spiegošanas un provokāciju centru."

Industriālā institūta vācu valodas pasniedzēja Voļavska izsaka vēlmi pievienot Piebaltijas valstis Padomju Savienībai.

"Bet varbūt Latvija, Lietuva un Igaunija tiks vienkārši mums pievienotas. Tas būtu labi, bet Vācija – tie ir tādi draugi, no kuriem labāk turēties tālāk."

Daudzi uzskata, ka mūsu pasākumi ir vērsti pret Vāciju.

"Pati par sevi Lietuva, Latvija un Igaunija – sīkums, skaidrs, ka mūsu karaspēks ieņēmis pozīciju pret Vāciju.

Protams, vāciešiem nav tik vienkārši uzstādīt ultimātu, ne tā kā Lietuvai, vajag to pastiprināt ar armiju vairāku miljonu [kareivju sastāvā]." (Akadēmiķis Krilovs.)

"Ieganstsko mēs norādījām kā iemeslu Sarkanās armijas ieiešanai Lietuvā, Igaunijā un Latvijā, – tas ir tikai uzmanības novēršanai, bet galvenais iemesls ir tajā, ka vajag ieņemt šīs valstis cīņai pret Vāciju.

Hitleram pēc plāna, ko viņš izklāstījis savā grāmatā, karš ar Padomju Savienību iecerēts 1941. gadā." (Rabinovičs – 12. specskolas skolotājs.)

"Līdz šim es biju, tā sacīt, neitrāls. Tagad man dikti gribas, lai Hitlers pēc iespējas ātrāk tiktu sakauts. Visa šī jezga Piebaltijā – tas ir viņa roku darbs." (Sluckis – rakstnieks.)

"Tagad ir izdarīts labi, un to sajutīs vācietis." (Kagans – ārsts.)

No pretpadomiski noskaņotu personu puses fiksēti kontrrevolucionāra rakstura izteikumi.

"Latvija tagad cietīs tāpat kā mēs Padomju valstī, [viņiem] būs bads, nepietiekami ēdīs un tāpat trūks visa, [tāpat] kā pašlaik mums. Hitlers, kad beigs militārās operācijas ar frančiem un virzīs savus spēkus uz Ukrainu, ieņems to un atvieglos mūsu ciešanas." (Bistrijs – protēžu rūpnīcas protēžu meistars.)

"Padomju Savienība neizturēja, arī sāka agresiju. Tāpat kā vācieši, ar savu spēku ieņem mazas valstis bez kaušanās.

PSRS ar tādu valsti kā Vācija, bez šaubām, vedīs pārrunas draudzīgā garā, tāpēc ka vācieši var sadot, kā pienākas sist." (Čenakalo – pasta instruktors.)

"Mēs tagad nedaudz kļuvām par maziem agresoriem, tagad esam ieņēmuši Igauniju, Latviju un Lietuvu, bet rīt būs kārta Besarābijai." (Kolbuškovs – Organiskās ķīmijas institūta apgādes aģents.)

"Tā ir visīstākā Piebaltijas valstu okupācija. Mēs gribējām okupēt arī Somiju, bet, pateicoties tās pretestībai, nespējām to izdarīt." (Ginzburgs – ārsts.)

Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisārs Serovs

1940. gada *19*. jūnijā
Nr. 1982 / sn
2. daļa

Avots: Ukrainas drošības dienesta arhīvs, 16. f., 1. apr., 401. l., 168.–173. lp. Tulkojums no krievu val.

Nr. 3
Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisāra Ivana Serova ziņojums

1940. gada 27. jūlijā

Pilnīgi slepeni
biedram Ņ. S. Hruščovam
biedram Fedotovam[14]

Speciāls ziņojums

Papildinot agrāk izsūtītos speciņojumus par Ukrainas iedzīvotāju raksturīgiem izteikumiem sakarā ar Lietuvas, Igaunijas un Latvijas republiku atkalapvienošanos ar Padomju Savienību, Ukrainas PSR IeTK rīcībā ir šādi aģentūras dati.

Strādnieku vidū:

Odesas rūpnīcas "Kinap"[15] strādnieks atslēdznieks Rotočevs paziņoja:

"Lietuvas, Latvijas un Igaunijas pilsoņiem divdesmit pirmais jūlijs būs ievērojama diena. Sevišķi priecīgi būs strādnieki. Mūsu [Padomju] Savienība aug ar katru dienu. Jādomā, ka visu kapitālistisko valstu strādnieki sapratīs, ka vienīgā izeja no smagā stāvokļa – tā ir pievienošanās PSRS."

[14] Pavels Fedotovs (*Fedotov*; 1900–1963), PSRS represīvo iestāžu darbinieks. No 1921. gada strādāja Viskrievijas ārkārtas komisijā Ziemeļkaukāzā, no 1937. gada strādāja PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Galvenajā valsts drošības pārvaldē Maskavā, 1939.–1941. gadā PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Galvenās valsts drošības pārvaldes 2. daļas priekšnieks, vēlāk strādāja vadošos amatos PSRS valsts drošības iestādēs Maskavā. 1959. gadā atbrīvots no darba Valsts drošības komitejā.
[15] Odesas Kino aparatūras rūpnīca.

Priluku cimdu fabrikas strādniece Ševčenko strādnieku vidū paziņoja:

"Šodien mums ir liels prieks, Lietuvas, Latvijas un Igaunijas darbaļaudis ir nokratījuši jūgu, atbrīvojušies no kapitālistu ekspluatācijas, atjaunojuši savā zemē darbaļaužu varu. Viņi kopā ar dižās Padomju valsts tautām cels jaunu priecīgu dzīvi."

Kameņecas–Podoļskas autotraktoru kantora atslēdznieks Viduts:

"Mūsu valsts ar katru dienu palielinās un turpinās palielināties, jo tauta grib labi dzīvot, bet labi dzīvot var tikai pie mums PSRS."

Zaporožjes metālizstrādājumu rūpnīcas strādnieks Surovcevs darba biedru vidū teica:

"Padomju varas nodibināšana Latvijā, Lietuvā un Igaunijā – ir mūsu miermīlīgās politikas uzvara. Šo valstu iestāšanās PSRS sastāvā pastiprina mūsu varenību."

Tās pašas rūpnīcas atslēdznieks Baļuta ceha strādnieku lokā sacīja:

"Tas labi, ka Piebaltijas valstīs nodibināta padomju vara. Tur taču sēdēja daži buržuji un mocīja tautu, ņirgājoties par to. Mēs bruņojamies, spēks mums ir, un lai visas pasaules buržuāzija jūt mūsu spēku."

Odesas rūpnīcas "Kinap" strādnieks regulētājs Hodoss:

"Mani tas iepriecina. Šo valstu pievienošanas fakts PSRS – tā jau ir liela mūsu uzvara Eiropā un visā pasaulē. 16 republikas un divsimt miljonu cilvēku – tā ir neuzvarama valsts."

Sjomins – Strādnieku–zemnieku Sarkanās armijas kaujinieks (līdz armijai strādnieks), kurš atrodas Krasņanskas karaspēka nometnē:

"Lietuvā, Igaunijā un Latvijā tautas ar viņu kompartiju palīdzību nogāza muižnieku un kapitālistu varu, šo valstu armija atbalsta tautu, tur agrāk bija izveidotas tautas republikas, bet tagad dibina padomju varu. No šī brīža mums būs 16 padomju sociālistiskās republikas. Pienāks laiks, un visa pasaule būs mūsu – padomju, kapitālistiem pienāks gals."

Odesas mēbeļu fabrikas strādnieks Markers:

"Ar mūsu gudro staļinisko politiku mēs atbrīvojām Piebaltijas valstu strādnieku šķiru un zemniecību. Laipni lūdzam. Mēs pieņemam jūs, vēlamies dzīvot zem Staļina Konstitūcijas saules."

Odesas ostas stahanovietis[16] krāvējs Kohadrovijs:

---

[16] Par "stahanoviešiem" PSRS pastāvēšanas laikā dēvēja tos strādniekus, kas parasti pārpildīja darba plānus un strādāja vairāk, nekā bija paredzēts darba normās un / vai uzrādīja šādus sasniegumus oficiālās atskaitēs. Termins cēlies no ogļrača Alekseja Stahanova (*Stakhanov*; 1905–1977) vārda, kurš saskaņā ar komunistiskās propagandas versiju 1935. gada 30.–31. augustā vienas maiņas laikā bija izpildījis 14 normas. Šis viņa sasniegums tika demonstrēts kā piemērs augstai darba ražībai un uz šīs propagandas tēzes pamata Padomju Savienībā tika organizēta tā sauktā stahanoviešu kustība ar mērķi intensificēt darba produktivitāti visās jomās. Faktiski šis rekords tika speciāli organizēts propagandas nolūkiem un tā laika publikācijās par A. Stahanova sasniegumu netika minēts, ka

"Tas, kas bija visu kapitālistisko valstu apspiesto tautu slēptais sapnis, tagad ir kļuvis par īstenību. Patiesie valsts pārstāvji nonāca pie secinājuma, ka vienīgā taisnīgā vara būs padomju vara."

Dzeržinska vārdā nosauktās Odesas rūpnīcas valcētājs Aleksejevs strādnieku vidū paziņoja:

"Tikai pateicoties līgumam par savstarpējo palīdzību ar Padomju Savienību, Latvija, Lietuva un Igaunija netika ierauta iznīcinošā imperiālistiskā karā. Tagad viņi sadzīvos ar mums vēl ciešāk vienā saimē."

Kalpotāju un inteliģences vidū:

Kameņecas–Podoļskas muzeja direktors Gorecs darba biedru vidū paziņoja:

"Latvijas, Igaunijas un Lietuvas tauta saprata, kur viņus veda bijusī reakcionārā valdība, viņi saprata, ka tikai padomju vara atpestīs darbaļaudis no kara un nabadzības."

Kameņecas–Podoļskas apgabala Fizkultūras un sporta lietu komitejas darbinieks Jurijs Viņņickis:

"Padomju varas nodibināšanas fakts šajās valstīs ir pierādījums pareizai, konsekventai PSRS politikai."

Apgabala finanšu daļas instruktors Četerbockis izteicās:

"Mēs ar katru dienu bez jebkādiem upuriem un izdevumiem izplešamies un nostiprināmies: pie tā mums vēl vajadzīgi Dardaneļi, un, bez šaubām, tie būs mūsu. Lai ar ko satiecies, visi apsveic ar sešpadsmit republikām."

Kameņecas–Podoļskas apgabala traktoru kantora direktors Kaminskis teica:

"Bijusī reakcionārā valdība noveda Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautas līdz pilnīgai nabadzībai un centās uzkurināt karagājienu pret visu darbaļaužu dzimteni PSRS. Šo valstu darbaļaudis atrada pareizo izeju no nabadzības. Viņi zina, ka tikai Padomju Savienībā viņi atradīs laimi un prieku."

Kameņecas–Podoļskas augļu un ogu kombināta ražošanas daļas grāmatvedis Lisenko:

"Pateicoties komunistiskās partijas viedajai politikai un visas pasaules darbaļaužu vadonim biedram Staļinam, mūsu valsts ir kļuvusi par vienu no pasaules attīstītākajām valstīm. Pateicoties šai politikai tika atbrīvota Rietumukrainas un Baltkrievijas tauta no 20 gadus ilgā poļu panu jūga[17] un Besarābijas tauta no rumāņu bajāriem.[18] Tagad Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautas dzīvos tik pat brīvi, kā dzīvo Padomju Savienības tautas."

---

attiecīgajā "rekorda" maiņā viņš nestrādāja viens pats, bet gan vesela strādnieku brigāde, kas veica dažādus ogļraču palīgdarbus (šahtas nostiprināšana, izlauzto ogļu izvešana u. c.).

[17] Domāts Sarkanās armijas uzbrukums Polijai 1939. gada septembrī un Polijas austrumu daļas pievienošana Padomju Savienībai.

[18] Domāta Besarābijas (daļa toreizējās Rumānijas teritorijas) okupācija 1940. gada jūnijā–jūlijā un tās pievienošana Padomju Savienībai.

Kameņecas–Podoļskas arteļa "Fotočas" priekšsēdētājs Ekdelmans paziņoja:

"Padomju Savienības politika ir patiešām konsekventa un līdz galam pareiza. Visas cilvēces ģēnija biedra Staļina gudro vadību redz visa pasaule. Padomju Savienība, pievienojot savai saimei vēl trīs republikas, kļūst par varenu un neuzvaramu spēku."

Rūpnīcas "Kommunar" PRB[19] ceha priekšnieks Zaporožjes pilsētā Omeļčaks ceha strādnieku vidū paziņoja:

"Lietuvas, Latvijas seimu un Igaunijas valsts domes vēsturiskie lēmumi par padomju varas dibināšanu šajās valstīs un Lietuvas, Latvijas un Igaunijas pievienošanu Padomju Savienībai – ir mūsu gudrās staļiniskās ārpolitikas rezultāts, kas darbā parādīja, ka mēs karu negribam, bet karam vienmēr esam gatavi."

Šīs pašas rūpnīcas ceha priekšnieks Poddjačnijs vadošu darbinieku vidū teica:

"Latvijā, Lietuvā un Igaunijā šobrīd notiek svētki, kādus pasaule vēl nav redzējusi. Grūti pat iedomāties, kāds šo valstu tautām ir pacēlums un noskaņojums."

Tehniķis celtnieks Tartakovskis, kas strādā pārtikas tirdzniecībā Zaporožjes pilsētā:

"Es apsveicu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautas valdību lēmumu par šo trīs padomju republiku pievienošanos Padomju Savienībai."

Kopā ar Tartakovski strādājošais tehniķis Svidskis teica:

"Padomju varas nodibināšana Igaunijā, Lietuvā un Latvijā dos iespēju nacionālo minoritāšu tautām dzīvot brīvi."

Zaporožjes rūpnīcas "Kommunar" Fabriku un rūpnīcu apmācības skolas[20] darbinieks Babkins savu darba biedru vidū paziņoja:

"Vēl trīs republikas nākušas klāt. Tas ir ļoti labi. Mēs palīdzējām Piebaltijas valstu tautām gāzt kapitālistus. Tagad kārta Turcijai, bet pēc tam Japānai."

Kopā ar pozitīvām reakcijām dotajā jautājumā mēs esam fiksējuši atsevišķas negatīvas pretpadomju elementa reakcijas.

Strādnieku vidū:

Rūpnīcas "Kinap" strādnieks Odesas pilsētā Veļimbovskis strādnieku vidū paziņoja:

"Igaunija, Lietuva un Latvija pēc īsa laika sajutīs, kur viņas nokļuvušas. Bads piespiedīs tās attapties, un tikai tad viņi sapratīs, ko nozīmē būt padomju

[19] Domāta viena no rūpnīcas struktūrvienībām.

[20] Fabriku un rūpnīcu apmācības skola (krievu val. *Shkola fabrichno-zavodskogo uchenichestva*) bija izglītības iestāžu paveids, kas pastāvēja Padomju Savienībā pie rūpniecības uzņēmumiem, ar mērķi apmācīt attiecīgajiem uzņēmumiem nepieciešamos kvalificētos darbiniekus. Vēlākajos gadu desmitos, jau pēc Otrā pasaules kara, šīs skolas tika reorganizētas par profesionāli tehniskajām skolām.

republikai. Viņus, protams, piespieda pie sienas, un viņiem nebija citas izejas kā bļaut "mēs par padomju varu". Un kam tas viss vajadzīgs, tauta badojas, bet mēs ņemam vēl vairāk apgādājamos. Vispār jau mūs un viņus apmāna."

Dņepras alumīnija rūpnīcas mūrnieks Belovs:

"Lai jau iestājas Padomju Savienībā un pamēģina, [kā tas ir,] bet pēc tam paši nebūs priecīgi."

Metalurģiskās rūpnīcas martena ceha noliktavas pārzinis Zaporožjes pilsētā Kuhnaha:

"Viņus piespieda tā izdarīt: mūsējo tur piecas reizes vairāk, viņi arī sabalsoja. Padzīvos un uzzinās, kā [ir] pie mums dzīvot."

Rūpnīcas Nr. 11 virpotājs Poltavas pilsētā Omeļčenko teica:

"Kad mēs īstenojām militāru sagrābšanu, tad viņi arī sāka prasīt pievienošanos PSRS. Šī atkalapvienošanās veikta pēc Hitlera norādes, Hitlers labi izstāstīja par Mannerheima līnijas nostiprināšanu, kas lielā mērā paātrināja tās pārraušanu."

Rūpnīcas "Krasnaja zvezda" strādnieks Tverdostups:

"Nu ko, dzīvoja ļaudis cilvēciskos apstākļos, bet tagad lai paprovē Staļina Konstitūciju, un uzzinās, kā dzīvot."

Kalpotāju un inteliģences vidū:

Arteļa "Trudzerkalo" kalpotājs Kijevas pilsētā Poļatušs paziņoja:

"Piebaltijas valstu vēlme pievienoties mums – tā ir komēdija. Vienkārši mēs ievedām karaspēku un piespiedām viņus pakļauties ar spēku. Vai tad pasaulē ir tādi muļķi, kas gribētu dzīvot tā, kā dzīvo PSRS strādnieki, nerunājot jau par to, ka strādnieki pie mums velk nožēlojamu eksistenci un nav nodrošināti rītdienai. Par strādniekiem ņirgājas, ievieš likumus, par aiziešanu no darba cietums.[21] Kam gan ir interese nodot sevi [tādā] verdzībā, kurā atrodas strādnieki un kalpotāji PSRS."

Kirovogradas[22] elektrostacijas kontrolieris Homusjko:

"Rietumukrainā un Baltkrievijā tautu apmānīja, un tagad jau tā saprata, kur nonākusi. Tagad Besarābiju noķēruši slazdā, bet tauta tur drīz vien arī sapratīs. Tagad kārta Lietuvai, Latvijai un Igaunijai. Tās vienkārši nopirka, tā kā viņi nezināja, kad mūs ielaida, ka mēs viņiem izdarīsim tādu nejaucību. Viņi cerēja uz mūsu godīgumu. Tas, ko prasa tauta, tā nav tauta, bet bariņš [amatos] iesēdinātu mūsu ļaužu, kas darbojās pēc norādēm no Maskavas. Citām valstīm tā būs mācība."

Černigovas advokātu kolēģijas loceklis Makejs, agrāk apriņķa tiesas sekretārs, simpatizēja monarhistiskai iekārtai, reliģiozs, paziņoja:

---

[21] Runa ir par PSRS Augstākās padomes Prezidija 1940. gada 26. jūnija dekrētu un citiem vēlāk pieņemtiem dekrētiem, kas aizliedza strādniekiem bez iestādes, uzņēmuma vai organizācijas vadības atļaujas aiziet no darba, bet patvaļīgas darba atstāšanas gadījumā vainīgajam paredzēja ieslodzījumu.

[22] Mūsdienās Kropivnicka.

"Boļševiku darbs ir tīrs, bet draud ar sekām, un beigu beigās par to nāksies maksāt, tas ir visnotaļ likumsakarīgi. Šajā sakarībā boļševiki un [viņu] valdība nokļūs sprukās."

Čerņecka – Hidrometeodienesta laikapstākļu sektora tehniķe, cēlusies no kulakiem, sarunā par Lietuvas, Latvijas un Igaunijas iestāšanos Padomju Savienībā teica:

"Lai pievienojas, tad redzēs, cik pie mums labi dzīvot, sāks dziedāt citu dziesmu, bet būs par vēlu."

Čerņigovas apgabala Tautas izglītības nodaļas kalpotājs Ignatkins:

"Pirmajā laikā pēc Piebaltijas valstu pievienošanās mums tur būs labi, viss lēti, bet pēc tam nebūs nekā, kā pie mums pašlaik, bet, ja arī kaut kas būs, tad par nepieejamām cenām."

I. L. Dejevs – Voikova vārdā nosauktās rūpnīcas grāmatvedis Zaporožjes pilsētā, darba biedru vidū izteicās tā:

"Tātad ir vēl viens mūsu diplomātijas upuris."

Dņepras alumīnija rūpnīcas inženieris Šepilo:

"Lūk, jums arī Piebaltijas valstu sovetizācija, kuras [iespēju] TASS savulaik noliedza."

Zaporožjes apgabala izpildkomitejas galvenā grāmatveža vietnieks Aleksandrovs paziņoja:

"Tā ir svešu teritoriju slēpta sagrābšana. Kad pārgāja valsts robežu, ieveda tur visus karaspēka veidus lielā daudzumā, tad kā gan var nepieņemt padomju iekārtu. Viņus ar varu piespieda."

Metalurģiskās rūpnīcas aprīkojuma nodaļas darbinieks D. M. Lurje Zaporožjes pilsētā:

"Piebaltijas valstu tautas, pārejot Padomju Savienībā, cietīs visādu trūkumu, tāpat kā PSRS tautas. Visu sūta uz ārzemēm, bet tautu atstāj badoties un ciest visādas likstas."

Rūpnīcas "Krasnaja zvezda" konstruktoru nodaļas inženieris Aleksejenko:

"Piebaltijas valstu pievienošanu PSRS droši vien paredzēja Vācija un Padomju Savienība draudzības līguma noslēgšanas gaitā. To var secināt arī tādēļ, ka vācieši atsauca visus savus pilsoņus no šīm valstīm."

Skolas Nr. 20 skolotājs Kirovogradas pilsētā Revenko[23]:

"Igaunijas, Latvijas un Lietuvas sagrābšana – tā ir agresija, nevis tautas vēlme pievienoties Padomju Savienībai. Pienāks laiks, un Padomju Savienību sadalīs pa gabaliem."

[23] Oriģinālā uzvārds ir grūti salasāms, tādēļ tā atšifrējums var būt neprecīzs.

Rūpnīcas "Krasnaja zvezda" inženieris (Kirovogradas pilsētā) Abramovičs:

"Muļķa lietuvieši, latvieši un igauņi. Gudrāk izdarīja Somija, pieteica karu un palika nesovetizēta. Ja nu šīs Piebaltijas valstis apvienotos ar Somiju, tad nebūtu kara un nebūtu tur padomju varas."

Kirovogradas pilsētas izpildkomitejas kalpotājs Popovičs Platons teica:

"Tagad visur un visi baidīsies no Padomju Savienības un neslēgs nekādus līgumus, kā to izdarīja Lietuva, Latvija un Igaunija."

Arteļa "Švejremont" 4. darbnīcas vadītājs Poltavas pilsētā Zaļeščanskis:

"Tagad viņi lūdz un priecājas, bet pēc kāda laika viņi raudās. No sākuma varbūt saņems zemi un daļu muižnieku ražas šajā gadā, bet pēc tam stāvēs rindās pēc viena kilograma putraimu."

Par pretpadomju izpausmju faktiem pieņemti aģentūras–operatīva rakstura mēri.

Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisārs Serovs

1940. gada *27*. jūlijā[24]
Nr. *2515 / sn*

Nodrukāts 5 eksemplāros
1 – biedram Hruščovam
1 – biedram Fedotovam
1 – tautas komisāra sekretariātam
1 – 2. daļas sekretariātam
1 – 8. daļai/Hromojam[25]
vp

Avots: Ukrainas drošības dienesta arhīvs, 16. f., 1. apr., 420. l., 192.–196. lp. Tulkojums no krievu val.

[24] Datums, numurs un visa zemāk esošā informācija par eksemplāru skaitu drukāta nevis ar melnu tinti kā viss pārējais ziņojuma teksts, bet tumši zilganu tinti un asāk uzsistiem burtiem, kas liecina, ka šī informācija acīmredzot uzdrukāta vēlāk, kad dokumenta oriģināls jau bija sagatavots un nodrukāts.

[25] Visticamāk, Josifs Hromojs (*Khromoi*; 1903–?), PSRS iekšlietu un valsts drošības iestāžu darbinieks, kas vismaz no 1938. gada strādāja Ukrainas PSR iekšlietu tautas komisariātā.

GINTS ZELMENIS

REPORTS OF THE NKVD COMMISSAR OF UKRAINIAN SSR IVAN SEROV ON PUBLIC REACTIONS TO THE OCCUPATION OF THE BALTIC STATES IN THE SUMMER OF 1940: TESTIMONIES OF AN ERA WITH CONTEMPORARY RELEVANCE

The occupation of the Baltic States in the summer of 1940 is well-researched and extensively documented topic. However, certain aspects of current international events bear striking similarities to those preceding and during the early years of World War II. Therefore, it is timely to publish three documents that offer insight into the reaction of Soviet society to the occupation of the Baltic States. Although these three reports cannot represent the full spectrum of Soviet public opinion, they provide a valuable glimpse into how these events were recorded in NKVD (*Narodny Komissariat Vnutrennikh Del*) documentation.

The three reports by NKVD Commissar of the Ukrainian SSR Ivan Serov, addressed to the NKVD headquarters in Moscow and to the First Secretary of the Central Committee of the Communist Party (Bolshevik) of Ukraine, Nikita Khrushchev, are presented here. Such reports were not unique to Ukraine; similar ones were submitted by NKVD commissars in other Soviet republics. The key difference is that today the NKVD-KGB archives of the Ukrainian SSR are open and accessible to researchers, while those in Russia have become largely inaccessible in recent years.

Serov's reports are composed as collections of quotations – some expressing approval of the Soviet invasion of the Baltic States and the "establishment of Soviet power" there, and others offering critical or hostile perspectives. The reports do not specify the time, place, or circumstances of the quoted remarks; only occasional vague notes indicate that a statement was made "among workers" or "among colleagues". Given the realities in the Soviet system, it is quite possible that many of these quotations were taken out of context and presented in a way that better suited the author's purposes.

Notably, in these reports Serov did not use the propaganda terms "liberation" or "socialist revolution" to describe the occupation. Instead, he employed neutral expressions such as "measures of the Soviet government toward Lithuania, Estonia, and Latvia" or "the invasion of troops into the Baltic States".

Regarding these reports today inevitably reveals parallels with contemporary Russian propaganda narratives. Some quotations refer to the Soviet Union being "besieged by enemies", or to absurd claims that the Baltic republics were "ready

to attack us at any given moment". Others contain primitive outbursts of hatred such as "If I had the power, I would eliminate them in two moments". Soviet territorial expansion is often presented as a positive development, framed as "liberating" people from the so-called "capitalist yoke". In some instances, expansionist ambitions extend even further, with statements such as "We need the Dardanelles; then it will be time for Turkey – and later for Japan". While in 1940 such rhetoric was cloaked in communist ideology, the underlying aggressive tendencies mirror those still observable in Russian political discourse today.

It remains uncertain to what extent these statements reflected genuine public opinion of the "homo sovieticus" tendency to repeat what the authorities wanted to hear. Many of the positive statements likely originated at officially organized meetings, where "workers" were expected to express unanimous support for the Communist Party's decisions. Though this cannot be proven directly, the repetition of propaganda cliches strongly suggests such circumstances.

At the same time, the reports also include a smaller number of critical or negative comments, likely voiced in private conversations. Considering the realities of Stalinist repression – particularly in the aftermath of the Great Purge of the late 1930s – even the existence of such dissenting opinions is noteworthy. These remarks demonstrate that, beneath the outward façade of unity between party and nation, there were still individuals capable of independent judgment. However, the reports provide no indication of how widespread such attitudes were.

Overall, these reports represent a kind of surrogate "feedback" mechanism within the Soviet power structure. Until the late 1980s, the USSR lacked a free press, elections, referendums, or sociological surveys. The leadership relied on reports from lower officials, who tended to depict events not as they were, but as they were expected to be seen. Accordingly, Serov's reports emphasize positive reactions, while including fewer negative ones – implicitly reinforcing the need for the NKVD to intensify the struggle against "counterrevolutionary elements" and to maintain strict control over "anti-Soviet activities".

The original reports, typed with some handwritten annotations, were declassified in Ukraine between 2009 and 2013. The first of the three documents is signed by Serov himself, while the last two lack signatures, though spaces for them remain printed. This publication includes only the three reports concerning the Baltic States; however, many more documents of similar character exist in the former Ukrainian SSR KGB archives, covering a broader range of topics.

Keywords: occupation of the Baltic States, public reaction, propaganda narratives, NKVD, Ukrainian SSR

Iesniegts 2025. gada 15. maijā

ARHĪVU DZĪVE

LATVIJAS NACIONĀLĀ ARHĪVA SĒRIJAS "VĒSTURES AVOTI" 13. SĒJUMA PREZENTĀCIJAS UN DOKUMENTĀRĀ MANTOJUMA POPULARIZĒŠANA

2024. gada novembrī Latvijas Nacionālais arhīvs (LNA) izdeva grāmatu "Kurzemes pilsētas 19. gadsimta sākumā: Oto Hūna mantojums" Valdas Kvaskovas zinātniskajā redakcijā sērijā "Vēstures avoti". Izdevumā 864 lappusēs publicēti vācbaltiešu izcelsmes ārsta Oto Vilhelma Hūna (*Huhn*; 1764–1832) apkopotie materiāli par 11 Kurzemes pilsētām – Jelgavu, Bausku, Tukumu, Kuldīgu, Aizputi, Pilteni, Grobiņu, Liepāju, Ventspili, Jēkabpili, Jaunjelgavu. Avotu krājums būtiski papildina informāciju par 19. gs. Kurzemes pilsētu vēsturi. Šajos materiālos atrodamas ziņas par katras minētās pilsētas pārvaldi, budžetu, ekonomisko stāvokli, iedzīvotāju skaitu, sastāvu un nodarbošanos, galvenajām iedzīvotāju problēmām, skarti tādi jautājumi kā karaspēka izvietošana, nodokļu iekasēšana, ugunsdrošība, sociālā aprūpe, kā arī piedāvāti priekšlikumi, kā uzlabot katras minētās pilsētas ekonomisko situāciju.

Oto Hūns visas dzīves garumā vāca statistiskas un ģeogrāfiski topogrāfiskas ziņas par Baltijas guberņām. Publicētais materiāls ir nozīmīgs informācijas avots reģionālās vēstures izzināšanai un sniedz iespēju pētīt un salīdzināt pārvaldes problēmas dažādās Kurzemes pilsētās 19. gs. sākumā. Izdevumā ir apkopotas vērtīgas liecības par Kurzemes pilsētu dzīvi šajā laikā, ļaujot ielūkoties arī pilsētnieku ikdienā.

Oto Hūna apkopotie materiāli ir rakstīti vācu valodā un glabājas LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā Oto Hūna fondā (6810. f.). Avotu krājums ir divvalodu izdevums, ko tulkojusi un sagatavojusi LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas (DPPN) vadošā pētniece Valda Kvaskova. Izdevumu papildina LNA DPPN vadītājas un sērijas "Vēstures avoti" galvenās redaktores *Dr. hist.* Anitas Čerpinskas zinātniskais ievads, kurā lasāma Oto Hūna biogrāfija, iztirzāta apkopoto materiālu specifika un aplūkota to rašanās vēsture un nonākšana arhīva krājumā. Izdevumā publicēts bagātīgs ilustratīvais materiāls, jo Oto Hūna vāktajos materiālos atrodami arī zīmējumi, gravīras, ēku plāni un kartes.

Izdevuma "Kurzemes pilsētas 19. gadsimta sākumā: Oto Hūna mantojums" atklāšanas pasākums norisinājās 2024. gada 27. novembrī Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā.[1] Grāmatas atklāšanas vietai ir simboliska nozīme – Oto Hūns ir dzimis Jelgavā 1764. gadā un skolas gaitas uzsācis Jelgavas *Academia Petrina*.

[1] LTV1 sižets par grāmatas atklāšanas pasākumu Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā apskatāms šeit: https://replay.lsm.lv/lv/skaties/ieraksts/ltv/343086/publiceti-oto-huna-apkopotie-materiali [skatīts 13.11.2025.].

Latvijas Nacionālā arhīva direktore Māra Sprūdža grāmatas "Kurzemes pilsētas 19. gadsimta sākumā: Oto Hūna mantojums" atklāšanas pasākumā Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā 2024. gada 27. novembrī. *Pāvela Tivča foto*

Ar mērķi popularizēt avotu krājumu par Kurzemes pilsētām tika rīkoti grāmatas prezentācijas pasākumi Kuldīgas novada muzejā 2024. gada 18. decembrī,[2] Tukuma muzeja Pils tornī 2025. gada 28. janvārī, Jēkabpils pilsētas bibliotēkā 2025. gada 12. februārī un Ventspils muzejā 2025. gada 27. februārī. Vēstures avota popularizēšanas pasākumos Latvijas Nacionālo arhīvu pārstāvēja LNA direktore Māra Sprūdža, LNA direktora vietniece Ingūna Slaidiņa un DPPN vadītāja sērijas "Vēstures avoti" galvenā redaktore, kā arī grāmatas zinātniskā ievada autore *Dr. hist.* Anita Čerpinska.

Anita Čerpinska iepazīstināja klātesošos ar grāmatas tapšanas procesu, vēstures avota publicēšanas izaicinājumiem, vēsturisko kontekstu par laiku, kad šī vēstures liecība ir tapusi, kā arī ieskicēja grāmatā atrodamo informāciju par Kurzemes pilsētu un to iedzīvotāju problēmām, sniedzot iespēju dažviet saskatīt paralēles ar mūsdienu situāciju. Katrā prezentācijas norises vietā tika pievērsta uzmanība konkrētās pilsētas vēstures liecībām, ko Oto Hūns savas dzīves laikā bija savācis, iepazīstinot klātesošos ar pilsētas pārvaldi, iedzīvotājiem un pilsētas īpatnībām 19. gs. sākumā. Ventspils muzejā

[2] Skrundas televīzijas ziņu sižets par grāmatas prezentācijas pasākumu Kuldīgas novada muzejā apskatāms šeit: https://retv.lv/raksts/kurzemes-pilsetas-19-gadsimta-sakuma-arsta-oto-huna-mantojums [skatīts 13.11.2025.].

Grāmatas "Kurzemes pilsētas 19. gadsimta sākumā: Oto Hūna mantojums" atklāšanas pasākums Kuldīgas novada muzejā 2024. gada 18. decembrī.
Kuldīgas novada muzeja publicitātes foto

grāmatas prezentācijas pasākuma ietvaros visiem interesentiem bija iespēja apskatīt izstādi "Pēc kariem… Ventspils pēc 1812./1945. gada", kas sagatavota sadarbībā ar LNA Ventspils zonālo valsts arhīvu. Ar izstādi iepazīstināja LNA Ventspils zonālā valsts arhīva arhīva eksperte Inga Upaciere.

Pateicoties Oto Hūna skrupulozi vāktajiem materiāliem, kas ir saglabājušies līdz mūsdienām, LNA bija iespēja publicēt tik informatīvi bagātu vēstures avotu par 11 Kurzemes pilsētām. Šīs grāmatas prezentācija vairākās Latvijas pilsētās bija interesanta pieredze, kas bija iespējama, pateicoties sadarbībai ar LNA zonālajiem valsts arhīviem un citām atmiņas institūcijām reģionos. Latvijas Nacionālais arhīvs izsaka pateicību Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzeja direktorei Gitai Grasei un direktora vietniecei darbā ar sabiedrību Marijai Kauperei, Kuldīgas novada muzeja Krājuma un pētniecības nodaļas vadītājai Innai Rozentālei un pētniecei Kristīnei Beķerei, Tukuma muzeja direktorei Agritai Ozolai un Tukuma Pils torņa vadītāja vietniecei Paulai Stutiņai, Jēkabpils pilsētas bibliotēkas vadītājai Jēkabpils novada Galvenās bibliotēkas direktora vietniecei Renātei Lenšai, Ventspils muzeja direktorei Solvitai Ūdrei un direktora vietniekam vadošajam pētniekam Armandam Vijupam, kā arī visu minēto atmiņas institūciju kolektīviem par laipno uzņemšanu un sadarbību grāmatas "Kurzemes pilsētas 19. gadsimta sākumā: Oto Hūna mantojums" atklāšanas pasākuma un prezentācijas pasākumu organizēšanā. Paldies visiem interesentiem un vēstures entuziastiem, kas novērtēja šo unikālo vēstures avotu.

Latvijas Nacionālais arhīvs regulāri kopš 1999. gada sērijā "Vēstures avoti" izdod zinātniski komentētus un tulkotus vēstures avotus – īpaši izvēlētus dokumentu

kopumus, kas glabājas LNA krājumā no dažādiem vēstures periodiem. Tieši sabiedrības lielā interese par izdotajiem sējumiem liek turpināt iesākto un piedāvāt arvien jaunas vēstures avotu publikācijas. LNA izdotais avotu krājums "Kurzemes pilsētas 19. gadsimta sākumā: Oto Hūna mantojums" ieguva lielu sabiedrības interesi un atzinību un kļuva par sērijas "Vēstures avoti" dižpārdokli – sešsimt grāmatas eksemplāri tika "izķerti" mazāk nekā piecu mēnešu laikā.

Anete Korbi

DESMITĀS "ICARUS HORVĀTIJAS DIENAS"

No 2025. gada 26. līdz 28. martam Horvātijas pilsētā Opatijā notika starptautiskā atmiņas institūciju konference 10. "ICARUS Horvātijas dienas". Šī gada tēma bija "Kultūras mantojuma tīklojumi un virzieni – arhīvs kā stāstu un vēstures glabātājs" (*Networks and routes of cultural heritage – archives as places of stories and history*). Konferenci organizēja ICARUS Horvātija (ICARUS *Croatia*) sadarbībā ar Horvātijas Tūrisma muzeju un Horvātijas Republikas Digitālās pētniecības infrastruktūru mākslas un humanitāro zinātņu jomā (DARIAH-HR).

Konferences galvenais mērķis bija meklēt kreatīvas sadarbības iespējas atmiņas institūciju glabātā mantojuma popularizēšanai ar uzsvaru uz mantojuma ekspertu tīklošanos, komunikāciju ar sabiedrību un digitālo rīku izmantošanu kultūras mantojuma pētniecībā, reprezentēšanā un interpretēšanā. Triju dienu konferences programma bija ļoti daudzpusīga, jo referenti pārstāvēja dažādu valstu atmiņas institūcijas un starptautiskos sadarbības projektus. Pasākumi norisinājās vairākās kūrortpilsētas Opatijas viesnīcās un bija organizēti paralēlās sesijās.

Konferences atklāšanas runu teica ICARUS viceprezidente un ICARUS Horvātija prezidente Vlatka Lemiča *(Lemić*), kas konferences dalībniekus sveica ar desmito šī cikla pasākumu un norādīja, ka arī pirmā konference pirms desmit gadiem notika tieši Opatijā. Viņa aicināja baudīt programmu un savstarpēji dalīties ar idejām. Attālināti ar digitālo rīku starpniecību konferences dalībniekus uzrunāja ICARUS prezidente Igaunijas Nacionālā arhīva pārstāve Birgita Kibala (*Kibal*) un uzsvēra, ka konferences nosaukumā ietvertais "stāstu" jēdziens ir spēcīgs vārds, jo ar tā palīdzību mēs varam skaidrot sabiedrībai, kādēļ dokumenti ir jāsaglabā.

Konferences pirmo sesiju "Arhīvi un sabiedrība" atklāja ICARUS iepriekšējais prezidents Tomass Aigners (*Aigner*), kas atskatījās uz savas prezidentūras laiku no 2008. līdz 2023. gadam un referātu "Sadarbība – panākumu un attīstības atslēga" veltīja tam, lai uzsvērtu, cik arhīvu sadarbībai ir liela nozīme digitālās transformācijas laikmetā. ICARUS sadarbība aizsākās ar dažu arhīvistu vēlēšanos digitalizēt viduslaiku dokumentus, bet izvērtās par daudzpusīgu, nu jau ap 200 arhīvu sadarbību lielo datu apstrādē. Sadarbība palīdz veidot vienotu informācijas telpu, kur cilvēkiem uzzināt, kurā arhīvā viņiem jāmeklē viņus interesējošie dokumenti. Sadarbību veicina arī ekonomiskie apsvērumi, jo digitalizācija ir naudas ietilpīgs pasākums, kas prasa plašu IT speciālistu piesaisti, bet

dalīta infrastruktūra samazina izmaksas katram partnerim. T. Aigners uzsvēra arī to, ka ikkatra atsevišķa arhīva dokumenti nepastāv paši par sevi. Tie ir saistīti ar konkrētām vietām, ēkām, cilvēkiem. Modernās tehnoloģijas palīdz to visu sasaistīt, veidojot jaunu izpratni, palīdz arhīva apmeklētājiem savstarpēji apmainīties ar pieredzi un var stimulēt kopienas iesaisti arhīva misijas īstenošanā, tādējādi radot lielāku piederības sajūtu un identitātes apzināšanos.

Slovēnijas Slāvu kultūru foruma viena no dibinātājām Andreja Rihtere (*Rihter*) atskatījās uz foruma 20 gadu jubileju, norādot, ka pēc 20. gs. 90. gados pieredzētajiem Dienvidslāvijas kariem sabiedrībai Balkānu reģionā, par kura problēmām daudzām valstīm ir maz izpratnes, bija jāmeklē veidi, kā atjaunot sabrukušās savstarpējās attiecības. Slāvu kultūras forums bija mēģinājums veidot muzeju tīklu, kas rūpētos par kopīgā kultūras mantojuma saglabāšanu. Piranova ir jauns foruma projekts – starptautisks mantojuma pētniecības centrs, kura mērķis ir apvienot pētniekus, mākslinieku, studentus un kuratorus mākslas un muzeoloģijas jomā, lai tie varētu pilnvērtīgi strādāt ar kultūras mantojumu, izmantojot inovatīvas metodes. Piranova organizē tematiskus kolokvijus un vasaras skolas, kas orientējas uz konkrētām auditorijām. Piemēram, 2024. gada vasaras skola bija veltīta muzeju un zaļās domāšanas sasaistes meklējumiem. Šādi tiek veidotas izglītības un mācību programmas ar mērķi popularizēt slāvu kultūru, veidot izpratni par kultūras mantojuma nozīmi un sasaistīt kultūras mantojuma jomu ar citiem ekspertiem un zinātņu nozarēm.

Ungārijas elektroniskās datubāzes *Arcanum* pārstāvis Elēds Bisaks (*Biszak*) stāstīja par desmit gadus ilgo *Arcanum* pieredzi kultūras mantojuma digitalizācijā, kas aizsākās ar nelielu ungāru dzejas un ģeoreferencētu karšu materiālu padarīšanu pieejamu digitālajā vidē. Tagad tā ir lielākā digitalizētu avīžu datubāze Balkānu reģionā, kur pārsvarā atrodami ungāru un rumāņu laikraksti, bet ir arī čehu, vācu, bulgāru, krievu, albāņu periodika. Katru mēnesi šai kolekcijai pievienojas aptuveni 2 miljoni jaunu ieskenētu lapu. Tekstos var meklēt interesējošus vārdus vai frāzes un lietot *Google Translate rīku*. Tiek lietoti jaunākie mākslīgā intelekta meklēšanas rīki, piemēram, atpazīstot sejas. Projektā nākotnē tiks iekļauta Padomju Savienības laika prese un turpināts darbs pie Balkānu reģiona preses digitalizācijas.

Sesijā "Kultūras mantojums un digitālā transformācija" uzstājās digitālā kultūras mantojuma portāla *Europeana* pārstāve un Eiropas Arhīvu portāla tehniskā direktore Kerstina Arnolda (*Arnold*), kura uzsvēra, ka viņas kūrētie portāli paredzēti pieejamības veicināšanai. Pašlaik viena no galvenajām tematikām Eiropas Savienības projektos ir tūrisms, un tās tiek izvēlētas, lai radītu papildu interesi. Tūrisms bieži ir saistīts ar kultūras mantojuma vietu apmeklēšanu un kolekciju apskati, kas liecina par šo sektoru ciešo saikni. Starptautiskie projekti padara kultūras mantojumu pieejamu agrāk nesasniedzamām grupām, nodrošina kvalitāti un standartizē datu apstrādi, lai lietotāji varētu droši paļauties uz šiem materiāliem un tie paliktu ilglaicīgi pieejami.

Latvijas Nacionālā arhīva Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas pētniece Anete Korbi kopā ar nodaļas vadītāju Anitu Čerpinsku prezentēja referātu "Trīs aktuālie Latvijas Nacionālā arhīva projekti – stāstu stāstīšanai un mūsu vēstures bagātināšanai" (*Three recent projects of the National Archives of Latvia – telling stories and enriching our history*). Referāts bija veltīts trīs pēdējiem nodaļas publikāciju projektiem, un tās ir 2024. gadā iznākušās grāmatas "Latvijas Satversmes sapulce deputātu

Latvijas Nacionālā arhīva pārstāves konferencē "ICARUS Horvātijas dienas" Opatijā. No kreisās: LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja Anita Čerpinska, vadošā pētniece Aiga Bērziņa-Kite un pētniece Anete Korbi

biogrāfijās, 1920–1922" un "Kurzemes pilsētas 19. gadsimta sākumā: Oto Hūna mantojums", kā arī 2025. gadā plānotais izdevums par Latvijas Sieviešu organizāciju padomes darbību starpkaru periodā. A. Korbi uzsvēra, cik apjomīgs pētnieciskais darbs tiek ieguldīts šo izdevumu sagatavošanā un katra izdevuma popularizēšanai tiek lietotas citas metodes. Satversmes sapulces deputātu biogrāfijas LNA atklāja Latvijas Saeimas namā, un tām līdztekus bija sagatavota arī ceļojošā izstāde, kas pabijusi vairākās iestādēs un skolās. Izdevumu par Kurzemes pilsētām LNA prezentēja vairākos muzejos un bibliotēkās, tā popularizējot izdevumu vietās, par kurām stāstīts ārsta Oto Hūna grāmatā. Izdevumu par sieviešu organizāciju darbību papildināja 2025. gada personalizēts plānotājs ar attēliem, citātiem un stāstiem par sieviešu darbību neatkarīgajā starpkaru Latvijā. Pēc izdevuma iznākšanas plānota virtuālās izstādes sagatavošana. A. Korbi norādīja, ka gan izdevumi, gan to popularizēšanas pasākumi bagātina izpratni par Latvijas vēsturi un to materiālu klāstu, kas pieejams plašākai publikai.

Igaunijas Nacionālā arhīva pārstāves Edita Eskora (*Eskor*) un Līsi Pabstela (*Pabstel*) ar referātu "No glabāšanas uz stāstu stāstīšanu" vēstīja par to, ka digitālais laikmets padarījis arhīvu ne tikai par dokumentu glabātāju, bet arī par dinamisku telpu vēstures atdzīvināšanai. Igaunijā arhīvs ir pakļauts Izglītības un zinātnes ministrijai, tāpēc liela uzmanība ir pievērsta apmācības programmām skolas vecuma bērniem un studentiem. Arhīvpedagoģijas programmas aizsākts izstrādāt 2005. gadā, un šajā jomā Igaunijas arhīvos strādā četri cilvēki, divi no tiem Tartu. Četrdesmit dažādas nodarbības paredzētas stāstīšanai par arhīva vēsturi un darbību, ko papildina interaktīva darbošanās ar arhīva materiāliem, piemēram, dzelzs sastāvdaļu meklēšana tintē vai dokumentu restaurācija. Visas šīs aktivitātes paredzētas, lai mācītu bērniem kritiski domāt un analizēt pieejamo informāciju. Arhīva telpās izvietota arī pastāvīgā ekspozīcija par arhīva tematiku, ko var apmeklēt cilvēki ar kustību ierobežojumiem. Teksti lasāmi arī braila rakstā.

Ungārijas Nacionālā arhīva pārstāvis Reiss Čaba (*Csaba*) stāstīja par Austroungārijas impērijā laikā no 19. gs. vidus līdz 20. gs. sākumam veidotām kadastrālām kartēm, kas glabājas speciālos karšu arhīvos un ir svarīgs avots reģionālā līmenī, kaut arī kolekcija nav pilnībā saglabājusies. Kopš 2008. gada Ungārijas arhīvs digitalizē šos materiālus, kārtojot pēc impērijas laika iedalījuma, un veido kadastrālo mērīšanu veikušo inženieru biogrāfisko datubāzi. Šīs datubāzes aktīvi izmanto pašreizējie zemju īpašnieki.

Sesiju "Arhīvi kreatīvajā praksē" aizsāka *FamilySearch* projekta pārstāvis Tomass Hengsts (*Hengst*) ar referātu "Digitālā transformācija ar *FamilySearch* – lietošanas gadījumi, darbplūsmas un stratēģijas". Viņš stāstīja, ka *FamilySearch* ir lielākā bezpeļņas organizācija, kas nodarbojas ar arhīvu materiālu digitalizāciju. Tā bijusi iesaistīta 11 tūkstošos projektos 170 valstīs. Portālam *FamilySearch* ir 70 miljoni lietotāju. Katrā no gadījumiem bijis nepieciešams vienoties ar arhīva pārstāvjiem, kas un kā tiks digitalizēts. Prioritāri ir dokumenti ar masveida personu datiem – iedzīvotāju reģistri, metriku grāmatas, adrešu grāmatas, migrācijas dokumenti, pases, pensiju lietas utt. Digitalizācijas procesa izaicinājumi ir iesējumi un saglabāšanās stāvoklis, bet pēc tam – datu zudumi un nepieciešamība migrēt datus uz jaunām glabāšanas platformām. Noslēgumā T. Hengsts uzsvēra portāla *FamilySearch* misiju, kas vērsta uz sabiedrības dziedēšanu caur savu sakņu apzināšanos.

Boruts Batageļs (*Batagelj*) no Ceļes vēstures arhīva Slovēnijā prezentēja sadarbībā ar citiem arhīviem vairāku gadu garumā realizēto projektu, kura iecere ir apvienot

Eiropas Savienības arhīvus, demonstrējot to materiālus par kādu kopēju tēmu. Katru gadu šo projektu realizē starptautiskās Arhīvu nedēļas ietvaros, lai uzsvērtu arhīvu nozīmi sabiedrībā. Projekta autori lūdz Eiropas Savienības arhīviem atsūtīt attēlu no kolekcijas un aprakstu par to. Jaunākais 2024. gada sējums bija veltīts demokrātijas tēmai. Referents uzsvēra, ka 23 Eiropas arhīvu izvēle dokumentu atlasē liecina gan par kopējo, gan atšķirīgo valstu pieejā. Bija pārstāvēti 15.–21. gs. dokumenti, kas reprezentēja sieviešu vēlēšanu tiesību jautājumu, citi liecināja tieši par demokrātijas trūkumu, citi – par valstu izeju no diktatoriskiem režīmiem. Baltijas valstis izcēlās ar to, ka visas iesūtīja materiālus par neatkarības atjaunošanu laiku 20. gs. 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā. Līdz ar publikāciju tika veidota arī ceļojošā un virtuālā izstāde, prezentējot attiecīgos dokumentus dažādām auditorijām. Šo pasākumu virsmērķis bija parādīt arhīvu nozīmi liecību par demokrātiskiem principiem glabāšanā un brīvas pieejas nodrošināšanā, kas veicina sabiedrības zināšanu pieaugumu par pilsoņu tiesībām un Eiropas kolektīvo identitāti.

Viena no konferences organizatorēm V. Lemiča atgriezās auditorijas priekšā ar referātu "Arhīvi *Creative Europe* projektos". Viņa stāstīja par to, ka pēdējās desmitgadēs arhīvi ir kļuvuši aktīvāki jaunu pakalpojumu piedāvāšanā sabiedrībai un modernizējuši tradicionālos veidus komunikācijā ar sabiedrību, piemēram, izstāžu, arhīvpedagoģijas un publikāciju jomā. Neskatoties uz to, V. Lemiča uzskata, ka publiskajā telpā arhīvi no atmiņas institūcijām ir vismazāk redzami. *Creative Europe* programmas piedāvā iespējas arhīviem izstrādāt jaunus veidus, kā stāstīt sabiedrībai par sevi, kombinējot tehnoloģiskās iespējas un vēsturi, un kā iesaistīt kopienu. Tomēr šī sadarbība prasa starpdisciplināru pieeju un komunikāciju. V. Lemiča minēja vairākus Eiropas Savienības projektus, kuros būtu bijis vērts iesaistīties arhīviem, lai citas institūcijas nepārņemtu to funkcijas. Viņa minēja arī aktīvu projektu piemērus ar arhīvu iesaisti, kā E-ROUTES (*Time travel routes through Europe*) un AToM (*Archives and Traces of Migration*).

Horvātijas Valsts arhīva Varaždinā pārstāve Sonja Galina (*Galina*) stāstīja par projektu "Bagātinot *Europeana* ar sabiedriskās zinātnes un mākslīgā intelekta palīdzību: ielūkoties 19. gadsimtā", kas bija aktīvs no 2021. līdz 2023. gadam. Projekts norisinājās sadarbībā ar Humanitāro un sociālo zinātņu fakultāti Zagrebā. Projekta laikā arhīva darbinieki digitalizēja arhīva materiālus no vairākiem personīgajiem un ģimenes fondiem, sagatavoja metadatus un izpildīja visus citus priekšnosacījumus, lai materiālus nosūtītu uz *Europeana*, un 434 dokumentu transkribēšanā piedalījās 46 studenti. Tekstus izmantoja mākslīgā intelekta apmācībā rokrakstu lasīšanā. Labākie ieguva balvas.

Pirmās dienas referātus noslēdza Budapeštas pilsētas arhīva (Ungārija) pārstāvis Ištvāns Keņerešs (*Kenyeres*), kas stāstīja par arhīva organizētiem piknika pasākumiem arhīva popularizēšanai. Budapeštas pilsētas arhīvs dibināts 1901. gadā un kopš 2004. gada atrodas jaunā ēkā. Kopš 2017. gada arhīvs sadarbībā ar Ungārijas Arhīvistu biedrību organizē Arhīva piknikus – pasākumu, ko piesaista Starptautiskajai arhīvu dienai jūnijā. Šie pasākumi ir domāti, lai plašākai publikai vēstītu par arhīvu darbu un sapratni par to nozīmi, ļaujot sabiedrībai komunicēt ar arhīvistiem. Mērķauditorija ir bērni. Arhīvs pasākumus rīko savā pagalmā un piedāvā dažādas aktivitātes, muzikālus priekšnesumus, ekskursijas pa arhīvu un ēdināšanu. Šos pasākumus apmeklē vidēji 600 līdz 700 cilvēku vienā reizē.

Otrajā konferences dienā referenti dalījās paralēlās sesijās, tādēļ nebija iespēja dzirdēt visus referātus. Izvēle bija par labu tiem, kas tika prezentēti angļu valodā. Mariboras provinces arhīva Slovēnijā pārstāve Nina Gostenčnika (*Gostenčnik*) stāstīja par Slovēnijas virtuālo arhīva lasītavu, kas darbojas kopš 2010. gada. Slovēnijas Republikas arhīvs un seši reģionālie arhīvi tajā ievietoja lielākoties uzskaites sarakstus, kas aptver vairāk nekā 2 tūkstošus fondu. Papildus tiem iespējams skatīties arī digitalizētas glabājamās vienības, piemēram, pilsētu pārvalžu sēžu protokolus, ēku plānus un kartes. Faili ir pieejami jpg formātā, bet pēc klientu pieprasījuma viņiem var izsniegt arī lielākas izšķirtspējas tiff failus. Pati lapa ir pieejama arī angļu valodā, tomēr meklēšanas iespējas ir tikai slovēņu valodā. Lai gan lasītāji aktīvi izmanto digitālo lasītavu, lielākā daļa lietu jānāk skatīties uz arhīvu oriģinālā.

Čačakas pilsētas bibliotēkas (Serbija) pārstāvis Bogdans Trifunovičs (*Trifunović*) bija veicis interesantu pētījumu, apzinot, cik plaši Serbijas atmiņas institūciju digitālās kolekcijas ir lietotas kā atsauču materiāls enciklopēdijas *Wikipedia* šķirkļos, kas saistīti ar Rietumbalkānu vēstures tēmām. Referents secināja, ka Serbijā veidotās lapas par vēsturi ir vairāk uz Serbiju orientētas, bet Horvātijas šķirkļi ir vispārīgāki un to ir daudz mazāk nekā serbu šķirkļu. Runājot par šķirkļu atsaucēm, uz atmiņas institūciju digitālajām kolekcijām atsaucas samērā reti. Viena no plašāk izmantotajām horvātu digitālajām kolekcijām ir Horvātijas Nacionālās bibliotēkas vietne enciklopedija.hr, ko bieži izmanto arī Bosnijas un Hercegovinas veidotie šķirkļi. Kopumā referents secināja, ka šķirkļiem pievienotas daudzas neejošas saites.

Horvātijas Etnogrāfijas un folkloristikas institūta pārstāve Koraļka Kuzmana-Šlogara (*Kuzman-Šlogar*) referātā "Kultūras mantojuma digitalizācija – starp inovācijām un atbildību" mēģināja izgaismot digitalizācijas "ēnas puses". Viņa uzsvēra, ka digitalizācijas pamatā ir atlase, bet metadatu sagatavošana dod iespēju interpretācijām, tāpēc ir ļoti būtiski, kas un kā veic šo atlasi un interpretāciju. No konteksta izņemti materiāli var radīt kļūdainus priekšstatus par procesiem, un materiāli digitālā telpā ir pārstāvēti fragmentāri. Galvenais runātājas secinājums: atmiņas institūcijām ir jāapzinās, ka atlase nekad nav neitrāla, tāpēc ir jāatceras par ētiskajiem aspektiem un to, ka, vienu izceļot, cits tiek aizmirsts.

Budapeštas pilsētas arhīva pārstāvis Bālints Ternovācs (*Ternovácz*) stāstīja, ka viņa arhīvs jau gadiem bijis aktīvs *Facebook, Instagram* un *TikTok* vietnēs, bet kopš 2024. gada februāra arhīvs veido arī raidierakstu kanālu *Spotify* un *YouTube* tīklos. Tā mērķis ir popularizēt arhīva zinātnisko darbu. Jauna epizode raidierakstam parādās katru otro nedēļu, un katru reizi epizodē ir intervijas ar diviem arhīva darbiniekiem, kas stāsta par saviem pētījumiem arhīvā.

Austrijas digitālās kultūras mantojuma vietnes openglam.at pārstāve Silvija Petrovica-Majere (*Petrovic-Majer*) stāstīja par nelielu pilsētu Austrijā Ibsu (*Ybbs*), kurā pilsētas būvvēstures materiāli, mutvārdu vēsture un performance tiek digitalizēti un pieejami vietnē *Europeana*. Projektu piedāvā pilnīgi jaunu prezentēšanas formu, ko plānots saglabāt arī jaunajam pilsētas muzejam. Projektu organizēja darba grupas, kurās cilvēki varēja dalīties ar pieredzi par vēstures artefaktiem vai performēt publiskajā telpā, lai popularizētu arhīvu un dziļāk saprastu pilsētas vēsturi.

Horvātijas zinātņu un mākslas akadēmijas pārstāve Jasenka Ferbere-Bogdana (*Ferber-Bogdan*) prezentēja projektu, kas saistīts ar vēstures profesora Antuna Bauera

(*Bauer*; 1911–2000) devuma popularizēšanu. Viņš līdzdarbojies vairāku kultūras mantojuma iestāžu dibināšanā un vadīšanā, tādēļ, lai izceltu viņa ieguldījumu šajā jomā, akadēmija veidoja virtuālu izstādi un organizēja tiešsaistes konferenci, kuras referātu kopsavilkumi publicēti elektroniskā veidā. A. Bauera savāktie materiāli tika ievietoti speciālā repozitorijā. Digitālo rīku izmantošana nodrošināja pieejamību plašākai publikai nekā klātienes pasākumi.

Horvātijas Zinātņu un mākslas akadēmijas Tūrisma un telpas zinātniskās padomes locekle Romana Lekiča (*Lekić*) referēja par literatūru kā vienu no tūrismu virzošiem faktoriem, kas mudinājusi cilvēkus uz ceļošanu jau vairāku gadsimtu garumā. Rosināt uz ceļošanu var skaisti dabas apraksti, ar iecienīta autora biogrāfiju saistītu vietu apmeklēšana vai tieši pašā literatūras darbā minētu vietu apskate. Daudzas vietas izmanto šos faktorus, lai piesaistītu tūristus, ko visprecīzāk demonstrē memoriālie muzeji un tematiskie maršruti. Viena no slavenākajām sievietēm reģionā, kas iedvesmojusi un interesējusi tūristus, ir pirmā horvātu žurnāliste un cīnītāja par sieviešu tiesībām Marija Juriča-Zagorka (*Jurić-Zagorka*).

Vairāki referāti bija saistīti ar atskaitīšanos par projektu *E-Routes* un *Archives and Traces of Migration* virzību un uzsvēra nepieciešamību apzināt dažādās valstīs izkaisītos materiālus par migrāciju kopējās Eiropas vēstures kontekstā.

Konferences dalībniekiem bija iespēja apmeklēt ekskursiju Horvātijas Tūrisma muzejā vienā no pirmajām Opatijā uzceltajām villām ar nosaukumu "Angolina". Muzejs atrodas pie unikāla parka ar tādu pašu nosaukumu. Tajā aug ap 150 sugu augu no visas pasaules. Austroungārijas aristokrāti sāka celt Opatijā villas 19. gs. otrajā pusē, kad šī pilsēta no neliela zvejnieku ciema pārvērtās par kūrortu ar neskaitāmām viesnīcām. Kopš tā laika tūrisms ir bijis viens no šī reģiona ekonomiskās attīstības stūrakmeņiem un daudz ko noteicis kultūras mantojuma attīstībā. Pašlaik muzejs cenšas būt diskusijas rosinātājs par tūrisma ilgtspējību un kultūras mantojuma saglabāšanu, jo tūrisms nodrošina ap 20 % no Horvātijas iekšzemes kopprodukta. Ekskursijas laikā konferences dalībnieki varēja noskatīties filmu par Opatiju no sociālistiskās Dienvidslāvijas perioda.

Kopumā konferences dalībnieki demonstrēja, kā ar lielākiem vai mazākiem resursiem, lokāli vai starptautiski sadarbojoties, iespējams stāstīt sabiedrībai par arhīva nozīmi vēstures apzināšanā un identitātes izpratnē, un cik svarīgi ir digitālajā laikmetā izmantot jaunās tehnoloģijas, lai padarītu dokumentāro mantojumu maksimāli pieejamu interesentiem. Arhīvi šeit tika parādīti kā vieni no galvenajiem kolektīvās atmiņas uzturētājiem un neaizvietojamiem dokumentārā mantojuma glabātājiem, kam tikai jāatrod visoptimālākie veidi, kā par to vēstīt sabiedrībai. Konference ir ideāla platforma, lai dalītos ar pieredzi, iedvesmotos un kopā ar citiem atmiņas institūciju pārstāvjiem meklētu partnerus jauniem projektiem.

Anita Čerpinska

A COMMON EUROPEAN STORY THROUGH ARCHIVAL HERITAGE: IMAGE 4 DEMOCRACY (PUBLICATION AND EXHIBITION)

The project *Image 4 Democracy* represents a significant and efficient example of European archival cooperation. Conceived within the framework of the International Archives Week Challenge, it brought together a wide range of archival institutions from across Europe to explore and present the historical pathways that have shaped democratic societies. The International Archives Week Challenge was first launched in 2020 on the initiative of two editors, Dr. Rik Opsommer (Town Archive of Ieper, Belgium) and Dr. Borut Batagelj (Historical Archive Celje, Slovenia). The latest culmination of this collaboration is the 2024 publication *Image 4 Democracy*, a volume that showcases selected archival materials from participating countries, each offering a unique lens into the struggles, victories, and transformations that have defined both national histories and Europe's democratic landscape.

The publication, released in both electronic and printed formats, serves not merely as a catalogue of documents but as a rich narrative tapestry connecting diverse experiences of democracy. It highlights moments of hope, resistance, change, and resilience, presenting them side by side to emphasize the shared aspirations and challenges that transcend national borders. By compiling electoral registers, photographs of mass demonstrations, images of pivotal elections, personal testimonies, medieval charters, and even webpages, *Image 4 Democracy* presents a powerful visual and documentary account of democracy's unfolding journey across Europe.

Archival material from across Europe reveals striking examples of how democracy has been fought for, established, challenged, and reimagined. The Austrian (Styirian) Archive selected a photograph symbolizing the fall of the Austro-Hungarian Empire and the birth of the Austrian Republic in 1918, a moment of both hope and uncertainty. The Town Archive of Ypres in Belgium presents the 1824 electoral register, which shows how the right to vote was once so limited; of the 14,000 inhabitants of this Flemish city, only 154 wealthy men had the right to vote. The Central State Archives in Sofia, Bulgaria, selected a photograph from a mass rally at Eagle's Bridge in Sofia on June 7, 1990, one of the largest in the country's history, held just before the first democratic elections that led to constitutional reform and the founding of the modern Bulgarian Republic.

The Croatian State Archives for Međimurje in Štrigova selected a poster from the 1963 elections for the representative of the Čakovec district to the Croatian People's Assembly during the period of socialist self-management. Although these elections functioned largely as a formal confirmation process, the poster highlights the specific political context of the time, when legislative institutions operated as extensions of the Communist Party and democratic freedoms were limited.

The Cyprus State Archives in Nicosia feature posters and photographs of the two candidates – Archbishop Makarios and lawyer Ioannis Clerides – in the first presidential elections of the Republic of Cyprus in 1959. The Czech State District Archive in Cheb showcases a peace treaty from 1412, signed in the town, calling for mutual assistance and peace across the region.

The cover of the publication "Image 4 Democracy", 2024

The Latvian State Archives in Riga and the Estonian State Archives in Tallinn both highlight the historic Baltic Way of August 23, 1989, when nearly two million people formed a human chain stretching from Tallinn to Vilnius. This unprecedented act of peaceful protest united Estonia, Latvia, and Lithuania in their shared pursuit of independence from Soviet rule. Rooted in memory and nonviolent resistance, it became a defining moment in the modern national identities of the three Baltic States. The inclusion of this event by both archives underscores their central role in the broader European struggle for freedom and the enduring importance of collective action in the face of oppression. Ultimately, these stories demonstrate how archival materials not only preserve historical facts but also embody the emotions, ideals, and courage of those who fought for their democratic future.

The Finnish State Archives in Helsinki selected a protocol from the Finnish Imperial Senate, outlining preparations for the country's first general elections in 1906. These elections, held in 1907, were historic in granting full suffrage to both men and women for the first time, resulting in the election of 19 women to the newly formed unicameral parliament. The Municipal District Archive of Saint-Omer in France presents a 1984 drawing by Jack Robert depicting the protest rally of May 24, 1968 – part of the wave of political and social upheaval that defined that transformative year in France and beyond.

The General State Archives of Greece, through their central office in Athens, provide reproductions of electoral materials from various political parties used during the first parliamentary elections of November 1974, which marked the end of the seven-year military junta. The District Archive Service in Waterford, Ireland, features a photograph

of Lieutenant William Redmond with his supporters before the 1918 elections. Amid a period of great political tension, Redmond was elected as a candidate for the Irish Parliamentary Party – a seat previously held by his father and later by his wife in 1932.

The State Archives in Gorizia, Italy, present a letter dated November 13, 1945, from the mayor of Gorizia to the president of the regional administration, reporting on the conditions and efforts to restore buildings damaged during World War II. The Regional State Archives in Kaunas, Lithuania, display a 1990 poster from the Lithuanian Reform Movement, symbolized by the medieval knight Vytis breaking through the wall of occupation – a powerful emblem drawn from the national coat of arms that became synonymous with Lithuania's regained independence.

The City Archive of Luxembourg presents a proclamation dated December 10, 1944, declaring that "Luxembourg is free and democratic again" and calling for national reconstruction following the Nazi occupation. The Hungarian County Archives in Kecskemét contribute a 1945 propaganda leaflet from the Social Democratic Party, produced during a brief period of optimism for democratic reform that was soon overshadowed by the growing dominance of Soviet influence. The National Archives of Malta feature a ballot from 1867, in which voters selected three candidates, illustrating the early development of the island's electoral process. The City Archive of Aschaffenburg in Germany offers a distinctive interpretation of democracy from an archival perspective. With the presentation of the Civil Archive Online platform, launched in summer 2024, it reflects on archives as a point of intersection between legal security and access to heritage, managed through a professional, non-profit archival system.

The Regional Historical Center in Eindhoven, the Netherlands, presents an election pamphlet from 1905, demonstrating how women were involved in influencing electoral decisions even before they had the right to vote. The pamphlet highlights social issues such as the lack of access to clean drinking water and higher education, which were used to persuade male voters. From Poland, the Central Archives of Historical Records in Warsaw presents the *Constitution for Europe* (1831), a visionary treaty calling for permanent alliances among enlightened nations. Written by Wojciech Bogumil Jastrzebowski, it argued that the fate of nations should be decided by all people, not just monarchs, and proposed a multinational federation that respected national identities, freedom of movement, and equality for marginalized groups like Jews and Romani people.

The Portuguese National Archives Torre do Tombo presents a dramatic photograph taken on Freedom Day, April 25, 1974, in Lisbon, when democratic revolutionary forces staged the coup that brought an end to the fascist regime of António de Oliveira Salazar. The Historical Archives of Celje in Slovenia contributes a photograph by Edo Einspieler, taken during the first multiparty elections on April 8, 1990, at a polling station in Trnovlje near Celje. In the image, a portrait of Yugoslav President Josip Broz Tito hangs above the ballot box. These elections marked a significant step in Slovenia's path toward democratization and independence, serving as the last elections formally held under the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The image symbolizes a turning point, but also the long-term processes and transitions that shape such monumental changes. The Spanish State Archives, represented by the General Administration Archive in Madrid, features a photograph from the June 15, 1977, elections, the first held since 1939, when political parties could once again freely participate in the election of both the Senate and Congress,

The exhibition at the Nova Gorica Library
(*Goriška knjižnica France Bevka*) in Slovenia. May, 2025

marking the end of Francisco Franco's authoritarian regime. In total, 23 single archives from 23 EU member states took part in the *Image 4 Democracy* project.

In addition to the Europe-wide publication in English, the Historical Archives of Celje prepared a localized Slovenian version of the project under the title *Podobe demokracije* (*Images of Democracy*). This Slovenian adaptation embraced the spirit of the broader European initiative while reinterpreting it for a local audience through a special exhibition. The exhibition *Podobe demokracije* was financed by the Celje Youth Center (*Celjski mladinski center*) and its Europe Direct Savinjska information office. Collaboration with the Celje Youth Center proved instrumental in creating a dynamic, youth-oriented environment for the exhibition.

Workshops, discussions, and guided tours organized alongside the exhibition encouraged younger audiences to connect historical struggles for democracy with contemporary issues such as civic participation, freedom of expression, and social justice. Further outreach initiatives included the installation of the exhibition at a shopping center in Murska Sobota, bringing the images and stories of democracy directly into public spaces and reaching audiences beyond traditional museum and archive visitors. By situ-

The publication “Image 4 Democracy” (PDF)

The exhibition “Image 4 Democracy” at the Historical Archives of Celje in Slovenia. Virtual tour

ating historical materials in everyday environments, the organizers reinforced the message that democracy is not a distant, abstract concept but a living, shared experience that continues to shape and depend on everyday citizens.

An important milestone for the project will take place in the spring and autumn of 2025, when the exhibition will be included in the European Capital of Culture 2025 program, hosted in Nova Gorica. In May, the exhibition will be displayed at the Nova Gorica Library (*Goriška knjižnica France Bevka*), and in September it will cross the border to Italian Gorizia, where it will be shown at the Lojze Bratož Cultural Center. The partner for this exhibition is also the State Archives in Gorizia (*Archivio di Stato di Gorizia*), which has been participating in the International Archives Week Challenge since 2020.

Through both the publication *Image 4 Democracy* and the local exhibition *Podobe demokracije*, the project powerfully demonstrated the central role archives play not only in preserving history but also in fostering democratic consciousness. It showed that the story of democracy is a story of people – of their courage, aspirations, setbacks, and perseverance – and that by safeguarding these stories, archives contribute actively to building informed, engaged, and resilient societies.

At a time when democratic values are increasingly being questioned and challenged around the world, projects like *Image 4 Democracy* and *Podobe demokracije* serve as vital reminders of the struggles required to achieve freedom and the ongoing responsibility to defend it. They remind us that democracy is a living process – one that depends on memory, critical reflection, and continuous engagement by all generations.

Heartfelt thanks are extended to all the archives and institutions that contributed their materials, time, and energy to make this project a success. Their efforts have created a shared European memory that speaks across borders and generations, inspiring continued commitment to the democratic values that underpin our common future.

Borut Batagelj

FROM STORAGE TO STORYTELLING: EDUCATIONAL WORK AT THE NATIONAL ARCHIVES OF ESTONIA

In the digital age, archives have the potential to be more than just repositories of documents – they could become dynamic spaces where history comes to life. At the National Archives of Estonia's Archival School, we foster curiosity, encourage source-based historical thinking, and help students understand how the past is constructed, interpreted, and preserved. Through interactive educational programs, hands-on workshops, and the new permanent exhibition, we seek to explore how historical sources might be used to create meaningful connections with students and the wider public. This reflects a broader international development, particularly in university archives, where the focus has shifted from traditional lectures and collection overviews to more hands-on, experimental approaches that engage students in the active use of primary sources.[1]

The National Archives of Estonia. The National Archives of Estonia is the center of archival administration in the country, with departments in four different cities. Its main task is to ensure the preservation and accessibility of society's written memory and documented cultural heritage for current and future generations.

As in most archives, our three primary functions are collecting, preserving, and providing access to documents. However, we believe that archival education is an essential addition that brings further value to these core tasks.

Archival Education. Archival education in Estonia began in 2005. Its mission is to introduce archival collections to a wider audience and attract more people to the archives. Our aim is to cultivate a broader awareness of the archival field – its functions, significance, and potential as a resource for both personal inquiry and collective memory. Currently, four archival educators work at the National Archives – two in Tartu and two in the capital, Tallinn.

Like museum education, archival education shares the broader goals of supporting formal learning, fostering curiosity, and contributing to lifelong learning. Research has shown that introducing young people to cultural institutions helps to build a foundation for sustained cultural engagement.[2] Archives – just like museums – can offer alternative learning environments that provide emotional, experiential, and interdisciplinary enrichment.[3] These programs support formal curricula, encourage the integration of various subjects, and promote critical thinking, creativity, and value-based learning in authentic settings.[4]

Reaching Schools: Archives' School and Guided Tours. Our main educational focus is on school students and teachers. To support them, we have developed a dedicated

---

[1] Farry, Colleen (2022). Experiential Learning in the Archives: Case Studies in Digital Humanities Pedagogy for Undergraduate Research. *Pennsylvania Libraries: Research & Practice*, 10(2).

[2] Mathiesen, Marit (2016). *Õpetajate suhtumine muuseumisse õpikeskkonnana: Pärnu Muuseumi näitel*. Tartu: Tartu Ülikool, p. 3.

[3] Ibid., p. 9; Uusmaa, Sireli (2012). *Muuseum kui formaalharidust toetav õppekeskkond* (Magistritöö). Tallinn: Tallinna Ülikool, p. 58.

[4] Uusmaa, S. *Muuseum kui formaalharidust toetav õppekeskkond,* pp. 58, 59, 64.

online platform called *Archives' School*, where all our educational programs are available to schools at no cost.

Statistics from 2024 show that excursions are the most popular program we offer. Guided tours include stories about the archive's history, our collections, various fields of archival work, and the people behind the scenes. The participants in these tours are roughly evenly split between adults and children. For schools located farther away, we also offer interactive live virtual tours via Zoom. Using mobile phones, our educators guide students through the archive in real time, allowing classroom-based participants to engage directly, ask questions, and experience the archive from a distance.

The most recent statistics from the spring semester of 2025, however, show that archival lessons – curriculum-based sessions using historical documents, held in the archive itself – have become just as important as tours in terms of popularity and educational impact. These lessons form the core of our educational programming and reflect our commitment to active, inquiry-based learning.

Learning Through Original Sources: Archival Lessons. We currently offer 40 different archival lessons covering a wide range of topics. Most of our educational programs are designed for students from grade 5 through the end of upper secondary school (ages 11–19), but we also frequently host vocational school groups as part of their subject-specific courses.

In recent years, our Tallinn-based educators have developed programs specifically for younger, primary school students. These new lessons – designed for early learners – have been warmly received and are now regularly visited by many classes.

In Tartu, one of our most popular lessons for grade 5 students is an introductory session that opens the door to the world of archives. This is often the first time students visit us, as history becomes part of the curriculum – an ideal moment to introduce them to memory institutions and the basics of archival work.

For older students, lesson topics include manors and serfdom in the 18th and 19th centuries, the Estonian Age of Awakening, the independence movement, architectural history, and Soviet propaganda.

The archive is a unique and powerful learning environment – and our collections are at the heart of why we teach. For us, using original archival materials is not optional but essential: they provide direct access to the past and allow students to form their own interpretations based on authentic evidence.

Whenever possible, we include original documents in our lessons. In cases where materials are too fragile to be handled, we display them briefly and provide high-quality facsimiles for student use. This approach enables students to engage closely with sources while preserving the originals for future generations.

We work with a variety of materials, including personal letters, protocol books, blueprints, historical maps, photographs, and films. Working with primary sources fosters critical thinking, encourages inquiry, and helps students develop deeper historical understanding by analyzing diverse perspectives and evidence, rather than relying solely on secondary interpretations.[5]

[5] Cayley, Seth (2024, October 1). Why are primary sources important in teaching? *Times Higher Education*. Available: https://www.timeshighereducation.com/campus/why-are-primary-sources-important-teaching [accessed 15.06.2025.].

Beyond the Archive Walls. Workshops, Outreach, and Digital Materials. Students making marbled paper. *Photo Liisi Pabstel*

Our teaching methods center on active participation and self-guided discovery, making archival learning an immersive and intellectually stimulating experience.

Integrated Lessons. In recent years, we have expanded our educational offerings beyond history to include subjects like chemistry, media, and geography. These interdisciplinary lessons highlight how archival materials can support diverse areas of learning and encourage cross-curricular thinking.

Our first such program, *Introduction to Conservation*, was developed in collaboration with our conservators. In this lesson, students examine paper and book damage, experiment with basic conservation techniques, and discover how the physical traces left on documents can reveal stories from the past.

In *Experiments with Paper*, designed for chemistry classes, students test for acidity, lignin content, and iron in ink. These hands-on experiments show how materials influence the long-term preservation of documents and provide insights into the historical periods in which they were created.

In geography, we partnered with a professor of historical geography to develop a lesson on Adam Johann von Krusenstern's world voyage and his contributions to cartography. Students explore historical maps and engage in interactive tasks that examine how maps have changed over time and what they reveal about the world.

We also collaborated with a journalist to create *An Old Source, A New Scandal* – a media literacy lesson in which students analyze both archival sources and contemporary news. The class demonstrates how new stories can emerge from old records and encourages students to question assumptions and evaluate information critically.

These integrated lessons have brought new subjects – and new types of students and educators – into the archive, strengthening its role as a multidisciplinary learning environment.

Beyond the Archive Walls: Workshops, Outreach, and Digital Materials. In addition to school programs, we offer a wide range of activities for different age groups and levels of interest. One popular format is short creative workshops, which can be added to excursions or archival lessons. These sessions typically last between 15 and 30 minutes and are designed to be hands-on, engaging, and fun. Participants of all ages – though especially younger students – enjoy making wax seals, writing with quills in Gothic script, creating marbled paper, and trying out other historical techniques. While these workshops are not offered as standalone activities, they serve as an enriching and playful addition to our educational programs.

Another option we offer – particularly valuable for schools located far from archive centers – is to bring the archive to the classroom. Upon request, our educators can visit schools to conduct archival lessons on-site. This helps reduce logistical challenges for teachers, such as arranging transport or collecting money, since all of our programs are free of charge. Though traveling with materials and teaching in unfamiliar environments can be demanding, these outreach visits offer valuable opportunities to reach students who might otherwise never encounter the archive.

For those who are unable to visit in person – or for teachers who wish to assign homework, enrich their lessons, support distance learning, or simply bring some variety into the classroom – we provide a growing collection of digital classroom materials on our website. These short, playful exercises are based on real archival items such as documents, maps, photographs, and films, and can be used flexibly in both classroom settings and independent study. Teachers can track student responses via a "send to teacher" function, and we are also able to see usage trends. This has helped us identify a consistent group of educators who regularly integrate archival content into their lessons.

Altogether, these activities support our mission of making the archives more accessible, meaningful, and engaging for a wide range of audiences – whether they join us in person, online, or through the classroom door.

Integrating "How Do You Know?" into Archival Learning. In September 2024, we opened a new permanent exhibition in Noora (the main building of the National Archives in Tartu), titled *How Do You Know?*. While designed for the general public, the exhibition has also become an important resource for our educational work. It helps us introduce complex archival topics – such as the formation of historical knowledge, the interpretation of sources, and the reliability of records – through engaging, tangible examples that complement our guided tours and lessons.

The exhibition presents nearly 100 original documents, along with photographs, video, and audio material, across 14 thematic areas. These themes encourage reflection on how archives preserve traces of the past and how individuals and communities are represented – or misrepresented – in historical records. For instance, the section

The new permanent exhibition “How Do You Know” in the National Archives main building Noora. *Photo Uku Peterson*

Everyone Leaves Behind a Trace invites visitors to explore what kinds of archival records ordinary people leave behind, while also offering the opportunity to search for their own ancestors.

We have also developed student-focused lessons that use the exhibition as a platform for independent inquiry. Activities include critical source analysis, identifying bias, and evaluating the authenticity of records – skills that are vital in both historical learning and contemporary media literacy. The section *Paper Tolerates Everything*, which features forgeries and cases of fraud, is particularly valuable for introducing the concept of source criticism in a compelling and relatable way.

Several of our newer school lessons have been directly inspired by the themes and materials in the exhibition. These lessons encourage students to approach archival thinking through observation, investigation, and interpretation – extending their learning from the classroom into the exhibition space and back again. This continuity between what students see, discuss, and analyze strengthens their engagement with archival content and historical reasoning.

To ensure that the exhibition is inclusive and accessible, the exhibition is wheelchair-friendly and it includes a tactile station for blind and visually impaired visitors. All videos feature subtitles, and the entire exhibition is available in both Estonian and English, accompanied by a printed catalog.

Archives as Spaces of Belonging. Why is it important to bring people to the archives? First, we believe our collections are rich and diverse enough for everyone to find something meaningful. Whether it's discovering your roots, exploring a document that sparks curiosity, or participating in a workshop or community event, archives foster a sense of belonging.

But they offer more than connection – they also nurture critical thinking, especially in today's world of information overload and misinformation. By engaging with authentic sources, visitors learn not only to read the past but also to question it, interpret it, and connect it to their own experiences.

At the heart of our educational mission is the goal of fostering a new generation of Estonians who are archive-literate – who understand what archives hold, how to use them, and how to ask thoughtful questions about the past. We hope that for them, the archive will not be a distant institution, but a familiar and inspiring space – one they return to again and again, to explore, to learn, and to tell new stories of their own.

Edith Eskor, Liisi Pabstel

JAUNĀKĀ LITERATŪRA

ZINĀTNISKIE PĒTĪJUMI

Bērziņa-Kite, Aiga, Lipša, Ineta (2025). ***Latvijas Sieviešu organizāciju padomes darbība, 1925–1940: protokoli, biedrības, biogrāfijas.*** **Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, 728 lpp., [16] lp. ielīmes (Vēstures avoti, XIV)**

ISBN 9789984836140

Atzīmējot pirmās Latvijas sieviešu konferences simtgadi, kas norisinājās 1925. gada 26.–27. septembrī, ir tapis apjomīgs pētījums, kas iepazīstina ar Latvijas sieviešu aktīvismu starpkaru periodā. Izdevums ir organizēts trīs daļās. Pirmajā daļā publicēts zinātniski komentēts vēstures avots – Latvijas Sieviešu organizāciju padomes (LSOP) valdes sēžu un pilnsapulču protokoli, kas glabājas LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā. Otrajā daļā publicēti šķirkļi par 19 biedrībām, kas darbojušās LSOP, trešajā daļā publicēta biogrāfiskā vārdnīca, kurā atrodamas 199 LSOP iesaistīto sabiedrisko darbinieču un tajā darbojošos biedrību priekšsēdētāju biogrāfijas. Izdevumā iekļauts personu rādītājs un tematiskais rādītājs. Izdevums papildināts ar attēliem – fotogrāfijām un dokumentiem.

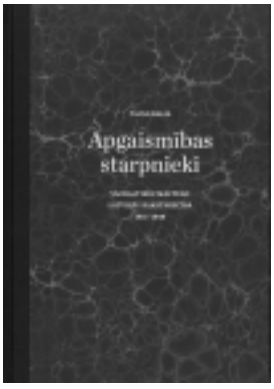

Daija, Pauls (2025). ***Apgaismības starpnieki: vācbaltiešu mācītāji latviešu rakstniecībā, 1815–1848.*** **Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 390 lpp.**

ISBN 9789934610660

Monogrāfija ir veltīta grāmatniecības vēsturei 19. gs. pirmajā pusē. Autors pievēršas apgaismības laikmeta vācbaltiešu mācītājiem, kuru darbība ietekmēja Baltijas literatūru un kultūru. Autors atklāj līdz šim maz pētītas tēmas un sniedz jaunu skatījumu uz apgaismības laikmetu Baltijā. Kopumā izdevumā apskatīti desmit vācbaltiešu mācītāji – Johans Gotfrīds Agelūts, Kristofs Reinholds Girgensons, Kārlis Frīdrihs Vatsons, Lībegots Oto Konrāds Šulcs, Kārlis Hūgenbergers, Jākobs Florentīns Lundbergs, Johans Teodors Bērents, Frīdrihs Runclers, Vilhelms Pantēniuss, Gustavs Braše. Izdevumam pievienots personu rādītājs.

Goldmanis, Māris (2024). ***Krustpils un Jēkabpils ebreji: cilvēki, notikumi, likteņi.*** **Jēkabpils: biedrība "Jēkabpils mantojums", 295 lpp.**

ISBN 9789934381782

Vēsturnieks Māris Goldmanis šajā publikācijā piedāvā apjomīgu pētījumu par Krustpils un Jēkabpils ebrejiem no viduslaiku Livonijas sabrukuma līdz mūsdienām. Pētījums aplūko tādus aspektus kā demogrāfija, nodarbošanās, ebreju skolas un attiecības ar latviešiem. Aplūkoti Krustpils un Jēkabpils ebreju kopienas svarīgākie objekti – sinagogas un kapsētas. Pēc Otrā pasaules kara un holokausta traģēdijas Krustpils un Jēkabpils ebreju minoritātes kultūra neatjaunojās, tomēr grāmatā sniegta informācija arī par mūsdienu nelielo ebreju kopienu Jēkabpilī.

Ķikuts, Toms (sast.) (2024). ***Rīgas pils vēsture un arhitektūra, I: rakstu krājums*****. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 343 lpp.**

ISBN 9789984747637

Rakstu krājumā apkopoti 2021.–2022. gadā Latvijas Nacionālā vēstures muzeja rīkoto semināru referāti par Rīgas pils vēstures un arhitektūras izpēti. Rakstu krājumā lasāmi 16 raksti par Rīgas pils vēsturi no 14. gs. līdz Otrajam pasaules karam, analizētas Rīgas pils rekonstrukcijas darbos atklātās vēstures liecības, piedāvājot jaunu skatījumu un jaunus faktus par Rīgas pils būvvēsturi. Rakstu krājums skar daudzveidīgu Rīgas pils vēstures izpētes loku, tā tapšanā piedalījušies dažādu nozaru speciālisti – arhitekti, vēsturnieki un mākslas vēsturnieki, arheologi, restauratori, numismāti un citi.

Lecis, Edgars, Grandāne, Inese (2024). *Rīgas ielas: labais krasts.* Rīga: Jāņa sēta; Latvijas Nacionālā bibliotēka; Latvijas Nacionālais arhīvs, 375 lpp.
ISBN 9789984077758

Grāmata ļauj iepazīt un gūt vispārēju priekšstatu par Rīgas Daugavas labā krasta ielu tīklojuma vēsturi. Kopumā grāmatā aplūkotas 34 Daugavas labā krasta apkaimes, 1196 ielas, laukumi, tilti un citi pilsētvides objekti. Grāmata iepazīstina ar katras apkaimes veidošanās vēsturi, ielu nosaukumu maiņu un stāstiem par interesantiem notikumiem un personībām. Izdevumā publicēts ap 500 vēsturisku un mūsdienu fotogrāfiju, kā arī daudzveidīgs kartogrāfiskais materiāls.

Lecis, Edgars, Grandāne, Inese (2025). *Rīgas ielas: kreisais krasts.* Rīga: Jāņa sēta; Latvijas Nacionālā bibliotēka; Latvijas Nacionālais arhīvs, 375 lpp.
ISBN 9789984077758

Grāmata "Rīgas ielas" otrā daļa iepazīstina ar Pārdaugavu. Kopumā aprakstītas 24 Rīgas kreisā krasta apkaimes, 685 ielas un tilti. Grāmata iepazīstina lasītāju ar interesantiem faktiem par katru apkaimi, ar vēsturiskajām ēkām, objektiem, personībām. Tā kā pēc grāmatas "Rīgas ielas: labais krasts" izdošanas tika izveidotas vairākas jaunas ielas, tad tās ir iekļautas šajā grāmatā. Izdevumā publicētas 250 fotogrāfijas un kartes.

Līne, Ina (2024). *Bauskas pils krāsnis un krāšņu podiņi.* Bauska: Bauskas pils muzejs, 533 lpp.
ISBN 978993438271

Monogrāfija atspoguļo Bauskas pilsdrupu arheoloģiskajos izrakumos atrasto krāsns podiņu fragmentu kolekcijas izpēti. Izdevuma apjomīgāko daļu veido Bauskas pils krāšņu podiņu katalogs, kurā publicēti 277 restaurēti krāsns podiņi. Katalogā sniegta īsa informācija par katra podiņa paraugu, fotogrāfija, zīmējums un 3D rekonstrukcija. Autore ir apzinājusi Bauskas krāsns podiņiem analogus Baltijas valstīs, Centrāleiropā un Skandināvijā, apzinot arī 16. un 17. gs. gleznas, gravīras un kokgriezumus. Grāmatā aplūkota Bauskas pils būvvēsture un Bauskas pils arheoloģiskā izpēte. Kopsavilkums angļu valodā. Grāmatai pievienots personu rādītājs.

Muntis, Auns (2025). ***Ikšķiles luterāņu draudze 16. gadsimtā–20. gadsimta sākumā.*** **Rīga: Jumava, 134 lpp. [16] lp. ielīmes.**

ISBN 9789934207228

Grāmatā aplūkota Ikšķiles luterāņu draudzes vēsture no tās aizsākumiem 16. gs. līdz 20. gs. pirmajai desmitgadei. Izdevums organizēts hronoloģiski un sadalīts nodaļās pa gadsimtiem. Katrā nodaļā dotas ziņas par Ikšķiles luterāņu draudzes iedzīvotājiem, baznīcu, kapsētu, mācītājiem, mācītājmuižu, skolām. Ikšķiles draudze jau ir bijusi vēstures pētniecības objekts, taču šajā izdevumā autors iedziļinās detaļās un jaunatklājumos. Pētījums balstīts galvenokārt Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva glabātajos materiālos. Grāmata papildināta ar vizuālo materiālu – plāniem, kartēm, zīmējumiem, fotogrāfijām, rokrakstu paraugiem.

Radovics, Ainārs (2018). ***Dubultu vēsture.*** **Jūrmala: Jūrmalas vēstures un mākslas biedrība, 303 lpp.**

ISBN 9789934874703

Grāmatā publicēts apjomīgs zinātnisks pētījums par Dubultu vēsturi no akmens laikmeta līdz mūsdienām. Monogrāfijā aptverti dažādi Dubultu vēstures aspekti cauri gadsimtiem – satiksme, arhitektūra, reliģiskā un kultūras dzīve, izglītības iestādes, iedzīvotāju sastāvs un nodarbošanās. Šī pētījuma ietvaros aplūkotas arī atsevišķas personības, kas dzīvojušas vai viesojušās Dubultos. Grāmatā publicēti Dubultu iedzīvotāju un paša autora atmiņu stāsti par notikumiem šajā apkaimē. Monogrāfijā publicēts bagātīgs vizuālais materiāls – fotogrāfijas, pastkartes, avīžu raksti, kartes un plāni.

Radovics, Ainārs (2025). *Dubultu vēsture.* 2. sēj. Jūrmala: Jūrmalas vēstures un mākslas biedrība, 311 lpp.
ISBN 9789934382932

Otrajā sējumā "Dubultu vēsture" autors turpina pētīt Dubultu apkaimi un tās iedzīvotājus, iedziļinoties kultūras, sociālajos un ekonomiskajos aspektos. Sējumā publicēti Dubultu iedzīvotāju atmiņu stāsti un līdz šim nepublicētas fotogrāfijas no privātajiem arhīviem. Grāmatā iekļautas ievērojamu personību biogrāfijas, ēku un parku vēsture, apskatīta Dubultu ebreju privātskola un Vecdubultu komūnas vēsture. Grāmata papildināta ar bagātīgu ilustratīvo materiālu – plāni, kartes, fotogrāfijas. Izdevumam pievienots personu rādītājs par 1. un 2. sējumu.

Rozīte, Zane (2025). *Sievietes Latvijas inteliģencē: studenšu sociālais portrets, 1919–1940.* Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 262 lpp., [16] lp. ielīmes.
ISBN 9789984893914

Grāmatā publicēts avotos, to skaitā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos, balstīts zinātnisks pētījums par studentēm kā sociālu grupu laika posmā no Latvijas Universitātes dibināšanas 1919. gadā līdz padomju okupācijai. Monogrāfijas uzmanības centrā ir studenšu sociālais raksturojums pēc tautības, pilsonības, reliģiskās piederības, vecuma, sociālā slāņa, izcelšanās, ģimenes stāvokļa, nodarbošanās. Izdevumā ir apskatīta studenšu studiju programmu izvēle, motivācija un studiju gaita, uzvedības normu pārkāpumi. Monogrāfija atklāj 20. gs. pirmās puses sabiedrības stereotipus par studentēm, tādējādi paplašinot skatījumu sociālās vēstures kontekstā. Grāmatai pievienots personu rādītājs.

Stranga, Aivars (2025). *Latvija: liktenīgo lēmumu laiks. Okupācija, 1939–1940.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 815 lpp.

ISBN 9789934363993

Izsmeļošs pētījums par vienu no dramatiskākajiem notikumiem Latvijas valsts vēsturē – okupāciju 1940. gada 17. jūnijā. Apjomīgā monogrāfija analizē okupācijas gaitu un pirmās dienas pēc Latvijas okupācijas. Latvijas okupācija tiek tverta Baltijas valstu kontekstā, aplūkojot PSRS agresiju visās trīs Baltijas valstīs un analizējot Igaunijas un Lietuvas politiku, īpaši izceļot Lietuvas okupācijas sagatavošanu. Monogrāfijā apskatīti gan Latvijas starptautisko attiecību un ārpolitikas jautājumi, gan Latvijas iekšpolitika, saimnieciskā un kultūras attīstība. Autors padziļināti apskata Latvijas Komunistiskās partijas darbību. Grāmatai pievienots personu rādītājs.

***Zinātniskie raksti, 12 (XXXII)* (2024). Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 343 lpp.**

ISSN 2661-5134
ISSN 1691-5941 (e-resurss)

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātnisko rakstu 12. sējumā "Tuvlasījums – tāllasījums" publicēti 14 raksti, kas veido tematisku numuru, kurā apvienoti divu valsts pētījumu programmu projektu rezultāti – "Naratīvs, forma un balss: literatūras iesakņotība kultūrā un sabiedrībā" un "Atvērtas un FAIR principiem atbilstīgas digitālo humanitāro zinātņu ekosistēmas attīstība Latvijā". Izdevumā aplūkots ļoti plašs tēmu loks, kas saistīts ar literatūru no 19. gs. beigām līdz mūsdienām, iedziļinoties arī 21. gs. digitālās kultūras mantojumā – medijos, digitālajos resursos un datu analīzē. Tādējādi izdevums apvieno tradicionālo un digitālo humanitāro zinātņu pētniecību starpdisciplinārā griezumā. Teksts latviešu un angļu valodā, kopsavilkumi angļu un latviešu valodā.

Zinātniskie raksti, 13 (XXXIII) **(2024). Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 295 lpp.**

ISSN 2661-5134
ISSN 1691-5941 (e-resurss)

Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātnisko rakstu 13. sējumā "Piētisms Baltijas vēsturē – pētnieciskas aktualitātes un detaļpētījumi (17.–20. gs.)" publicēti 2023. gadā starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Piētisms Baltijas vēsturē – pētniecības jautājumi un perspektīvas" nolasītie referāti. Rakstu krājumā lasāmi desmit zinātniskie raksti par piētisma vēsturi Baltijas reģionā. Krājums organizēts trīs daļās – "Piētisms, baznīca un dievbijība – teksta veidošana un teksta uztveršana", "Piētisms, misija un spēks. Halle ar un pret Hernhūtu" un "Piētisms, ceļošana un pasaules uztvere – lokāli, reģionāli un starpkontinentāli". Teksts vācu un angļu valodā, kopsavilkumi latviešu valodā.

ZINĀTNISKI KOMENTĒTAS AVOTU PUBLIKĀCIJAS

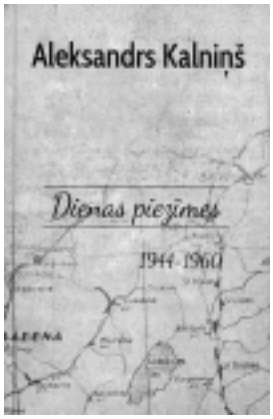

Kalniņš, Aleksandrs (2024). ***Dienas piezīmes, 1944–1960.*** **Rēzekne: Hronologeja, 271 lpp.**

ISBN 9789934914829

Grāmatā publicēta leģionāra trimdas latvieša Aleksandra Kalniņa (1911–2003) dienasgrāmatas, kas rakstītas laikā no 1944. gada augusta līdz 1960. gadam. Publicētās dienasgrāmatas (piecas klades) ir nozīmīga sava laika liecība. Tajā aprakstīti ikdienas notikumi Latviešu leģiona 15. divīzijas sastāvā, dzīve karagūstekņu nometnēs, darbs un kultūras dzīve trimdā – Vācijā, Anglijā un Kanādā. Dienasgrāmatā atspoguļoti arī emocionālie pārdzīvojumi un pārdomas. Grāmatas zinātniskais redaktors un vēstures avota zinātnisko komentāru sastādītājs ir Kaspars Strods. Grāmatai pievienots hronoloģisks pārskats par Aleksandra Kalniņa nozīmīgākajiem dzīves notikumiem, kā arī dati par Aleksandra Kalniņa radiem un pēctečiem. Grāmatai pievienots personu rādītājs. Izdevums papildināts ar fotogrāfijām.

POPULĀRZINĀTNISKĀ LITERATŪRA

Gusačenko, Andrejs, Mintaurs, Mārtiņš, Pazuhina, Nadežda, Straube, Gvido, Šnē, Andris, Zanders, Māris (2024). *Krievi Latvijas vēsturē. Kad, kā un kāpēc?* Rīga: Aminori, 442 lpp.

ISBN 9789934612541

Sērijas "Latvijas vēstures mīti un versijas" astotais izdevums veltīts latviešu nācijas un mūsdienu Latvijas teritorijas mijiedarbībai ar Krievzemi un austrumslāviem. Aplūkotais periods ir plašs – no viduslaikiem līdz padomju okupācijai. Žurnālists Māris Zanders uzdod provokatīvus jautājums vēsturniekiem, pētniekiem un savas jomas ekspertiem Andrejam Gusačenko, Mārtiņam Mintauram, Nadeždai Pazuhinai, Gvido Straubem un Andrim Šnē. Grāmata iedalīta piecās nodaļās. Atsevišķas nodaļas veltītas vecticībai un pareizticībai.

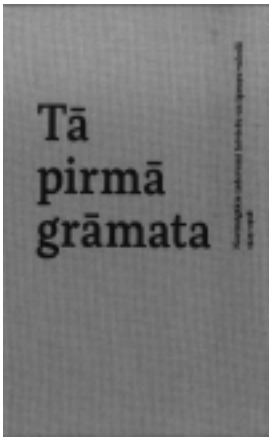

Ķencis, Toms, Lotmana, Pireta (zin. red.) (2025). *Tā pirmā grāmata: nozīmīgākie izdevumi latviešu un igauņu valodā, 1525–1918.* Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 232 lpp.

ISBN 9789934610622

Atzīmējot pirmās iespiestās grāmatas latviešu un igauņu valodā 500. gadadienu, Latvijas Nacionālā bibliotēka sadarbībā ar Igaunijas Nacionālo bibliotēku ir sagatavojusi simbolisku izdevumu. Grāmatā publicētas 50 esejas, kas aptver laika posmu no pirmā drukātā vārda latviešu un igauņu valodā 16. gs. līdz Latvijas un Igaunijas neatkarības deklarēšanai 1918. gadā. Grāmatai vijas cauri paralēles, kas rod kopīgo un atšķirīgo starp latviešu un igauņu grāmatniecību gadsimtu gaitā.

HRONIKA

2024. GADA 1. JŪLIJS–31. DECEMBRIS

1. jūlijā–31. decembrī LNA Ventspils ZVA apskatāma Ventspils Mākslas skolas audzēkņu izstāde, kas veltīta Ventspils ZVA 60 gadu jubilejai.

2. jūlijā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas vadītājs Uldis Vanags piedalās Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes doktorantūras vasaras skolā "Latvija Eiropas kultūru krustcelēs: vēsture un mūsdienīgums" ar referātu "Latvijas Valsts vēstures arhīva resursi kā avots Eiropas vēstures pētniecībai".

7. jūlijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs sadarbībā ar Nacionālo kino centru portālā www.filmas.lv izveido aktiera Eduarda Pāvula 95 gadu jubilejai veltītu filmu izlasi, kurā publicē LNA LVKFFDA digitalizētās un atjaunotās filmas.

8. jūlijā izdevniecības "Rīgas Viļņi" žurnālā "Latvijas Noklusētā Pagātne" (Nr. 2, 2024) publicēts LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas galvenās arhīvistes Anetes Ābeles-Giles raksts "Kādēļ, ak, kādēļ es nesagaidu nekā! Mīlestības vēstules aktieriem Elvīrai Brambergai un Kārlim Veicam".

9. jūlijā LNA Liepājas ZVA apmeklē Mākslas studijas bērniem "OH" dalībnieki vasaras nometnes ietvaros. Jaunie mākslinieki iepazīstas ar arhīva ēkas vēsturi un zīmē unikālos arhitektūras elementus.

11. jūlijā LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks Gints Zelmenis piedalās kolokvijā "Laiks pirms Tautas frontes: Sabiedrība un pretošanās 20. gadsimta 70.–80. gados" Latvijas Okupācijas muzejā.

17. jūlijā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Vācijas–Baltijas tirdzniecības kameras pārstāvji un Vācijas tirdzniecības kameras Spānijā izpilddirektors Valters fon Pletenbergs.

25. jūlijā LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks Gints Zelmenis piedalās diskusijā Latvijas Universitātes konferenču centrā "Ratnieki" un stāsta par grāmatu "Latvijas Satversmes sapulce deputātu biogrāfijās, 1920–1922".

26. jūlijā arhīva 60 gadu jubilejas ietvaros Valmieras ZVA arhīva darbinieki piedalās Valmieras pilsētas 741. dzimšanas dienas svētku gājienā "Valmiera lepojas".

26. jūlijā LNA Ventspils ZVA Liepājas muzeja vadošā vēsturniece Inna Gīle un Laucienes pagasta brīvprātīgie novadpētnieki iepazīstas ar Ventspils arhīva dokumentu krājumu par Laucienes pagasta vēsturi.

30. jūlijā LNA Latvijas Valsts arhīvā notiek nodarbība LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu pieejamības un izmantošanas nodaļas darbiniekiem.

31. jūlijā LNA Ventspils ZVA notiek izzinoša ekskursija atbalsta centra ģimenēm un bērniem ar īpašām vajadzībām "Cimdiņš" jauniešiem.

1. augustā LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītājai Anitai Čerpinskai 10 gadu darba jubileja.

1. augustā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu pieejamības un izmantošanas nodaļas arhīva ekspertei dokumentu izmantošanā Dzintrai Romanovskai 45 gadu darba jubileja.

6. augustā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas galvenajai fondu glabātājai glabātavas vadītājai Ritai Ņikitinai 45 gadu darba jubileja.

6. augustā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu pieejamības un izmantošanas nodaļas galvenajai arhīvistei Ligitai Spērkstiņai 40 gadu darba jubileja.

7. un 12. augustā LNA Ventspils ZVA notiek izzinoša ekskursija – ekspedīcija Ventspils jaunrades nama nometnes bērniem.

16. augustā laikrakstā "Vietējā Latgales Avīze" publicēts raksts "Rēzeknes zonālajam valsts arhīvam – 60". Rakstu sagatavoja LNA Rēzeknes ZVA arhīva galvenā arhīviste Laila Tihovska.

18. augustā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmas nodaļas vadošajam pētniekam Guntim Vāverim 10 gadu darba jubileja.

22. augustā LNA Ventspils ZVA notiek informatīvs seminārs Valdemārpils un Ārlavas pagasta pārvaldes darbiniekiem.

23. augustā–22. septembrī Igaunijas Televīzijā (ETV2 kanālā) un tās digitālajās platformās demonstrē Jāņa Streiča spēlfilmu "Limuzīns Jāņu nakts krāsā" no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

25. augustā LNA Rēzeknes ZVA galvenajai arhīvistei Ilonai Gusarovai 30 gadu darba jubileja.

25. augustā LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas arhīva eksperts Arturs Žvinklis piedalās Latvijas Radio 1 raidījumā "Šīs dienas acīm" par Abrenes pievienošanu Krievijai.

26. augustā Oslo filmu klubā (*Norwegian Federation of Film Societies*) demonstrē Jura Podnieka dokumentālo filmu "Vai viegli būt jaunam?" no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

26. augustā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs sadarbībā ar Nacionālo kino centru portālā www.filmas.lv izveido režisora Arvīda Krieva 80 gadu jubilejas filmu izlasi, kurā iekļautas LNA LVKFFDA digitalizētās un atjaunotās filmas.

26.–27. augustā LNA Valmieras ZVA arhīva darbinieki dodas pieredzes apmaiņas braucienā uz Jēkabpils un Rēzeknes ZVA.

27. augustā LNA Rēzeknes ZVA viesojas LNA Valmieras ZVA darbinieki.

1. septembrī LNA Vidzemes reģionālā arhīva galvenajai arhīvistei aprakstīšanā Janai Barinovai 30 gadu darba jubileja.

1.–30. septembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs aktīvi iesaistās režisora un operatora Ivara Selecka 90 gadu jubilejas atzīmēšanas pasākumos; kopā ar Rīgas kino muzeju veido izstādi "Ivara Selecka iela. Selecku dzimta un kino", nodrošina I. Selecka filmu izrādīšanu Kinematogrāfistu savienības filmu seansos kinoteātrī "Spendid Palace". Lai sekmīgi popularizētu I. Selecka filmu mantojumu, visa gada garumā

strādā pie viņa filmu digitalizācijas un izveido Ivara Selcka filmu kolekciju, kurā iekļauj visu viņa radīto filmu mantojumu (51 dokumentālā filma). Sadarbībā ar Nacionālo kino centru portālā filmas.lv sagatavo I. Selecka īpašo filmu izlasi.

3. septembrī LNA Vidzemes reģionālā arhīva vecākajai ekspertei Inārai Juškēvicai 45 gadu darba jubileja.

5. septembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva un Latvijas Valsts arhīva pagalmā norisinās Dārza svētki, kas veltīti arhīva 105 gadu jubilejai. Svinību ietvaros norisinās diskusija "Teksts. Konteksts. Dokumenti". Diskusiju vada LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks Jānis Šiliņš. Diskusijas ieraksts pieejams šeit: https://www.youtube.com/watch?v=yLzby6hAEHM.

5. septembrī LNA Vidzemes reģionālā arhīva direktora vietniecei Evi Bondarei 30 gadu darba jubileja.

6. septembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Nacionālās bibliotēkas darbinieki.

13. septembrī LNA Personāla dokumentu valsts arhīva Dokumentu aprakstīšanas nodaļas galvenajai arhīvistei aprakstīšanā Žanetai Freimanei 20 gadu darba jubileja.

16. septembrī LNA Personāla dokumentu valsts arhīva direktorei Dainai Celmai 10 gadu darba jubileja.

17. septembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Rīgas Valsts 3. ģimnāzijas 12. klases skolēni.

17. septembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā ekskursijā viesojas LNA Latvijas Valsts arhīva un Institūciju dokumentu un arhīvu pārvaldības departamenta darbinieki.

18.–19. septembrī notiek LNA Daugavpils ZVA un LNA Ventspils ZVA pieredzes apmaiņas seminārs par arhīviem aktuālām darba tēmām. Arhīvu darbinieki kopīgā ekskursijā iepazīst Daugavpils cietoksni.

21.–29. septembrī Viļņas dokumentālo filmu festivālā Lietuvā (*Skalvijos kino centras*) demonstrē LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva sagatavoto Anša Epnera filmu kolekcijas retrospektīvu.

25. septembrī LNA Ventspils ZVA viesojas Ventspils Augstskolas Tulkošanas studiju fakultātes profesionālās bakalaura un maģistra programmas studenti.

25. septembrī LNA Valmieras ZVA direktore Aija Pelēkā un arhīva eksperte Māra Stabrovska piedalās Limbažu novada bibliotekāru seminārā Limbažu novada Galvenajā bibliotēkā ar referātu "Arhīvs un tā dokumentu izmantošana".

1. oktobrī LNA Personāla dokumentu valsts arhīva Izziņu nodaļas galvenajai arhīvistei Vitai Ķiņķerei 10 gadu darba jubileja.

2. oktobrī Valsts pārvaldes konferencē "Celmlauzis 2024" arhīva eksperte digitalizācijā Mairita Lukianska iepazīstina ar LNA pieredzi, strādājot ar optiskajiem rakstzīmju un rokraksta tekstu atpazīšanas rīkiem un pilnveidojot to izmantošanu arhīva dokumentu digitalizācijas procesā.

2. oktobrī Valsts pārvaldes konferencē "Celmlauzis 2024" ar informatīvām planšetēm popularizē LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva digitālo krātuvi "Redzi, dzirdi Latviju!".

7. oktobrī LNA Valmieras ZVA norisinās ekskursija Valmieras muzeja un Valmieras integrētās bibliotēkas darbiniekiem. Ekskursiju vada arhīva eksperte Māra Stabrovska.

9. oktobrī LNA Jēkabpils ZVA darbinieki piedalās pieredzes apmaiņas seminārā Siguldas ZVA "Aktualitātes, problēmu risinājumi ZVA dokumentu saglabāšanas un izmantošanas darbā".

9. oktobrī Valmieras ZVA arhīva eksperte Māra Stabrovska lasa referātu "Arhīvs un skola" Valmieras muzeja un historia.lv organizētā seminārā "Dzimtu vēstures pētniecība: atklāt lielo vēsturi mazajā…" Valmieras muzejā.

9.–12. oktobrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde ar prezentāciju "Geli dokumentu restaurācijā" piedalās Mesropa Maštoca vārdā nosauktā zinātniski pētnieciskā seno rokrakstu institūta organizētajā starptautiskajā konferencē "Pagātnes atspulgi – manuskriptu un drukātā kultūras mantojuma saglabāšanas un restaurācijas jaunākās tehnoloģijas" Erevānā (Armēnija).

10. oktobrī norisinās LNA Ventspils ZVA un LNA Liepājas ZVA pieredzes apmaiņas semināri par arhīviem aktuālām darba tēmām.

10. oktobrī–5. decembrī notiek Latvijas Nacionālā arhīva jauno darbinieku apmācības.

11. oktobrī Kuldīgas novada muzeja zinātniskajā konferencē "Kuldīga. Kurzeme. 19. gadsimts" uzstājas LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadošā pētniece Enija Rubina ar referātu "Kostjuško sacelšanās Kurzemē" un Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja Anita Čerpinska ar referātu "Ārsta Oto Hūna materiāli par Kurzemes pilsētām 19. gadsimta sākumā un Kuldīga tajos".

13. un 20. oktobrī LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas arhīva eksperts Arturs Žvinklis piedalās Latvijas Radio 1 raidījumā "Šīs dienas acīm" par tēmu "Atkārtotā padomju okupācija 1944. gadā: represīvo iestāžu darbība".

16. oktobrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta darbinieki pieredzes apmaiņas ekskursijā apmeklē Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Restaurācijas nodaļu un krātuvi.

22. oktobrī TV3 raidījumā "900 sekundes" demonstrē sižetu "Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs meklē mākslīgā intelekta ekspertus". Sižetā par arhīvu stāsta LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte Natālija Lāce.

22. oktobrī LNA Liepājas ZVA apmeklē Liepājas Tūrisma informācijas biroja sertificēti gidi, kas vada ekskursijas gan pilsētvidē, gan atsevišķos kultūrvēsturiskos objektos pilsētā. Interesenti iepazīstas ar arhīva vēsturi, dokumentu krājumu, sniegtajiem pakalpojumiem un digitālajiem resursiem.

23. oktobrī Dobeles muzeja 3. zinātniskajā konferencē "Vēsturnieku lasījumi Dobeles pilī. Dobele. Zemgale" ar referātu "11. Dobeles kājnieku pulka dalība manevros un kara spēlēs 1925.–1929. gadā" uzstājas LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu pieejamības un izmantošanas nodaļas galvenais arhīvists Demurs Harebovs.

24. oktobrī LNA Liepājas ZVA apmeklē Liepājas Valsts tehnikuma studiju programmas "Agrārās komercdarbības speciālists" 1. kursa audzēkņi un piedalās nodarbībā "Arhīvs, dokumentu un arhīvu pārvaldība".

24. oktobrī–30. novembrī Jēkabpils pilsētas bibliotēkā apskatāma LNA Jēkabpils ZVA izstāde "Cilvēks un viņa bibliotēka. Ieskats akadēmiķa Sigizmunda Timšāna arhīvā".

25. oktobrī LNA Valmieras ZVA norisinās ekskursija Valmieras Pārgaujas ģimnāzijas 12. klases skolēniem. Ekskursiju vada arhīva eksperte Māra Stabrovska.

28. oktobrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā un Latvijas Valsts arhīvā notiek ekskursija Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Vēstures un arheoloģijas nodaļas studentiem, kas izvēlējušies arhīvu par prakses vietu turpmākajiem mēnešiem.

28. oktobrī, atzīmējot Pasaules audiovizuālā mantojuma dienu, LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs sadarbībā ar Starptautiskās arhīvu padomes Foto un audiovizuālo arhīvu darba grupu *Zoom* platformā organizē vebināru "Mākslīgā intelekta risinājumi nelielos audiovizuālos arhīvos: izaicinājumi un iespējas". LNA LVKFFDA Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte dokumentu aprakstīšanā Natālija Lāce vebinārā iepazīstina ar arhīva līdzšinējiem centieniem ieviest mākslīgā intelekta risinājumus arhīva darba ikdienā un demonstrē multimodāla attēlu meklēšanas rīka prototipu. Dokumentu izmantošanas nodaļas galvenā arhīviste Sanita Grīna organizē un vada vebināra diskusiju.

28. oktobrī LNA Liepājas ZVA apmeklē Liepājas Tūrisma informācijas biroja sertificēti gidi, kas vada ekskursijas gan pilsētvidē, gan atsevišķos kultūrvēsturiskos objektos pilsētā. Interesenti iepazīstas ar arhīva vēsturi, dokumentu krājumu, sniegtajiem pakalpojumiem un digitālajiem resursiem.

28. oktobrī LNA Valmieras ZVA kolektīvs un bijušie darbinieki dodas ekskursijā uz atjaunoto Valmieras Drāmas teātri. Ekskursiju vada izrāžu vadītāja un aktrise Regīna Devīte.

29. oktobrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva direktore Dace Bušante stāsta par arhīva pieredzi ar Digitālo bibliotēku LTV raidījumā "100 grami kultūras" sižetā "Vietnei digitalabiblioteka.lv aprit gads".

29. oktobrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas Muzikoloģijas bakalaura programmas 1. kursa studenti.

29. oktobrī LNA Rēzeknes ZVA galvenajai fondu glabātājai Allai Burovai 30 gadu darba jubileja.

31. oktobrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Universitātes Diplomātijas maģistra programmas studenti.

31. oktobrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas vadītājs Uldis Vanags piedalās Dzimtsarakstu nodaļu darbinieku asociācijas konferencē ar prezentāciju par LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu.

31. oktobrī LNA Liepājas ZVA apmeklē Liepājas Tūrisma informācijas biroja sertificēti gidi, kas vada ekskursijas gan pilsētvidē, gan atsevišķos kultūrvēsturiskos objektos pilsētā. Interesenti iepazīstas ar arhīva vēsturi, dokumentu krājumu, sniegtajiem pakalpojumiem un digitālajiem resursiem.

3. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva direktoram Kārlim Zvirgzdiņam 20 gadu darba jubileja.

4. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Rīgas Hanzas vidusskolas 12. klases skolēni.

4.–5. novembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Elektronisko dokumentu nodaļas vadītājs Svjats Elkinds un Institūciju dokumentu un arhīvu pārvaldības departamenta direktore Līga Vībure uzstājas *DLM Forum* Budapeštā (Ungārija) ar referātu "Elektronisko datu un dokumentu arhivēšanas attīstība Latvijā: pagātnes un nākotnes perspektīvas" (*Evolving Electronic Data and Records Archiving in Latvia: Lessons from the Past and Future Prospects*).

5. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā ekskursijā viesojas LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta darbinieki.

7. novembrī LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas arhīva eksperte Agnija Lesničenoka piedalās Latvijas Kultūras akadēmijas starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Kultūras krustpunkti" ar referātu "Trimdas dokumentārā mantojuma pieejamība Latvijas Nacionālajā arhīvā".

7.–8. novembrī LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošā pētniece Aiga Bērziņa-Kite piedalās Lietuvas Nacionālās bibliotēkas rīkotā starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Atmiņas institūcijas un valsts: savienoties ar vēsturi, izprast tagadni un veidot nākotni" (*Memory Institutions and the State: Connecting History, Understanding the Present, and Building a Future*) ar referātu "Dokumentu publikāciju prakse Latvijas arhīvos" (*Practice of Document Publications in Latvian Archives*).

7.–9. novembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde, Restaurācijas nodaļas vadītāja Līga Paušus, restauratore eksperte Ieva Cesberga un LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu saglabāšanas nodaļas vadītāja Oksana Oša piedalās Latvijas Restauratoru biedrības organizētajā pieredzes apmaiņas braucienā uz Leipcigas izstāžu centru (Vācija), kurā norisinās vadošā Eiropas izstāde saglabāšanas, restaurācijas un seno ēku renovācijas jomā DENKMAL 2024 un muzeju aprīkojuma un tehnoloģiju mese MUTEC 2024.

9. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas vadītājs Uldis Vanags piedalās konferencē "Baltkrievijas un latviešu studijas: pašreizējais stāvoklis un perspektīvas" (*Belarussian-Latvian study: The current status and prospects*) Latvijas Okupācijas muzejā ar referātu "Jauni atradumi Latvijas Valsts vēstures arhīvā" (*New finds at the Latvian State Historical Archives*).

12. novembrī Starptautiskā kinofestivāla "*Black Nights*" retrospektīvas programmā Tallinā, ko organizē Igaunijas Nacionālais arhīvs, demonstrē Jura Podnieka dokumentālo filmu "Vai viegli būt jaunam?" no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

14. novembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva kolektīvs apmeklē Rīgas kino muzeju, lai iepazītos ar muzeja ekspozīciju, aktuālo izstādi un pārrunātu pieredzi audiovizuālo dokumentu kolekciju uzturēšanā.

14. novembrī LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte konsultante Indra Skrinda vada ekskursiju un praktisko nodarbību Daugavpils Universitātes bakalaura studiju programmas "Vēsture" 3. kursa studentiem studiju kursā "Pēckara Daugavpils".

14. novembrī LNA Jēkabpils ZVA vecākā eksperte konsultante Zita Smiļģe tikšanās pasākumā ar Aizkraukles novada pašvaldību, institūcijām un Ukrainas delegāciju iepazīstina ar darbu arhīvā.

15. novembrī LNA Latvijas Valsts arhīvā viesojas "*Otto von Habsburg Foundation*" (Ungārija) pārstāvji.

15. novembrī LNA Arhīvu inspekcijas vecākajai inspektorei Ilonai Lūkinai 30 gadu darba jubileja.

19. novembrī LNA Valmieras ZVA vada mācību nodarbību "Trīs valmierieši" Valmieras Valsts ģimnāzijas 10.a, 10.b un 10.c klases skolēniem.

22. novembrī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē akciju sabiedrības "*Conexus Baltic Grid*" darbinieki.

25. novembrī LNA Latvijas Valsts arhīvā notiek ekskursija Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātes studentiem.

27. novembrī norisinās Latvijas Nacionālā arhīva izdotā avotu krājuma "Kurzemes pilsētas 19. gs. sākumā: Oto Hūna mantojums" atvēršanas pasākums Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā.

28. novembrī LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas arhīva eksperte Agnija Lesničenoka vada nodarbību "Arhīva digitālo resursu izmantošana" Latvijas Nacionālā arhīva jaunajiem darbiniekiem.

29. novembrī Valmieras muzejā starptautiskajā konferencē "Jauno vēsturnieku X zinātniskie lasījumi" piedalās LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu pieejamības un izmantošanas nodaļas galvenais arhīvists Demurs Harebovs ar referātu "Armijas komandiera štāba Operatīvās daļas īstenotie komunisma ietekmes apkarošanas pasākumi Latvijas armijā (1924–1929)" un Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas galvenā fondu glabātāja Anna Dārta Sīka ar referātu "1935. gada tautas skaitīšanas dati: Viļķenes pagasta iedzīvotāju sociālais portrets".

1. decembrī Latvijas Valsts arhīva Dokumentu saglabāšanas nodaļas galvenajam fondu glabātājam Arturam Nepartam 10 gadu darba jubileja.

2.–6. decembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte Natālija Lāce piedalās mācību programmā "FRAME *Advanced Tech* 2024" Turīnā Itālijā.

3. decembrī apgāds "Jāņa sēta" sadarbībā ar Latvijas Nacionālo bibliotēku un Latvijas Nacionālo arhīvu izdod Edgara Leča un Ineses Grandānes grāmatu "Rīgas ielas: labais krasts". LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs nodrošināja izdevumam fotogrāfijas par laika periodu no 19. gs. vidus līdz 20. gs. 60. gadiem, kurās iespējams redzēt Rīgas ielas un namus.

3. decembrī Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde izglītojošā lekcijā Latvijas Nacionālā arhīva administrācijas telpās dalās pieredzē un sniedz ieskatu par cimdu lietošanu darbā ar kultūrvēsturiskiem objektiem Latvijas Restauratoru biedrības biedriem.

3.–9. decembrī Starptautiskais eksperimentālo filmu festivāls PRISME Nantē Francijā demonstrē amatieru filmu "Hiperdroms" (16 mm kopija) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

5. decembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta darbinieki pieredzes apmaiņas ekskursijā apmeklē Rīgas vēstures un kuģniecības muzeju Restaurācijas nodaļu un krātuves.

5. decembrī LNA Rēzeknes ZVA notiek izzinoša ekskursija Rēzeknes biedrībai "Nezināmā Rēzekne". Ekskursiju vada vecākā eksperte Rita Kozlova.

5. decembrī LNA bibliotēku apmeklē Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Klasiskās filoloģijas bakalaura studiju programmas un Somugru filoloģijas bakalaura studiju programmas 1. kursa studenti un iepazīstas ar LNA bibliotēkas krājumu, padziļināti pievēršoties tā senākajai daļai – Vidzemes bruņniecības bibliotēkas seniespiedumiem latīņu valodā.

9. decembrī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamentā notiek Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes studentu ekskursija.

10. decembrī LNA Daugavpils ZVA arhīva eksperte konsultante Indra Skrinda lasa lekciju "Arhīvs – vēstures avoti un to izmantošanas iespējas" un vada ekskursiju Daugavpils Universitātes ABS programmas "Vēsture" 1. kursa studentiem.

11. decembrī, atzīmējot LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta 35. jubileju, LNA administrācijas telpās norisinās izglītojošs seminārs, kurā Restaurācijas nodaļas vadītāja Līga Paušus piedalās ar prezentāciju "Baznīcu grāmatu restaurācijas izaicinājumi", Digitalizācijas nodaļas arhīva eksperte Līva Leitlande uzstājas ar prezentāciju "Automatizēta datņu apstrāde – nākotnes risinājums šodienai" un departamenta direktore Inga Šteingolde stāsta par tā attīstību un sasniegumiem 35 gadu periodā. Semināra noslēgumā atklāj izstādi "Fotoaparāts un skalpelis".

12. decembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs pieņem valsts glabāšanā nozīmīgu un apjomīgu fotodokumentu kolekciju no izdevniecības "Dienas Bizness". Kolekcijā ietverts vairāk nekā 800 000 fotopozitīvu, fotonegatīvu un digitālo fotogrāfiju par laika periodu no 1970. līdz 2009. gadam. Fotogrāfijās dokumentēti Latvijas kultūras, politiskie, kā arī sociālie notikumi un sadzīves ainas – ļoti daudzveidīgs un daudzpusīgs materiāls ar sabiedrībā nozīmīgām personām un notikumiem, dokumentēti arī ikdienišķi skati sabiedrībā, kas atklāj katra gadu desmita esenci fotouzņēmumos no visiem Latvijas novadiem.

13. decembrī LNA Valmieras ZVA 60 gadu jubilejas izskaņā norit tikšanās ar "sudraba" arhīvisti Velgu Garjū un ilggadējiem darbiniekiem.

14. decembrī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas vadītāja Anita Trušele un galvenā arhīviste Ieva Krasovska uzstājas ar prezentāciju par digitālo krātuvi "Redzi, dzirdi Latviju!" un tās integrēšanu mācību programmā Vēstures un sociālo zinību skolotāju biedrības pasākumā.

17. decembrī LNA Liepājas ZVA apmeklē Liepājas Valsts tehnikuma studiju programmas "Komercdarbinieki" 2. kursa audzēkņi un piedalās nodarbībā "Arhīvs, dokumentu un arhīvu pārvaldība".

18. decembrī norisinās Latvijas Nacionālā arhīva izdotā avotu krājuma "Kurzemes pilsētas 19. gs. sākumā: Oto Hūna mantojums" atvēršanas pasākums Kuldīgas novada muzejā.

21. decembrī LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas arhīva eksperts Ainārs Bambals piedalās Ordeņu brālības 25 gadu jubilejas svinībās Latvijas Zinātņu akadēmijā ar referātu "Latvijas Ordeņu brālībai – 25 (1999–2024)".

2025. GADA 1. JANVĀRIS–30. JŪNIJS

3. janvārī LNA Ventspils ZVA namu pārzinim Jānim Šmidebergam 20 gadu darba jubileja.

3.–31. janvārī LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas vadītāja Inese Kalniņa piedalās Latviešu centra Minsterē projektā "Latviešu trimdas un diasporas dokumentārā mantojuma apzināšana, saglabāšana un pieejamības veicināšana Latviešu centra Minsterē arhīvā un muzejistabās".

7. janvārī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu un Latvijas Valsts arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Nacionālā rakstniecības un mūzikas muzeja darbinieki.

10. janvārī Latvijas Nacionālā arhīva bibliotēkas arhīva eksperte Renāte Berga prezentē LNA Vidzemes bruņniecības bibliotēkas krājuma seniespiedumus starptautiskā seminārā "Latviešu raksti un raksti Baltijā 16.–19. gadsimtā – pētniecības aktualitātes un problēmas" ar referātu "Latvijas Nacionālā arhīva Vidzemes bruņniecības bibliotēkas krājuma seniespiedumi Latvijas kultūrvēstures aspektā".

27. janvārī LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļa Latvijas Valsts arhīvā Bezdelīgu ielā 1a atklāj virtuālo izstādi "Dramaturgs un aktieris Uldis Siliņš" un tiekas ar Ulda Siliņa atraitni Agritu Krieviņu-Siliņu.

28. janvārī norisinās Latvijas Nacionālā arhīva izdotā avotu krājuma "Kurzemes pilsētas 19. gs. sākumā: Oto Hūna mantojums" prezentācijas pasākums Tukuma muzeja Pils tornī.

29. janvārī LNA Ventspils ZVA notiek atbalsta centra ģimenēm un bērniem ar īpašām vajadzībām "Cimdiņš" jauniešu darbu izstādes atklāšana. Izstāde veltīta tēmai "Arhīvs un dokuments".

29. janvārī–4. martā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde vada Valsts kultūrkapitāla fonda atbalstīto Latvijas Restauratoru biedrības projekta "Restauratoru akadēmija 2025" sešu lekciju ciklu "Papīrs. Materiālmācība. Saglabāšana".

30. janvārī Popes kultūras namā notiek LNA Ventspils ZVA pārstāvju tikšanās ar Popes pagasta iedzīvotājiem, kuras laikā arhīva darbinieki stāsta par arhīvā uzkrātajiem Popes iestāžu un uzņēmumu dokumentiem, uzklausa iedzīvotāju atmiņu stāstus un informē par arhīva izziņu saņemšanas iespējām un kārtību.

31. janvārī–8. jūnijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs sadarbībā ar kinoteātri "Kino Bize" organizē Latvijas kino klasikas vakarus kinoteātrī "Kino Bize", kas veltīti Latvijā veidotajām filmām no 1960. līdz 1980. gadam. Skatītājiem piedāvā iepazīt sešas Latvijas filmas no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma – "Kad lietus un vēji sitas logā", "Šīs bīstamās balkona durvis", "Mirāža", "Dubultnieks", "Vajadzīga soliste" un "Limuzīns Jāņu nakts krāsā".

1. februārī LNA Liepājas ZVA galvenajai fondu glabātājai Indrai Balcerei 30 gadu darba jubileja.

5. februārī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs sadarbībā ar Nacionālo kino centru portālā www.filmas.lv izveido kinorežisora Pētera Krilova mūža ieguldījuma filmu kolekciju, kurā iekļautas LNA LVKFFDA digitalizētās un atjaunotās filmas.

10. februārī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu un Latvijas Valsts arhīvu ekskursijā apmeklē Tartu Universitātes Vēstures un arheoloģijas institūta Arhīva studiju programmas studenti.

10. februārī tiešsaistes žurnālā "VIEW: Eiropas televīzijas vēstures un kultūras žurnāls" (*VIEW Journal of European Television History and Culture*) publicēts Ziemeļaustrumu universitātes Eksperimentālā mākslīgā intelekta institūta pēcdoktorantūras pētnieces Džūlijas Taurino (*Taurino*) starptautiskais akadēmiskais pētījums "Dialogi ar audiovizuālajiem arhīviem" (*Dialogues with Audiovisual Archives*), kurā piedalījās LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte Natālija Lāce, Dokumentu digitalizācijas nodaļas vadītājs Rūdolfs Henčels un Elektronisko dokumentu nodaļas vadītājs Svjats Elkinds. Pētījumā LNA LVKFFDA pārstāvji dalījās ar pieredzi, kā ierobežotu resursu apstākļos izdevies ieviest efektīvus risinājumus dokumentu saglabāšanai un pieejamības nodrošināšanai un izstrādāt digitālo krātuvi www.redzidzirdilatviju.lv.

12. februārī norisinās Latvijas Nacionālā arhīva izdotā avotu krājuma "Kurzemes pilsētas 19. gs. sākumā: Oto Hūna mantojums" prezentācijas pasākums Jēkabpils pilsētas bibliotēkā.

16. februārī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas galvenajai arhīvistei Janai Česnokovai 10 gadu darba jubileja.

22. februārī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadošā pētniece Enija Rubina ar prezentāciju "Izlasīt informāciju pirms un pēc 100 gadiem", LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas vadītāja Anita Trušele ar prezentāciju par LNA LVKFFDA un digitālo vietni "Redzi, dzirdi Latviju!" un Latvijas Nacionālā arhīva direktora vietnieks Gatis Karlsons piedalās Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes informācijas pārvaldības un bibliotēkzinātnes nodaļas "Jauno profesionāļu skolas" nodarbībā "Izlasīt informāciju pirms un pēc 100 gadiem".

26. februārī LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošā pētniece Ineta Lipša uzstājas Helsinku Universitātes tiešsaistes seminārā "Pētot arhīvus: kolekciju, avotu par vardarbību ģimenē un arhīva prakšu pārskats postpadomju kontekstos" (*Exploring Archives: An Overview of Collections, Family Violence Resources, and Archival Practices in Post-Soviet Contexts*) ar prezentāciju "Latvijas Nacionālais arhīvs: galvenie noteikumi izpētei un iespējamie avoti par vardarbību ģimenē" (*The National Archives of Latvia: Main Rules for Research and Possible Sources on Family Violence*).

26. februārī LNA Vidzemes reģionālajā arhīvā Alūksnē notiek ekskursija Alūksnes novada vidusskolas 7. klases skolēniem.

27. februārī norisinās Latvijas Nacionālā arhīva izdotā avotu krājuma "Kurzemes pilsētas 19. gs. sākumā: Oto Hūna mantojums" prezentācijas pasākums Ventspils muzejā. Pasākuma ietvaros tiek atklāta Ventspils ZVA veidota izstāde "Pēc kariem… Ventspils pēc 1812./1945. gada", kas apskatāma Ventspils muzejā no 27. februāra līdz 31. decembrim.

27. februārī LNA Vidzemes reģionālajā arhīvā Alūksnē notiek ekskursija Alūksnes novada vidusskolas 9. klases skolēniem.

27. februārī Latvijas Nacionālajā bibliotēkā atklāj izstādi "Tiesības uz bibliotēku". Izstādē eksponēti arī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā glabāti oriģināldokumenti.

27.–28. februārī Šveicē, Bernē, "*Schlachthaus Theater*" demonstrē dokumentālo filmu "Dejo labākie latviešu ansambļi" (1965.–1968. g., autors nav zināms) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

2. martā LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas arhīva eksperts Arturs Žvinklis piedalās Latvijas Radio 1 raidījumā "Šīs dienas acīm" un stāsta par lauksaimniecības kolektivizāciju Latvijā.

3. martā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas un starpkultūras studiju programmas studenti.

3.–28. martā LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas vadītāja Inese Kalniņa Latviešu centrā Minsterē Vācijā vada latviešu diasporas dokumentu arhivēšanu.

4. un 11. martā LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas darbinieki vada nodarbību un ekskursiju Rīgas Metālapstrādes profesionālās vidusskolas arodizglītības programmas "Administratīvie un sekretāra pakalpojumi" lietvežiem par lietvedības dokumentu veidiem, aprakstīšanas īpatnībām, dokumentu pieejamību, datubāzēm un dokumentu popularizēšanu.

5.–8. martā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva direktors Kārlis Zvirgzdiņš apmeklē ģenealoģijas izpētes un popularizēšanas organizācijas "*FamilySearch*" organizēto ikgadējo konferenci "*RootsTech* 2025" un tās ietvaros notiekošo arhīvu darbinieku simpoziju Soltleiksitijā ASV.

5. martā–28. maijā tiešsaistē norisinās LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva organizētie 17.–19. gs. vācu rokrakstu paleogrāfijas semināri, ko vada Dr. Manfrēds fon Betihers un Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadošā pētniece Enija Rubina. Semināru mērķis ir veicināt vācu valodā radītā dokumentārā mantojuma pieejamību.

5.–31. martā Jēkabpils pilsētas bibliotēkā apskatāma LNA Jēkabpils ZVA izstāde "Sieviete vēsturē un Jēkabpils zonālā valsts arhīva dokumentos".

6. martā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva glabātavu un lasītavu Palasta ielā 4 ekskursijā apmeklē studenšu korporācijas "Varavīksne" pārstāves.

7. martā LNA Vidzemes reģionālajā valsts arhīvā norisinās LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva digitālās vietnes "Redzi, dzirdi Latviju!" tematiskās kolekcijas "Starptautiskā Sieviešu diena" atvēršana.

9. martā LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošās pētnieces Aiga Bērziņa-Kite un Ineta Lipša piedalās Latvijas Radio 1 raidījumā "Augstāk par zemi" un iepazīstina ar topošo Latvijas Nacionālā arhīva izdevumu par Latvijas Sieviešu organizāciju padomes vēsturi.

12. martā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā un Latvijas Valsts arhīvā norisinās nodarbības Rīgas skolu muzeja pedagogiem, kas iepazīstas ar skolu vēstures izpētē izmantojamiem arhīva dokumentiem.

12. martā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā notiek tematiskā nodarbība Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes vēstures maģistra studiju programmas studentiem.

12. martā LNA Liepājas ZVA ekskursijā apmeklē Liepājas Valsts tehnikuma studiju programmas "Grāmatvedība" 1. kursa audzēkņi un piedalās nodarbībā "Arhīvs, dokumentu un arhīvu pārvaldība".

18. martā LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas vadītāja Inese Kalniņa vada nodarbību Latviešu centrā Minsterē Vācijā par dokumentārā krājuma lomu trimdā un diasporā kultūras un vēsturisko vērtību apzināšanā.

18. martā LNA Liepājas ZVA apmeklē Liepājas Tūrisma informācijas biroja sertificēti gidi, kas vada ekskursijas gan pilsētvidē, gan atsevišķos kultūrvēsturiskos objektos pilsētā. Interesenti iepazīstas ar arhīva vēsturi, dokumentu krājumu, sniegtajiem pakalpojumiem un digitālajiem resursiem.

22. martā Madridē Spānijā "*Museo de Arte Contemporáneo de Móstoles*" muzeja rīkotajā pasākumā CA2M demonstrē dokumentālo filmu "Vecāks par 10 minūtēm" (1978. g., režisors Hercs Franks) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

22. martā LNA Latvijas Valsts arhīva Dokumentu aprakstīšanas nodaļas galvenajai arhīvistei aprakstīšanā Ilgai Dzenei 30 gadu darba jubileja.

25. martā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā viesojas Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes informācijas pārvaldības un bibliotēkzinātnes nodaļas studentu grupa, kas iepazīstas ar LNA LVKFFDA vēsturi, darba procesiem, glabātavām un noklausās lekciju par arhīva uzziņu sistēmu un dokumentu saglabāšanas principiem.

25. martā LNA Vidzemes reģionālā arhīva eksperte Anda Opoļska uzstājas Alūksnes novada muzejā ar lasījumu par 1949. gada 25. marta deportāciju īstenotājiem Alūksnes, Balvu, Cēsu un Madonas novadā.

25. martā LNA Ventspils ZVA ekskursijā apmeklē Ventspils 2. vidusskolas audzēkņi.

25. martā Piltenes bibliotēkā notiek LNA Ventspils ZVA pārstāvju tikšanās ar Piltenes iedzīvotājiem, kuras laikā arhīva darbinieki pastāsta par arhīvā uzkrātajiem Piltenes iestāžu un uzņēmumu dokumentiem, uzklausa iedzīvotāju atmiņu stāstus, informē par arhīva izziņu saņemšanas iespējām un kārtību un ciltskoka pētniecības iespējām zonālajā arhīvā.

26.–28. martā LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas pētniece Anete Korbi, vadošā pētniece Aiga Bērziņa-Kite un nodaļas vadītāja Anita Čerpinska piedalās 10. ICARUS Horvātijas dienu konferencē "Kultūras mantojuma tīklojumi un virzieni – arhīvs kā stāstu un vēstures glabātājs" (*Networks and routes of cultural heritage – archives as places of stories and history*) Opatijā Horvātijā ar referātu "Trīs aktuālie Latvijas Nacionālā arhīva projekti – stāstu stāstīšanai un mūsu vēstures bagātināšanai" (*Three recent projects of the National Archives of Latvia – telling stories and enriching our history*).

28. martā–15. jūnijā Viļņā Lietuvas Nacionālajā mākslas galerijā izstādē "Sudrabmeitenes. Baltijas fotogrāfijas retušētā vēsture" demonstrē dokumentālo filmu "Putniņa izlidošana" (1979. g., režisors Aivars Freimanis) no LNA LVKFFDA krājuma.

1. aprīlī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta Restaurācijas nodaļas vadītājai Līgai Paušus 10 gadu darba jubileja.

2. aprīlī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Rīgas Stradiņa universitātes Sarkanā Krusta medicīnas koledžas studenti.

2. aprīlī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamentu mācību ekskursijā apmeklē Rīgas Būvniecības koledžas Restaurācijas katedras 1. kursa studenti.

2. aprīlī LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas arhīva eksperts Ainārs Bambals lasa lekciju "PSRS VDK arhīva dokumentu mantojums Latvijā" Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes vēstures maģistra studiju programmas studentiem.

4. aprīlī LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā viesojas Biznesa, mākslas un tehnoloģiju augstskolas RISEBA studentu grupa ar pasniedzēju kinokritiķi Dairu Āboliņu un iepazīstas ar LNA LVKFFDA vēsturi, darba procesiem, glabātavām, noklausās lekciju par arhīva filmu kolekciju un noskatās filmu izlasi mācību tēmas ietvaros.

4. aprīlī izglītības programmas "Ēnu diena" ietvaros Latvijas Nacionālā arhīva darbinieku darba ikdienu vēro un iepazīstas ar darbu arhīvā 36 dažādu skolu audzēkņi.

4. aprīlī LNA Liepājas ZVA ekskursijā apmeklē Liepājas Draudzīgā aicinājuma vidusskolas 10. klases skolēni un piedalās nodarbībā "Kas ir arhīvs?".

4.–10. aprīlī Rīgā "2ANNAS" dokumentālo filmu festivāla programmā demonstrē filmu "Asinsaina" (1983. g., režisors Ansis Epners) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

6. aprīlī LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas vadītāja Inese Kalniņa piedalās Latvijas Radio 3 raidījumā "Diena sākusies" par Minsteres Latviešu ģimnāzijas un Minsteres Latviešu centra arhīvu un Minsteres nozīmīgumu latviešu trimdas dzīvē.

9. aprīlī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Rīgas Stradiņa universitātes Sarkanā Krusta medicīnas koledžas studenti.

9. aprīlī LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks Gints Zelmenis Tallinā piedalās Igaunijas vēsturiskās atmiņas institūta rīkotajā diskusijā par kopīgas Igaunijas, Latvijas un Lietuvas okupācijas laikā represēto personu un bēgļu datubāzu platformas izveidi.

11. aprīlī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva glabātavu un lasītavu Palasta ielā 4 apmeklē žurnāla "Ir" žurnāliste Māra Miķelsone, kuru ar UNESCO programmas "Pasaules atmiņa" Latvijas nacionālajā reģistrā iekļautajiem Rīgas rātes protokoliem iepazīstina Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadītāja Enija Rubina. Rīgas rātes protokoliem veltītā publikācija "Ko slēpj Rīgas rātes senie protokoli" iekļauta žurnāla 8. maija numurā.

12. aprīlī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā norisinās nodarbība "Pirmie soļi dzimtas vēstures izpētē. Ko darīt, pirms nākt uz arhīvu?". Nodarbību dzimtas vēstures interesentiem vada Dokumentu pieejamības un izmantošanas nodaļas vadītāja vietniece Milana Drugoveiko.

16.–17. aprīlī Latvijas Nacionālais arhīvs Latvijas Valsts vēstures arhīvā rīko "Atvērto durvju dienu" klātienē un Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas arhīva eksperts Toms Tālbergs vada tiešsaistes lekciju "Ieskats LVA un PFĀD nodaļas darbā".

17. aprīlī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Rīgas Stradiņa universitātes Sarkanā Krusta medicīnas koledžas studenti.

22. aprīlī LNA Jēkabpils ZVA notiek tikšanās ar Jēkabpils pilsētas bibliotēkas darbiniekiem.

23. aprīlī LNA Liepājas ZVA ekskursijā apmeklē Liepājas Valsts tehnikuma studiju programmas "Loģistika" 1. kursa audzēkņi un piedalās nodarbībā "Arhīvs, dokumentu un arhīvu pārvaldība".

23. aprīlī, 6. un 7. maijā Valsts administrācijas skolas Digitālās akadēmijas programmas ietvaros Latvijas Nacionālais arhīvs organizē starptautisku semināru par dokumentu un datu arhivēšanu un saglabāšanu digitālajā vidē. Seminārā ar lekcijām uzstājas eksperti no Igaunijas un Latvijas Nacionālā arhīva, Lietuvas galvenā arhīvista biroja, Lielbritānijas valdības Centrālā digitālā un datu biroja, kā arī no Bragas un Budapeštas E. Lorāna universitātes. Semināru apmeklēja vairāk nekā 160 LNA darbinieku, dokumentu un arhīvu pārvaldības speciālistu, kā arī IT jomas profesionāļu.

23. aprīlī LNA Valmieras ZVA arhīva eksperte Māra Stabrovska lasa lekciju "Arhīvs un tā dokumentu izmantošana" Valkas un Smiltenes novada bibliotekāriem Smiltenes novada bibliotēkā.

23.–27. aprīlī LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas vadītāja Inese Kalniņa uzstājās Kembridžas Universitātes 16. Baltijas studiju konferencē Eiropā (*16th Conference on Baltic Studies in Europe; CBSE)* "Mainīgie ceļi: Baltija starp austrumiem un rietumiem" (*Converging Paths: The Baltic Between East and West*) ar prezentāciju "Latvijas arhīva perspektīvas par 1944. gada lielo bēgšanu un latviešu diasporas atmiņas saglabāšanu" (*Latvian Archival Perspectives on the Great Flight of 1944 and Latvian Diaspora Memory Preservation*).

24. aprīlī Vīsbādenē Vācijā kinoteātrī "*Caligari Film Bühne*" demonstrē spēlfilmu "Zīlēšana uz jēra ādiņas" (1988. g., režisore Ada Neretniece) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

25. un 29. aprīlī LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde vada semināru "Papīra veidi un to preventīvā saglabāšana" Latvijas Nacionālā rakstniecības un mūzikas muzeja darbiniekiem.

1.–3. maijā Igaunijā Hāpsalu filmu festivāla "*Haapsalu Horror and Fantasy film Festival*" programmā demonstrē spēlfilmu "Vella kalpi" (1970. g., režisors Aleksandrs Leimanis) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

2. maijā LNA Latvijas Valsts arhīva Dokumentu aprakstīšanas nodaļas galvenajam arhīvistam aprakstīšanā Mārcim Raudim 20 gadu darba jubileja.

6. maijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā viesojas Biznesa, mākslas un tehnoloģiju augstskolas RISEBA studenti ar pasniedzēju kinokritiķi Dairu Āboliņu un iepazīstas ar LNA LVKFFDA vēsturi, darba procesiem, glabātavām, noklausās lekciju par arhīva filmu kolekciju un noskatās filmu izlasi mācību tēmas ietvaros.

7. maijā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes studiju programmas "Latvistika" studenti.

7.–9. maijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta Restaurācijas nodaļas rokrakstu, dokumentu un grāmatu restauratore Inta Kiriloviča apmeklē konferenci "Starptautiskā dzelzs gallu tintes sanāksme 2025: ceļā uz ilgtspējīgu saglabāšanu" Portugālē, kur prezentē stenda referātu "Dzelzs gallu tinti saturošu Rīgas rātes protokolu

(1603–1890) izvērtējums un konservācija pirms digitalizācijas" (I. Kirilovica, E. Sondors un I. Cesberga).

8. maijā LNA Siguldas ZVA direktorei Ligitai Veismanei 30 gadu darba jubileja.

9. maijā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes maģistra studiju programmas "Bibliotēkzinātne un informācija" studenti.

12. maijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva kolektīvs pieredzes apmaiņas braucienā dodas uz Valmieras ZVA, kur tikšanās laikā Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte Natālija Lāce prezentē LNA LVKFFDA izstrādāto interaktīvo programmu vidusskolēniem "Audiovizuālo dokumenti avotpētniecībā".

14. maijā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes bakalaura studiju programmas "Vēsture un arheoloģija" un Pedagoģijas, psiholoģija s un mākslas fakultātes bakalaura studiju programmas studenti.

14. maijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas darbinieki LNA telpās Šķūņu ielā 11 novada interaktīvu nodarbību "Audiovizuālie dokumenti avotpētniecībā" Rīgas 2. ģimnāzijas 12. klases skolēniem, kurā piedāvā mūsdienīgā veidā apgūt propagandas tēmu, apvienojot teorētisku ieskatu Latvijas 20. gs. vēstures posmos un praktiskus uzdevumus ar audiovizuālajiem avotiem un mākslīgā intelekta rīkiem.

14. maijā Latvijas Nacionālajā bibliotēkā atklāj izstādi "Baltijas romantiķis Bēlendorfs". Izstādē eksponēti arī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā glabāti oriģināldokumenti.

15. maijā LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas arhīva eksperte Agnija Lesničenoka muzejā "Latviešu pasaulē" atklāj LNA virtuālo izstādi "Latviešu sieviete trimdā".

15. maijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta eksperte vides pārvaldības jautājumos Alisa Kučeruka un SIA "Laboratorija Auctoritas" direktors Edgars Baranovičs vada izglītojošo semināru "Pelējuma riski un tā profilakse arhīva glabātavās" LNA arhīvu departamentu glabātavu vadītājiem un LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu saglabāšanas nodaļas darbiniekiem.

15.–16. maijā Spānijā, Barselonā, Katalonijas filmotēkā demonstrē dokumentālo filmu "Vecāks par 10 minūtēm" (1978. g., režisors Hercs Franks) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

17. maijā Spānijā, Sansevastjanā jeb Donostijā, laikmetīgās mākslas centrā "Tabakalera" demonstrē dokumentālo filmu "Vai viegli būt jaunam?" (1986. g., režisors Juris Podnieks) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

17. maijā Latvijas Nacionālais arhīvs ver durvis Muzeju nakts apmeklētājiem.

18. maijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu saglabāšanas nodaļas galvenā fondu glabātāja glabātavas vadītāja Santa Blumberga piedalās Latvijas Radio 1 raidījumu cikla "Rada un raida jau 100 gadus" epizodē "Radiofons kā vadoņa ideju paudējs pēc 1934. gada 15. maija par skaņas materiālu".

19. maijā LNA Ventspils ZVA darbinieki dodas pieredzes apmaiņas braucienā uz Valmieras ZVA.

21. maijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte Natālija Lāce uzstājas ar prezentāciju "Latvijas Valsts

kinofotofonodokumentu arhīva pieredze MI rīku izmantošanā: jauna pieeja vēsturisko dokumentu pieejamības veicināšanā" projekta "Latvijas 20.–21. gadsimta vēsture: sociālā morfoģenēze, mantojums un izaicinājumi" (VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003) ietvaros sadarbībā ar projektu "Atvērtas un FAIR principiem atbilstīgas digitālo humanitāro zinātņu ekosistēmas attīstība Latvijā" (VPP-IZM-DH-2022/1-0002) organizētā tiešsaistes vebinārā.

22. maijā Portugālē, Portu, kinoteātrī "*Batalha Centro de Cinema*" demonstrē dokumentālo filmu "Vai viegli būt jaunam?" (1986. g., režisors Juris Podnieks) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

23. maijā LNA Ventspils ZVA pieredzes apmaiņas braucienā apmeklē Valmieras ZVA, notiek pieredzes apmaiņas seminārs savstarpējai konsultatīvai sadarbībai, kas vērsta uz profesionālo zināšanu un prasmju pilnveidi.

28. maijā LNA Vidzemes reģionālajā arhīvā Alūksnē ekskursijā apmeklē Alūksnes novada vidusskolas 7. un 8. klases skolēni.

21.–22. maijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta Restaurācijas nodaļas restaurators eksperts Einārs Sondors apmeklē praktisko semināru "Papīra gaismas balināšanas vēsture" Tartu Igaunijā.

26. maijā LNA Valmieras ZVA vada mācību nodarbību "Trīs valmierieši" Valmieras Pārgaujas Valsts ģimnāzijas 10.a, 10.b un 10.c klases skolēniem.

29. maijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamentu pieredzes apmaiņas ekskursijā apmeklē Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja darbinieki.

29. maijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde un Restaurācijas nodaļas rokrakstu, dokumentu, grāmatu restauratore Inta Kiriloviča Latvijas Restauratoru biedrības biedriem vada semināru "Aktualitātes papīra restaurācijas nozarē – konferenču pieredze", kur dalās ar gūtajām atziņām, apmeklējot starptautiskās konferences "Dzelzs gallu tintes konference" Portugālē un "Manuskriptu saglabāšana un konservācija" Dānijā.

29. maijā Cēsu muzejā atklāj izstādi "Cēluma simtā satikšanās. No Vidzemes muižām līdz Cēsu muzejam". Izstādē eksponēti arī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā glabāti oriģināldokumenti.

31. maijā LNA Daugavpils ZVA darbinieki piedalās Daugavpils pilsētas 750. gadu jubilejai veltītajā svētku gājienā.

1. jūnijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas eksperte dokumentu aprakstīšanā Natālija Lāce iecelta amatā par Starptautiskās arhīvu padomes Foto un audiovizuālo arhīvu darba grupas (*Photographic and Audiovisual Archives Working Group*; PAAG) vadītāju.

1. jūnijā Vācijā Karlsrūes mākslas universitātes kinoteātrī demonstrē dokumentālo filmu "Vecāks par 10 minūtēm" (1978. g., režisors Hercs Franks) no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva krājuma.

1. jūnijā Latvijas Nacionālā rakstniecības un mūzikas muzeja ekspozīcijā "Dziesmusvētku telpa" atklāj izstādi "Jēkabs – dejas Stumbris". Izstādē eksponēti arī LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvā glabāti oriģināldokumenti.

1. jūnijā LNA Arhīvu inspekcijas vecākajai inspektorei Vijai Šņepstei 30 gadu darba jubileja.

3. jūnijā LNA Valmieras ZVA ekskursijā apmeklē Valmieras Pārgaujas Valsts ģimnāzijas 10.c klases skolēni.

3., 10. un 17. jūnijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktore Inga Šteingolde piedalās Latvijas Radio 3 radioraidījumos "Vai zini?" ar tematiem "Vai zini, uz kāda papīra tapa pirmā Tobāgo karte un Rīgas rātes dokumenti?", "Vai zini, kāpēc pagājušā gadsimta dokumenti dzeltē un kļūst trausli?" un "Vai zini, cik ir papīra veidu un kas ir pergaments?".

4. jūnijā LNA Valmieras ZVA ekskursijā apmeklē Valmieras 2. vidusskolas 11. klases skolēni.

9. jūnijā LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas galvenā arhīviste Daina Miķelsone praktikantiem un interesentiem vada ekskursiju un nodarbību "Ieskats arhīva dokumentārajā mantojumā, tā pieejamībā un pētniecībā".

9. jūnijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs piedalās ikgadējā Starptautiskās arhīvu nedēļas projektā "Starptautiskās arhīvu nedēļas izaicinājums: Rekonstrukcija" (*International Archives Week Challenge: Reconstruction*), ko organizē Ceļes pilsētas arhīvs Slovēnijā un Ipras pilsētas arhīvs Beļģijā. Tematiskajā bukletā, kas apkopo dokumentus no dažādiem Eiropas arhīviem, iekļauta 1964. gada fotogrāfija ar Vecrīgas skvēra skatu, kur redzama Rīgas Svētā Pētera baznīca bez torņa, no LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva fonda. Buklets pieejams https://archief.ieper.be/internationale-archiefweek-2025_reconstruction.

10. jūnijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvā viesojas Latvijas Kara muzeja Krājuma departamenta komanda, lai iepazītos ar LNA LVKFFDA vēsturi, darba procesiem, glabātavām un digitālo krātuvi, tās funkcijām un izaicinājumiem veidošanas procesā.

10. jūnijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta eksperte vides pārvaldības jautājumos Alisa Kučeruka un SIA "Laboratorija Auctoritas" direktors Edgars Baranovičs vada izglītojošo semināru "Pelējuma riski un tā profilakse arhīva glabātavās" LNA arhīvu departamentu glabātavu vadītājiem un LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu saglabāšanas nodaļas darbiniekiem.

10.–11. jūnijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta eksperte vides pārvaldības jautājumos Alisa Kučeruka piedalās tiešsaistes mācību seminārā "Pelējuma pārvaldība kolekcijās", ko organizē Kanādas Kultūras mantojuma saglabāšanas asociācija.

11. jūnijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamentu, Latvijas Valsts arhīvu un Latvijas Valsts vēstures arhīvu pieredzes apmaiņas ekskursijā apmeklē Latvijas Nacionālā mākslas muzeja darbinieki.

12. jūnijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamentu mācību ekskursijā apmeklē Latvijas Republikas prokuratūras Dokumentu un arhīva pārvaldības nodaļas darbinieki.

13. jūnijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta Restaurācijas nodaļas restaurators eksperts Einārs Sondors Latvijas papīra restauratoriem vada semināru "Papīra balināšana mitrā vidē LED gaismā".

14.–15. jūnijā LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošā pētniece Ineta Lipša piedalās starptautiskā seminārā *"77. Jahrestagung der Baltischer Historischer Kommission*" Getingenē Vācijā ar referātu "Sieviešu politiskais aktīvisms

Latvijā 20. gs. 20. gadu beigās–30. gadu sākumā. Nespēja apvienot dažādu tautību sievietes Latvijas Sieviešu organizāciju padomē" (*Female Political Activism in Latvia in the late 1920s-early 1930s. The Failure to Unite Women of Different Ethnicities in the Latvian Council of Women's Organizations*) un LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošā pētniece Aiga Bērziņa-Kite ar referātu "Sieviešu iesaistīšanās Latvijas brīvības cīņās Neatkarības kara laikā" (*Women's Involvement in the Fight for Latvian Freedom during the War of Independence*).

15. jūnijā LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas arhīva eksperte Agnija Lesničenoka piedalās Latvijas Radio 2 raidījumā "Latvieši pasaulē" un stāsta par LNA virtuālo izstādi "Latviešu sieviete trimdā".

16. jūnijā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Nacionālā mākslas muzeja restaurācijas speciālisti.

17. jūnijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta Restaurācijas nodaļas vadītāja Līga Paušus vada semināru "Arhīva dokumentu saglabāšana ārkārtas situācijās" Zemgales reģionālā arhīva darbiniekiem.

17. jūnijā LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamentu apmeklē Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas Liepājas Sv. Trīsvienības draudzes delegācija, lai iepazītos ar sadarbības līguma ietvaros notiekošo nošu kolekcijas un draudzes dokumentu digitalizāciju.

17. jūnijs LNA Valmieras ZVA darbinieki piedalās Rūjienas amatnieku biedrības "Rūzele" rīkotajā izzinošajā pasākumā par Rūjienas tradicionālo ēdienu stāstu pēc arhīva fondos atrastām receptēm. Pasākums norisinājās Rūjienas Tautskolā.

18.–20., 25.–27. jūnijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu saglabāšanas nodaļas galvenais fondu glabātājs Raimonds Artūrs Rublovskis piedalās FIAT-IFTA organizētās tiešsaistes apmācībās "FRAME basics" par audiovizuālo dokumentu saglabāšanu, digitalizāciju un izmantošanas procesiem.

19. jūnijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs sadarbībā ar Nacionālo kino centru portālā www.filmas.lv izveido dzejniekam Jānim Peteram veltītu filmu izlasi, kurā publicē LNA LVKFFDA digitalizētās un atjaunotās filmas.

20. jūnijā Vidzemes reģionālajā arhīvā Cēsīs pasākuma "Lampas gaismā" ietvaros notiek atmiņas institūciju diskusija "Mēs jums", kas veltīta kultūrvēsturiskā mantojuma pieejamības un izmantošanas jautājumiem.

20. jūnijā Latvijas Nacionālais arhīvs organizē kultūras iestāžu diskusiju "Kā mākslīgajam intelektam iemācīt mīlēt Streiču, Raini un Purvīti?", kas norisinās sarunu festivālā "Lampa" ietvaros Cēsīs. Arhīvu diskusijā pārstāv LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte Natālija Lāce.

23.–28. jūnijā LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu izmantošanas nodaļas arhīva eksperte Natālija Lāce piedalās Itālijas pilsētā Sanbenedeto del Tronto starptautiskās vasaras skolas "InterPARES" rīkotajās mācībās, kas veltītas arhīvu dokumentu digitālajai pārvaldībai un saglabāšanai, kā arī mākslīgā intelekta pielietošanai arhīvu jomā.

27. jūnijā LNA Latvijas Valsts vēstures arhīvu ekskursijā apmeklē Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Latvijas vēstures institūta starptautiskās vasaras skolas "Latvijas parlamentārismam 105: vēstures, kultūras un medijpratības aspekti"

dalībnieki, kurus ar arhīva darbu un dokumentiem iepazīstina LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Dokumentu uzskaites un saglabāšanas nodaļas vadītājs Uldis Vanags un Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadošais pētnieks Guntis Vāveris.

29. jūnijā–18. jūlijā LNA Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļas vadītāja Inese Kalniņa Stokholmā Zviedrijā veic latviešu diasporas dokumentu arhivēšanu un nodošanu glabāšanā Zviedrijas valsts arhīvā un Zviedrijas Strādnieku kustības arhīvā un bibliotēkā.

AUTORI

Margarita Barzdeviča – *Dr. hist.,* Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja Rīgas vēstures izpētes un ekspozīciju darba nodaļas vadītāja
Palasta iela 4, Rīga, LV-1050
margarita.barzdevica@rvkm.gov.lv

Boruts Batageļs (*Batagelj*) – Ceļes pilsētas vēsturiskā arhīva direktors
Teharska 1, SI-3000, Celje
borut.batagelj@zac.si

Edgars Ceske – *Dr. hist*., Turaidas muzejrezervāta Krājumu un ekspozīciju daļas galvenais speciālists
Turaidas iela 10, Siguldas novads,
Sigulda, LV-2150
ceske@inbox.lv

Anita Čerpinska – *Dr. hist*., LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadītāja
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
anita.cerpinska@arhivi.gov.lv

Madara Didrihsone – LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva Dokumentu digitalizācijas nodaļas vadītāja vietniece
Šmerļa iela 5, Rīga, LV-1006
madara.didrihsone@arhivi.gov.lv

Edita Eskora (*Eskor*) – Igaunijas Nacionālā arhīva Pieejamības un izziņu nodaļas arhīva pedagoģe
Nooruse 3, Tartu, 50411
edith.eskor@ra.ee

Ēriks Jēkabsons – *Dr. hist*., LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
eriks.jekabsons@arhivi.gov.lv

Anete Korbi – *Mg. archeol*., LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas pētniece
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
anete.korbi@arhivi.gov.lv

Līsi Pabstela (*Pabstel*) – Igaunijas Nacionālā arhīva Pieejamības un izziņu nodaļas arhīva pedagoģe
Nooruse 3, Tartu, 50411
liisi.pabstel@ra.ee

Edvards Seliška – *Mg. hist*., doktora grāda pretendents, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte
Visvalža iela 4a, Rīga, LV-1050
edvards.seliska@lu.lv

Jānis Šiliņš – *Dr. hist*., LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
janis.silins@arhivi.gov.lv

Baiba Tetere – *Mg. hist*., *Mg. art*., Latvijas Organiskās sintēzes institūta muzeja vadītāja, docētāja Rīgas Stradiņa universitātes Sociālo zinātņu fakultātē
Aizkraukles iela 21, Rīga, LV-1006
baiba.tetere@gmail.com

Guntis Vāveris – LNA Latvijas Valsts vēstures arhīva Fondu analītikas un uzziņu sistēmu nodaļas vadošais pētnieks
Slokas iela 16, Rīga, LV-1048
guntis.vaveris@arhivi.gov.lv

Gints Zelmenis – *Dr. hist*., LNA Dokumentu publikāciju un popularizēšanas nodaļas vadošais pētnieks
Skandu iela 14, Rīga, LV-1067
gints.zelmenis@arhivi.gov.lv

Redakcijas adrese
Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Slokas iela 16, Rīga, LV 1048
Tālr.: (+371) 29627830,
e-pasts: latvijas.arhivi@arhivi.gov.lv, http://www.latvijasarhivi.lv
Iespiests un iesiets
SIA "Jelgavas tipogrāfija"